

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فصلنامه مدیریت و پژوهش های دفاعی

نشریه علمی - ترویجی

دانشگاه جامع امام حسین^(ع)

دانشکده و پژوهشکده دفاعی (دافوس)

معاونت پژوهش

سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

درجه علمی فصلنامه مدیریت و پژوهش های دفاعی،
براساس مجوز شماره ۳/۲۳۳۳۹۲ مورخ ۱۳۹۰/۱۱/۱۵ کمیسیون
بررسی نشریات علمی کشور، به عنوان نشریه علمی - ترویجی،
مورد تأیید قرار گرفته است.

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی

نشریه معاونت پژوهش دانشکده و پژوهشکده دفاعی (دافوس)

صاحب امتیاز: دانشگاه جامع امام حسین^(ع) دانشکده و پژوهشکده دفاعی (دافوس)
مدیر مسئول: دکتر عباس نیلفروشان
سر دبیر: دکتر محمد باقر بابائی طلائی
دبیر تحریریه: محمدرضا بشارتی
مدیر اجرایی: محمد رضا بشارتی

اعضای هیأت تحریریه به ترتیب حروف الفبا:

دکتر محمدباقر بابائی دانشیار دانشگاه جامع امام حسین^(ع)
دکتر محمد بیگلری استادیار دانشگاه جامع امام حسین^(ع)
دکتر محمدرضا خراشادی زاده استادیار دانشگاه دفاع ملی
دکتر محمد جواد سبحانی فر دانشیار دانشگاه جامع امام حسین^(ع)
دکتر عباسعلی سلمانی استادیار دانشگاه جامع امام حسین^(ع)
دکتر محمدرضا شمس دولت آبادی استادیار دانشگاه دفاع ملی
دکتر اسماعیل کاووسی استادیار دانشگاه آزاد اسلامی
دکتر قدیر نظامی استادیار دانشگاه دفاع ملی

همکاران این شماره به ترتیب:

محمد جواد سبحانی فر، عباس نیلفروشان، علی جمالی، هادی مراد پیری، مهدی نطق پور، مهدی بزرگزاده، حمید رضا حاتمی، فضل الله نوذری، علی اکبر رمضان زاده، علیرضا نوری، محسن نوذری، سعید علی مدد، محمد رستمی، حسن دانشپور، سعید کافی، مسعود رضایی، محمد رضا بشارتی، حسین ملکوتی خواه، محمد حسن زاده، محمد امیر نوحی، قاسم حسینی، محمدرضا نجفی، ایرج قنبری و روح الله غلامی

ویراستار: محمد رضا بشارتی

حروفچین و صفحه‌آرا: حسین ملکوتی خواه

طراح جلد: میثم دشتی

ناظر چاپ: جلال زرننگ‌ثانی

چاپ: چاپخانه سپاه

شمارگان: ۵۰۰ نسخه قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال

دفتر فصلنامه: تلفن ۷۷۱۰۵۷۵۸ دورنگار: ۷۷۱۰۵۷۳۲ صندوق پستی: ۶۷۳ - ۱۶۵۳۵

نشانی: تهران، بزرگراه شهیدبابایی، بعد از پل لشکرک، دانشگاه جامع امام حسین^(ع) - ساختمان شهید همت -

دانشکده و پژوهشکده دفاعی - معاونت پژوهش

<http://www.rdef.ihu.ac.ir>

E-Mail: babae@ihu.ac.ir

کلیه حقوق مادی و معنوی برای معاونت پژوهش دانشکده و پژوهشکده دفاعی محفوظ است.

مطالب مندرج در فصلنامه به منظور اطلاع‌رسانی به دانش‌جویان و دانش‌پژوهان گرامی تهیه می‌شود و لزوماً منعکس‌کننده دیدگاه‌های دانشکده و

پژوهشکده دفاعی نیست.

شرایط تدوین و ارسال مقاله‌های علمی و پژوهشی برای چاپ در فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی

۱- مقاله باید دستاورد پژوهش علمی نگارنده و برخوردار از مختصات روش‌شناختی و سامان‌یافته، در
ارایه موضوع مورد تحقیق بوده و برای چاپ در نشریات دیگر ارسال نشده باشد.

۲- پذیرش مقاله برای چاپ به عهده هیأت تحریریه فصلنامه است که بعد از داوری و تأیید همکاران
علمی نشریه، صلاحیت چاپ آن اعلام خواهد شد. بدیهی است که فصلنامه هیچ‌گونه تعهدی در قبال
پذیرش یا رد مقاله بر عهده نخواهد داشت و تمامی مسئولیت‌های ناشی از صحت علمی یا دیدگاه‌های
نظری و ارجاعات مندرج در مقاله بر عهده نویسنده یا نویسندگان آن خواهد بود. در عین حال، فصلنامه
مدیریت و پژوهش‌های دفاعی در ویرایش مندرجات مقاله آزاد است.

۳- مقاله حداکثر در **۲۵ صفحه چاپی** و بر یک روی **کاغذ A4**، با لوح فشرده در **نرم‌افزار Word**
نسخه ۲۰۰۷ به بعد، همراه اصل مقاله ارسال گردد.

۴- مقاله ارسالی باید دارای ساختار مقالات علمی - ترویجی و با رعایت شرایط زیر باشد:

۴-۱- مقاله ارسالی باید دارای عنوان، چکیده (حداکثر ده سطر)، کلیدواژه‌ها (سه الی پنج کلید
واژه)، مقدمه، متن، نتیجه‌گیری، خلاصه انگلیسی و فهرست منابع طبق راهنمای نحوه ارایه مقاله‌های
علمی در انتهای توضیحات زیر، باشد.

۴-۲- مقاله باید برخوردار از عنوان دقیق علمی متناسب با محتوا، رسا و مختصر باشد.

۴-۳- مقدمه مقاله محل طرح و بیان نظری موضوع مقاله، اهمیت و ابعاد موضوع مسأله مورد
پژوهش و بیان منظور پژوهشگر از طرح و انتشار آن است.

۴-۴- نتیجه‌گیری: در پایان مقاله، می‌بایست نتایج حاصل از تحقیق و آزمون فرضیه، که روش‌نگر
بحث و نتیجه‌گیری باشد، ارائه گردد.

۴-۵- منابع مورد استفاده: تمام منابع مورد استفاده در متن، بایستی در فهرست منابع پایان مقاله به
ترتیب حروف الفبا آورده شود. در نگارش ارجاعات مربوط به منابع در داخل متن، نام مؤلف، سال
انتشار منبع و صفحه‌ی مورد استفاده بدین شکل (اسمیت، ۲۰۰۱، ۲۲) یا (Smith, 2001, p. 22) نگاشته
می‌شود.

در مواردی که تعداد نویسنده بیش‌تر از یک نفر باشد، ذکر منبع بدین صورت خواهد بود (اسمیت
و همکاران، ۲۰۰۱، ۲۲) و یا (Smith, et.al, 2001, p. 22). برای ارجاع به منابع اینترنتی بدین‌شکل

(www.smith,2001) نگاشته می‌شود. در نگارش متن، معادل لاتین اسامی افراد یا اصطلاحات و واژه‌های ضروری با شماره ارجاع در پاورقی هر صفحه آورده می‌شود.

۶-۴ - ترتیب شناسه‌های کتاب‌شناختی در صفحه فهرست در مورد مقاله، کتاب، گزارش و سایر مراجع به شرح زیر است:

- مقاله‌ها: نام نویسنده (سال انتشار)، «عنوان مقاله»، نام مجله، دوره، شماره و صفحات مقاله.
- کتاب‌ها: نام نویسنده (سال انتشار)، عنوان کتاب، نام مترجم یا مصحح. محل انتشار: نام ناشر.
- منابع اینترنتی: نام نویسنده (تاریخ انتشار)، عنوان متن، نام سایت یا صفحه اینترنتی > نشانی دسترسی، (تاریخ مشاهده).

۷-۴ - خلاصه انگلیسی (۲۰-۱۵ سطر) باید همراه مقاله با مشخصات کامل نویسنده

عنوان	نوع قلم	عنوان	نوع قلم
عنوان مقاله با (تیترا ۱)	B Titr 16 Bold	متن چکیده و کلید واژه‌ها	B Lotus 11 Italic
عنوان چکیده، کلید واژگان، مقدمه و نتیجه‌گیری با (تیترا ۲)	B Zar 12 Bold	متن پانویس فارسی	B Lotus 10
عناوین فرعی زیرمجموعه‌ی تیترا ۲ با (تیترا ۳)	B Zar 11 Bold	متن پانویس انگلیسی	Roman 9
عناوین فرعی زیرمجموعه‌ی تیترا ۳ با (تیترا ۴)	B Lotus 11 Bold	متن مقاله	B Lotus 13
تیترا جدول‌ها، نمودارها و عکس‌ها (تیترا جدول و نمودارها باید بالای آنها در وسط ذکر شود).	B Lotus 11 Bold	ارجاعات منابع داخل متن به فارسی	B Lotus 10
		ارجاعات منابع داخل متن به انگلیسی	Roman 9

جدول (۱): مشخصات قلم‌های مورد استفاده در نگارش مقاله

سخن سردبیر

تفاوت عمده جامعه ایرانی با جوامع دیگر در فرهنگ و عناصر مترتب بر آن است که شاخصه مهم آن ولایت مداری و اطاعت از رهنمودها و فرامین رهبری است. این خصیصه همواره موجبات رهایی ایران اسلامی از دسیسه‌های دشمنان شده است؛ تحریم استعمال تنباکو از سوی میرزای شیرازی و اطاعت قاطبه مردم از این حکم باعث شکست دسیسه پیر استعمار انگلیس شد و در طول دفاع مقدس نمونه‌های شگفت‌انگیزی از تبعیت مردم ایران به نمایش گذاشته شد که حیرت‌هر آشنایی را بر می‌انگیزاند. راهپیمایی مردم در یوم الله ۲۲ بهمن هر سال شاخص مهمی از این تبعیت شده و گویا به عرصه‌ای تبدیل شده است که مردم با حضور در آن تبعیت خود را به نمایش می‌گذارند و دوباره با رهبری و نظام مقدس جمهوری اسلامی تجدید پیمان می‌کنند.

امسال راهپیمایی ۲۲ بهمن در شرایطی برگزار شد که دشمنان انقلاب امید زیادی به حضور کم مردم داشتند و مدت‌ها با شایعه پراکنی زیاد، تلاش داشتند که فشارهای اقتصادی و گرانی ناشی از تحریم‌ها را به رخ مردم بکشاند و با درشت‌نمایی، آن‌ها را و نسبت دادن آن به مسؤولان نظام چنین وانمود کنند که آن‌ها درست کار نکرده و در انجام مسؤولیت‌های خود کوتاهی داشته‌اند. بنابراین اگر مردم نیز در راهپیمایی شرکت کنند به مخالفت با نظام و مسؤولان پردازند و بر علیه آن‌ها شعار دهند. این قضیه شرطیه از دو بخش مهم تشکیل شده است؛ بخش اول آن یعنی فشار اقتصادی ناشی از تحریم‌ها امری درست است و ناشی از دشمنی دشمنان و نشانه خباثت آن‌ها است. اما بخش دوم این قضیه به پیوند مردم با نظام و رهبری اشاره دارد که تصور آن‌ها بر این بود که با فشار بتوانند این پیوند را بگسلانند و یا رخنه‌ای در آن ایجاد کنند. این تصور غلط ناشی از شناخت غیر واقعی از مردم و پیوند آن‌ها با رهبری و نظام است؛ آن‌ها نمی‌دانند که پیوند مردم با رهبری و نظام به خاطر نان و رفاه دنیایی نیست، نمی‌دانند که مردم، رهبری و نظام و مسؤولان را به خاطر خدا و تلاش آن‌ها برای کسب رضای الهی و ایجاد بستر لازم برای اجرای احکام الهی و عبادت مردم دوست می‌دارند و تابع فرامین و تدابیر رهبری هستند. و هیچ وقت آن‌ها را به خاطر دنیا دوست نداشته‌اند تا

به خاطر دنیا از آن‌ها جدا شوند و بی‌شک تا زمانی که این پیوند الهی برقرار باشد و رنگ‌خدایی داشته باشد با دسیسه‌های دنیایی نخواهند توانست مردم را از رهبری جدا کنند چنان‌که حصر شعب ابی‌طالب نتوانست مردم را از پیامبر(ص) و اسلام جدا کند. امسال با وجود بد اخلاقی سران قوه مجریه و مقننه که موجبات ناراحتی دل‌رهبری و دلسوزان انقلاب شدند نتوانستند به نیت پلید خود دست یابند و در آینده نیز تا خدا هست و رضایت الهی و تقوای الهی مبنای رفتارها و قضاوت‌هاست، برگشت و توبه از خطاها مانند نامه اعتذار سران سه قوه به دنبال شکواییه رهبری هست، حضور مردم پرشورتر از دیروز خواهد بود. (ان شاء الله)

دکتر محمد باقر بابائی

فهرست

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی دانشکده و پژوهشکده دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

۱	دکتر محمدباقر بابائی (طلاتیپه)
مهرداد مؤمنی زاهد	* الگوی مطلوب تفکر راهبردی فرماندهان با رویکرد اسلامی
۳۳	دکتر حسین شریفی طرازکوهی
علیرضا رحیمی	* جنبش حزب الله لبنان در پرتو تحولات پس از ۱۱ سپتامبر
۶۳	دکتر سیاوش نصرت پناه
حسین عبدالهی	* بررسی وضعیت موجود و آرایه راهکارهای ارتقای نگهداری و تعمیرات (نت) خودرویی در یک سازمان نظامی
۸۷	دکتر محمد باقر ذوالقدر
علی محمد نائینی	* بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و آرایه راهبردهای مقابله با آن
۱۲۳	دکتر هادی مراد پیری
مصطفی خودسیانی	* بررسی نقش ایمان در دفاع مقدس و جنگ آینده از منظر فرماندهان عالی جنگ
۱۴۹	سعید علی مدد
عباس حیدری	* بررسی و تبیین شاخص‌های سنجش روحیه دفاعی یگان‌های رزمی نیروی زمینی سپاه در جنگ ناهمگون (مطالعه موردی لشکر ۲۷ محمد رسول الله)
۱۷۳	ابراهیم نجفی
محمد حسین قزوینی	* بررسی میزان اثربخشی طرح‌های بسیج سازندگی در غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی در استان سمنان
1-7	سید سعادت حسینی	* ترجمه چکیده مقالات به انگلیسی

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی دانشکده و پژوهشکده دفاعی (دافوس)

سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱ صص ۳۲-۱

الگوی مطلوب تفکر راهبردی فرماندهان با رویکرد

اسلامی

دکتر محمدباقر بابائی (طلائی)^۱

مهرداد مؤمنی زاهد^۲

تاریخ دریافت: ۹۱/۱۰/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۱/۲۰

چکیده

این مقاله با هدف «ارایه الگوی مطلوب تفکر راهبردی برای سطوح فرماندهان» تهیه شده است. در انجام این تحقیق، محقق پس از بررسی و مطالعه منابع، در بخش مفاهیم نظری به چیستی تفکر راهبردی در قالب موضوعات مفاهیم، تعاریف، ماهیت، اهمیت، اهداف، ویژگی‌ها، ابعاد، انواع و کارکردهای تفکر و تفکر راهبردی پرداخته و در بخش مبانی نظری به چرایی رویکرد اسلامی و انقلابی تفکر راهبردی فرماندهان اشاره داشته است. در ادامه محقق پس از تحلیل محتوای منابع و استخراج عوامل و مؤلفه‌های مؤثر در تفکر راهبردی فرماندهان، موارد بررسی شده را در قالب پرسشنامه در معرض نقد و نظر سنجی خبرگان و کارشناسان قرار گرفته است. این تحقیق به لحاظ نوع، جزو پژوهش‌های نظری- کاربردی و از نظر روش، جزو تحقیقات تبیینی- پیمایشی محسوب می‌شود. داده‌های اطلاعاتی تحقیق، شامل دو بخش نظری (که از طریق مطالعه متون و منابع و بررسی اسناد و مدارک تهیه شده است) و بخش تجربی یا میدانی (که از طریق پیمایش و توزیع پرسشنامه بین تعدادی از کارشناسان و کارکنان رده‌های نظامی به دست آمده است) می‌باشد. در پایان، محقق اقدام به جمع بندی و نتیجه‌گیری از یافته‌های تحلیل محتوای منابع و پیمایش انجام گرفته در بین خبرگان نموده و با توجه به شرایط خاص رسالت و مأموریت رده‌های نظامی، ضمن لحاظ نمودن شرایط، وضعیت و نیازمندی‌های فرماندهان، اقدام به معرفی و تبیین الگوی مطلوب تفکر راهبردی حکیمانه برای طیف

۱- دانشیار دانشگاه جامع امام حسین (ع)

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات دفاعی استراتژیک.

فرماندهان نموده است. که آرمان‌گرایی و واقع‌گرایی توأمان از مؤلفه‌های اصلی آن می‌باشد.
کلید واژه‌ها: تفکر، تفکر راهبردی، تفکر اسلامی و انقلابی، فرماندهی

مقدمه

خداوند به انسان قدرت تفکر و تعقل بخشیده و از او می‌خواهد تا درباره آفرینش آسمان‌ها و زمین فکر کند و اهمیت ارزش‌های موجود در حیات خود را درک نماید. «همانا در آفرینش آسمان‌ها و زمین و رفت و آمد شب و روز نشانه‌هایی برای متفکران وجود دارد. کسانی که خدا را در حالت ایستاده، نشسته و خوابیده یاد می‌کنند و درباره آفرینش آسمان‌ها و زمین فکر می‌نمایند و می‌گویند پروردگارا این جهان را بیهوده نیافریدی. تو منزه‌ی، پس ما را از عذاب دوزخ نگاه دار.» (آل عمران، ۱۹۱-۱۹۰)

تفکر در اسلام دارای ماهیت عبادی می‌باشد یعنی هم خودش عبادت است و هم مقدمه سایر عبادات می‌باشد. امام صادق(ع) می‌فرماید: «كَانَ أَكْثَرَ عِبَادَةِ أَبِي ذَرٍّ رَحِمَهُ اللَّهُ التَّفَكُّرَ وَالْإِعْتِبَارَ» بیشترین عبادت ابوذر(رحمه‌الله) اندیشیدن و پند گرفتن بود.

(رمضانی، ۱۳۸۹: ۱۸)

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در خصوص تفکر می‌فرمایند: چرا در اسلام هست که: «تفکر ساعه خیر من عبادۀ سبعین سنه»؛ «یک ساعت فکر کردن، ارزشش از عبادت سال‌ها بیشتر است؛ به خاطر این که اگر شما فکر کردید، عبادتتان هم معنا پیدا می‌کند؛ تلاش سازندگیتان هم معنا پیدا می‌کند؛ مبارزه‌تان هم معنا پیدا می‌کند؛ دوستان را می‌شناسید، دشمنان را هم می‌شناسید. شما فرض کنید در یک جبهه جنگی آدم‌هایی پیدا شوند که جبهه خودی را از جبهه دشمن تشخیص ندهند- حیران و سرگردان دور خودشان بچرخند، گاهی این‌جا تیر بزنند، گاهی آن‌جا تیر بزنند؛ گاهی بالا تیر بزنند، گاهی به خودشان تیر بزنند! ببینید فکر که نباشد، آدم این‌طوری می‌شود ... باید فکر کرد. با فکر، انتخاب، انتخاب درستی خواهد بود. اگر در انتخاب اشتباه هم بکند، چنانچه انسان اهل فکر باشد، با او راحت‌تر می‌شود حرف زد ... باید فکر کرد. اساس قضایا فکر است. آن چیزی که انتظار عمده از انسان‌های فرزانه و هوشمند است، این

است.» (مقام معظم رهبری- دیدار از دانشگاه صنعتی شریف- ۱۳۷۸/۰۹/۰۱)

به جرأت می‌توان گفت که تفکر، دفتر نمایندگی قدرت خدا در انسان است که

الگوی مطلوب تفکر راهبردی فرماندهان با رویکرد اسلامی

می‌تواند تبدیل به فرایندی شود که در صورت نظام‌مندی، غایت‌گرایی و هدایت صحیح، زندگی را متحول ساخته اهداف بلندی چون موفقیت و سروری در زندگی دنیا و سعادت در آخرت را برای انسان محقق می‌سازد. (رمضانی، ۱۳۸۹: ۹)

بیان مسأله

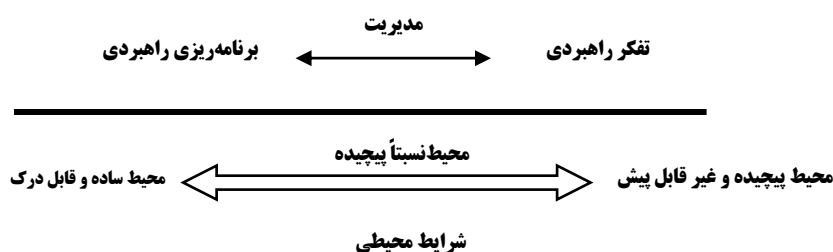
روندهای کلان جهانی، شاخص‌های اصلی جامعه بشری در آینده را «عصر جامعه آموزش مدار و خلاق» و جنگ‌های آینده را «جنگ‌های دانش بنیان» پیش‌بینی می‌کنند. تغییرات دایمی محیطی و لزوم برخورداری از یک نوع چارچوب تفکری مناسب برای پاسخ‌گویی صحیح و به موقع به نیازهای گوناگون و متنوع مأموریتی و سازمانی در حل بحران‌ها و چالش‌های مربوطه، نیاز به نوع خاصی از تفکر با ویژگی‌های کلان، اصول مدار، خطی بودن، عاقبت اندیش و ... را نشان می‌دهد.

تفکر راهبردی متکی بر مدل ذهنی فعال و خلاقانه برای سازمان‌های امروزی ضروری می‌باشد. توجه خطی به مسایل (در نظر گرفتن گذشته، حال و آینده)، تغییرات عمیق محیطی، نیاز فزاینده به ارتقای فنآوری و توسعه فنآوری اطلاعات و ارتباطات، توجه به ایده‌ها، ارزش‌ها و اعتقادات کارکنان، لزوم آینده پژوهی و سناریونویسی برای حفظ مزیت‌های رقابتی و ... این ضرورت را مضاعف نموده است. به گونه‌ای که انسان‌ها و سازمان‌ها در شرایط حاضر بدون برخورداری از ذهن خلاق و نوآور امکان ادامه حیات، رشد و توسعه در فضای رقابتی موجود را ندارند. تفکر راهبردی، نوعی یادگیری است. «میتزبرگ» یادگیری را رکن تفکر راهبردی می‌داند و معتقد است تفکر راهبردی را باید با «مکتب یادگیری» و «سازمان یادگیرنده» تعریف کرد که برای محیط غیرقابل درک و پیش‌بینی، مناسب بوده و به معنای تغییر رفتار مطابق با شرایط جدید می‌باشد.

در ادبیات موضوع در منابع گوناگون میان مدیریت راهبردی و تفکر راهبردی به لحاظ شرایط محیطی تفاوت‌هایی قایل هستند. تفکر راهبردی در شرایط امروز که درک محیط و پیش‌بینی روندهای اصلی آن با دشواری‌ها و خطاهای زیادی همراه است، یک ضرورت است. چرا که هر چه محیط قابل درک‌تر و تغییرات آن قابل پیش‌بینی‌تر باشد، مکتب‌های فرآیندی و تجویزی (نظیر برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی)، اثر بخشی و کارایی بیشتری دارند، اما با پیچیده شده روابط محیطی و بروز تغییرات جهشی و غیر

خطی (مشابه شرایطی که امروز با آن مواجه هستیم) رویکردهای ساده و تجویزی اثربخشی خود را از دست داده و به جای آن بهره‌گیری از رویکردهای توصیفی (نظیر تفکر راهبردی) توصیه می‌شود. محیط ایده آل برنامه‌ریزی راهبردی یک محیط پایدار، متعادل و قابل فهم است، در حالی که محیط واقعی امروز هیچ یک از این ویژگی‌ها را ندارد.

شکل (۱): مکاتب استراتژی

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) می‌فرمایند: «من اعتقاد دارم که سپاه صد درصد باید فکری و اعتقادی باشد و صد درصد هم نظامی، با هم اینها منافاتی ندارند که مگر شما می‌خواهید سپاه را تقسیم کنید به نظامی و فکری؟ خصوصیت سپاه این است که نظامی‌ای است که اندیشه و ایمان، او را حرکت می‌دهد نه فرمان.» (۱۳۶۰/۱۰/۲۸)

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، دشمنان به انواع گوناگون به کینه‌ورزی و دشمنی در عرصه‌ها و ابعاد مختلف با انقلاب اسلامی پرداخته‌اند و به روش‌های مختلف در پی ضربه زدن به پیکره مقدس انقلاب بوده‌اند. بنابراین لازم است رده‌های نظامی کشور با رسالت و مأموریت حفظ و حراست از انقلاب و نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، دارای رویکردها و جهت‌گیری‌هایی متناسب و هماهنگ با انواع تهدیدات پیش‌رو باشد. در راستای این امر مهم، سپاه پاسداران در موضوع شایستگی‌های پاسداری زیر شاخص «قابلیت مدیریت راهبردی» از شاخص‌های اختصاصی فرماندهان و مدیران، معرف «تفکر راهبردی» برای ارزیابی و سنجش در نظر گرفته شده است. در نتیجه از آنجا که تا به حال تعریف مشخص، مناسب و بومی از موضوع تفکر راهبردی، ابعاد،

الگوی مطلوب تفکر راهبردی فرماندهان با رویکرد اسلامی

ویژگی‌ها، کارکردها و خروجی‌های آن صورت نگرفته است، بنابراین در این تحقیق ما در پی تبیین و معرفی مؤلفه‌ها و ارایه الگوی مطلوب تفکر راهبردی برای سطوح فرماندهان هستیم.

سؤال تحقیق

فرماندهان با توجه به وضعیت‌ها و موقعیت‌های گوناگون در انجام مأموریت‌ها با بهره‌گیری از چه تفکر راهبردی می‌توانند کارایی و اثربخشی بالاتری داشته باشند؟

فرضیه تحقیق

تفکر راهبردی برخواسته از معرفت و بصیرت دینی، انقلابی و ولایی توأم با فرصت-یابی ایده‌پردازی و تمرکز بر امور کلیدی و مهم می‌تواند کارایی و اثربخشی فرماندهان را ارتقا بخشد.

متغیرها

تفکر راهبردی، متغیر مستقل و تفکر راهبردی مطلوب برای فرماندهان متغیر وابسته می‌باشد.

نوع و روش تحقیق

تحقیق حاضر، از نوع نظری بوده و به موضوع چستی تفکر راهبردی در اسناد و منابع صرفاً علمی می‌پردازد؛ اما از سوی دیگر تحقیق از نوع کاربردی بوده و به چرایی رویکرد اسلامی و انقلابی تفکر راهبردی فرماندهان می‌پردازد، بنابراین، این تحقیق به لحاظ نوع، جزو تحقیقات نظری-کاربردی محسوب می‌شود، چرا که تاکنون تفکر راهبردی مطلوب فرماندهان به طور رسمی تبیین و منتشر نشده است. روش تحقیق با توجه به موضوع تحقیق، تبیینی-پیمایشی استفاده شده است.

ابزار و روش گردآوری اطلاعات

داده‌های اطلاعاتی تحقیق، از دو بخش زیر جمع آوری شده است:
الف- بخش نظری که از روش مطالعه متون و منابع و بررسی اسناد و مدارک تهیه شده است.

ب- بخش تجربی یا میدانی که از روش پیمایش و توزیع پرسش‌نامه بین کارشناسان و خبرگان به دست آمده است.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری پژوهش، فرماندهان و مدیران نظامی سپاه که نسبت به موضوع پژوهش آشنایی داشته و قادر به اظهار نظر در موضوع باشند در نظر گرفته شده است. با توجه به مشخصات بالا و از طریق تعامل با معاونت بازرسی، تعداد ۲۵۰ نفر از فرماندهان و مدیران به عنوان جامعه آماری شناسایی و انتخاب شدند.

در این تحقیق با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۷۰ نفر از فرماندهان و مدیران به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. روش نمونه‌گیری تحقیق، روش خوشه‌ای تصادفی می‌باشد. (بابایی، ۱۳۸۷: ۱۰۱)

ابزار نمونه‌گیری

ابزار نمونه‌گیری در این پژوهش، پرسش‌نامه با سؤالات ترجیحاً بسته بر اساس طیف پنج گزینه‌ای لیکرت می‌باشد. در این پرسش‌نامه از میزان تأثیرگذاری عوامل بررسی شده و تفکر راهبردی مطلوب فرماندهان (۲۴ عامل) بر عرصه‌ها و حوزه‌های مأموریتی رده‌های نظامی سؤال شده است. آلفای کرونباخ پرسش‌نامه‌ها از طریق نرم افزار SPSS14 محاسبه شده و مقدار آن برای تعداد ۲۴ متغیر عدد ۰/۹۲۲ به دست آمد که بیانگر پایایی و ثبات در سنجش موضوع می‌باشد.

جدول (۱): تعیین اعتبار به کمک آلفای کرونباخ

Case Processing Summary			
		N	%
C a s e s	Valid	70	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	70	100.0
a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.			

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.922	24

ماهیت تفکر

درباره ماهیت تفکر، دو دیدگاه کلی وجود دارد. گروهی از فیلسوفان معتقدند که فکر و عقل ماهیتی جدا از وجود انسان دارد و آن را یک موضوع مجرد، مستقل و انتزاعی به شمار می‌آورند. اما علمای روانشناسی نوین معتقدند که فکر و عقل بر اثر کارکردهای

الگوی مطلوب تفکر راهبردی فرماندهان با رویکرد اسلامی

ذهنی و ساختار بیولوژیکی انسان به وجود می‌آید، از این رو آن را به مثابه یک امر طبیعی در فرایند روانی محسوب می‌کنند و تأکید دارند که عمل خاص فکر کردن، هنگامی محقق می‌شود که با یکی از سه جنبه احساس، حافظه و تخیل همراه باشد.

(شریعتمداری، ۱۳۸۲: ۳۱)

تعریف تفکر

در فرهنگ لغت معین، فکر به معنی اندیشه آمده است. تفکر از دیدگاه علم منطق، عبارت است از: جنبش نفس ناطقه هنگام اراده انتقال از معلومات تصویری یا تصدیقی به سوی چیزی که برایش واضح و آشکار نشده است. به عبارت دیگر، شامل حرکت و سیر از یک ذهن مطلوب مجهول به سوی یک سلسله مقدمات معلوم و سپس حرکت از آن به سوی مطلوب برای تبدیل آن به معلوم می‌باشد. گاهی در این تعریف چنین گفته شده است: «ترتیب امور معلومه لتحصیل امر مجهول». همچنین، از نظر ملاحادی سبزواری، تفکر عبارت است از «الفکر حرکه الی المبادی و من مبادی الی المراد».

(شریعتمداری، ۱۳۸۲: ۹)

اهداف تفکر

تفکر، فرایندی است که در نتیجه آن اطلاعات به صورت جدیدی پردازش می‌شود و حاصل آن اهداف زیر می‌باشد: حل مسأله، تصمیم‌گیری، قضاوت، استدلال.

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

جدول (۲): اهداف مختلف تفکر (محبوبی و مصطفایی، ۱۳۸۸: ۸۶)

فرایند	تعریف
حل مسأله	عملی شناختی که با بازشناسی مسأله آغاز و با طی مراحل که به پاسخ می‌انجامد ادامه می‌یابد. بیشتر شکل‌های تفکر نوعی حل مسأله به شمار می‌روند.
تصمیم‌گیری	انتخاب یک حالت یا امکان از میان چندین حالت یا امکان متفاوت به گونه‌ای که نتیجه آن انتخاب مورد علاقه تصمیم‌گیرنده باشد.
قضاوت	مؤلفه‌ای از تصمیم‌گیری که در آن درست‌نمایی تعدادی رویداد مورد محاسبه قرار می‌گیرد. آنچه دارای اهمیت است میزان دقت یا عدم دقت قضاوت انجام شده می‌باشد.
استدلال قیاسی	تصمیم‌گیری در مورد این که با فرض درست بودن حکم خاص الزاماً چه نتیجه‌ای حاصل می‌شود.
استدلال استقرایی	تصمیم‌گیری در مورد این که آیا بر اساس اطلاعات موجود یک پدیده یا فرضیه خاص درست است یا خیر. این روش تفکر از سوی دانشمندان علوم تجربی و کارآگاهان به کار می‌رود. اما هیچ تضمینی برای معتبر بودن نتیجه وجود ندارد.

ماهیت تفکر راهبردی

تفکر راهبردی در ماهیت از جنس بصیرت و فهم است. دانش با «چگونگی» و فهم (بصیرت) با «چرایی» پدیده‌ها سروکار دارد. دانش به کار مدیریت سیستم و فهم (بصیرت) به کار رهبری سیستم می‌آید. دانش با کارایی و فهم با اثربخشی سیستم سروکار دارد. دانش، دانشمند می‌سازد و فهم، اندیشمند. اگر چه دانش و فهم با یگدیگر بی‌ارتباط نیستند و از یکی می‌توان تا اندازه‌ای به دیگری نیز دست یافت، اما دو قلمرو جدا از هم دارند. یکی از تجزیه سیستم حاصل می‌شود و دیگری از تجمیع آن با دیگر سیستم‌ها. یکی در حیطه کار نیمکره چپ مغز است و دیگری در گستره کار نیمکره

الگوی مطلوب تفکر راهبردی فرماندهان با رویکرد اسلامی

راست. با توجه به دو حوزه ادراکی متفاوت یاد شده در انسان، باید به این نکته توجه داشت که تفکر راهبردی از نوع فهم و بصیرت است. (کیانی، ۱۳۸۹: ۶۱)

ضرورت تفکر راهبردی

از دیدگاه مکسول (۱۳۹۰)، مهم‌ترین مزایای تفکر راهبردی از این قرار است:

- ۱- تفکر راهبردی کارهای سخت را آسان می‌کند.
- ۲- تفکر راهبردی، مدیران را مجبور می‌کند تا سؤالات درستی را مطرح نمایند.
- ۳- تفکر راهبردی مدیران را مجبور می‌نماید تا متناسب با شرایط موجود فکر کنند. ژنرال پاتون می‌گوید «ژنرال‌های موفق متناسب با شرایط برنامه‌ریزی می‌کنند، نه این که شرایط را با برنامه‌ریزی‌های خود متناسب کنند.»
- ۴- تفکر راهبردی، مدیران را برای فردایی نامطمئن آماده می‌کند.
- ۵- تفکر راهبردی، حاشیه خطا را کم می‌کند.
- ۶- تفکر راهبردی باعث می‌شود در دیگران نفوذ پیدا کنیم. (مکسول، ۱۳۹۰: ۱۴۶)

تعریف تفکر راهبردی

در این بخش، تعاریف متفاوتی که در این حوزه مطرح شده‌اند، به اختصار مرور می‌شوند.

❖ ویلسون (۱۹۹۳) (Wilson) تفکر راهبردی را صرفاً فکر کردن درباره مسایل راهبردی

تلقی می‌کند. (ناظمی و جعفریانی، ۱۳۸۹: ۲۰)

❖ مینتزبرگ (۱۹۹۴) (Mintzberg) تفکر راهبردی را جریانی می‌داند که منجر به ایجاد

یک نمای یکپارچه از کسب و کار در ذهن می‌گردد و آن را فرایندی مرکب از شم و خلاقیت تلقی کرده که خروجی آن یک دید یکپارچه نسبت به سازمان می‌باشد.

(ناظمی و جعفریانی، ۱۳۸۹: ۲۳)

❖ گری هامل (۱۹۸۹) (G.HAMEL) آن را معماری هنرمندانه راهبرد، بر مبنای خلاقیت و

فهم ناپیوستگی‌های کسب و کار توصیف می‌کند. (کیانی، ۱۳۸۹: ۵۱)

❖ به نظر پیتر، تفکر راهبردی روشی برای دستیابی به یک چشم‌انداز و تقویت دائمی

آن می‌باشد. (ناظمی و جعفریانی، ۱۳۸۹: ۲۱)

❖ اوهامایی (۱۹۷۸)، تفکر راهبردی را به عنوان ترکیب روش‌های تحلیلی و انعطاف

پذیر ذهنی برای کسب مزیت رقابتی تعریف کرده است. (ناظمی و جعفریانی، ۱۳۸۹: ۲۱)

❖ تفکر راهبردی، تعیین افق‌های بلند برای حرکت یگان و اتصال منابع و توان موجود به آرمان‌ها و اهداف بلند سازمان است؛ نوعی تفکر بلندنگر و آینده‌نگر که می‌تواند جلوتر از حوادث حرکت کند و برای فرمانده قدرت خبرگی می‌آورد، قدرت خبرگی در حقیقت تدبیر آفرینی است. کسی که خبره باشد براساس یافته‌های عملکردی و تجربیات کارهای گذشته خود، می‌تواند بهترین تصمیمات و راه‌کارها را ارایه نماید و از این رو، فردی مقتدر در سازمان خواهد بود. (سلامی، ۱۳۸۹: ۴۱)

هر یک از تعاریف بالا، برخی از خصوصیات ماهوی، ویژگی‌ها و کارکردهای تفکر راهبردی را ارایه می‌کنند، بدون این که قادر باشند تمامی ابعاد این رویکرد عمیق را نمایان سازند. اما همگان در این اندیشه که تفکر راهبردی می‌تواند زیر بنای مناسبی برای راهبردهای خلاق و اثربخش باشد، اتفاق نظر دارند. در عین حال، اکتساب مهارت‌های تفکر راهبردی برای تعیین اهداف ویژه و رسیدن به آن‌ها ضرورت دارند. این تفکر شامل توانایی شناخت وضعیت مطلوب، ارزیابی شرایط موجود و تعیین راه و روش برای نیل به حالت مطلوب می‌باشد.

ویژگی‌های تفکر راهبردی

ویژگی‌های تفکر راهبردی عبارتند از را به شرح زیر بیان کرد:

- ۱) تفکر راهبردی، فرایندی ذهنی و روانی است.
- ۲) محصول تفکر راهبردی می‌تواند به شکل یک ایده، راه حل، چشم انداز، راهبرد و خط مشی ظهور نماید.
- ۳) تفکر راهبردی یک توانایی عمومی و اکتسابی است که در همه کسانی که با محیط سازمانی سروکار دارند، قابل پرورش می‌باشد.
- ۴) محصول تفکر راهبردی ضمن این که موجب تحول در سازمان می‌شود، ارزش آفرین و مزیت ساز است.

ویژگی‌های متمایز کننده تفکر راهبردی از برنامه‌ریزی راهبردی عبارتند از:

- ۱) جامع نگری؛
- ۲) یادگیری دو حلقه‌ای؛
- ۳) خلق چشم انداز؛

الگوی مطلوب تفکر راهبردی فرماندهان با رویکرد اسلامی

۴) تشخیص اولویت‌ها و چالش‌های پیش رو؛

۵) حل و فصل تعارض‌های اساسی. (غفاریان و کیانی، ۱۳۸۹: ۵۵-۵۲)

جدول (۳): مقایسه ویژگی‌های تفکر راهبردی و تفکر عملیاتی (رضوانی، ۱۳۸۹: ۱۹)

تفکر راهبردی	تفکر عملیاتی	نوع تفکر و جوه و ویژگی
بلندمدت	کوتاه مدت و فوری	افق زمانی
مفهومی بودن	عینی بودن	ماهیت
یادگیرنده - انعکاسی بودن	اقدام‌گرا - عملی بودن	نوع
شناسایی فرصت‌ها و مسایل راهبردی	پیدا کردن راه حل برای مسایل موجود	نوع مسایل
حرکت به سمت زمینه‌های جدید	زمینه‌های جاری و تکراری	جهت‌گیری
اثربخشی	کارایی	هدف
رویکرد غیر یدی	رویکرد یدی	رویکرد
دیدگاه هلیکوپتری	دیدگاه زمینه‌ای (جزیی)	نگرش
تمرکز بر روش‌های تازه	تمرکز بر روش‌های قدیمی	روش‌ها
شرایط محیطی متغیر و ساختار انعطاف پذیر	شرایط محیطی نسبتاً پایدار و ساختار ثابت	محیط - ساختار
مناسب برای وضعیت‌ها و مأموریت - های نامعلوم	مناسب برای وضعیت‌ها و مأموریت - های معلوم	وضعیت مأموریت‌ها
تأثیرگذاری بر هر دو محیط داخلی و خارجی	تأثیرگذاری بر شرایط داخل سازمان	تأثیرگذاری

ابعاد تفکر راهبردی

در جدول شماره (۳) که جدول بررسی تطبیقی الگوهای مختلف می‌باشد، الگوهای یاد شده با یکدیگر مقایسه شده‌اند. همان‌طور که مشاهده می‌شود، ابعاد تفکر سیستمی و فرصت‌یابی بیش از سایر ابعاد در الگوها تکرار شده‌اند. بعد از این دو، ابعاد تفکر خلاق، تفکر مفهومی، آینده‌نگری و شهودی دارای بیشترین فراوانی می‌باشند. جدول (۴): مقایسه ابعاد تفکر راهبردی از دیدگاه الگوهای مختلف (ناظمی و جعفریانی، ۱۳۸۹: ۴۵-)

(۳۹)

الگوی م.ن آمریکا	الگوی گلدمن	الگوی لیدکا	الگوی کیم برلی	الگوی میتز برگ	الگوها ابعاد
*					شناخت
			*	*	تفکر شهودی
*	*	*			تفکر سیستمی
			*		تفکر انتقادی
			*	*	تفکر خلاق
				*	تفکر استقرایی
				*	تفکر جانبی
		*			تفکر در زمان
*	*				تفکر مفهومی
			*		تفکر مستقل
		*			تفکر هدف محور
*	*				تفکر آینده‌نگر
*					تفکر تحول‌گرا
			*		ریسک‌پذیری
		*			فرضیه‌سازی
*	*	*			فرصت‌یابی

کارکردهای تفکر راهبردی

به طور کلی با مطالعه ادبیات مربوط به موضوع، نقش‌ها و کارکردهای تفکر راهبردی را به شرح زیر می‌باشد:

- (۱) تشخیص عوامل کلیدی موفقیت؛
- (۲) تشخیص مسایل و موضوعات راهبردی؛
- (۳) خلق ایده‌های جدید (ایده پردازی)؛
- (۴) خلق چشم انداز؛
- (۵) فرصت‌یابی؛
- (۶) شناخت و تحلیل گلوگاه‌ها؛
- (۷) تشخیص راهکارهای راهبردی؛
- (۸) شناسایی راهبردها؛
- (۹) خلق ارزش و مزیت آفرینی. (کیانی، ۱۳۸۹: ۵۴)

تحلیلی بر مبانی نظری

تا این قسمت از پژوهش به مفاهیم نظری تفکر و تفکر راهبردی در منابع علمی اشاره نمودیم. در این پژوهش، محقق به دنبال آرایه الگوی مطلوب تفکر راهبردی برای سطوح مختلف فرماندهان است، پیش با توجه به رویکرد اسلامی - انقلابی رسالت و مأموریت رده‌های نظامی که «حفظ و حراست از انقلاب و نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران»، می‌باشد نیاز است در قسمت مبانی نظری، علاوه بر ابعاد و ویژگی‌های عمومی «تفکر راهبردی» برای سازمان‌ها که در مباحث قبلی یاد شد، به اهداف، ویژگی‌ها و کارکرد تفکر اسلامی - انقلابی نیز پردازیم تا در نهایت به معرفی و تبیین «تفکر راهبردی» مطلوب فرماندهان برسیم.

الف - جایگاه تفکر در اسلام

در روایات معصومین (علیه‌السلام) نیز مطالب بسیار ارزشمندی در باب تفکر آمده، به طوری که در کتاب شریف اصول کافی بابی به «تفکر» اختصاص داده شده است. با دقت در این روایات روشن می‌شود که هر کدام بر اساس محوری خاص، حقیقتی را بیان می‌کنند؛ به طوری که دسته‌ای از آن‌ها به فضیلت و جایگاه تفکر در نظام ارزشی

اسلام اشاره می‌کنند؛ دسته دیگر از آن‌ها به موضوعات تفکر و گروهی از آن‌ها به نتایج تفکر اشاره دارند:

۱. فضیلت و جایگاه تفکر در نظام ارزشی اسلام؛
«تفکر ساعه خیر من عبادۀ ستین سنه»؛ یک ساعت فکر کردن از هفتاد سال عبادت برتر است. (رمضانی، ۱۳۸۹: ۱۸)

۲. موضوعات تفکر در اسلام؛
«لأعباده كالتفكر في صنعه الله»؛ هیچ عبادتی مانند تفکر و مطالعه در مصنوعات (آفریده‌های) الهی نیست. (رمضانی، ۱۳۸۹: ۱۹)

۳. پیامدها و نتایج تفکر در اسلام؛
امام مجتبی (ع) می‌فرماید:
«أوصيكم بتقوى الله وإدامه التفكير، فإن التفكير أبو كل خير وأمه شما را به پرهیزکاری و اندیشیدن دایم سفارش می‌کنم؛ زیرا تفکر، پدر و مادر [و ریشه و اساس] تمامی خوبی‌ها است.» (مجموعه ورام، ج ۱: ۵۳)

«علیکم بالتفکر فانه مفاتیح أبواب الحکمه»؛ بر شما لازم است که اندیشه کنید؛ زیرا فکر کلیدهای درهای حکمت است.» (میزان الحکمه، محمدی ری شهری، ج ۸: ۲۴۵)

ب- اهداف و کارکردهای تفکر اسلامی انقلابی فرماندهان

اهداف و کارکردهای تفکر اسلامی انقلابی فرماندهان، عمدتاً از بیانات گهربار مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) جمع‌آوری شده است.

۱- مشروعیت بخشی به نظام بر پایه تفکر ناب اسلامی؛
مشروعیت این نظام به تفکر اسلامی و به استواری بر پایه اسلام است؛ مشروعیت مجلس و رهبری هم بر همین اساس است. (مقام معظم رهبری ۱۳۸۲/۰۳/۰۷)

۲- حرکت به سمت چشم انداز و ارایه الگویی موفق اسلامی؛
امروز جا دارد متفکران ملت به چشم‌انداز آینده نگاه کنند و ببینند چه می‌خواهند، چه می‌خواهند بکنند... همت ملت ایران باید این باشد که به نقطه‌ای برسد که همه رفتارهای او، حرکات او، محصولات فکری او، در دنیای اسلام به صورت یک مرجع مسلم و متقن، مورد مراجعه ملت‌ها قرار بگیرد؛ متفکران ملت‌ها، روشنفکران ملت‌ها راه را پیدا کنند؛ این مسؤولیت تاریخی ملت ایران است. (مقام معظم رهبری ۱۳۸۹/۰۲/۱۵)

الگوی مطلوب تفکر راهبردی فرماندهان با رویکرد اسلامی

۳- پرداختن به تفکر و ابتکار اسلامی - ایرانی و پرهیز از تفکر ترجمه‌ای؛ این است که یک کشور گاهی به تفکر و ذایقه ترجمه‌ای دچار می‌شود. فکر هم که می‌کند، ترجمه‌ای فکر می‌کند و فرآورده‌های فکری دیگران را می‌گیرد. البته نه فرآورده‌های دست اول؛ فرآورده‌های دست دوم، نسخ شده، دستمالی شده و از میدان خارج شده‌ای را که آن‌ها برای یک کشور و یک ملت لازم می‌دانند و از راه تبلیغاتی به آن ملت تزریق می‌کنند و به عنوان فکر نو با آن ملت در میان می‌گذارند. این برای یک ملت از هر مصیبتی بزرگ‌تر و سخت‌تر است. (مقام معظم رهبری ۱۳۷۹/۱۲/۰۹)

۴- جلب امداد و نصرت الهی از طریق تفکر و جهان بینی اسلامی و اتصال و هماهنگی با نظام هستی و آفرینش. مادامی که شما ایمان و تقوا و عمل صالح را برای خودتان حفظ می‌کنید؛ تمام قدرت خدا، تمام نوامیس طبیعت و تمام امکانات یک گروه برگزیده در اختیار شماست. (مقام معظم رهبری ۱۳۷۴/۶/۲۹)

۵- هوشیاری و بصیرت به خود، نظام اسلامی و دشمنان؛ «و انّ احبا الحرب الارق، و من نام لم ینم عنه.» من این کلام امیرالمؤمنین (علیه السلام) را، شاید صدبار در خطاب به برادران مسؤول در نیروهای مسلح، تکرار کرده‌ام. «مرد جنگ، خواب ندارد. اگر شما خوابیدید، معلوم نیست دشمنی هم که پشت سنگرش نشسته تا بر شما بتازد، در خواب باشد.» باید بیدار باشید. (مقام معظم رهبری ۱۳۷۴/۰۱/۳۰)

۶- پاسداری صحیح و به هنگام از انقلاب اسلامی؛ بزرگترین خطر این نیست که ما از رفتن باز بمانیم، یا خسته شویم؛ بزرگترین خطر این است که چشم‌انداز ترسیم شده و هدف‌های تعریف شده را گم کنیم و نبینیم. نگذارید غبارها و ابرها جلوی این هدف‌ها و آرمان‌ها را بگیرد. (مقام معظم رهبری ۱۳۷۰/۳/۲۰)

۷- کسب معرفت دینی و اسلامی؛ اگر سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، عارف و عامل به وظیفه اسلامی باشد، این خصوصیات را داراست و اگر عارف و عامل به وظیفه اسلامی نبود، این شأن و خصوصیات را نخواهد داشت. آنچه که در سپاه مهم است، این است که دارای معرفت

دینی باشد تا اشتباه نکند و فریب نخورد. کافی هم نیست که فقط فرماندهان معرفت دینی داشته باشند. چون اصولاً بافت ارتش اسلامی این طور است و از آنجا که سپاه، یک ارتش اسلامی است که از خود اسلام و انقلاب جوشیده، باید چنین ویژگی را دارا باشد. این طور نیست که بگوییم فرمانده، خوب و مورد اعتماد باشد، بدنه سپاه هر چه بود، بود... در ارتش اسلامی، اصلاً بحث این گونه نیست. هر چند فرمانده مسئولیت‌های خیلی بالایی دارد، اما یکایک بدنه، برای مسؤولان نظام و کسانی که در کل بار سنگین مسئولیت را بر دوش دارند، دارای مسؤولیتند. بنابراین، همه بدنه بایستی دارای معرفت دینی باشد. (مقام معظم رهبری ۱۳۶۸/۱۱/۰۷)

۸- حضور مؤثر در عرصه‌های جهاد فکری، علمی و فرهنگی در عصر حاضر؛ یکی از جهادها هم «جهاد فکری» است. چون دشمن ممکن است ما را غافل کند، فکر ما را منحرف سازد و دچار خطا و اشتباهمان گرداند؛ هر کس که در راه روشنگری فکر مردم، تلاشی بکند، از انحرافی جلوگیری نماید و مانع سوء فهمی شود، از آنجا که در مقابله با دشمن است، تلاشش «جهاد» نامیده می‌شود. آن هم جهادی که شاید امروز، مهم محسوب می‌شود. پس، کشور ما امروز کانون جهاد است. (مقام معظم رهبری ۱۳۷۵/۰۳/۲۰)

۹- تقویت عوامل برتری بخش

باید به معنای حقیقی کلمه، سپاه را تقویت کرد... به بعد معنوی، یعنی روحیه و فکر و اعتقاد و اخلاص و همان چیزهایی که سپاه را از بقیه نیروهای مسلح متمایز می‌کند و اگر آن‌ها را از او بگیریم، معنایش این است که سپاه را نداریم، باید توجه کرد. همچنین سازماندهی اداری و نظامی و سلسله مراتب فرماندهی و استحکام مدیریت و توانایی‌های علمی و رزمی و ابزار و سایر چیزهایی را که لازم است، باید جدی گرفت. این دو بُعد را باید مبنای کار قرار دهیم. (مقام معظم رهبری ۱۳۶۸/۰۴/۱۹)

۱۰- ساختن موفقیت‌ها و آینده مطلوب (مدیریت حوادث و حادثه سازی مثبت و هوشمندانه در جهت رسالت و مأموریت)؛

مدیران و فرماندهان موفق، موفقیت‌ها را به صورت هوشیارانه و هوشمندانه می‌سازند و به انتظار موفقیت‌ها نمی‌نشینند. موفقیت حاصل عمل و برخورد فعالانه و برنامه‌ریزی هوشمندانه است، هیچ موفقیتی به خودی خود حاصل نمی‌شود؛ یعنی عالم خلقت به گونه‌ای طراحی و آفریده شده که برای موفق شدن باید تلاش کرد و زحمت کشید.

الگوی مطلوب تفکر راهبردی فرماندهان با رویکرد اسلامی

حرکت‌ها و اقدام‌های فرماندهان باید همواره ضابطه‌مند بوده و با برنامه‌ریزی حرکت کنند؛ طراحی شده کار کنند و در نهایت نباید موفقیت‌ها را به تصادف و پیش‌آمد واگذار کرد. (سلامی، ۱۳۸۹: ۱۴۸)

ج- ویژگی‌های تفکر اسلامی انقلابی فرماندهان

۱. ایمان و توکل خالصانه به خدا و توسل به ائمه معصومین (علیه‌السلام)؛ پاسدار و بسیجی، قدر شاخصی دارد که او را از مردم سایر کشورها، متمایز می‌سازد. او، معتقد به خداست. در برابر پروردگار خود خاشع است. مشتاق به ارزش‌های حکومت و اجرای آن‌ها در جامعه است. تفکر بسیجی، حکم می‌کند که انسان باید هدفمند باشد و هدف او بالاترین و عالی‌ترین حقیقت عالم هستی و بلکه هستی بخش همه مفاهیم و حقایق باشد... ایمان عاشقانه و عمیق، توأم با توکل به خدا و توسل به معصومین (علیه‌السلام)، قدر شاخص تفکر بسیجی است و او را از محدودیت‌های محاسبات صرفاً مادی خارج نموده و این امر گره‌گشای اصلی همه مشکلات در صحنه‌های مختلف است. (مؤسسه فرهنگی قدر ولایت، ۱۳۸۹: ۴۳)

۲. عشق و عرفان و معنویت؛

سپاه و بسیج مظهر جمع فضیلت‌ها در نظام جمهوری اسلامی و نیروهای مسلح شدند. این مهم به برکت رشد معنویت، عشق، ایثار و عرفان در پاسداران و بسیجیان به وجود آمد. هر جا حاضر شدند، کانونی از معنویت و خدمت به وجود آمد و سرنوشت جنگ و پشت جبهه و سازندگی را تحت تأثیر خود قرار داد. جوانان پاک و مخلص سپاهی و بسیجی، چون ستارگانی درخشان بر تارک طریق معنویت و عشق درخشیدند و قله‌های رفیع بزرگی و کرامت و در عین حال فروتنی و افتادگی و قناعت را درنوردیدند. داستان ایثار عشق و عرفان صدر اسلام به وسیله آن‌ها تکرار شد. (مؤسسه فرهنگی قدر ولایت، ۱۳۸۹: ۴۹)

۳. پایبندی به مبانی و اصول اسلامی و انقلابی؛

سعی کنید همچنان که این سازمان مبارک- سپاه پاسداران انقلاب اسلامی- انقلابی متولد شده، همواره انقلابی بماند و در جهت هدف‌های انقلاب حرکت کند. (مقام معظم رهبری ۱۳۷۰/۰۷/۲۴)

۴. تکلیف‌گرایی و مسئولیت‌پذیری؛
سپاه نیروی مسلح است؛ لیکن متکی به معنویت، به معرفت، به احساس تکلیف و بدون راه دادن انگیزه‌های دنیایی و مادی. (مقام معظم رهبری ۱۳۷۶/۶/۲۶)
۵. آرمان‌گرایی و ارزش‌مداری در کنار واقع‌بینی و واقع‌گرایی؛
نگاهتان نگاه آرمان‌گرا باشد. از آرمان‌ها پایین نیایید، کوتاه نیایید. (مقام معظم رهبری ۱۳۸۹/۰۳/۱۸)
واقع‌بینی، مشاهده واقعیات جامعه و جهان، با آرمان‌گرایی و تعقیب آرمان‌ها و آرزوهای بزرگ ملت ایران هیچ تنافی و تعارضی ندارد. اگر ما توانستیم آرمان‌گرایی را با واقع‌بینی و واقع‌گرایی همراه کنیم، ترجمه عملیاتی‌اش می‌شود این‌که ما تدبیر را با مجاهدت ترکیب کنیم؛ هم مجاهدت کنیم و مجاهدانه حرکت کنیم، هم این حرکت مجاهدانه در یک چهارچوب تدبیر شده‌ای قرار بگیرد؛ که این، آگاهی عمومی، آگاهی دست‌اندر-کاران، همراهی دل‌ها و زبان‌ها در همه عرصه‌ها را می‌طلبد. (مقام معظم رهبری ۱۳۹۱/۰۵/۰۳)
۶. ولایت‌مداری و ولایت‌پذیری؛
ولایت فقیه باید هم چون خون زندگی بخش، در رگ سپاه جاری باشد و این جریان باید در عملکرد سپاه و سپاهیان تجلی کند. (مقام معظم رهبری، پیام به سمینار فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی)
- سپاه باید ارتباط معنوی را با نقطه و مرکز رهبری و ولایت حفظ بکند و دائماً درس ایمان و تقوا در سرتاسر این پیکره عظیم و کارآمد دمیده بشود. (مقام معظم رهبری ۱۳۶۸/۰۸/۲۹)
۷. منطقی، هم در اندیشه و هم در عمل؛
روشن‌بینی، حرکت منطقی و خردمندانه، محاسبات دقیق، کار دقیق و نتایج علمی، جزو خصوصیات بوده که از روز اول تا امروز، در بسیج مردمی محسوس بوده است ... بسیج، منطقی است؛ باید منطقی بیندیشد و منطقی عمل کند. (مقام معظم رهبری ۱۳۷۵/۰۸/۳۰)
۸. حضور مؤثر در محیطی متغیر، پیچیده و پرتنش؛
محیط عمل سپاه، یک محیط پرتنش و پراشتهاست؛ به گونه‌ای که نیازمند اتخاذ تصمیمات اقتضایی و سریع و ترکیبی از افق‌های راهبردی و تفکر عملیاتی می‌باشد؛ یعنی فرماندهان سپاه هم در میدان‌های عمل راهبردی و هم در صحنه‌های اقدام عملیاتی

الگوی مطلوب تفکر راهبردی فرماندهان با رویکرد اسلامی

و تاکتیکی کار می‌کنند، آن‌ها باید هم زمان، قادر باشند عناصر و مؤلفه‌های محیط راهبردی و عملیاتی و همه ملاحظات مؤثر بر انجام مأموریت را شناسایی کرده و آن‌ها را در تصمیمات خودشان اعمال کنند. (سلامی، ۱۳۸۹: ۵۰)

۹. کوشا و بن بست شکن؛

سپاه، سازمانی بن‌بست‌شکن است؛ یعنی در قالب‌های خشک و بدون تغییر نیست بلکه تصمیم‌گیری‌های آن اقتضایی بوده و تاریخ مصرف‌های معینی دارند. محیط سپاه، محیط کوشایی در تفکر است؛ محیطی که در آن برای شکستن بن بست‌ها، به صورت مستمر فکر می‌شود ... سپاه در دایره ناممکن‌ها عمل می‌کند؛ سپاه در مدار پیش‌بینی ناپذیری‌ها و در عرصه‌هایی که فراتر از دامنه تصور عادی انسان‌ها است، عمل می‌کند؛ یعنی سپاه با این خصوصیات، حیات خودش را تعریف و توصیف می‌کند. (سلامی، ۱۳۸۹: ۵۳)

د- جایگاه تفکر راهبردی در شایستگی‌های پاسداری فرماندهان و مدیران سپاه

سپاه، در مبحث خودارزیابی شایستگی‌های فرماندهان و مدیران در شاخص «مدیریت راهبردی برای بررسی وضعیت معرف «تفکر راهبردی» سنجه‌های زیر را ارزیابی می‌نماید.

۱. تشخیص و تمرکز بر امور مهم و کلیدی در هر مقطع زمانی؛

۲. خلق ایده‌های جدید (ایده‌پردازی)؛

۳. تمرکز بر مزیت‌های راهبردی سازمان؛

۴. فرصت‌یابی سازمانی. (دفتر خودارزیابی شایستگی‌های پاسداری، ۱۳۹۰: ۶۴)

یافته‌های تحقیق

۱- شناسایی عوامل مؤثر (ابعاد، ویژگی‌ها و کارکردهای) در تفکر راهبردی مطلوب

فرماندهان عبارتند از:

همان‌طور که مشاهده می‌شود، هر کدام از نتایج حاصل از بررسی و تحلیل «چیستی تفکر راهبردی و چرایی رویکرد اسلامی و انقلابی تفکر راهبردی فرماندهان» تنها به وجوهی از تفکر راهبردی مطلوب فرماندهان پرداخته و به تنهایی مرتفع‌کننده همه ابعاد تفکری مورد نیاز نیست. در نتیجه ترکیب و تلفیقی از این عوامل می‌تواند معرف و

مبین تفکر راهبردی مطلوب فرماندهان باشد. به همین منظور، محقق با بررسی، تحلیل، اشتراک‌گیری، تلفیق و جمع‌بندی نتایج حاصله، به فهرستی از عوامل مؤثر (ابعاد، ویژگی‌ها و کارکردهای) در تفکر راهبردی مطلوب فرماندهان رسیده است، که عوامل به‌دست آمده را در معرض نظرسنجی خبرگان و کارشناسان قرار داده است.

۱. تفکر سیستمی (جامع‌نگری، مدل ذهنی از کل سیستم و روابط آن)؛
۲. تفکر شهودی (نداها یا الهام‌های فکری و رای حس و عقل و منطق)؛
۳. تفکر در زمان (گذشته، حال، آینده)؛
۴. تفکر خلاق (نوآوری، ایده‌پردازی و بن‌بست شکنی)؛
۵. فرصت‌یابی سازمانی و خلق فرصت‌های جدید؛
۶. تفکر هدف‌مدار (تمرکز بر هدف، پیگیری مداوم مقصود و مقصد)؛
۷. ایمان و توکل خالصانه به خدا؛
۸. ولایت‌مداری و ولایت‌پذیری؛
۹. استفاده از هم‌فکری و مشورت خبرگان؛
۱۰. معرفت و پایبندی به مبانی دینی و اصول و نقشه راه کلان انقلاب اسلامی؛
۱۱. عمل‌گرایی (حضور مؤثر در صحنه جهاد فکری، علمی، فرهنگی و ...)
۱۲. تحول‌گرایی و تعالی‌بخشی؛
۱۳. آرمانگرایی و حفظ ارزش‌ها؛
۱۴. برخورداری از ویژگی‌های رهبری؛
۱۵. عرفان و معنویت اسلامی و الهی؛
۱۶. تشخیص و تمرکز بر امور کلیدی و مهم؛
۱۷. هوشیاری و بصیرت اسلامی و انقلابی (خودشناسی، دوست‌شناسی و دشمن‌شناسی)؛
۱۸. کارایی و اثربخشی؛
۱۹. شجاعت و خطرپذیری حساب شده؛
۲۰. تداوم در آموزش و یادگیری در صحنه عمل؛
۲۱. تجربه‌اندوزی و عبرت‌آموزی؛
۲۲. مشورت و بهره‌گیری از خرد جمعی از طریق فرایند تعاملی ایده‌یابی؛
۲۳. مثبت‌اندیشی و امیدواری به آینده روشن؛

الگوی مطلوب تفکر راهبردی فرماندهان با رویکرد اسلامی

۲۴. ساختن موفقیت‌ها و آینده مطلوب خود، سازمان و جامعه (آینده نگاری).

۲- نتایج پیمایش عوامل شناسایی شده

الف- ویژگی‌های پاسخ دهندگان :

(۱) تحصیلات

از میان ۷۰ نفری که پرسش‌نامه را تکمیل کردند ۲۳ نفر دارای مدرک کارشناسی، ۳۹ نفر مدرک کارشناسی ارشد و ۸ نفر مدرک دکتری داشته‌اند. جدول شماره ۵ وضعیت تحصیلات پاسخ دهندگان را نشان می‌دهد.

جدول (۵): تحصیلات پاسخ دهندگان

تحصیلات	کارشناسی	کارشناسی ارشد	دکتری	جمع کل
فراوانی	۲۳	۳۹	۸	۷۰
درصد	۳۲	۵۶	۱۲	۱۰۰

(۲) میزان آشنایی با موضوع تحقیق (تفکر راهبردی مطلوب فرماندهان با رویکرد اسلامی):

از میان پاسخ‌دهندگان ۱۲ نفر در حد متوسط، ۴۶ نفر در حد خوب و ۱۲ نفر در حد خیلی خوب با موضوع تحقیق آشنایی داشته‌اند. جدول شماره ۶ گویای همین مطلب است.

جدول (۶): میزان آشنایی با موضوع تحقیق

نوع آشنایی با موضوع تحقیق	متوسط	خوب	خیلی خوب	جمع کل
فراوانی	۱۲	۴۶	۱۲	۷۰
درصد	۱۷	۶۶	۱۷	۱۰۰

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

۳) طیف درجات و رتبه پاسخ‌دهندگان:

از میان پاسخ‌دهندگان ۱۷ نفر دارای درجه افسر جزء، ۴۳ نفر افسر ارشد، ۴ نفر سردار و ۶ نفر عضو هیأت علمی دانشگاه بوده‌اند با موضوع تحقیق آشنایی داشته‌اند. جدول شماره ۳ گویای همین مطلب است.

جدول (۷): طیف درجات و رتبه پاسخ‌دهندگان

رتبه یا درجه	افسر جزء	افسر ارشد	سردار	هیئت علمی	جمع کل
فراوانی	۱۷	۴۳	۴	۶	۷۰
درصد	۲۴	۶۱	۶	۹	۱۰۰

ب- شاخص‌های آمار توصیفی

عوامل شناسایی شده در معرض ارزیابی و اعتبار سنجی ۷۰ نفر از خبرگان قرار گرفت. نتایج براساس طیف پنج گزینه‌ای لیکرت در قالب وضعیت حداقلی، حداکثری، میانگین و انحراف معیار استاندارد به شرح جدول زیر می‌باشد: (۱: خیلی کم، ۲: کم، ۳: متوسط، ۴: زیاد، ۵: خیلی زیاد)

جدول (۸): حداقل، حداکثر، میانگین و انحراف معیار متغیرها

ردیف	متغیرها (عوامل شناسایی شده)	حداقل امتیاز	حداکثر امتیاز	میانگین	انحراف معیار استاندارد
۱	تفکر سیستمی (جامع نگری، مدل ذهنی از کل سیستم و روابط آن)؛	۱	۵	۴/۱۹	۰/۶۸۸۷۲
۲	تفکر شهودی (نداها یا الهام‌های فکری ورای حس و عقل و منطق)؛	۱	۵	۳/۲۱	۱/۰۹۲۷
۳	تفکر در زمان (گذشته، حال، آینده)؛	۱	۵	۴/۱۲	۰/۶۶۵۲۷

الگوی مطلوب تفکر راهبردی فرماندهان با رویکرد اسلامی

۰/۵۴۵۸۶	۴/۴۳	۵	۱	تفکر خلاق (نوآوری، ایده‌پردازی و بن‌بست شکنی)؛	۴
۰/۵۹۹۶۵	۴/۱۷	۵	۱	فرصت‌یابی سازمانی و خلق فرصت‌های جدید؛	۵
۰/۷۱۹۶۹	۴/۲۴	۵	۱	تفکر هدف مدار (تمرکز بر هدف، پیگیری مداوم مقصود و مقصد)؛	۶
۰/۵۰۱۲۰	۴/۷۱	۵	۱	ایمان و توکل خالصانه به خدا؛	۷
۰/۶۲۹۳۰	۴/۶۵	۵	۲	ولایت مداری و ولایت پذیری؛	۸
۰/۷۳۰۲۱	۴/۱۵	۵	۱	استفاده از هم‌فکری و مشورت خبرگان؛	۹
۰/۷۵۴۶۱	۴/۳۴	۵	۱	معرفت و پایبندی به مبانی دینی و اصول و نقشه راه کلان انقلاب اسلامی؛	۱۰
۰/۶۶۱۸۲	۴/۲۲	۵	۱	عمل‌گرایی (حضور مؤثر در صحنه جهاد فکری، علمی، فرهنگی و ...)	۱۱
۰/۷۷۲۸۸	۴	۵	۱	تحول‌گرایی و تعالی‌بخشی؛	۱۲
۰/۶۹۵۱۱	۴/۳۱	۵	۱	آرمانگرایی و حفظ ارزش‌ها؛	۱۳
۰/۵۷۸۳۱	۴/۲۶	۵	۱	برخورداری از ویژگی‌های رهبری (نفوذ در افکار و قلوب و ...)	۱۴
۰/۹۸۴۰۰	۳/۹۳	۵	۱	عرفان و معنویت اسلامی و الهی؛	۱۵
۰/۶۱۹۲۹	۴/۲۳	۵	۲	تشخیص و تمرکز بر امور کلیدی و مهم؛	۱۶
۰/۷۳۰۶۶	۴/۲۸	۵	۱	هوشیاری و بصیرت اسلامی و انقلابی (خودشناسی، دوست‌شناسی و دشمن‌شناسی)؛	۱۷
۰/۷۶۰۹۷	۴/۱۶	۵	۱	کارایی و اثربخشی؛	۱۸

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

۰/۶۸۷۱۷	۳/۹۸	۵	۱	شجاعت و خطرپذیری حساب شده؛	۱۹
۰/۷۵۵۵۳	۳/۹۶	۵	۱	تداوم در آموزش و یادگیری در صحنه عمل؛	۲۰
۰/۸۲۹۰۶	۳/۹۱	۵	۱	تجربه اندوزی و عبرت آموزی؛	۲۱
۰/۶۹۴۱۵	۳/۹۶	۵	۱	مشورت و بهره‌گیری از خرد جمعی از طریق فرایند تعاملی ایده‌یابی؛	۲۲
۰/۸۴۵۴۳	۳/۹۲	۵	۱	مثبت اندیشی و امیدواری به آینده روشن؛	۲۳
۰/۸۴۳۲۳	۴	۵	۱	ساختن موفقیت‌ها و آینده مطلوب خود، سازمان و جامعه.	۲۴

ج- نتایج تحلیل داده‌ها

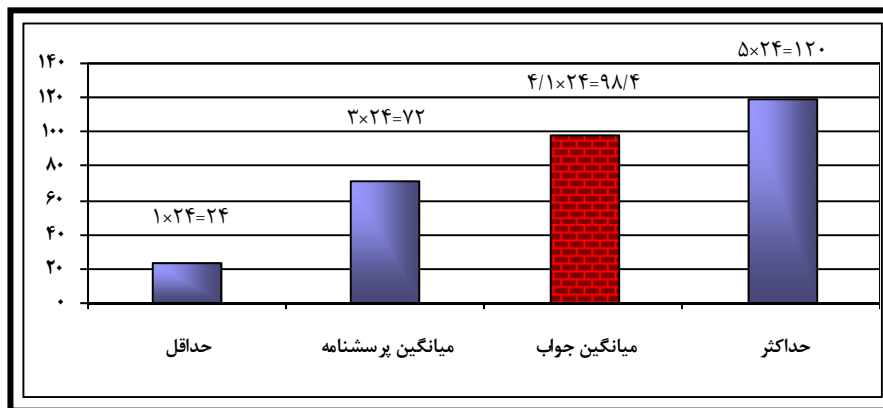
پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش آماری با مشاوره و نظر اساتید، آزمون‌های زیر به وسیله نرم افزار SPSS 14 بر روی داده‌ها انجام پذیرفت:

۱- محاسبه مقدار میانگین

به منظور مقایسه نتایج پرسش‌نامه‌های تکمیل شده با حداقل، میانگین و حداکثر امتیازات پرسش‌نامه، در ابتدا میانگین امتیازات حاصله از پرسش‌نامه‌ها محاسبه (عدد ۴/۱ به دست آمد) و سپس با ضرب عدد به دست آمده در تعداد سؤال‌ها (۲۴ عامل)، میانگین امتیازات (جواب) محاسبه شده است (۹۸/۴) که بیشترین مقدار میانگین حاصله بالاتر از میانگین پرسش‌نامه است (۷۲) و حاکی از مطلوب بودن چارچوب نظر خبرگان می‌باشد.

الگوی مطلوب تفکر راهبردی فرماندهان با رویکرد اسلامی

نمودار(۱): مقایسه مقدار میانگین حاصله از نظرات خبرگان و میانگین پرسشنامه

۲- آزمون توزیع دو جمله‌ای (بینم)

مقیاس مورد استفاده در پرسشنامه مقیاس لیکرت می‌باشد. علت استفاده از روش لیکرت این است که نظرات کیفی پاسخ‌گویان را به اعداد کمی قابل درک برای ماشین تبدیل می‌کند. چون این اعداد دارای معنای کمی نیستند، برای تحلیل آن‌ها نیازمند استفاده از روش‌های غیر پارامتری هستیم. از آنجا که روش تحقیق تبیینی بوده و داده‌ها کیفی می‌باشد، از آزمون توزیع دو جمله‌ای (بینم) برای تحلیل آماری استفاده شده است. برای تحلیل داده‌های پرسش‌نامه‌های تکمیل شده برای تمام سؤال‌ها فرض‌هایی به شرح زیر تعریف شده است و در تمام سؤال‌ها $\mu \leq 3$ را به عنوان فرض صفر و $\mu > 3$ را به عنوان فرض یک قرار داده‌ایم که با نظر سخت‌گیرانه همراه باشد.

سؤال یک: تفکر سیستمی (جامع‌نگری، مدل ذهنی از کل سیستم و روابط آن)؛

فرض صفر: تفکر سیستمی (جامع‌نگری، مدل ذهنی از کل سیستم و روابط آن) به عنوان یک عامل در سبک تفکر راهبردی مطلوب فرماندهان نمی‌باشد.

فرض یک: تفکر سیستمی (جامع‌نگری، مدل ذهنی از کل سیستم و روابط آن) به عنوان یک عامل در سبک تفکر راهبردی مطلوب فرماندهان می‌باشد.

به همین ترتیب تا سؤال بیست و چهارم

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

نتایج این آزمون که به کمک نرم افزار SPSS 14 محاسبه شده است به شرح زیر می‌باشد:

جدول (۹): نتایج حاصل از آزمون بینم (دو جمله‌ای)

ردیف	متغیرها (عوامل شناسایی شده)	درصد قبولی	درصد مردودی	نتیجه نهایی متغیر
۱	تفکر سیستمی (جامع نگری، مدل ذهنی از کل سیستم و روابط آن)؛	۹۴	۶	قبول
۲	تفکر شهودی (نداها یا الهام‌های فکری و رای حس و عقل و منطق)؛	۵۹	۴۱	قبول
۳	تفکر در زمان (گذشته، حال، آینده)؛	۹۱	۹	قبول
۴	تفکر خلاق (نوآوری، ایده‌پردازی و بن‌بست شکنی)؛	۱۰۰	۰	قبول
۵	فرصت‌یابی سازمانی و خلق فرصت‌های جدید؛	۹۹	۱	قبول
۶	تفکر هدف مدار (تمرکز بر هدف، پیگیری مداوم مقصود و مقصد)؛	۹۴	۶	قبول
۷	ایمان و توکل خالصانه به خدا؛	۹۹	۱	قبول
۸	ولایت مداری و ولایت پذیری؛	۹۷	۳	قبول
۹	استفاده از هم‌فکری و مشورت خبرگان؛	۹۳	۷	قبول
۱۰	معرفت و پایبندی به مبانی دینی و اصول و نقشه راه کلان انقلاب اسلامی؛	۹۴	۶	قبول
۱۱	عمل‌گرایی (حضور مؤثر در صحنه جهاد فکری، علمی، فرهنگی و ...)	۹۳	۷	قبول
۱۲	تحول‌گرایی و تعالی‌بخشی؛	۸۷	۱۳	قبول
۱۳	آرمان‌گرایی و حفظ ارزش‌ها؛	۹۴	۶	قبول

الگوی مطلوب تفکر راهبردی فرماندهان با رویکرد اسلامی

قبول	۳	۹۷	برخورداری از ویژگی‌های رهبری (نفوذ در افکار و قلوب و ...):	۱۴
قبول	۲۳	۷۷	عرفان و معنویت اسلامی و الهی؛	۱۵
قبول	۱	۹۹	تشخیص و تمرکز بر امور کلیدی و مهم؛	۱۶
قبول	۴	۹۶	هوشیاری و بصیرت اسلامی و انقلابی (خودشناسی، دوست‌شناسی و دشمن‌شناسی)؛	۱۷
قبول	۹	۹۱	کارایی و اثربخشی؛	۱۸
قبول	۱۰	۹۰	شجاعت و خطرپذیری حساب شده؛	۱۹
قبول	۹	۹۱	تداوم در آموزش و یادگیری در صحنه عمل؛	۲۰
قبول	۱۹	۸۱	تجربه اندوزی و عبرت آموزی؛	۲۱
قبول	۱۱	۸۹	مشورت و بهره‌گیری از خرد جمعی از طریق فرایند تعاملی ایده‌یابی؛	۲۲
قبول	۱۶	۸۴	مثبت‌اندیشی و امیدواری به آینده روشن؛	۲۳
قبول	۱۴	۸۶	ساختن موفقیت‌ها و آینده مطلوب خود، سازمان و جامعه؛	۲۴

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

انقلاب اسلامی و نظام مقدس جمهوری اسلامی که یک نظام ولایی است همواره از ارزش‌ها، آرمان‌ها، چشم‌انداز، فرصت‌ها و تهدیدهای خاص خود برخوردار است. بنابراین فرماندهان در راستای رسالت و مأموریت حفظ و حراست از انقلاب و نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران نیازمند نوع خاصی از تفکر راهبردی می‌باشند. تفکر راهبردی نیاز همه سطوح سازمانی بوده و انحصار به سطوح کلان و کل ندارد. در نتیجه تفکر راهبردی مناسب و مطلوب فرماندهان، دارای ویژگی‌های منحصر به فردی است که محقق آن را براساس سخنی از مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) که در زیر به آن اشاره شده است «سبک تفکر راهبردی حکیمانه» نامگذاری کرده است.

معظم‌له می‌فرمایند: «دع الی سبیل ربک بالحکمۃ حکمت، حکمت، حکمت. اندیشه مستحکم را تعبیر به حکمت می‌کنند. حکمت، که انبیا به آن ممتازند و از آن بندگان برگزیده و صالح است، همان فکر مستحکمی است که هیچ ابزار عقلانی نمی‌تواند آن را نفی کند و از بین ببرد. هیچ استدلال و تجربه‌ای هم نمی‌تواند آن را خنثی کند. شما در قرآن به آیاتی که حکمت را معین می‌کند، بنگرید، و ببینید چه چیزهایی است: ذلک ممّا اوحی الیک ربک من الحکمۃ چیزهایی است که اگر بشریت تا ابد هم تلاش کند، نمی‌تواند آن‌ها را رد کند. هیچ منکری، هیچ مغرضی، هیچ معاندی نمی‌تواند در رد آن‌ها بکوشد. حکمت یعنی مستحکم‌ترین افکار و اندیشه‌ها. (مقام معظم رهبری ۱۳۷۵/۲/۲۶)

معرفی و تبیین الگوی پیشنهادی تفکر راهبردی مطلوب فرماندهان

با توجه به یافته‌های حاصل از تحلیل محتوای منابع تحقیق و نتایج حاصل از آزمون‌های اعتبارسنجی عوامل شناسایی و معرفی شده، شاهد بودیم که عوامل و مؤلفه‌های شناسایی شده با اعتبار بالا و قابل قبولی مورد پذیرش قرار گرفتند. حال در این مرحله، محقق در راستای پاسخ‌گویی به سؤال تحقیق، تفکر راهبردی مطلوب فرماندهان را در قالب الگوی پیشنهادی معرفی و تبیین می‌نماید. معرفی الگوی پیشنهادی (تفکر راهبردی حکیمانه)، ناظر به ماهیت، تعریف، ابعاد، ویژگی‌ها، کارکردها و پیامدهای آن می‌باشد.

معرفی ارکان تفکر راهبردی حکیمانه

الف- تعریف تفکر راهبردی حکیمانه:

نوعی تفکر اسلامی و آینده‌نگر بر مبنای معرفت و شناخت مبانی دینی، اصول و نقشه راه کلان انقلاب اسلامی که بر اساس خلاقیت، یادگیری و شناخت جامع و عمیق از واقعیت‌های محیطی، برای درک نمای کلی از مأموریت، شناخت مسایل کلیدی، مهم و اساسی موفقیت و فرصت‌یابی هوشمندانه در صحنه عمل برای فرماندهان در تمامی سطوح سازمانی ظهور و بروز کند و بتواند رفتار حکیمانه آن‌ها را رقم بزند.

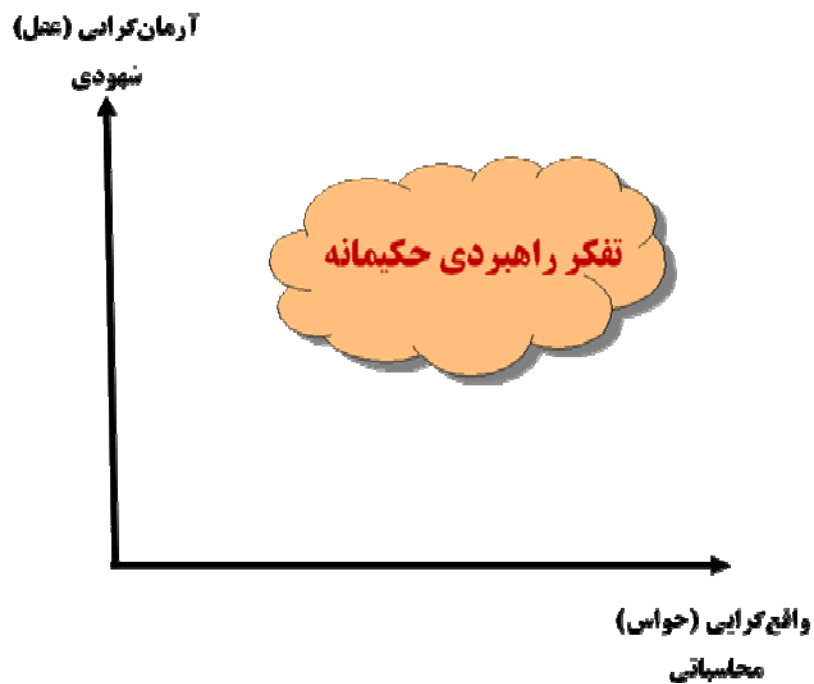
ب- ماهیت تفکر راهبردی حکیمانه:

تفکر راهبردی حکیمانه در فضایی شکل می‌گیرد که هم نگاه آرمان‌گرایانه و هم نگاه واقع‌بینانه را شامل می‌شود. یعنی هم از جنس شهودی و ایمان به غیب و نصرت الهی

الگوی مطلوب تفکر راهبردی فرماندهان با رویکرد اسلامی

است و هم براساس در نظر گرفتن واقعیت‌های محیطی، از جنس محاسبات و به کار بستن حواس و ابزار مادی برای نیل به اهداف است.

شکل (۲): ماهیت و فضای شکل‌گیری تفکر راهبردی حکیمانه

ج- ابعاد سبک تفکر راهبردی حکیمانه:

الگوی پیشنهادی محقق برای تفکر راهبردی حکیمانه دارای ابعاد زیر است:

شکل (۳): ابعاد تفکر راهبردی حکیمانه

بررسی سؤال و فرضیه تحقیق

سؤال تحقیق حاضر این بود که:

«فرماندهان با توجه به وضعیت‌ها و موقعیت‌های گوناگون در انجام مأموریت‌ها با بهره‌گیری از چه نوع تفکر راهبردی می‌توانند کارایی و اثربخشی بالاتری داشته باشند؟»
و فرضیه تحقیق عبارت بود از:

الگوی مطلوب تفکر راهبردی فرماندهان با رویکرد اسلامی

«تفکر راهبردی برخواسته از معرفت و بصیرت دینی و ولایی توأم با فرصت‌یابی، ایده‌پردازی و تمرکز بر امور کلیدی می‌تواند کارایی و اثربخشی فرماندهان را ارتقا بخشد.»

جمع‌بندی مطالب و نتیجه‌گیری انجام شده محقق در قسمت نتیجه‌گیری و معرفی و تبیین الگوی پیشنهادی تفکر راهبردی حکیمانه در راستای پاسخ‌گویی به سؤال تحقیق بوده و به طور واضح و آشکار، روشن است که فرضیه طرح شده در ابتدای تحقیق، درست بوده و انجام پژوهش حاضر برای اثبات، توسعه و تکمیل فرضیه مطروحه می‌باشد.

کتابنامه:

- ۱- قرآن کریم.
- ۲- استیسی، رالف (۱۳۸۹)، تفکر استراتژیک و مدیریت تحول، ترجمه مصطفی جعفری و کاظمی موحد، تهران: انتشارات رسا.
- ۳- بابایی طلائی، محمداقرا (۱۳۸۷)، رمز موفقیت در تحقیق، چاپ دوم، تهران: انتشارات فکر بکر.
- ۴- بسیج و تفکر بسیجی (۱۳۸۹)، چاپ ششم، تهران: مؤسسه فرهنگی هنری قدر ولایت.
- ۵- رضوانی، حمیدرضا (۱۳۸۹)، برنامه‌ریزی استراتژیک کاربردی، چاپ اول، تهران: انتشارات مؤسسه کتاب مهربان نشر.
- ۶- رمضان، مرضیه (۱۳۸۹)، تفکر امام خمینی و مفاهیم اخلاقی، تهران: مؤسسه چاپ و نشر عروج.
- ۷- سلامی حسین (۱۳۸۹)، فرماندهی و رهبری نظامی با رویکرد اسلامی انقلابی، تهران: مرکز چاپ سپاه.
- ۸- شریعتمداری، علی (۱۳۸۲)، پرورش تفکر، چاپ اول، تهران: انتشارات خدا شناختی اندیشه.
- ۹- غفاریان، وفا و کیانی، غلامرضا (۱۳۹۰)، استراتژی اثربخش، چاپ ششم، تهران: انتشارات سازمان فرهنگی فرا.
- ۱۰- قرارگاه تحول و تعالی سپاه، دفتر خودارزیابی شایستگی‌های پاسداری، تهران: ۱۳۹۰.
- ۱۱- کیانی، غلامرضا (۱۳۸۹)، ۱۰ اصل اثربخشی استراتژی، چاپ دوم، تهران: انتشارات سازمان فرهنگی خواه.
- ۱۲- کیانی، غلامرضا و غفاریان، وفا (۱۳۸۹)، ۵ فرمان برای تفکر استراتژیک، چاپ چهارم، تهران: انتشارات سازمان فرهنگی خواه.
- ۱۳- محبوبی، طاهر و مصطفایی، علی (۱۳۸۸)، تفکر و فراشناخت، چاپ اول، آبادان: انتشارات پرسش.
- ۱۴- مکسول، جان.سی (۱۳۹۰)، هنر اندیشیدن، ترجمه معین خانلری، چاپ یازدهم، تهران: انتشارات ابوعطا.
- ۱۵- ناظمی، شمس‌الدین و جعفریانی (۱۳۸۹)، تفکر استراتژیک، چاپ اول، تهران: انتشارات سازمان مدیریت صنعتی.
- ۱۶- نرم افزار حدیث ولایت، مجموعه بیانات مقام معظم رهبری.

جنبش حزب الله لبنان در پرتو تحولات پس از ۱۱ سپتامبر

دکتر حسین شریفی طراز کوهی^۱

علیرضا رحیمی^۲

تاریخ دریافت: ۹۱/۱۰/۱۲

تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۱/۱۷

چکیده

پدیده تروریسم در سیر تکاملی خود همواره تحولاتی را تجربه نموده است. به موازات تکامل و تغییر پدیده تروریسم، فرآیند مقابله با آن نیز با دگرگونی‌هایی همراه شده است. پس از حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، سرکوب تروریسم به عنوان رویکرد غالب جهانی در مبارزه با تروریسم پذیرفته شد. در نتیجه، آن دسته از جنبش‌های آزادی‌بخش که در چارچوب قانونی و حقوقی، به منظور آزادی سرزمین تحت اشغال، رهایی از جنگال استعمار و مبارزه با نژادپرستی در حال مبارزه بودند، از این موضوع متأثر شدند. از آنجا که برخورد با این‌گونه جنبش‌ها، سیاسی، دوگانه و براساس منافع قدرت‌های جهانی تنظیم شده است، برخی از جنبش‌های آزادی‌بخش ملی که خط‌مشی و سیاست‌های غیر همسو با غرب را در پیش گرفته‌اند، در فرآیند جهانی مبارزه با تروریسم، به اتهام انجام فعالیت تروریستی، تحت فشار قرار گرفتند. جنبش حزب الله لبنان نیز از این قاعده مستثنی نبوده و با توجه به رویکرد ضد غربی و مبارزه مسلحانه با اسرائیل همواره به انجام فعالیت‌های تروریستی متهم شده است. بنابراین صدور قطعنامه ۱۵۵۹، جنگ ۳۳ روزه و صدور قطعنامه ۱۷۰۱، ترور رفیق حریری و تشکیل دادگاه بین‌المللی برای رسیدگی به این ترور و متهم شدن عناصری از حزب الله در این دادگاه و نیز مصوبات دولت فؤاد سینیوره در سال ۲۰۰۸ به عنوان نمونه‌هایی از فشارها و محدودیت‌های وارده به این جنبش پس از ۱۱ سپتامبر قابل ذکر است. این جنبش برای ختنی نمودن اتهامات، با حفظ ماهیت نظامی و عدم تغییر در ایدئولوژی، با ایجاد نوعی دگرگونی کارکردی از طریق افزایش مشارکت در عرصه‌های سیاسی، فرهنگی و اقتصادی به دنبال کاهش فشارها و معرفی خود به‌عنوان حزبی مردمی، ملی‌گرا و تأثیرگذار

۱- دانشیار دانشگاه جامع امام حسین(ع)؛

۲- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مطالعات دفاعی استراتژیک.

در لبنان بوده است. نگارنده در مقاله حاضر در صدد است تا با روش توصیفی-تحلیلی، فرآیند مقابله با تروریسم پس از ۱۱ سپتامبر را تبیین و تأثیر پذیری حزب‌الله لبنان از این فرآیند را تحلیل نماید.

کلید واژه‌ها: تروریسم، جنبش‌های آزادی‌بخش ملی، مبارزه با تروریسم، جنبش حزب‌الله لبنان

مقدمه

جهان‌رهایی یافته از بلوک‌بندی‌های سیاسی سنتی، در حالی که با امید به توسعه، پیشرفت، تقویت دموکراسی و حقوق بشر، عدالت و حاکمیت قانون در جامعه بین-المللی گام به هزاره سوم میلادی می‌نهاد، به ناگاه متوجه پدیده‌ای شد که به رغم تکرار تاریخی، به علت فقدان احساس مشترک، اهمیت و خطرناکی آن احساس نشده بود. حملات تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ در ایالات متحده که به رغم نبود تعریف واحدی از تروریسم، در تروریسم بودن آن شک و تردیدی ابراز نشد، موجب شد اعضای جامعه بین‌المللی به اتفاق به این نتیجه برسند که تروریسم در واقع «تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی» است. از طرفی به دلیل امکان پیوند میان تروریسم و فناوری‌های پیشرفته، تروریسم از یک پدیده سطح پایین امنیتی به یک پدیده استراتژیک امنیتی تبدیل شد. همین امر موجب شد تا کشورها، سازمان ملل و سایر سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای به فراخور درک، برداشت، ارزش‌ها و فرهنگ خود، تروریسم را به اشکال مختلف تبیین نمایند.

بیان مسأله

پس از ۱۱ سپتامبر پدیده تروریسم نوین و مبارزه علیه آن مبنا و محور اصلی روابط بین‌الملل و آرایش سیاسی، نظامی، اقتصادی و حتی فرهنگی بازیگران بین‌الملل در سطح جهانی شده است، که در نتیجه آن ساختار نظامی کنونی بین‌الملل در جهت مبارزه علیه تروریسم شکل گرفت. در این راستا اکثریت قریب به اتفاق دولت‌ها به نحوی در جهت مبارزه با این پدیده اقدام کرده‌اند، به طوری که متغیر جدیدی تحت عنوان مقابله با پدیده تروریسم وارد عرصه بین‌الملل شد. اما نکته مهم هدف‌دار بودن مبارزه با تروریسم در جهت منافع قدرت‌ها و ایجاد محدودیت برای جنبش‌های آزادی‌بخش ملی و تروریست معرفی کردن آن‌دسته از جنبش‌هایی است که دارای مشی استکبارستیزی می‌باشند. تحت فشار قرار دادن حزب‌الله لبنان که به عنوان یک حزب سیاسی در کشور لبنان مشغول فعالیت است و از طرفی در جهت حفظ تمامیت ارضی

جنبش حزب الله لبنان در پرتو تحولات پس از ۱۱ سپتامبر

و استقلال کشور لبنان و آزادسازی اراضی اشغالی این کشور به وسیله اسرائیل (مزارع شبعا و تپه‌های کفرشوبا) فعالیت نظامی دارد، نمونه بارز این دوگانگی در مبارزه با تروریسم است. سؤالی که اینجا به ذهن وارد می‌شود این است که فشارها و محدودیت‌هایی که طی سال‌های پس از حادثه ۱۱ سپتامبر در قالب مبارزه با تروریسم بر جنبش حزب الله لبنان وارد آمده است چه تأثیری بر فعالیت و رویکرد این جنبش داشته است؟

نگارنده در مقاله پیش‌رو قصد دارد تا با واکاوی رویکرد حقوقی-سیاسی مبارزه با تروریسم پس از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ و تشریح فعالیت‌های مختلف سیاسی، نظامی، فرهنگی-اجتماعی و اقتصادی حزب الله طی این سال‌ها، به پرسش حاضر پاسخ دهد.

چارچوب نظری

مقاله حاضر در پی آن است تا با استفاده از نظریه ساختار-کارگزار رابطه علی و معلولی میان حزب الله لبنان به عنوان یک کارگزار و فرآیند مقابله با تروریسم در جامعه جهانی در قالب ساختار را تحلیل نماید. نظریه‌های اجتماعی را از لحاظ اهمیت قایل شدن به کارگزار یا ساختار در تبیین پدیده‌های اجتماعی می‌توان به سه دسته تقسیم کرد: نظریه‌های کارگزار محور؛ نظریه‌های ساختار محور و نظریه‌هایی که بر قوام متقابل ساختار-کارگزار توجه دارند. مسأله ساختار-کارگزار همواره هسته اصلی نظریه‌های سیاسی و اجتماعی را شکل داده است؛ چرا که همواره این مسأله مطرح بوده که آیا نقش کارگزار^۱ و کنشگر در جامعه بیشتر است یا نقش ساختارهای حاکم؟ اراده‌گرایان (و از آن جمله نظریه‌پردازان نظریه انتخاب عقلایی) بر کارگزار تأکید می‌کنند، ساختارگرایان و پس‌اساختارگرایان بر ساختار و نظریه‌هایی همانند ساخت‌یابی و واقع‌گرایی انتقادی بر راه سوم و بینابینی تأکید می‌ورزند. گروه اول به نقش افراد در جامعه و تاریخ اهمیت داده و موضوع مورد مطالعه خود را معمولاً افراد فرهمند قرار می‌دهند؛ در حالی که دسته دوم به ساختارها و قوانین حاکم بر جامعه یا نقش رسانه‌ها و امثال آن استناد می‌کنند. اما گروه سوم سعی دارد بر دوگانه انگاری ساختار و کارگزار فایق آید و رابطه دو جانبه آن‌ها را بررسی کند.

1- agent

دیدگاه ساختارگرا در رابطه ساختار-کارگزار، برتری را به ساختار می‌دهد و در پی آن است که حوادث و فرآیندهای سیاسی و اجتماعی را براساس عملکرد ساختارهای اجتماعی و سیاسی مشاهده نشدنی که صرفاً بازیگران حاملان آن‌ها هستند، تبیین کند. ساختارگرایی، دیدگاهی ارایه می‌دهد که در آن ساختار تا حد زیادی محدود کننده و حتی تعیین کننده کارگزار است. در ساختارگرایی تبیین‌ها براساس انگیزه‌ها، اراده‌ها، راهبردها و کنش‌های کارگزاران بنا نشده‌اند، زیرا این عوامل به‌عنوان محصول ساختارهایی که در نهایت تعیین کننده‌اند، نگریسته شده‌اند. در عوض، مفاهیم علیت باید برخاسته از ملاحظه تعامل پیچیده یا تعیین‌کنندگی زیاد ساختارها و نظام‌هایی باشد که از استقلال نسبی برخوردارند. (مارش، ۱۳۸۴: ۳۱۰-۳۰۹)

اراده‌گرایان به کارگزار اهمیت می‌دهند. اراده‌گرایان، تبیین‌های جبرگرایانه را نمی‌پذیرند. برداشت اراده‌گرایان در مورد علت وقوع پدیده‌ها، ساده و تک علتی است؛ عمل افراد و کنش‌های آن‌هاست که ساختارهای اجتماعی را ایجاد می‌کند، نه بالعکس و چون چنین است، محقق باید تبیین اندرونی داشته باشد؛ یعنی سعی کند به داخل مغز یا ارگان تصمیم‌گیری فرد نفوذ کند و یا دست‌کم بتواند نحوه کار آن را تبیین نماید. (درستی، ۱۳۷۹: ۲۳۵)

نظریه ساختار-کارگزار شکل سومی هم دارد که چارچوب نظری پژوهش حاضر را تشکیل می‌دهد و آن تعامل ساختار و کارگزار است. آنتونی گیدنز در نظریه ساخت‌یابی با توجه به ناکارآمدی‌های روش‌شناسانه دو نظریه فوق درصدد است بر دوگانه انگاری ساختار-کارگزار فایق آید و نظریه‌ای جامع‌تر ارایه کند. واژه ساخت‌یابی، در اصل، فرانسوی است و آنتونی گیدنز آن را از زبان فرانسوی به عاریت گرفته است. این نظریه توجه خود را به تنظیم ساختار کنش‌های متقابل بین اعتقادات، نیات، اهداف، گزینش‌ها و کنش‌های فردی و جمعی انسان‌ها از یک سو و شرایط ساختاری اندیشه و عمل از سوی دیگر معطوف می‌سازد. (حقیقت، ۱۳۸۹: ۱۳)

از دیدگاه فریدمن و استار در مفهومی کردن کارگزار می‌توان از سه ویژگی آگاهی، قدرت و انتخاب ارادی نام برد. آگاهی می‌تواند به‌عنوان ابتدایی‌ترین و اصیل‌ترین ویژگی کارگزار در نظر گرفته شود. گیدنز توانایی شناخت را به‌عنوان هر چیزی که بازیگران درباره شرایط کنش خود و دیگران می‌دانند یا باور دارند، می‌داند که از تولید

جنبش حزب الله لبنان در پرتو تحولات پس از ۱۱ سپتامبر

و بازتولید آن به دست می‌آید و از جمله آن‌ها دانش قابل دسترسی ضمنی و استدلالی است. آگاهی و بینش دو ویژگی دیگر کارگزار یعنی قدرت و انتخاب را امکان‌پذیر می‌سازد. قدرت انتخاب کردن و قدرت اثرگذاری بر فرآیندهای کنش اجتماعی نیازمند آگاهی و بینش از شرایط است. از دیدگاه گیدنز مفهوم کارگزار در ارتباط با قدرت است و کارگزار یعنی توانایی انسان در انجام کار و آن شامل انجام ندادن کار هم می‌شود. از دیدگاه فریدمن و استار ویژگی انتخاب خود شامل نیازها، ارزش‌ها، منافع، حق انتخاب‌ها و رویه‌های تصمیم‌گیری می‌شود. نمودار زیر این موارد را نشان می‌دهد. (ستوده آرانی، بهار ۱۳۸۱: ۳)

براساس نظریه ساختار-کارگزار همواره ارتباط میان کارگزار با محیط عملیاتی وجود دارد. در این رابطه کارگزار از شرایط محیطی تأثیر می‌پذیرد و به صورت آگاهانه در پی سازگاری و انطباق هدفمند با محیط برای تأمین اهداف و منافع ملی می‌باشد. آنچه در فرآیند سازگاری مورد توجه کارگزار می‌باشد، عبارت از به کارگیری رویه‌های مطلوب و استفاده از موقعیت‌ها و فرصت‌های محیط عملیاتی برای نیل به هدف می‌باشد. بوردیو ساختارگرایی را عبارت از اعتقاد به وجود ساختارهای عینی مستقل از آگاهی و تمایلات عاملان می‌داند که با وجود عملکردهایشان برای فعالیت عاملان محدودیت ایجاد می‌کنند یا رفتارهای آنان را هدایت می‌کنند. (Bourdieu, 1990: 123)

فرآیند جهانی مقابله با تروریسم که در قطعنامه‌ها و بیانیه‌های مجمع عمومی و شورای امنیت سازمان ملل و نیز کنوانسیون‌های بین‌المللی و منطقه‌ای تبلور می‌یابد، به مثابه ساختاری است که بر حزب‌الله لبنان به‌عنوان کارگزاری که دارای سه ویژگی آگاهی، قدرت و انتخاب است، تأثیر می‌گذارد.

مفهوم تروریسم

واژه تروریسم از فعل «ترور»^۱ مشتق شده است که در لغت به معنی «ایجاد رعب و هراس در بین مردم» و یا «مرعوب ساختن دیگران» می‌باشد. فرهنگ آکسفورد از این واژه تعریف زیر را به عمل آورده است: «وحشت فزاینده؛ یک شخص یا چیزی که وحشت فزاینده‌ای تولید کند.» (Oxford, 1997: 1233)

1-Terror.

علی‌رغم گذشت چندین دهه از وجود نوشته‌های آکادمیک درباره این موضوع، هیچ تعریفی که پذیرش همگانی داشته باشد برای آن یافت نشده است. با این وجود به نظر می‌رسد پال پیلار جامع‌ترین تعریف از تروریسم را ارائه داده است. او معتقد است که: «تروریسم خشونت از پیش طراحی شده، با جهت‌گیری سیاسی بر ضد اهداف غیر نظامی از سوی گروه‌های خرده ملی و عوامل مخفی که معمولاً برای تأثیرگذاری بر مخاطبان به کار گرفته می‌شود.» (هرسیچ، ۱۳۸۰: ۲۱)

هرچند ترور و اثرات حاکم بر آن عمری به درازای تاریخ دارد؛ اما ریشه تاریخی تروریسم را باید در دوران انقلاب فرانسه و زمان حاکمیت نظام ژاکوبن‌ها جستجو کرد. پس از انقلاب فرانسه، رشد ایدئولوژی‌های جهانی چون مارکسیسم و کمونیسم که خود واکنشی به سرمایه‌داری ناشی از انقلاب صنعتی بودند، تروریسم را به معنای امروزی آن نزدیک‌تر کرد. در کنار رشد تروریسم انقلابی‌خواه، ظهور اصل حق ملت‌ها در تعیین سرنوشت^۱ که در آن روزها به منظور تجزیه امپراتوری عثمانی و هابسبورگ در اروپا از سوی دیگر دولت‌های اروپایی و امریکا ترویج می‌شد، زمینه رشد تروریسم جدایی‌طلب و استقلال‌خواه را فراهم ساخت. در این راستا دو سازمان انقلابی مقدونیه^۲ و بوسنی جوان^۳ از جمله نهضت‌های استقلال‌طلبی بودند که برای رسیدن به اهداف خود، به روش‌های تروریستی متوسل می‌شدند. مهم‌ترین ترور صورت پذیرفته در این دوران، ترور ولیعهد اتریشی امپراطوری هابسبورگ، فرانز فردیناند^۴، در سارایوو به وسیله یکی از اعضای سازمان جوانان بوسنی «به نام گاوریلو پرینسیپ»^۵ در ۲۸ ژوئن ۱۹۱۴ بود که مقدمات جنگ جهانی اول را فراهم کرد.

رویکردهای حقوقی جامعه بین‌المللی در مبارزه با تروریسم

مبارزه با تروریسم چه در بعد منطقه‌ای و چه بین‌المللی آن تاکنون مراحل مختلفی را سپری نموده است. اما به‌طورکلی، تاکنون سه رویکرد مشخص در خصوص برخورد و

1-Principle of Self-Determination.

2- Inner Macedonian Revolutionary Organization (IMRO).

3- Young Bosnia (Mlada Bosnia).

4- Habsburg Archduke Franz Ferdinand.

5- GevriiloPrincip.

جنبش حزب الله لبنان در پرتو تحولات پس از ۱۱ سپتامبر

مواجهه با تروریسم شناسایی شده است که این سه رویکرد هر کدام در یک مقطع زمانی کاربرد بیشتری داشته‌اند:

رویکرد پیشگیرانه^۱

این رویکرد از قدیمی‌ترین رویکردهای موجود است که مبنا و اساس شکل‌گیری کنوانسیون‌های ۱۳گانه و قطعنامه‌های سازمان ملل تا اوایل دهه ۹۰ میلادی می‌باشد. در حقیقت این رویکرد بیشتر به دنبال ریشه‌یابی تروریسم است. اولین قطعنامه صادره در چارچوب این رویکرد، قطعنامه ۳۰۳۴ سازمان ملل متحد است که در آن به چگونگی روابط کشورها با یکدیگر، عدم مشروعیت استعمار، قوانین تبعیض نژادی و ملاحظات خارجی در کشورهای دیگر اشاره شده است. مفاد این قطعنامه نشان می‌دهد که حامیان آن در درجه اول بیشتر به مبارزه با ریشه‌های تروریسم توجه داشته و در درجه دوم تلاش کرده‌اند که میان تروریسم و سایر اقدام‌ها از جمله اقدام‌های نهضت‌های آزادی‌بخش تفاوت قایل شوند. (عبدالله خانی، ۱۳۸۶: ۲۲۳-۲۲۱)

رویکرد پیشگیرانه در مبارزه با تروریسم دارای دو شق است: در شق اول که بیشتر به مسایل فراحقوقی باز می‌گردد، بیش از آنکه به پیش‌دستی در برابر تروریسم اندیشیده شود، به علل و عوامل پیدایش تروریسم و چگونگی برطرف کردن این عوامل توجه می‌شود. عواملی مانند: فقر، عدم توسعه، تبعیض، رژیم‌های استبدادی و عدم رعایت حقوق اقلیت‌ها از جمله عوامل رشد تروریسم در جوامع به‌شمار می‌روند. بدیهی است که اگر مردم با توسل به تدابیر قانونی موجود به اهداف فوق نایل نشوند، به تدریج به روش‌ها و وسایل خشونت‌باری متمایل خواهند شد که در زمره جرایم تروریستی قابل طبقه‌بندی هستند. شق دوم در حقیقت در پاسخ به اقدام‌های تروریستی است که با وجود توسل به شق اول ارتکاب می‌شوند. به دیگر سخن همواره این امکان قابل تصور است که گروه‌ها و سازمان‌های تروریستی وجود دارند که با زیاده‌خواهی نظم موجود را به چالش بکشند. در چنین مواردی شق دوم رویکرد پیشگیرانه آن است که به جای اتخاذ موضع انفعالی و واکنشی در برابر فعالیت‌های تروریستی با تصویب اقدام‌های فعال نسبت به کشف و خنثی‌سازی فعالیت‌های تروریستی همت گمارده شود. این

1- Prevention approach.

رویکرد به‌ویژه پس از آشکار شدن توانایی تروریست‌ها برای به‌کارگیری روش‌ها و تسلیحات کشتار جمعی مورد تأکید قرار گرفته است. (عبداللهی، ۱۳۸۸: ۱۰۸)

رویکرد اجرای قانون

رویکرد اجرای قانون بیشتر در مقطع زمانی ۱۹۹۳ تا ۲۰۰۰ و در کمیته سوم کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل ظهور نمود. این شیوه برخورد با تروریسم، از اسباب و زمینه‌های آن چشم می‌پوشد و بر نفس عمل مجرمانه و مرتکبان آن متمرکز می‌شود. این رویکرد، اعمال تروریستی را صرفاً اعمال کیفری در نظر می‌گیرد که باید به وسیله سازوکارهای داخلی، قضایی، اجرایی و پلیسی پیگیری، محاکمه و کیفر داده شوند. (Travalio and Altenburg, 2002: 98). تحقیقات، تعقیب و بازداشت از ساز و کارهای اصلی این نظام به‌شمار می‌رود. (Reisner, 2003: 201) در رویکرد اجرای قانون استانداردهای بسیار بالای حمایتی برای ممنوع کردن مأموران دولتی از «سلب خودسرانه» حیات وجود دارد.

رویکرد اجرای قانون، اعمال تروریستی را صرفاً اعمال کیفری در نظر می‌گیرد که باید به وسیله سازوکارهای داخلی، قضایی، اجرایی و پلیسی پیگیری، محاکمه و کیفر داده شوند. تحقیقات، تعقیب و بازداشت از سازوکارهای اصلی این نظام به‌شمار می‌آیند. این سازوکارها و به‌ویژه تکلیف به بازداشت متهمان یا مجرمان از شاخصه‌های اصلی هستند که این رویکرد را از دیگر رویکردها جدا می‌کند. رویکرد اجرای قانون در مقایسه با سایر رویکردها بسیار دقیق و محدودکننده بوده و به همین دلیل است که برخی از حقوق‌دانان به صراحت صحبت از عدم کفایت سازوکارهای رویکرد اجرای قانون در مبارزه با عملیات تروریستی کرده و به رویکردهای دیگری مثل رویکرد نظامی متمایل می‌شوند.

رویکرد اقدام برای نابودی تروریسم

این رویکرد از سال ۲۰۰۱ ظهور نموده و هنوز هم رویکرد مسلط جامعه جهانی در مبارزه با تروریسم است. این رویکرد تلاش داشته تا عناصر اصلی و اساسی هر دو رویکرد قبلی را در خود داشته باشد، به همین جهت مبنا و اساس خود را اصول و اهداف منشور ملل متحد، بیانیه اصول حقوق بین‌الملل مرتبط با روابط دوستانه و همکاری بین کشورها در تطابق با منشور سازمان ملل متحد، بیانیه تقویت امنیت

جنبش حزب الله لبنان در پرتو تحولات پس از ۱۱ سپتامبر

بین‌المللی، تعریف تجاوز، بیانیه افزایش تأثیر اصل عدم استفاده از تهدید یا خشونت در روابط بین‌الملل، اعلامیه وین، برنامه اقدام کنفرانس جهانی حقوق بشر و میثاق بین‌المللی حقوق بشر قرار داده است. (قادری کنگاوری، ۱۳۹۰: ۱۱۹) همچنین این رویکرد از ابزار شورای امنیت برای پیشرفت برنامه‌های خود استفاده می‌کند. شورای امنیت سازمان ملل متحد از اوایل دهه ۹۰ به بعد در قالب عبارات کلی یا خاص، تروریسم را با توجه به شدت و آثار بین‌المللی آن تهدیدی برای صلح و امنیت جهانی قلمداد کرده بود؛ اما آغاز سده بیست و یکم، فصلی جدید در فرآیند مبارزه با تروریسم گشود. قطعنامه‌های ۱۳۶۸ و ۱۳۷۳ که تروریسم بین‌المللی را فارغ از شدت و آثار آن «تهدیدی برای صلح و امنیت بین‌المللی» قلمداد و با تشکیل کمیته مبارزه با تروریسم متشکل از ۱۵ عضو شورای امنیت، نظارت بر اجرای قطعنامه‌های شورای امنیت و خصوصاً قطعنامه ۱۳۷۳ به وسیله تمامی دولت‌ها و نه صرفاً اعضای ملل متحد را سامان داد، نمونه‌های بارزی از شروع دوران جدیدی از روند مبارزه با تروریسم تحت عنوان سرکوب تروریسم می‌باشد. قطعنامه‌هایی که موجی از نگرش و بازنگری در خصوص هنجارهای اساسی حقوق بین‌الملل در دوران معاصر را به دنبال داشته و هنوز هم همین جریان دوگانه تغییر و مقاومت، به قوت خود باقی است (زمانی، ۱۳۹۰: ۱۸۹)

اقدام‌های جامعه بین‌المللی برای مقابله با تروریسم

از سال ۱۹۶۳ تاکنون، جامعه جهانی ۱۳ سند حقوقی بین‌المللی در جهت مبارزه با تروریسم وضع و منتشر نموده است. این اسناد زیر نظر سازمان ملل متحد و یا ارگان‌های وابسته به آن و همچنین سازمان جهانی انرژی اتمی تهیه و تنظیم شده و حق پیوستن به آن برای تمامی کشورهای عضو همچنان محفوظ می‌باشد. این کنوانسیون‌ها در هفت دسته شامل: کنوانسیون‌های بین‌المللی و پروتکل مربوط به مقابله با تروریسم هوایی و هوانوردی، کنوانسیون و پروتکل مقابله با تروریسم دریایی و دریانوردی، کنوانسیون‌های بین‌المللی برای مبارزه با اعمال غیر قانونی برضد آزادی و امنیت فردی، کنوانسیون‌های سرکوب تروریسم برضد مواد دارای قدرت خطرناک، کنوانسیون بین‌المللی سرکوب بمب‌گذاری تروریستی، کنوانسیون بین‌المللی سرکوب تأمین مالی

تروریسم و کنوانسیون بین‌المللی مقابله با جرایم تروریسم هسته‌ای بر اساس موضوع تقسیم می‌شود.

علاوه بر این کنوانسیون‌های مصوب سازمان‌های منطقه‌ای همچون سازمان کشورهای امریکایی، سازمان کنفرانس اسلامی، اتحادیه عرب، کشورهای مشترک‌المنافع و ... تعاریفی از تروریسم ارائه داده و قوانینی را در مبارزه با تروریسم وضع کرده‌اند. مجمع عمومی و شورای امنیت سازمان ملل نیز در راستای مقابله با تروریسم اقدام‌هایی را انجام داده‌اند، به طوری که مجمع عمومی سازمان ملل از سال ۱۹۶۹ تا ژانویه ۲۰۰۱، در مجموع ۱۶ توصیه برای پیشگیری از تروریسم جهانی صادر کرده است.

شورای امنیت در دو بازه قبل و بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر در راستای مبارزه با تروریسم نقش‌آفرینی کرده است. نقش‌آفرینی جدی شورای امنیت در امر مقابله با تروریسم بین‌المللی قبل از حادثه ۱۱ سپتامبر عملاً چهار سال پس از انفجار پرواز ۱۰۳ هواپیمای پان امریکن در ۱۹۸۸ در اسکاتلند و قتل تعدادی از شهروندان امریکایی و چند تبعه انگلیسی، با صدور قطعنامه‌های ۷۳۱ و ۷۴۸، آغاز شد. (بقای هامانه، ۱۳۸۱: ۱۰۲) اما شورای امنیت بعد از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ در امر مبارزه با تروریسم بسیار فعال‌تر عمل نموده است، به طوری که تنها یک روز پس از این حادثه قطعنامه ۱۳۶۸ را تصویب کرد. شاید بتوان گفت که مهم‌ترین نکته این قطعنامه تأکید شورای امنیت بر شناسایی حق دفاع مشروع فردی یا جمعی مطابق منشور ملل متحد است. (ناجی‌راد، ۱۳۸۷: ۴۲۲-۴۲۰) به نظر می‌رسد شورای امنیت با درج چنین عباراتی در این قطعنامه، به طور ضمنی دیدگاه امریکا (و بسیاری از کشورهای غربی) مبنی بر تلقی اعمال تروریستی به عنوان نوعی «حمله مسلحانه» یا «تجاوز نظامی» را مورد تأیید قرار داده است. شناسایی تروریسم به عنوان حمله مسلحانه قاعدتاً دولت قربانی را مجاز می‌کند که مطابق ماده ۵۱ منشور ملل متحد، برای دفاع از خود متوسل به نیروی نظامی شود. (بقای هامانه، ۱۳۸۱: ۱۱۶)

به طور کلی برنامه‌های سازمان ملل متحد برای از بین بردن ریشه‌های تروریسم، حول پنج محور اساسی زیر طراحی و متمرکز شده‌اند:

- ۱- بازداشتن افراد از توسل به تروریسم یا حمایت از آن؛
- ۲- جلوگیری از دسترسی تروریست‌ها به پول و وسایل لازم؛
- ۳- کمک به کشورها به منظور افزایش توانایی‌های آن‌ها در مبارزه علیه تروریسم؛

جنبش حزب الله لبنان در پرتو تحولات پس از ۱۱ سپتامبر

۴- وادار نمودن کشورها به عدم حمایت از تروریسم از طریق به کارگیری ضمانت-های اجرایی (مانند تحریم اقتصادی و هرگونه اقدام سخت گیرانه) و نظارت بر حسن اجرای معاهدات و قطعنامه‌های صادره از سوی این سازمان و ملزم نمودن کشورها به اجرای قانون و مقررات بین‌المللی؛

۵- مبارزه علیه تروریسم با توجه به روح کلی اعلامیه حقوق بشر. (کوفی عنان، ۱۰ مارس

۲۰۰۵: سخنرانی در اجلاس اسپانیا)

جنبش‌های آزادی‌بخش ملی

از زمانی که حق تعیین سرنوشت ملت‌ها و پایان دوران استعمار در عرصه بین‌المللی مورد توجه قرار گرفت و نهضت‌های آزادی‌بخش در سطح جامعه بین‌المللی مطرح شدند، تعاریف و تعابیر مختلفی نیز برای شناخت آن‌ها مطرح شد؛ زیرا دولت‌های غربی بر اساس منافع و مصالح خود به تبیین این جنبش‌ها می‌پرداختند، به گونه‌ای که بیشتر به نفی و سرکوب این جنبش‌ها می‌انجامید. (صادقی حقیقی، ۱۳۸۳: ۲۹) کشورهای جهان سوم و دولت‌های سوسیالیستی نیز در چارچوب مجمع عمومی سازمان ملل متحد می‌کوشیدند تعریف جامع، کامل و قابل قبولی از آن ارائه دهند، تا بدین وسیله بتوانند جایگاه موجهی در عرصه بین‌المللی پیدا کنند.

برخی، «ملت‌های زیر سلطه استعمار خارجی یا نژادی را که تشکیلات سیاسی موجه و قابل ارائه دارند.» (کاسه، ۱۳۷۰: ۱۲۰) را نهضت‌های رهایی‌بخش نامیدند؛ با این باور و برداشت که «نبردهای سازمان‌یافته مردمی ستم‌دیده که برای دستیابی به استقلال و با همه شکل‌های امپریالیسم و استعمار نو صورت می‌گیرد» نبردهای رهایی‌بخش است. این مسأله در سازمان ملل متحد نیز مورد بررسی قرار گرفته است؛ چنان که مجمع عمومی سازمان ملل با حمایت از این نهضت‌ها، کوشیده است تعریفی منطقی که مورد وجاهت قانونی و مشروعیت نبرد آن‌ها در عرصه بین‌المللی شود، ارائه دهد. بر این اساس مجمع عمومی سازمان ملل در بسیاری از قطعنامه‌هایش با تأکید بر حق خود مختاری، به عنوان یک اصل^۱ و حق خودمختاری سرزمین‌های تحت استعمار^۲،

۱- ماده ۱، بند ۲ منشور.

۲- ماده ۷۳ منشور ملل متحد.

نهضت‌های رهایی‌بخش را گروه‌هایی نامیده است که برای خودمختاری و رهایی از استعمار و اشغال بیگانه و رژیم‌های نژادپرست، در راه احقاق حق تعیین سرنوشت ملت خود می‌کوشند. (G.A. Res/2625(xxv). 1970,24 october)

تفکیک تروریسم از جنبش‌های آزادی‌بخش ملی

بیش از نیم قرن است که دو مقوله تروریسم بین‌الملل و نهضت‌های آزادی‌بخش از جنبه‌های سیاسی و عملیاتی در هم آمیخته‌اند و مرز میان آن‌ها مشخص نیست، زیرا جامعه جهانی معیارها و ضوابط دقیقی برای تعریف این دو پدیده آن‌گونه که مورد قبول دولت‌ها باشد نیافته و رایه نداده است. در حقیقت تفکیک میان این دو مقوله تابع منافع و مصالح سیاسی شده است. چنین است که برخی کشورها، مبارزه گروه‌های آزادی‌خواه و استقلال‌طلب را اقدام‌هایی تروریستی می‌دانند و برخی کشورها هم مبارزه گروه‌های بالا را مشروع قلمداد می‌کنند. بنابراین جداسازی گروه‌های رهایی‌بخش که مبارزه آن‌ها برآیند اراده مردمشان است از گروه‌های تروریستی که در عرصه بین‌المللی مشروعیت ندارند، ضروری است.

بدون تردید مهم‌ترین مانع رسیدن به اجماع در خصوص تعریف تروریسم در چند دهه گذشته، موضوع تفکیک اعمال تروریستی از مبارزات آزادی‌بخش بوده است. امروزه این مسأله کاملاً روشن و بدیهی است که نهضت‌های رهایی‌بخش، به هیچ وجه نمی‌توانند با توسل به اعمال تروریستی به اهدافشان نزدیک شوند و جامعه بین‌المللی نیز این مسأله را تأیید نموده است (قادری کنگاوری، ۱۳۸۸: ۹۰)، چرا که جامعه بین‌المللی با اعطای جایگاه بین‌المللی به مبارزات آزادی‌بخش در صدد بوده است جنبش‌های آزادی‌بخش را به ازای برخورداری از مجموعه‌ای از حقوق و امتیازات متعهد به رعایت مقررات بین‌المللی مربوط به مخاصمات مسلحانه از جمله کنوانسیون‌های ژنو کند. بنابراین هرگز نباید تروریسم و نهضت‌های آزادی‌بخش را در یک قالب و مبحث مورد بررسی و ارزیابی قرار دهیم. این دو، پدیده‌هایی کاملاً جدا از هم می‌باشند.

در واقع می‌توان گفت مرز میان نهضت‌های رهایی‌بخش و تروریسم حالتی سیال دارد، به گونه‌ای که عناصری از آن‌ها بر یکدیگر انطباق می‌یابند. سیال بودن دو پدیده در ذات عمل ارتكابی یعنی «خشونت» قرار دارد که از طریق اقدام‌های فراملی علیه مردم انجام می‌گیرد و انگیزه‌های سیاسی، قومی، مذهبی یا اجتماعی در آن دخیل است (مسایلی، ۱۳۸۸).

جنبش حزب الله لبنان در پرتو تحولات پس از ۱۱ سپتامبر

: (۱۲۶۹) در حقیقت اینان می‌کوشند دگرگونی‌های بنیادین در کشورهای خاص خود یا در شرایط بین‌المللی به‌وجود آورند که این موضوع به‌عنوان وجه مشترک میان جنبش‌های آزادی‌بخش و تروریسم مورد توجه و بعضاً سوء استفاده قرار گرفته است.

جنبش حزب الله لبنان

جنبش حزب الله لبنان یکی از اصیل‌ترین حرکت‌های اجتماعی-فکری در دوره معاصر است که از آغاز دهه ۱۹۸۰ با تکیه بر موازین اسلامی و الهام گرفتن از انقلاب شکوهمند اسلامی ایران و بهره‌گیری از تعالیم و رهنمودهای بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران پا به عرصه معادلات سیاسی، فرهنگی و اجتماعی نهاده و امروزه به عنوان یک الگوی عملی برای سایر جنبش‌ها و آزادی‌خواهان جهان تبدیل شده است.

حزب الله لبنان قبل از ۱۱ سپتامبر

تشکیل جنبش حزب‌الله، مقارن بود با زمانی که لبنان به جنگ داخلی و جولان گروه‌های رادیکال و انقلابی گرفتار بود. در این برهه روش حزب‌الله در به کار بردن خشونت سیاسی، از سایر گروه‌ها و احزاب لبنان کاملاً متفاوت بود. این جنبش اعمال قهرآمیز را کاملاً هدفمند، مبتکرانه و برنامه‌ریزی شده علیه اهداف مشخص نظامی به‌کار می‌گرفت. حزب‌الله در دهه ۸۰ میلادی به دنبال اخراج نهایی اسرائیل، امریکا و فرانسه و هم‌پیمانان آنان از لبنان و همچنین محاکمه عادلانه فالانژها و اعطای حق تعیین سرنوشت به ملت لبنان همراه با آزادی کامل بود. (اسداللهی، ۱۳۷۹: ۱۹۸-۱۹۷) در واقع حزب‌الله در سطح داخلی به‌دنبال تغییر نظام سیاسی و در سطح منطقه‌ای نیز خواستار رهایی فلسطین از چنگال صهیونیست‌ها و مبارزه با دخالت‌های بیگانگان در منطقه خاورمیانه بود.

طی دهه ۹۰ میلادی، متناسب با فضای سیاسی جدید منطقه و انتخاب سید حسن نصرالله به دبیرکلی این جنبش و امضای منشور آشتی ملی لبنان (پیمان طائف) که فصل جدیدی در تحولات سیاسی لبنان ایجاد کرد، مواضع حزب‌الله نیز متناسب با واقعیت‌های موجود شکل گرفت. اصلاحات متعددی نیز در ساختار تشکیلاتی عمومی حزب صورت گرفت که در نتیجه آن پنج شورای جهادی، سیاسی، اجرایی، فعالیت‌های پارلمانی و قضایی به‌وجود آمد. (قاسم، ۱۳۸۷: ۹۰) فضای جدید سیاسی منطقه متأثر از پایان

یافتن جنگ ایران و عراق، تجاوز نظامی عراق به کویت، احیای مذاکرات اعراب و اسرائیل در کنفرانس مادرید، فروپاشی شوروی و به تدریج تلاش امریکا در جهت تحقق نظم نوین جهانی بود. (اسداللهی، ۱۳۸۲: ۱۹۳) با پایان یافتن جنگ داخلی لبنان و امضای پیمان طائف، حزب الله استراتژی خود را در تعامل با نیروهای سیاسی لبنان تعدیل کرد و بر این اساس تفاهم را بر دشمنی و همکاری را بر تفرقه ترجیح داد و همه تلاش‌ها در جهت رویارویی با اشغال‌گران متمرکز شد. حزب الله در این مقطع به خدمات اجتماعی نیز توجه داشت و با تأسیس مؤسسه «جهاد سازندگی» به بازسازی ویرانی‌ها پرداخت. حزب الله در کارهای خدماتی، کشاورزی، تربیتی و رسیدگی به امور خانواده‌های شهدا نیز فعال شد. در سال ۱۹۹۱ مقاومت حزب الله از سوی دولت لبنان به رسمیت شناخته شد. به دنبال این توافق مهم که مقرر شد حزب الله به عنوان نهضت مقاومت بتواند سلاح خود را در جنوب لبنان حفظ کند، اگر فعالیت‌های حزب الله صرفاً معطوف به مقاومت و مبارزه اسرائیل می‌شد، مطمئناً سطح حزب الله به یک گروه شبه نظامی تنزل پیدا کرده و پس از عقب‌نشینی اسرائیل، دیگر توجیهی برای بقا و ادامه حیاتش وجود نداشت. بنابراین حزب الله ناگزیر بود با عهده دار شدن یک نقش سیاسی، خود را برای دوران پس از عقب‌نشینی اسرائیل نیز آماده سازد. بدین ترتیب حزب الله به نظام سیاسی لبنان پیوست و این خواسته کسانی بود که پایگاه اجتماعی آن را تشکیل می‌دادند. (اسماعیل بیگی ماهانی، ۱۳۸۸: ۵۵)

در نتیجه این تحولات، حزب الله تصمیم گرفت در انتخابات پارلمانی ۱۹۹۲ لبنان شرکت نماید؛ مشروط بر این که این انتخابات آزاد و نشان دهنده رأی مردم باشد. در عرصه انتخابات، حزب الله با حفظ چند جای خالی در فهرست خود، زمینه را برای مصالحه و ائتلاف با همه گروه‌ها باقی گذاشت. در حوزه سیاست داخلی، حزب الله طی دهه ۹۰ مخالفت‌های خود را با گروه‌های مختلف لبنانی در دولت و پارلمان از موضع اپوزسیون مطرح می‌کرد. همچنین در سال ۱۹۹۵ با تأسیس واحد امور سندیکاها و اتحادیه‌ها در شورای سیاسی حزب، به‌طور منظم و هدفمند در فعالیت‌های سندیکایی و اتحادیه‌ای مشارکت کرد. هدف این فعالیت‌ها شکستن حصار دولتی بود. (عفت‌پناه، ۱۳۸۶: ۱۱) در واقع حزب الله از طریق ورود در اتحادیه‌ها توان تأثیرگذاری بر تصمیمات دولت را کسب کرده از اضمحلال جامعه مدنی لبنان جلوگیری کرد. در سال‌های اوج‌گیری

جنبش حزب الله لبنان در پرتو تحولات پس از ۱۱ سپتامبر

حزب الله (۱۹۹۶-۹۸) یکی دیگر از صحنه‌های مهم، موضوع انتخابات شوراهای شهر و روستا بود. در تابستان ۱۹۹۸ پس از سه دهه، بار دیگر انتخابات شوراهای شهر و روستا در لبنان برگزار گردید و تمامی احزاب، گروه‌ها و شخصیت‌های لبنانی با تمام قدرت و توان خود وارد صحنه این انتخابات شدند. حزب الله نیز اهتمام خاصی به این انتخابات می‌ورزید. (اسداللهی، ۱۳۷۹: ۱۵۰) چرا که حزب الله با مشارکت در انتخابات شوراهای شهر و روستا در لبنان و پیروزی در آن، موفق می‌شد که به قوه مجریه نیز راه یابد، زیرا شهرداری‌های لبنان تحت اشراف دولت هستند و بخش عمده بودجه آن‌ها از طریق دولت تأمین می‌شود. از طرفی با توجه به استقلال نسبتاً زیاد شهرداری‌های لبنان از دولت، پیروزی در این انتخابات امکان نفوذ هرچه بیشتر سیاسی، اجتماعی و اقتصادی در میان شیعیان لبنان را برای حزب الله فراهم می‌ساخت. حزب الله در این انتخابات پیروزی‌های چشمگیری کسب کرد و بدین ترتیب دریچه مهمی برای ایجاد رابطه میان حزب الله و دولت ایجاد شد.

حزب الله لبنان بعد از ۱۱ سپتامبر

پس از رویدادهای ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ در امریکا، صحنه داخلی لبنان دستخوش حوادث و اتفاقاتی شد که نگارنده اثرات آن را در راستای سیاست جهانی مقابله با تروریسم و در جهت فشار علیه حزب الله لبنان به منظور خلع سلاح این جنبش می‌داند. قطعنامه‌های ۱۵۵۹ و ۱۷۰۱، ترور رفیق حریری، تشکیل دادگاه رسیدگی، بین‌المللی شدن آن و متهم شدن حزب الله و صدور کیفرخواست علیه این جنبش در سال ۲۰۱۱، جنگ ۳۳ روزه اسرائیل علیه حزب الله لبنان و مصوبات دولت لبنان در ۶ مه ۲۰۰۸ از جمله مصادیق اعمال فشار بر حزب الله محسوب می‌شوند.

قطعنامه ۱۵۵۹

قطعنامه ۱۵۵۹ در دوم سپتامبر سال ۲۰۰۴ در شورای امنیت به تصویب رسید. با وجود تأکید قطعنامه بر حمایت از تمامیت ارضی، استقلال سیاسی، حفظ حاکمیت دولت در لبنان، خروج نیروهای غیر لبنانی از این کشور، مهم‌ترین مسأله مطرح شده در آن خلع سلاح شبه نظامیان در لبنان است و به همین خاطر آن را قطعنامه ناظر بر خلع سلاح شبه نظامیان لبنان می‌نامند. اگرچه از حزب الله در این قطعنامه به‌طور مستقیم

نامی برده نشده است؛ اما از نظر تصویب‌کنندگان قطعنامه و جبهه ۱۴ مارس، حزب الله هم در فهرست شبه نظامیان و در واقع مهم‌ترین آن‌ها در لبنان است که می‌بایست خلع سلاح شود. در این قطعنامه دو بار در مقدمه و یک بار در ماده ۳ بر موضوع شبه نظامیان و لزوم سلاح آن‌ها تأکید شده است. (زمانی، ۱۳۸۵: ۲۹۴) در مقدمه این قطعنامه نسبت به حضور شبه نظامیان به عنوان مانعی برای اعمال حاکمیت کامل دولت لبنان، ابراز نگرانی شده است و در بند بعد آن بر اهمیت گسترش کنترل دولت بر کل سرزمین لبنان تأکید شده است. در ماده ۳ به طور مستقیم بر لزوم انحلال و خلع سلاح نیروهای شبه نظامی لبنانی و غیر لبنانی تأکید شده است که منظور اصلی نیروهای شبه نظامی لبنانی، حزب الله است. (عطایی و بیات، ۱۳۸۹: ۱۴)

جنگ ۳۳ روزه و صدور قطعنامه ۱۷۰۱

در ۱۲ ژوئیه ۲۰۰۶، اسرائیل به بهانه آزاد کردن دو نظامی خود که طی عملیات نیروهای حزب الله با عنوان «الوعد الصادق» گروگان گرفته شده بودند- تهاجمی گسترده را به لبنان آغاز کرد. اسرائیل از حمله به لبنان دو هدف عمده را دنبال می‌کرد: یکی متلاشی کردن یا حداقل خلع سلاح نمودن حزب الله لبنان و دیگری آزاد کردن دو نظامی خود. در این جنگ اسرائیل به هیچ‌یک از دو هدف خود نرسید. ناکامی ارتش اسرائیل و شکست راهبردها و تاکتیک‌های نظامی، مهم‌ترین اصل امنیت ملی اسرائیل یعنی بازدارندگی را متزلزل ساخت. به تبع آن، با تقویت جایگاه رقبای اسرائیل و گفتمان مقاومت و مبارزه در سطح منطقه، احتمال و امکان به‌کارگیری نیروی نظامی از سوی دشمنان اسرائیل افزایش یافت. در بعد سیاسی نیز بر اثر بی‌اعتمادی ملی به ارتش، نیروی نظامی، نظام سیاسی و ایدئولوژی صهیونیسم، امنیت ملی تضعیف شده است. به علاوه اقتصاد اسرائیل نیز متحمل خسارات و زیان‌های گسترده‌ای شده است. (شفیعی و مرادی، ۱۳۸۸: ۴۵) از طرفی، قدرت مانور حزب الله در عرصه سیاسی با پیروزی در این جنگ دو چندان شد و پایگاه اجتماعی و مردمی این حزب در جامعه لبنان و در سطح منطقه‌ای به طور وسیع گسترش یافت. همچنین با قدرت‌یابی بیشتر حزب الله و گسترش پایگاه آن، جبهه ۱۴ مارس و دولت لبنان منافع خود را در تهدید مستقیم دید. دیگر این که امریکا و انگلستان متوجه شدند که قدرت حزب الله را کمتر از واقعیت موجود ارزیابی می‌کردند و از خلع سلاح ناگهانی آن از طریق جنگ با اسرائیل ناامید شدند و

جنبش حزب الله لبنان در پرتو تحولات پس از ۱۱ سپتامبر

به خلع سلاح تدریجی روی آوردند. جهت نیل به این هدف قطعنامه ۱۷۰۱ با عنوان «لزوم توقف اعمال خصمانه و جنگی میان لبنان و اسرائیل» صادر شد، اما یکی از موضوعات مهم آن همان خلع سلاح شبه نظامیان در لبنان است. (ساعد، ۱۳۸۵: ۳۳۴) در مقدمه این قطعنامه با اشاره به قطعنامه‌های ریاست شورا، به ویژه بیانیه ۱۸ ژوئن ۲۰۰۰، ۱۹ اکتبر ۲۰۰۴، ۴ می ۲۰۰۵، ۲۳ ژانویه ۲۰۰۶ و ۳۰ ژوئیه ۲۰۰۶، از ادامه جنگ و تشدید آن ابراز نگرانی و بر ضرورت پایان دادن به خشونت تأکید شده است و در ادامه بر تلاش‌های فؤاد سینیوره، نخست‌وزیر لبنان در قالب طرح هفت ماده‌ای تشکر و حمایت به عمل آورده است. این مقدمه همچنین با استقبال از تصمیم نخست‌وزیر لبنان برای اعزام ۱۵ هزار نظامی به جنوب و گسترش حاکمیت دولت به جنوب، خاطرنشان شده است که نباید سلاحی بدون اجازه و موافقت این دولت در خاک لبنان وجود داشته باشد که این امر همان خلع سلاح حزب الله است. (همان: ۳۳۷) در واقع، بیشترین محور این قطعنامه برچیدن حزب الله و مقاومت‌های مسلح سازمان‌یافته در لبنان علیه اسرائیل است. به طوری که محدودیت‌های بین‌المللی ناظر بر منع فروش سلاح به هر شخصی در لبنان به جز دولت این کشور، به صورت تلویحی به معنای این است که گروه‌های مسلح این کشور نظیر حزب الله نیز امکان کسب سلاح ندارند و بنابراین، هرگونه کمک احتمالی کشورهای حامی حزب الله از این طریق مسدود شده است.

ترور رفیق حریری

در ۱۴ مارس سال ۲۰۰۵ رفیق حریری که در آن زمان نماینده مجلس بود و از سال ۱۹۸۶ تا سال ۲۰۰۴ چند بار نخست‌وزیر لبنان شده بود، در یک بمب‌گذاری به همراه تعدادی از همراهان از جمله وزیر اقتصاد و دارایی کابینه سابق خود که فردی مسیحی بود به قتل رسید. پس از آن امریکا، سوریه را عامل اصلی این بمب‌گذاری قلمداد کرد. مخالفان سوریه از موقعیت پیش‌آمده استفاده کردند و ضمن همراهی با کشورهای امریکا و فرانسه برای خروج سوریه از لبنان توانستند اکثریت مجلسی در انتخابات سال ۲۰۰۵ لبنان را به دست آورند و گروه خود را به نام ۱۴ مارس نام‌گذاری کرد. بدین ترتیب خروج سوریه از لبنان و موفقیت گروه ۱۴ مارس در انتخابات پارلمانی دو نتیجه‌ای بود که با ترور رفیق حریری حاصل شد. تشکیل دادگاه ترور رفیق حریری سومین نتیجه

این انفجار بود. بعد از ترور رفیق حریری، شورای امنیت سازمان ملل ابتدا با صدور قطعنامه‌ای، کمیسیونی^۱ را برای تحقیق در مورد این حادثه تعیین کرد. دولت سینیوره و جناح طرفدار آن به همراه امریکا و انگلیس از طرفداران طرح دادگاه بین‌المللی برای رسیدگی به پرونده رفیق حریری بودند. در طرف دیگر گروه مخالف دولت لبنان با این طرح مخالفتی نداشت، بلکه خواستار انجام تعدیلات لازم در اساس‌نامه تشکیل دادگاه برای بررسی ترور حریری بود. سرانجام دولت سینیوره بدون در نظر گرفتن خواسته‌های مخالفان، ۲۱ نوامبر ۲۰۰۶ با تشکیل نشست خود بدون حضور وزیران شیعه^۲ این کشور طرح جنجالی و اختلاف‌برانگیز تشکیل دادگاه بین‌المللی برای رسیدگی به ترور حریری را تصویب کرد. (السفیر، ۲۲ نوامبر ۲۰۰۶) از آن‌جا که بر اساس اصل ۵۸ قانون اساسی لبنان رییس‌جمهور می‌تواند با توجه به اختیارات خود مصوبه تشکیل دادگاه را اجرایی کند، اما امیل لحود با این امر مخالفت کرد و دلیل وی برای عدم موافقت خروج ۶ نفر از اعضای کابینه و عدم حضور یکی از بزرگ‌ترین طوایف در کابینه (حضور نداشتن شیعیان) و در نتیجه سلب مشروعیت از دولت وقت و غیر قانونی بودن مصوبات آن بود. از طرف دیگر دولت سینیوره به علت مشکلات و موانع قانونی که با آن مواجه بود، نتوانست از راهکارها و اختیارات قانونی برای تصویب دادگاه استفاده کند. به موجب قانون اساسی چنانچه میان دولت و مجلس بر سر موضوعی اختلاف پیش آید، دولت می‌تواند انحلال مجلس را خواستار شود. اما دولت به علت داشتن اکثریت مجلس (جناح ۱۴ مارس) حاضر به چنین کاری نبود، چرا که می‌ترسید به علت عملکرد نامناسب در انتخابات جدید اکثریت خود را از دست بدهد و به همین علت متوسل به پشتوانه خارجی شد تا شاید از طریق شورای امنیت نهادهای قانونی لبنان را نسبت به دادگاه رفیق حریری ملزم کند. (عطایی و بیات، ۱۳۸۹: ۱۷)

۱- یک کمیسیون تحقیق مستقل بین‌المللی از سوی شورای امنیت بر اساس قطعنامه ۱۵۹۵ (۲۰۰۵) برای تحقیق در مورد قتل رفیق حریری تشکیل شد. قطعنامه‌های بعدی اختیارات کمیسیون را گسترش دادند و از کمیسیون خواسته شد تا در رابطه با ۱۷ پرونده دیگر به مقامات لبنانی مشورت فنی و تخصصی بدهد.

۲- پنج تن از وزرای شیعه و یک وزیر مسیحی طرفدار امیل لحود، در پاسخ به سرسختی‌های نیروهای حاکم در به تصویب رساندن طرح پیش‌نویس دادگاه از کابینه سینیوره خارج شدند.

جنبش حزب الله لبنان در پرتو تحولات پس از ۱۱ سپتامبر

در نتیجه، شورای امنیت بنا به درخواست دولت لبنان در سال ۲۰۰۷ بر اساس فصل هفتم منشور ملل متحد، قطعنامه ۱۷۵۷ را تصویب کرد. بر اساس این قطعنامه دادگاهی مختلط ۱ به منظور تعقیب مرتکبان انفجار تروریستی منجر به قتل نخست‌وزیر سابق لبنان، تشکیل شد. بدین ترتیب پرونده رسیدگی به ترور رفیق حریری که در ابتدا از طریق کمیته حقیقت‌یاب بین‌المللی پیگیری می‌شد، پس از گذشت دو سال با فشار شدید منطقه‌ای و بین‌المللی به دادگاهی بین‌المللی تبدیل شد. در تاریخ ۲۵ ژوئن ۲۰۰۹، مجله اشپیگل آلمان گزارشی را به چاپ رساند که در آن اشاره شده بود؛ عناصری از حزب‌الله لبنان به‌عنوان متهم در قتل رفیق حریری مطرح می‌باشند. این گزارش با واکنش‌های زیادی مواجه شد، اما بسیاری از تحلیل‌گران آن را تلاشی برای تأثیرگذاری بر روند انتخابات تصور کردند. چندی پس از آن «گابیاشکنازی» رییس ستاد ارتش رژیم صهیونیستی اعلام کرد که لبنان در آستانه تحولات مهمی قرار دارد و پس از آن بود که آرام آرام اخبار مربوط به این اتهامات از دادگاه درز پیدا کرد. موردی که به وسیله آن حزب‌الله متهم به دست داشتن در این ماجرا شد، هشت سیم‌کارت تلفن همراه بود که در محدوده ترور و در همان زمان آغاز به فعالیت نموده و پس از آن قطع شده‌اند. بر اساس ادعای دادگاه، این هشت سیم‌کارت فقط با یکدیگر تماس گرفته‌اند و تنها یکی از آن‌ها پس از انفجار با یکی از کادرهای حزب‌الله در جنوب لبنان تماس گرفته است. اتهام وارده به حزب‌الله در حالی مطرح می‌شود که ادعا می‌شود اطلاعات براساس شهادت شاهدانی به‌دست آمده که حاضر به حضور در دادگاه نیستند و دادگاه فقط شهادت کتبی را از آن‌ها پذیرفته است.

تصمیمات دولت لبنان در ششم می ۲۰۰۸

دولت فؤاد سینیوره با تصمیماتی که در روز ششم ماه می گرفت، لبنان را وارد بحران سیاسی کرد که در واقع همان درگیری‌های خیابانی و مسلحانه دو جناح علیه یکدیگر بود. در این روزها دولت فؤاد سینیوره دو تصمیم مهم که هدف اصلی آن‌ها شروع

۱- دادگاه‌های مختلط، دادگاه‌هایی هستند که ترکیبی از حقوق کیفری بین‌المللی و حقوق داخلی را اعمال نموده و از قضات داخلی و خارجی تشکیل می‌شوند. دادگاه‌های مختلط در حال حاضر در کوزوو، تیمور شرقی و سیرالئون در حال فعالیت هستند. رک به: حقوق بشر، ترجمه حسین شریفی طرازکوهی، تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۸۶، چاپ اول.

تدریجی خلع سلاح حزب‌الله بود را به تصویب رساند؛ برچیدن شبکه مخابراتی حزب الله و برکناری «وفیق شقیر»، فرمانده امنیتی فرودگاه بیروت و عضو گروه امل دو مصوبه دولت لبنان بود. (روزنامه السفير، ۷ می ۲۰۰۸) در پی این اقدام‌ها حزب الله روز بعد (۷ مه) راه‌های اصلی بیروت، فرودگاه و برخی نواحی آن را تحت کنترل خود درآورد. سید حسن نصرالله در کنفرانس خبری ۸ می اقدام‌های دولت را تلاش جهت خلع سلاح عنوان کرد و این اقدام‌ها را اعلان جنگ به حزب الله دانست و تصریح کرد که در برابر آن‌ها مقاومت می‌کند. این عوامل و حوادث در چند سال اخیر باعث شد که از یک طرف قدرت حزب‌الله و پایگاه اجتماعی آن گسترده‌تر شود و از طرف دیگر گروه حاکم سعی و تلاش بیشتری از طریق شیوه‌های مختلف به عمل آورد تا مانع از افزایش قدرت حزب الله شوند و قدرت خودشان را حفظ کنند.

حزب الله در عرصه سیاسی و اجتماعی لبنان

فضای سیاسی جدید که در نتیجه توافق‌نامه ۱۹۸۹ طائف^۱ و با پایان جنگ داخلی ۱۶ ساله در لبنان به وجود آمد، باعث شد حزب الله خود را در یک وضعیت جدید ببیند؛ بدین معنی که حزب الله دیگر نمی‌توانست همه منابع خود را برای مبارزه با نیروهای اسرائیلی که لبنان را اشغال کرده بودند، بسیج کند. به این ترتیب، واقعیت جدیدی با باز شدن یک حوزه عمومی داخلی ایجاد شد که حزب الله نمی‌توانست آن را نادیده بگیرد. با این حال، حزب الله همچنان با این مسأله روبرو بود که در مارس - آوریل ۱۹۹۱، حکومت لبنان بر اساس اجرای توافق‌نامه طائف خواستار انحلال همه شبه نظامیان شد و به آن‌ها دستور داد سلاح‌های خود را تسلیم ارتش و مراکز نظامی کرده و آموزش خود را تعطیل کنند. حزب الله در برخورد با این وضعیت جدید، با انتشار بیانیه‌های سیاسی و یک برنامه سیاسی مدون توانست مبارزه‌ای در عرصه روابط دیپلماسی عمومی شکل دهد. از زمانی که حکومت لبنان، مقاومت اسلامی حزب الله و شاخه نظامی‌اش را به عنوان یک جنبش مقاومت طبقه‌بندی کرد و نه به عنوان یک گروه شبه نظامی، حزب الله به منزله یک استثنای قابل توجه از چنین تصمیمی معاف بود و این امر فی نفسه مجوز نگهداری سلاح‌های حزب الله و تداوم منازعه علیه اسرائیل را ایجاد کرد. (موسوی و قهرمان‌پور، ۱۳۹۰: ۱۶) به این ترتیب، مبارزه و دیپلماسی عمومی حزب الله مؤثر واقع شد

1- Ta'if Agreement

جنبش حزب الله لبنان در پرتو تحولات پس از ۱۱ سپتامبر

و حزب الله خود را با نقش جدید دوگانه مبارزه با اشغال‌گری اسرائیل در جنوب و ادغام در حوزه عمومی ایجاد شده در لبنان که حاصل یک صلح داخلی بود، وفق داد. این نقش جدید پس از سال ۲۰۰۰ با عقب‌نشینی اسرائیل از جنوب لبنان تا حد زیادی تحت الشعاع قرار گرفت چراکه مخالفان حزب الله مدعی بودند که با عقب‌نشینی اسرائیل از جنوب لبنان دیگر دلیلی برای مسلح بودن این جنبش وجود ندارد و حزب الله نیز باید همچون دیگر گروه‌های لبنانی خلع سلاح شود. این فشارها که از سمت گروه‌ها و جریان‌های داخلی لبنان (عمدتاً همسو با آمریکا) و نیز برخی کشورها همچون آمریکا و دیگر قدرت‌های غربی بر حزب الله وارد می‌شد با مدیریت صحیح از طرف ارکان رهبری حزب پاسخ داده شد. حزب الله پس از ۱۱ سپتامبر و در جو سنگین ایجاد شده پس از این حادثه سعی کرد تا حد ممکن از اقدام‌های سلبی، خشونت‌آمیز و مسلحانه پرهیز کرده و با ارایه تعریفی منطقی، دقیق و مستدل از مقاومت خود را به عنوان یک گروه پیشرو در عرصه مقاومت از لبنان در برابر تهدید اسرائیل تعریف کرده و در برابر درخواست خلع سلاح مقاومت نماید. یکی دیگر از محورهای اساسی سیاست‌ها و خط‌مشی حزب الله پس از ۱۱ سپتامبر، تعهد به یک برنامه اقتصادی-اجتماعی جامع است، که در واقع هدف اصلی این برنامه، حمایت از مقاومت اسلامی بوده است. از آنجا که دیدگاه اقتصادی - اجتماعی حزب الله در سال ۱۹۹۲ مشخص نبود، حزب الله فقط اقدام‌های سیاست‌گذاری خاص در ارتباط با اصلاحات اداری و تقویت خدمات آموزشی و اجتماعی را مشخص کرد. در سال ۱۹۹۶ نیز فهرستی از ایده‌های اجتماعی - اقتصادی را بدون ارایه یک برنامه مدون اعلام کرد، اما تغییر مهم در سال ۲۰۰۰ و پس از آن روی داد. عقب‌نشینی اسرائیل در سال ۲۰۰۰ موجب تغییر در اولویت‌ها و استراتژی‌ها شد. این روند با برنامه سیاسی داخلی حزب الله در سال ۲۰۰۱ ادامه یافت و در برنامه انتخابات شورای شهر ۲۰۰۴ حزب الله و سندیکای کارگران مرکزی و اتحادیه سندیکاها در آگوست ۲۰۰۴ به اوج خود رسید. حزب الله مؤلفه‌ها و اولویت‌های برنامه اقتصادی - اجتماعی‌اش را به دقت تشریح و بر اصلاحات سیاسی، اداری، اجتماعی و اقتصادی تأکید کرد. از این مهم‌تر حزب الله، دولت لبنان را تشویق کرد تا منابع انسانی را تقویت کند و این کار را از طریق پی‌ریزی

بنیان‌های علمی یک برنامه اقتصادی - اجتماعی جامع با هدف ریشه‌کن ساختن فقر و تقویت بخش تولیدی، حمایت از منابع طبیعی و توانمندی‌های دولتی، توسعه متوازن، تحقق عدالت اجتماعی و بهبود مراقبت دولت از شهروندان انجام دهد. (همان: ۲۰)

حزب الله در جهت سیاست انفتاح (درهای باز) تقریباً به همه حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی، دینی و سیاسی توجه می‌کند و از این رو یک جهت‌گیری کل‌نگرانه دارد. در واقع، سازمان‌های غیر انتفاعی و نهادهای مدنی خدمات بسیاری را انجام می‌دادند که برخی از آن‌ها در جهت بازسازی ساختمان‌های تخریب شده، آموزش‌های کشاورزی، ارایه خدمات برای خرید ارزان کالا، مراقبت‌های بهداشتی و درمانی، تحصیلات رایگان، بورس تحصیلی برای ادامه تحصیل دانشجویان فقیر و تأمین آب آشامیدنی سالم برای مناطق محروم برنامه‌ریزی شده است. برای گسترش پایگاه حمایتی در میان توده‌ها نیز حزب الله شبکه‌ای از زیرساخت‌ها، نهادهای مدنی، سازمان‌های غیرانتفاعی و رفاه اجتماعی را ارایه کرد که به تمامی جنبه‌های زندگی می‌پرداخت. حزب الله حتی برنامه‌هایی را نیز به نقش فعال زنان در حوزه عمومی اختصاص داده است. برنامه اقتصادی - اجتماعی حزب الله و سازمان‌های غیر دولتی ملهم از برخی اندیشه‌های عدالت اجتماعی است. در واقع استراتژی حزب الله بر یک تلاش هماهنگ شده میان هویت مقاومت و نیز فعالیت فکری، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی تأکید دارد. همان‌طور که در فرضیه مطرح شد و به تفصیل تشریح شد، پس از حادثه ۱۱ سپتامبر فشارها و محدودیت‌های زیادی علیه جنبش حزب الله لبنان صورت گرفت. هر چند که می‌توان دلایل مختلفی از جمله فضای داخلی کشور لبنان در مقطع زمانی پس از ۱۱ سپتامبر، نفوذ کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در لبنان و ... را برای این‌گونه حمله‌ها علیه جنبش حزب الله لبنان برشمرد، اما باید پذیرفت که مجموعه تحولات بین‌المللی به وجود آمده پس از ۱۱ سپتامبر و تغییر رویکرد جامعه بین‌المللی نسبت به پدیده تروریسم نقش مهمی در نوع و نحوه مدیریت بحران‌های به وجود آمده پس از ۱۱ سپتامبر در کشور لبنان داشته است. قدر مسلم حزب الله لبنان به عنوان تنها گروهی که در لبنان دارای سلاح است و داعیه فعالیت نظامی در بعد خارجی برای دفاع از سرزمین لبنان و در مقابله با اسرائیل را دارد، در رأس هرم فشارها و محدودیت‌ها و همچنین اتهام‌ها قرار خواهد گرفت. مجموعه این تحولات، فشارها و اتهام‌های وارده پس از آن

جنبش حزب الله لبنان در پرتو تحولات پس از ۱۱ سپتامبر

باعث شد، جنبش حزب الله لبنان فرآیندی را که از سال ۱۹۹۱ شروع کرده بود تسریع بخشیده و حضور خود را در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی لبنان گسترش دهد. در زیر نمونه‌هایی از اقدام‌هایی که حزب‌الله نسبت به گسترش و تعمیق آن اقدام نمود ذکر می‌شود:

حضور در کابینه لبنان

حزب الله لبنان که از ابتدای تأسیس خود نظام سیاسی لبنان را نظامی غیر مشروع و غیر اسلامی می‌دانست و خواستار براندازی آن بود، در تابستان ۱۹۹۲ تصمیم مهم و تاریخی خود در خصوص مشارکت در این نظام سیاسی از طریق شرکت در انتخابات پارلمانی را به اطلاع عموم رساند. تصمیم حزب الله برای مشارکت در انتخابات پارلمانی، به سهولت اتخاذ نشد؛ بلکه پس از چند ماه بحث طولانی، حزب الله تصمیم به این کار گرفت، مشروط به این که این انتخابات آزاد، پاک و نشان‌دهنده رأی مردم باشد.

پس از این مرحله حزب الله در انتخابات شوراها شهر و روستا نیز شرکت کرد. البته این تغییر موضع حزب الله قبل از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ و پس از پیمان طائف اتفاق افتاد، بنابراین موضوعی که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد، ورود حزب‌الله به کابینه لبنان است که در سال ۲۰۰۵ روی داد. دولت دارای کارکردی اجرایی است که با سیاست‌های کلی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی ارتباط دارد و افراد دولت، مسئولیت اجرای آن‌ها و دفاع از این اقدام‌ها را حتی در صورت داشتن نظر مخالف بر عهده دارند. در نتیجه، همه وزیران مسئولیت عملکرد دولت را بر عهده دارند و بنابراین موافقت با فعالیت در چارچوب دولت، نیازمند فراهم شدن شرایط مناسب و هماهنگ با باورهای حزب‌الله است. اگرچه در سال ۲۰۰۵ شرایط برای ورود حزب‌الله به کابینه آن چنان که باید فراهم نبود، اما رهبران حزب این تصمیم مهم را اتخاذ کرده و با معرفی «محمد فینش» به عنوان وزیر انرژی به کابینه لبنان راه یافتند.

ائتلاف‌های انتخاباتی

حزب الله لبنان که تا قبل از پیمان طائف رابطه خصمانه‌ای با سایر گروه‌ها و احزاب لبنانی داشت، در جریان مبارزات انتخاباتی سال ۱۹۹۲ با توجه به شرایط جدید و

نیازهای حیاتی لبنان، اقدام به ائتلاف با برخی از این گروه‌ها نمود و بدین ترتیب، در کنار نیروهایی قرار گرفت که تا چندی قبل با یکدیگر می‌جنگیدند. نتیجه این ائتلاف انتخاباتی، پیروزی چشمگیر حزب‌الله در انتخابات پارلمانی ۱۹۹۲ بود. به طوری که هشت نماینده شیعه و چهار نماینده از سایر طوایف مذهبی لبنان که هم‌پیمان حزب‌الله بودند به پارلمان راه یافتند و یک فراکسیون ۱۲ نفره به نام «وفای مقاومت» تشکیل دادند. حزب‌الله موفقیت‌های خود را در انتخابات ۱۹۹۶ تکرار کرد و پس از عقب‌نشینی اسرائیل از خاک لبنان نیز به عنوان قدرت اول شیعه، در مبارزات انتخاباتی سال ۲۰۰۰ شرکت نمود. بعد از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، حزب‌الله به این ائتلاف‌ها به چشم یک فرصت نگریسته و از آن در مسیر معرفی خود به عنوان یک حزب سیاسی و جریان پرنفوذ بهره‌جسته است. از همین رو حزب‌الله در ششم فوریه ۲۰۰۶ با میشل عون سند همکاری امضا می‌کند. در حقیقت این مقطع زمانی را باید تصمیم استراتژیک حزب‌الله لبنان برای ورود به ائتلاف‌هایی دانست که دیگر صرفاً جنبه انتخاباتی نداشته، چرا که از این زمان به بعد حزب‌الله سعی کرده تا جایی که به خط قرمزهای حزب که همان جریان مقاومت است آسیب وارد نشود، مواضع خود را با ارکان جریان ۸ مارس هماهنگ نماید. در حال حاضر جریان ۸ مارس که حزب‌الله نیز منافع خود را درون این جریان تعریف نموده است، به عنوان جریانی قدرتمند در فضای سیاسی لبنان حضور دارد. این جریان در سال ۲۰۱۱، با معرفی نجیب میقاتی به عنوان نخست‌وزیر لبنان، اکثریت کابینه را در دست گرفت.

حزب‌الله به عنوان حزب سیاسی ملی‌گرای لبنان

نکته‌ای که حزب‌الله از ابتدای تأسیس، به صراحت به آن اشاره کرده و پس از ۱۱ سپتامبر نیز، هم در بیانیه‌ها و مواضع و هم در عمل روی آن تأکید داشته این مورد بوده است که حزب‌الله هرگز با زور، ایده‌ها و عقاید یا ایدئولوژی دینی-سیاسی خود را تحمیل نمی‌کند و همواره بر عقاید، باورها و ایده‌های دیگران احترام می‌گذارد. حزب‌الله هرگونه ادعای جاننشینی اجتماعی، سیاسی یا امنیتی در برابر دولت لبنان و نهادهای آن را رد می‌کند و از این‌رو با محدودیت‌های دولت لبنان کنار می‌آید نه این که آرزوی تشکیل دولت را در سر پیروراند. حزب‌الله تصریح می‌کند که نه فقط جنبش اسلامی، بلکه حزب سیاسی ملی‌گرا و وطن‌دوست لبنان است. حزب‌الله هدف از بسیج ملی و

جنبش حزب الله لبنان در پرتو تحولات پس از ۱۱ سپتامبر

دینی را خدمت به آزادی، حق، عدالت و صلح در لبنان می‌داند و از این رو بر اساس مسؤولیت‌های ملی‌گرایانه‌اش تأکید می‌کند که هویت مقاومت و نبرد تا روز آزادی سرزمین اشغالی لبنان ادامه خواهد یافت.

مثال‌های زیر اهمیت ویژگی ملی‌گرایانه حزب الله را بهتر و روشن‌تر نشان می‌دهد:

۱- پس از آزادسازی خاک لبنان و عقب‌نشینی کامل اسرائیل از جنوب این کشور، شعار حزب الله که بر پرچمش نقش بسته بود یعنی «انقلاب اسلامی در لبنان» جای خود را به «مقاومت اسلامی در لبنان» داد.

۲- در سال ۲۰۰۱، هفته‌نامه حزب الله با عنوان «العهد» نه تنها به «الانتقاد» تغییر یافت، بلکه جهت‌گیری‌اش نیز تغییر کرد.

۳- حتی قبل از ترور رفیق حریری، حزب الله تلاش کرد به جای ارایه هویت اسلامی‌ایدئولوژیک، خصیصه‌های ملی‌گرایی‌اش را در میتینگ‌های خیابانی به تصویر بکشد. برای مثال در تظاهرات ۳۰ نوامبر ۲۰۰۴ و ۸ مارس ۲۰۰۵، حزب‌الله علاوه بر حمل پرچم‌ها و شعارهای خاص خود، پرچم‌های لبنان را نیز حمل می‌کرد. بنابراین، کاستن از نمادهای هویت حزب‌الله نشانه پیروزی مهمی برای منطبق کار در درون محدودیت دولت لبنان است.

نتیجه‌گیری

توجه به سیر تحولات در فرآیند رویکرد مجمع عمومی و شورای امنیت سازمان ملل متحد به مسأله تروریسم، نشان می‌دهد که این رویکرد نسبت به قبل از حادثه ۱۱ سپتامبر و حوادث تروریستی که پس از آن در امریکا، اروپا، مراکز وابسته به امریکا و متحدین سنتی‌اش در سراسر جهان اتفاق افتاد، کاملاً تفاوت بنیادین و ماهوی یافته است. این تفاوت‌ها در شدت، میزان توجه و اهمیت دادن به موضوع تروریسم، تلقی کردن آن به عنوان جدی‌ترین تهدیدی که صلح و امنیت بین‌المللی را به خطر می‌اندازد و تروریسم بین‌المللی را به‌عنوان جنایت علیه بشریت خواندن، به‌وجود آمده است. اگرچه کشورهای جهان هنوز نسبت به ارایه تعریفی واحد از تروریسم توفیقی نیافته‌اند، اما در خصوص خطر تروریسم می‌توان گفت که دیدگاه‌های سیاسی کشورها بیش از پیش به یکدیگر نزدیک شده‌اند و همگی تا حدودی این تعریف که تروریسم به‌عنوان

عملی جنایی که با ایجاد حالت رعب و وحشت در میان عموم یا عده‌ای از افراد در پی دستیابی به اهداف سیاسی است را قبول کرده‌اند. شورای امنیت سازمان ملل موضوع تروریسم را در صدر برنامه‌های خود قرار داده است و معتقد است که باید از هر امکان موجود برای ریشه‌کن ساختن تروریسم بهره جست و به‌علاوه امکاناتی را که لازمه این مهم است را باید فراهم آورد. خلاصه آن‌که تا قبل از حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، موضوع تروریسم به‌عنوان یکی از موضوعات فرعی در سازمان ملل مطرح می‌شد، اما پس از آن نه‌تنها به موضوع اصلی، بلکه به محوری‌ترین موضوع سازمان ملل تبدیل شد.^۱ افزون بر آن موضوع تروریسم برای همه بازیگران بین‌المللی تبدیل به موضوع اصلی شده است. بنابراین نحوه برخورد یا مبارزه علیه آن نسبت به گذشته تفاوت ماهوی و جوهری یافته است.

به موازات این تغییر ماهوی، جنبش حزب الله لبنان نیز به عنوان جنبش مقاومت، پس از ۱۱ سپتامبر سعی در کاهش اتهام‌ها نسبت به خود و خنثی ساختن فشارهای وارده در این مسیر را داشته است. حوادثی مانند: جنگ ۳۳ روزه، ترور رفیق حریری و تشکیل دادگاه بین‌المللی برای رسیدگی به آن، مصوبات دولت لبنان در می ۲۰۰۸ و قطعنامه‌های ۱۵۵۹ و ۱۷۰۱ به عنوان نمونه‌هایی از فشارهای وارده بر حزب الله لبنان پس از ۱۱ سپتامبر در جهت مقابله با تروریسم و خلع سلاح این جنبش بر حزب الله تحمیل شد. حزب الله نیز در پاسخ به این اتهام‌ها و فشارها حضور پررنگ‌تر در عرصه سیاسی، اجتماعی و اقتصادی لبنان را به منصفه ظهور رساند، که نمونه‌های آن را می‌توان در مشارکت سیاسی حزب الله در لبنان که حضور پرقدردت و همه‌جانبه در پارلمان، شوراهای شهر و روستا و مهم‌تر از همه حضور در کابینه لبنان در سال ۲۰۰۵، تشکیل ائتلاف‌های انتخاباتی و غیر انتخاباتی همچون ائتلاف ۸ مارس و امضای توافقنامه با میشل عون را شامل می‌شود، مثال زد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که پس از ۱۱ سپتامبر، امریکا و رژیم صهیونیستی قصد داشتند از فرصت به دست آمده در نتیجه جو سنگین ایجاد شده پس از این حادثه نهایت استفاده را کرده و در قالب سیاست مقابله با

۱- کوفی عنان، در سخنرانی که در ۱۷ ژوئن ۲۰۰۴ ایراد کرد، اظهار داشت: تروریسم درست به قلب تمام آن چیزهایی که سازمان ملل مظهرشان می‌باشد ضربه می‌زند. تروریسم یک تهدید جهانی علیه دموکراسی، حکومت قانون، حقوق بشر و ثبات است و بنابراین نیازمند یک واکنش جهانی است.

جنبش حزب الله لبنان در پرتو تحولات پس از ۱۱ سپتامبر

تروریسم و از طریق نهادهایی همچون سازمان ملل، سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای به عنوان یک ساختار، حزب الله لبنان را تحت فشار قرار داده و خلع سلاح را به این حزب تحمیل نمایند، اما حزب الله توانست با مدیریت صحیح، این فشارها را به فرصتی برای خود بدل نماید و کمترین اثرپذیری را از این جریان داشت، به طوری که در حال حاضر علاوه بر این که خود را به عنوان یک حزب سیاسی قدرتمند و تأثیرگذار در لبنان مطرح کرده است، به عنوان جریانی پرنفوذ درون حاکمیت لبنان شناخته می‌شود.

کتابنامه:

- ۱- اسداللهی، مسعود (۱۳۷۹)، از مقاومت تا پیروزی، تاریخچه حزب الله لبنان، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات اندیشه سازان نور.
- ۲- اسماعیل بیگی ماهانی، مسعود (۱۳۸۸)، بررسی تأثیرگذاری حزب الله در صحنه سیاسی و نظامی لبنان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما، دکتر محمد جواد سبحانی فر، تهران: دانشگاه جامع امام حسین (ع)، دانشکده و پژوهشکده علوم دفاعی.
- ۳- بقایی‌هامانه، اسماعیل (۱۳۸۱)، مروری بر تحول رویکرد جامعه بین‌المللی برای مقابله با تروریسم، فصلنامه نهضت، سال سوم، شماره ۱۲.
- ۴- تهامی، غلامرضا (۱۳۸۱)، تاریخ کاربرد اصطلاح تروریسم و مشکلات تعریف آن، فصلنامه نهضت، سال سوم، شماره ۱۲.
- ۵- جنبش حزب الله لبنان، گذشته و حال (۱۳۸۲)، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۶- درستی، احمد (۱۳۷۹)، دیدگاه‌های مختلف جامعه شناختی درباره مسأله کارگزار و ساختار، نشریه علوم سیاسی، دانشگاه باقرالعلوم (ع)، شماره ۱۲.
- ۷- زمانی، سیدقاسم (۱۳۹۰)، مقابله با تروریسم، تبیین معیار اقدام در پرتو حقوق بشر، عباسعلی کدخدایی و نادر ساعد، تروریسم و مقابله با آن، نشر مجمع جهانی صلح اسلامی.
- ۸- ساعد، نادر (۱۳۸۵)، قطعنامه ۱۷۰۱ شورای امنیت در خصوص سی و سه روز جنگ حزب الله و اسرائیل از منظر حقوق بین‌الملل، مجله پژوهش‌های حقوقی، سال پنجم، شماره ۱۰.
- ۹- ستوده، آرانی محمد (۱۳۸۱)، رابطه ساختار- کارگزار، چارچوبی برای مطالعه تحول سیاست خارجی ایران، فصلنامه سیاست خارجی، سال شانزدهم، شماره ۱.
- ۱۰- شفیعی، نوذر و احمد، مرادی (۱۳۸۸)، تأثیر جنگ ۳۳ روزه لبنان بر موقعیت منطقه‌ای ایران، فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، دانشگاه آزاد واحد شهرضا، شماره نخست.
- ۱۱- صادقی حقیقی، دیدخت (۱۳۸۳)، نهضت‌های رهایی‌بخش ملی و تروریسم بین‌الملل از دید حقوق بین‌الملل، مجله سیاسی- اقتصادی، شماره ۲۰۵ و ۲۰۶.
- ۱۲- عبدالله‌خانی، علی (۱۳۸۶)، تروریسم شناسی، تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.

جنبش حزب الله لبنان در پرتو تحولات پس از ۱۱ سپتامبر

- ۱۳- عبداللهی، محسن (۱۳۸۸)، تروریسم، حقوق بشر و حقوق بشردوستانه، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهردانش.
- ۱۴- عطایی، فرهاد و محسن بیات (۱۳۸۹)، خلع سلاح حزب الله و بحران سیاسی در لبنان، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران: دوره ۴۰، شماره ۱.
- ۱۵- عفت‌پناه، حسن (۱۳۸۶)، جنبش حزب الله لبنان و تحولات خاورمیانه، مطالعات دفاعی و امنیتی، سال ۱۴، شماره ۴۶.
- ۱۶- عنان، کوفی (۱۰ مارس ۲۰۰۵)، سخنرانی در اجلاس اسپانیا.
- ۱۷- قادری کنگاوری، روح‌الله (۱۳۸۸)، نهضت‌های آزادی‌بخش و حق تعیین سرنوشت، فصلنامه سیاسی-علمی اخوت، سال دوم، شماره ۶.
- ۱۸- قادری کنگاوری، روح‌الله و کاظم ذوقی، بارانی (۱۳۹۰)، نقدی بر مبانی نظری و عملی سیاست ضد تروریستی امریکا، مجله سیاست دفاعی، سال نوزدهم، شماره ۷۶.
- ۱۹- قاسم، نعیم (۱۳۸۷)، حزب الله لبنان، خط مشی، گذشته و آینده آن، ترجمه، محمد مهدی شریعتمدار، تهران: اطلاعات.
- ۲۰- کاسسه، آنتونیو (۱۳۷۰)، حقوق بین‌المللی در جهانی نامتحد، ترجمه، مرتضی کلانتریان، تهران: دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی، چاپ اول.
- ۲۱- مارش، دیوید و جری اسکوتر (۱۳۸۴)، روش و نظریه در علوم سیاسی، ترجمه امیر محمد، حاجی یوسفی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۲۲- مسایلی، محمود (۱۳۷۸)، نگاهی اجمالی به ابعاد حقوقی-سیاسی تروریسم بین‌الملل و نهضت‌های رهایی‌بخش، سیاست خارجی، سال ۱۳، شماره ۴.
- ۲۳- موسوی، سیدحسین و عسگر قهرمان‌پور (۱۳۹۰)، حزب الله لبنان، سیاست، قدرت و اقتدار، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۲۴- ناجی‌راد، محمد علی (۱۳۸۷)، جهانی شدن تروریسم، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- ۲۵- هرسیچ، حسین (۱۳۸۰)، رابطه عملیات تروریستی و سیاست‌های مداخله‌گرانه امریکا، ماهنامه اطلاعات اقتصادی-سیاسی، شماره ۱۷۲-۱۷۱.

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

- 1- Bourdieu, Pierre; (1990), In the other words, Cambridge: Polity Press.
- 2- Oxford Advanced Learners Dictionary, Fifth Ed. 1997.
- 3- Reisner, Daniel (2003); Proceeding of 97th Annual Meeting, A.S.I.L, Washington. DC 2
- 4- April. Available at: <<http://www.asil.org/pdfs/ASIL2003programtext.pdf>>.
- 5 -Travalio, Greg and John Altenburg (2002); Terrorism, State Responsibility and the Use of Military Force, Wisconsin International Law Journal, Vol.4, No.1.
- 6 -G.A. Res/2625(xxv). 1970,24 october, available at <http://www.un.org>

بررسی وضعیت موجود و ارایه راهکارهای ارتقای نگهداری و تعمیرات (نت) خودرویی در یک سازمان نظامی

دکتر سیاوش نصرت پناه^۱

حسین عبدالهی^۲

تاریخ دریافت: ۹۱/۱۰/۱۴

تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۱/۱۵

چکیده

فرایند نگهداری و تعمیرات یکی از حیاتی‌ترین فرایندهای سازمان‌های تولیدی، خدماتی و نظامی است که وظیفه اصلی آن نگهداری و حفظ ماشین‌آلات و تجهیزات در شرایط مطلوب یا بازگرداندن آن‌ها از شرایطی که امکان تولید محصول یا ارائه خدمت وجود ندارد به شرایط مطلوب می‌باشد، تحقیق حاضر با عنوان بررسی وضعیت موجود و ارایه راهکارهای ارتقای نگهداری و تعمیرات خودرویی در یک سازمان نظامی با هدف اصلی تعیین فاصله سیستم فعلی نگهداری و تعمیرات با وضعیت مطلوب در نظر دارد با استفاده از الگوی اسکاپ وضعیت موجود (نت) خودرویی را مورد بررسی قرار داده و پس از شناسایی مشکلات و نارسایی‌ها، راهکارهایی به منظور بهبود و ارتقای نت ارایه نماید. این تحقیق از نظر نتیجه کاربردی و از نظر روش، توصیفی است که به صورت پیمایشی صورت می‌گیرد، جامعه آماری ۸ نفر از مدیران و کارکنان آماد و پشتیبانی و نت سازمان یاد شده بوده که به دلیل محدود بودن جامعه آماری تلاش نموده‌ایم از نظر همه افرادی که در این زمینه فعالیت دارند استفاده نماییم، گردآوری اطلاعات یا داده‌های مورد استفاده در این تحقیق به دو روش کتابخانه‌ای و میدانی می‌باشد، در روش میدانی ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسش‌نامه می‌باشد، سؤال‌های پرسش‌نامه پس از شناسایی متغیرهای تحقیق و بر اساس آن با ۳۰ سؤال در قالب ۴ محور انسان افزار، اطلاعات افزار، سخت افزار و سازمان افزار تنظیم شده، سپس پرسش‌نامه از نظر سنجش روایی و پایایی مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت و پرسش‌نامه‌ها توزیع، جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل شده است.

۱- دانشیار دانشگاه جامع امام حسین (ع)

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آماد دانشگاه جامع امام حسین (ع).

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد با توجه به پایین تر بودن میانگین تجربی متغیرهای چهارگانه الگوی اسکاپ از میانگین نظری، (نت) خودرویی سازمان مورد نظر در مجموع و هر یک از متغیرها با وضعیت مطلوب فاصله داشته و دارای مشکل و نارسایی می‌باشد، بنابراین ضروری است براساس اولویت‌های پیشنهاد شده در این تحقیق نسبت به اجرای اقدام‌های لازم برای بهبود و ارتقای وضعیت موجود نت اقدام شود.

کلید واژه‌ها: نگهداری و تعمیرات (نت) خودرویی^۱، الگوی اسکاپ^۲

مقدمه

ماشین‌آلات، تجهیزات، ابنیه و تأسیسات از مهم‌ترین اجزای ساختاری سازمان‌های نظامی و غیر نظامی محسوب می‌شوند. با توجه به اصل آنتروپی این اجزا متناسب با نوع مأموریت و شدت عملیات و بهره‌برداری در مقطعی از زمان پایداری خود را از دست می‌دهند. یکی از دغدغه‌های فکری مسئولان سازمان‌ها، برقراری توان و حفظ آمادگی تجهیزات در انجام مأموریت‌های سازمان می‌باشد. (دودانگه و حمیدی، ۱۳۹۱: ۶۱۴)

عملیات نگهداری و تعمیرات (نت) مؤثر و مطلوب می‌تواند صرفه جویی قابل توجه در انرژی و هزینه‌ها و همچنین افزایش عمر متوسط تجهیزات داشته باشد. (صالحی، ۱۳۹۰: ۱۴) از طریق نت همواره می‌توان ماشین‌آلات و وسایل کار را در بهترین وضعیت نگاه داشت، ضریب اطمینان به آن‌ها را افزایش داد و قدرت تولیدی و نیز میزان ایمنی در محیط کار را بهبود بخشید و کنترل کرد. (کاظمی، ۱۳۹۰: ۴۷)

فلسفه وجودی بخش نگهداری و تعمیرات، حصول اطمینان از باقی ماندن ماشین‌ها، ساختمان‌ها، سرویس‌ها، تجهیزات و دستگاه‌ها در سطوح عملیاتی مطلوب و آماده به کار آن‌ها است. در واقع وظیفه عمده بخش نگهداری و تعمیرات ارایه سرویس به واحد عملیات است، بنابراین به‌طور خلاصه می‌توان گفت اصلی‌ترین هدف سیستم نگهداری و تعمیرات، همان بهینه کردن توانایی‌های ماشین‌آلات و دستگاه‌ها و تجهیزات به منظور رسیدن به حداکثر ظرفیت عملیاتی و کاهش فرسایش و خرابی آن‌هاست. (گروه نت، ۱۳۹۰: ۱)

1- Vehicles Maintenance

2-pattern of Economic and Social Commission for Asia and the Pacific

بیان مسأله و ضرورت تحقیق

نت در آماده به کاری تجهیزات و ماشین آلات تأثیر مستقیم دارد، چنانچه یک سازمان از لحاظ تعمیر و نگهداری وضعیت ایده‌آل داشته باشد، در اجرای مأموریت‌های محوله و نیل به اهداف از پیش تعیین شده موفق خواهد بود، یکی از الزامات مؤثر و مهم برای رسیدن به اهداف سند چشم‌انداز سازمان مورد مطالعه آماد و پشتیبانی قوی و همه جانبه می‌باشد که بتواند پاسخ‌گوی نیاز مأموریتی سازمان باشد. از جمله فعالیت‌های اصلی آماد و پشتیبانی، نگهداری و تعمیرات آن می‌باشد که مسئولیت تعمیر و نگهداری تجهیزات و ماشین آلات سازمان را به عهده دارد، در صورت عدم انجام صحیح وظایف (نت) و استفاده از ماشین‌های خراب، علاوه بر اختلال در اجرای مأموریت و انجام به موقع کار، باعث ناراحتی روحی و جسمی پرسنل استفاده کننده نیز می‌شود. بنابراین مسأله‌ای که انجام این تحقیق را ضروری نموده است، علاوه بر نقش با اهمیت نت در انجام مأموریت‌ها و دستیابی به اهداف سازمانی، این نکته است که شناسایی دقیق مشکلات و نارسایی‌های موجود و آرایه راهکارهای مناسب به منظور بهبود و ارتقای آن می‌تواند سبب کاهش هزینه‌ها، افزایش رضایت و بهره‌وری در سازمان شود. از این رو این تحقیق با هدف اصلی تعیین فاصله سیستم فعلی نگهداری و تعمیرات با وضعیت مطلوب به منظور بررسی و شناسایی مشکلات و نارسایی‌ها و آرایه راهکارهایی که بتواند این مشکلات را تا حدودی برطرف نموده و علاوه بر کاهش هزینه‌ها، موجب افزایش بهره‌وری شده و همچنین آسایش خاطر و رضایت استفاده کنندگان را نیز فراهم آورد، انجام شده است.

اهداف، سؤال‌ها و فرضیات تحقیق

هدف اصلی از پژوهش حاضر تعیین فاصله سیستم فعلی نگهداری و تعمیرات با وضعیت مطلوب در سازمان مورد مطالعه به منظور بررسی و شناسایی مشکلات و نارسایی‌ها و آرایه راهکارهایی به منظور بهبود و ارتقای نت می‌باشد.

سؤال اصلی

آیا بین وضعیت موجود و مطلوب سیستم نگهداری و تعمیرات خودرویی این سازمان اختلاف معناداری وجود دارد؟

فرضیه‌های تحقیق نیز عبارت‌اند از:

الف) فرضیه اصلی

به نظر می‌رسد بین وضع موجود و وضع مطلوب سیستم نگهداری و تعمیرات خودرویی این سازمان در حوزه‌های چهارگانه الگوی اسکاپ اختلاف معناداری وجود دارد.

ب) فرضیه‌های فرعی

- ۱- به نظر می‌رسد بین وضع موجود و مطلوب نگهداری و تعمیرات خودرویی این سازمان در حوزه عوامل انسان افزار اختلاف معناداری وجود دارد.
 - ۲- به نظر می‌رسد بین وضع موجود و مطلوب نگهداری و تعمیرات خودرویی این سازمان در حوزه عوامل اطلاعات افزار اختلاف معناداری وجود دارد.
 - ۳- به نظر می‌رسد بین وضع موجود و مطلوب نگهداری و تعمیرات خودرویی این سازمان در حوزه عوامل سخت افزار اختلاف معناداری وجود دارد.
 - ۴- به نظر می‌رسد بین وضع موجود و مطلوب نگهداری و تعمیرات خودرویی این سازمان در حوزه عوامل سازمان افزار اختلاف معناداری وجود دارد.
- منظور از وضعیت مطلوب در تحقیق فعلی قرارگرفتن میانگین تجربی متغیرها و شاخص‌ها در قسمت بالای میانگین نظری می‌باشد.

الگو، مفاهیم، متغیرها و سوابق تحقیق

مدل‌های شناخت سازمان

امروزه سازمان‌ها بسیار پیچیده شده‌اند و تحلیل عملکرد کاری آن‌ها جز با شناخت سازمان امکان پذیر نیست. الگوهای شناخت سازمان بستر نظریات، افکار و اندیشه‌های مربوط به مدیریت و رویدادهای سازمان است. (میرزایی، سلطانی، ۱۳۸۰: ۱۹) هرگونه تلاش برای شناسایی نقاط ضعف و قوت یک سازمان و آرایه راهکارهای ترمیمی و درمانی باید بر مبنای یک چارچوب و مدل عملکرد سازمانی باشد. در زمینه شناخت سازمان الگوهای گوناگونی وجود دارد که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به الگوی سازمانی شش جعبه‌ای وایز بورد، الگوی لوزی لویت، الگوی مربع فناوری مدیریت، الگوی بلوغ توانمندی‌ها و الگوی اسکاپ اشاره کرد. یکی از مؤثرترین و جامع‌ترین این الگوها که ابعاد کلیدی و جامع سازمان‌ها به ویژه در حوزه نگهداری و تعمیرات را دربرمی‌گیرد

بررسی وضعیت موجود و آرایه راهکارهای ارتقای نگهداری و تعمیرات (نت) خودرویی در یک سازمان نظامی

الگوی اسکاپ است. (آقائی، ۱۳۸۹: ۳۱۱) در ادامه به توضیح مختصر الگوی اسکاپ که الگوی اصلی این تحقیق نیز می باشد، می پردازیم.

الگوی اسکاپ

یکی از روش‌های اندازه‌گیری و سنجش سطح فنآوری می‌باشد که به وسیله مرکز فنآوری آسیا و اقیانوسیه وابسته به کمیسیون اقتصادی اجتماعی سازمان ملل برای آسیا و اقیانوسیه تدوین شده است، در این روش فنآوری به چهار جزء جداگانه (انسان‌افزار، اطلاعات افزار، سخت افزار و سازمان افزار) به شرح زیر تقسیم می‌شود.

الف- ماشین آلات و ابزار تولید (سخت افزار): شامل داری‌های فیزیکی و اجسام و ابزاری که به عنوان امکانات فنی در درون فنآوری مورد استفاده واقع می‌شود.

ب- مهارت‌ها و تجربیات انسانی (انسان افزار): شامل ویژگی‌ها و خصوصیات مهارتی انسان‌ها در ارتباط با فنآوری می‌باشد.

ج- اطلاعات و دانش فنی (اطلاعات افزار): شامل اسنادی که فنآوری در آن‌ها جای گرفته و می‌توان آن را دانش فنی و مستندات نامید.

د- سازماندهی و مدیریت (سازمان افزار): شامل نظام‌های مدیریتی که فنآوری را در خود جای داده است.

ویژگی این الگو تنها در قابلیت استفاده از آن در تمام سطوح اقتصادی نبوده، بلکه نقاط ضعف و قوت موجود را نیز به خوبی مشخص می‌نماید، بدین ترتیب امکان برنامه‌ریزی و تدوین راه کارهای مناسب برای بهبود و تقویت نقاط مزبور را فراهم می‌سازد. (مرکز انتقال تکنوزی، ۱۳۶۹: ۴)

با توجه به تعریف اصطلاحی فنآوری خدمات نت سازمانی به عنوان یک فنآوری در سازمان مطرح است. (صیاف نقاب، ۱۳۸۵: ۱۰۶)

براساس الگوی یاد شده مدل مفهومی تحقیق مطابق شکل ۱۰ دارای چهار متغیر اصلی انسان افزار، اطلاعات افزار، سخت افزار و سازمان افزار می‌باشد.

-
- 1-Hardware
 - 2- Human ware
 - 3-Information ware
 - 4- Organization ware

متغیر انسان افزار بر مبنای شاخص‌های حقوق و مزایا، امنیت شغلی، آموزش حین خدمت، رضایت شغلی، آموزش تخصصی، روحیه و تعهد کاری، تجربه و مهارت مورد بررسی قرار می‌گیرد. متغیر اطلاعات افزار بر مبنای شاخص‌های منابع اطلاعاتی، به روز بودن، مستند سازی، روش جاری، میزات اعتبارات، سادگی و روانی، ساختار، دستورالعمل‌ها و رویه‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد. متغیر سخت افزار بر مبنای شاخص‌های کمیت فضا و مکان، کیفیت و استاندارد ابزار، ابزار تخصصی، ابزار عمومی، کیفیت فضا و مکان، کدینگ ابزار، سرویس و نگهداری ابزار مورد بررسی قرار می‌گیرد. متغیر سازمان افزار بر مبنای شاخص‌های تناسب پرسنل، خدمات رفاهی، برنامه ریزی، بهداشت روانی، کنترل، کیفیت اقلام، تأمین اقلام و اقلام عمومی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

پیشینه تحقیق

با بررسی‌های انجام شده، گزارشی مبنی بر اجرای تحقیقی مشابه در زمینه بررسی وضعیت(نت) خودروبی مطابق الگوی اسکاپ در داخل این سازمان به دست نیامد، در خارج از سازمان یاد شده، پژوهش‌هایی در زمینه نت خودروبی صورت گرفته است که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد، رضا اجتهادی در مقاله‌ای تحت عنوان هفت تجربه موفق در مدیریت نت شرکت مهندسی سپاسد نتیجه‌گیری کرده‌اند که رفع مشکلات به ظاهر کوچک اما اثرگذار نظیر کنترل و تنظیم باد لاستیک(تایر)، استفاده از مایع خنک کننده به جای آب معمولی و... که از نظر اصول نگهداری و پیشگیری ممکن است بسیار ساده و شناخته شده باشند؛ اما در عمل به دلایل مختلفی مورد بی‌توجهی قرار گرفته‌اند، می‌تواند در کاهش چشم‌گیر هزینه‌های سنگینی که بر دوش شرکت‌ها تحمیل می‌کنند، تأثیر به‌سزایی داشته باشند.(اجتهادی، ۱۳۸۴: ۱۴)

رضا عابدینی در تحقیق دیگری به عنوان تجارب اثربخش در نگهداری و تعمیرات تجهیزات در نیروی انتظامی با نگرش سیستمی به بررسی نگهداری و تعمیرات در ناجا پرداخته و بیان می‌دارد، در صورتی که فعالیت‌های انجام شده در قسمت‌های نگهداری و تعمیرات به صورت منظم ثبت و ضبط نشوند، ممکن است تعمیرات زیادی به‌طور مرتب روی تجهیزات تکرار شود و هیچ‌گونه فعالیتی برای دستیابی به علل خرابی‌ها و پیدا کردن راه حل نهایی برای رفع معایب به صورت اساسی به‌عمل نیاید، با برنامه‌ریزی

صحیح و کنترل می‌توان امور را به حالتی تبدیل کرد که از درخواست کار اضطراری کاسته شده و قسمت عمده درخواست کارها جنبه پیشگیری داشته باشد. (عابدینی، ۱۳۸۴: ۷)

محسن رحمانی، جهانگیر مهرانی در تحقیقی با عنوان آرایه یک نمونه موفق پیاده سازی سیستم مکانیزه (نت) خودرویی در نیروی زمینی سپاه چنین نتیجه‌گیری کرده است؛ پیاده سازی سیستم مکانیزه (نت) این امکان را فراهم می‌آورد که با استفاده از گزارشات خروجی آن که بسیار دقیق خواهد بود، در زمینه نرم تعمیراتی خودروها و اعتبارات مورد نیاز، وضعیت نیروی انسانی و کمبود یا مازاد تخصص‌ها و اصلاح ساختار سازمان به اطلاعات پایه مناسبی جهت بررسی کارشناسی و تصمیم‌گیری نایل آیم. (رحمانی و مهرانی، ۱۳۸۵: ۹)

اصغر آقایی و همکاران در مقاله‌ای با عنوان بررسی وضعیت نگهداری و تعمیرات خودرویی راهنمایی و رانندگی ناجا با مدل اسکاپ چنین نتیجه‌گیری کرده‌اند، یافته‌های تحقیق نشان داد که سیستم فعلی نگهداری و تعمیرات خودرویی راهور ناجا با توجه به مؤلفه و عوامل متغیرهای مورد بررسی تا رسیدن به شرایط مطلوب فاصله قابل توجهی دارد، و پیشنهاد شد برای دستیابی به شرایط مطلوب لازم است سطح دانش، مهارت و اطلاعات فنی کارکنان نگهداری و تعمیرات با آموزش‌های تخصصی در هنگام خدمت ارتقا یابد. (آقایی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱)

مبانی نظری تحقیق

تاریخچه نگهداری و تعمیرات

در جریان رو به رشد علوم، علم تعمیرات قدمت چندانی ندارد. اگر از عصر پالئوزوویک تا زمان حال را معادل ۱۲ ساعت در نظر بگیریم علم تعمیرات واقعی تنها در هجده هزارم ثانیه آخر به وجود آمده است. نگهداری و تعمیرات واقعی در قرن ۱۸ و ۱۹ با پیدایش انقلاب صنعتی متولد شد. با تولید انبوه، افزایش تقاضا و به وجود آمدن انبارها اولین شیوه نگهداری و تعمیرات (نگهداری و تعمیرات موقع توقف ماشین آلات) شکل گرفت. در طی قرن بیستم و بعد از آن دو پدیده مهم به طور ناگهانی فعالیت‌های تولیدی و همچنین روش اجرایی تعمیرات را تغییر دادند، اولین آن‌ها

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

ساخت خط تولید مدرن به‌وسیله هنری فورد و دومین آن‌ها جنگ جهانی اول بود.
(سلامی، ۱۳۸۸: ۱۵-۱۴)

سیر تحولات و تغییرات در مباحث نگهداری و تعمیرات را می‌توان به سه دوره اساسی به شرح جدول (۱) تقسیم نمود:

جدول (۱): مراحل پیشرفت نت (حاج شیر محمدی، ۱۳۹۰: ۵)

دوره ها	سیر تحولات دوره اول	سیر تحولات دوره دوم	سیر تحولات دوره سوم
عصر	دهه ۱۹۳۰ و قبل از آن	دهه ۱۹۴۰ تا ۱۹۶۰	دهه ۱۹۷۰ و بعد از آن
روش نگهداری و تعمیرات	به هنگام از کارافتادگی یا خرابی	نت پیشگیرانه نت بهره‌ور	نت بهره‌ور فراگیر
شیوه‌ها	تعمیرات پس از وقوع خرابی	نت پیشگیرانه (۱۹۵۱)	نت بهره‌ور
		نت بهره‌ور (۱۹۵۴)	دانش رفتاری
		بهبود قابلیت تعمیر (۱۹۵۷)	برنامه‌های MIC, PAC, F
		نت بی‌نیاز از تعمیر (۱۹۶۰)	مهندسی سیستم‌ها
		مهندسی قابلیت اطمینان ۱۹۶۲	محیط زیست
		مهندسی قابلیت تعمیر ۱۹۶۲	تروکتولوژی (مدیریت فنی)
		اقتصاد مهندسی	پشتیبانی فنی (لجستیک)

تعریف نت^۱

نگهداری و تعمیرات که به اختصار آن را (نت) می‌نامیم، مجموعه فعالیت‌هایی هستند که به طور مشخص و برنامه‌ریزی شده به منظور حفظ و بازیابی (پس از خرابی یا از کار

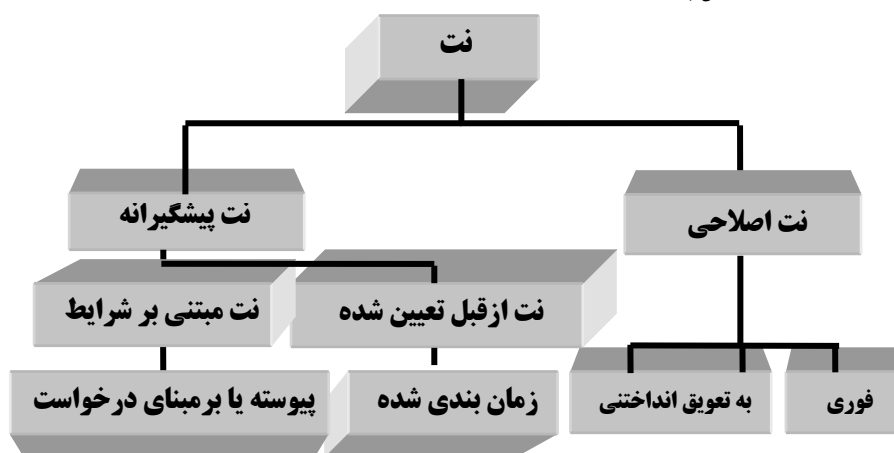
1- Maintenance

بررسی وضعیت موجود و آرایه راهکارهای ارتقای نگهداری و تعمیرات (نت) خودرویی در یک سازمان نظامی

افتادگی) هریک از ماشین آلات، تجهیزات، تأسیسات در حد استاندارد با هزینه قابل قبول با هدف بالا بردن عمر مفید و جلوگیری از خرابی ناگهانی آنها انجام می‌گیرد. با این کار قابلیت اطمینان و در دسترس بودن آنها را افزایش داده و آنها را به حالت آماده و قابل بهره برداری بازگردانده و برای انجام وظیفه محوله، آماده سازد. (صالحی، ۱۳۹۰: ۱۵ و رستمیان، ۱۳۸۹: ۱۳)

انواع نت

مطابق شکل (۱) نگهداری و تعمیرات به دو نوع اصلی، نگهداری و تعمیرات اصلاحی^۱ و نگهداری و تعمیرات پیشگیرانه^۲ صورت می‌گیرد. تعمیر و نگهداری اصلاحی هنگامی که خرابی یا شکست اتفاق می‌افتد انجام می‌شود، این نوع تعمیر و نگهداری باید تنها در مناطق غیر حساس که در آن هزینه‌های سرمایه‌ای بسیار کم و عواقب ناشی از خرابی ناچیز و خطرات ایمنی فوری وجود ندارد و شناسایی و تعمیر سریع خرابی امکان پذیر است، مورد استفاده قرارگیرد. نگهداری و تعمیرات پیشگیرانه در فواصل زمانی از پیش تعیین شده و بر اساس زمان بندی مشخص به منظور کاهش شکست یا خرابی صورت می‌گیرد. (به استاندارد SS-EN 13306 مراجعه شود) (گانگ نیو، بوساک یانگ، مایکل پجت، ۲۰۱۰: ۱)

شکل (۱) انواع تعمیر و نگهداری (گارن استرون، ۲۰۰۵ ص ۹ و بنگسون، ۲۰۰۷ ص ۱۸)

- 1- Corrective Maintenance
- 2- Preventive Maintenance

استراتژی‌های نگهداری و تعمیرات

عبارت استراتژی نگهداری و تعمیرات معمولاً به عنوان مجموعه خط مشی‌ها و مفاهیم نگهداری و تعمیرات تفسیر شده است؛ اما از دیدگاه کلان‌تر این خط مشی‌ها و مفاهیم، یکی از چند مؤلفه اصلی استراتژی نگهداری و تعمیرات را شکل می‌دهند، سایر مؤلفه‌های ساختاری در تعریف استراتژی نگهداری و تعمیرات عبارت است از: ظرفیت نگهداری و تعمیرات، تجهیزات و تسهیلات نگهداری و تعمیرات، فنآوری نگهداری و تعمیرات و یکپارچه سازی افقی. برخی از مهم‌ترین این استراتژی‌ها عبارت‌اند:

۱- **تعمیرات پس از شکست^۱(خرابی):** در این روش واحدهای نت وقتی فعال می‌شوند که تجهیزات دچار خرابی شده باشد. (دودانگه و حمیدی، ۱۳۹۱: ۲۲۳) روش تعمیر بعد از خرابی با نام‌های دیگری همچون نگهداری و تعمیرات فعال^۲ یا نگهداری و تعمیرات اضطراری نیز معرفی می‌شود. (صالحی، فاضلی، ۱۳۹۰: ۳۴)

۲- **نگهداری و تعمیرات پیشگیرانه:** در این روش انجام فعالیت‌های نت برنامه ریزی شده در فواصل زمانی مشخص صورت می‌گیرد، به عبارت دیگر عملیات و فعالیت نگهداری و تعمیرات مبتنی بر زمان و یا ساعات سپری شده عملیات و عمر تجهیزات می‌باشد. (صالحی، فاضلی، ۱۳۹۰: ۳۸)

۳- **نگهداری و تعمیرات مبتنی بر شرایط^۳:** در این روش با استفاده از ابزارهای اندازه گیری نسبت به عیب‌یابی دقیق و دستیابی به شرایط فنی ماشین‌آلات در حین بهره‌برداری از آن‌ها اقدام نموده و مشخص می‌شود در چه موقعی عملیات نت مورد نیاز خواهد بود. روش نت بر پایه شرایط کارکرد به عنوان نت پیشگویانه^۴ نیز معرفی می‌شود. (دفتر نظام فنی اجرایی، ۱۳۸۸: ۹)

۴- **نگهداری و تعمیرات مبتنی بر قابلیت اطمینان^۵:** (عملیات بی‌نیاز از تعمیر- نت پیش اقدامانه)، نگهداری و تعمیرات مبتنی بر قابلیت اطمینان فرایندی است برای تعیین آنچه

-
- 1- Breakdown
 - 2-Reactive Maintenance
 - 3- Condition Based Maintenance
 - 4--Predictive Maintenance
 - 5-Reliability Centered Maintenance

بررسی وضعیت موجود و ارائه راهکارهای ارتقای نگهداری و تعمیرات (نت) خودروبی در یک سازمان نظامی

باید انجام شود تا ادامه فعالیت فیزیکی در انجام آنچه کاربران در شرایط عملیاتی موجود می‌خواهند تضمین شود. (زواشکیبایی، آزادگان، ۱۳۸۹: ۲۴)

۵- نگهداری و تعمیرات ناب^۱: نت ناب کاربرد اصول ناب در محیط نگهداری و تعمیرات می‌باشد. نت ناب، عملیات نگهداری و تعمیرات کنش‌گرایانه است که به وسیله فعالیت‌های برنامه‌ریزی و زمانبندی شده نت برای رسیدن به معنایی چون افزایش قابلیت اطمینان، بهره‌وری، کارایی، کیفیت و سودآوری تلاش می‌کند. (معبودیان، خیری، ۱۳۸۶: ۶)

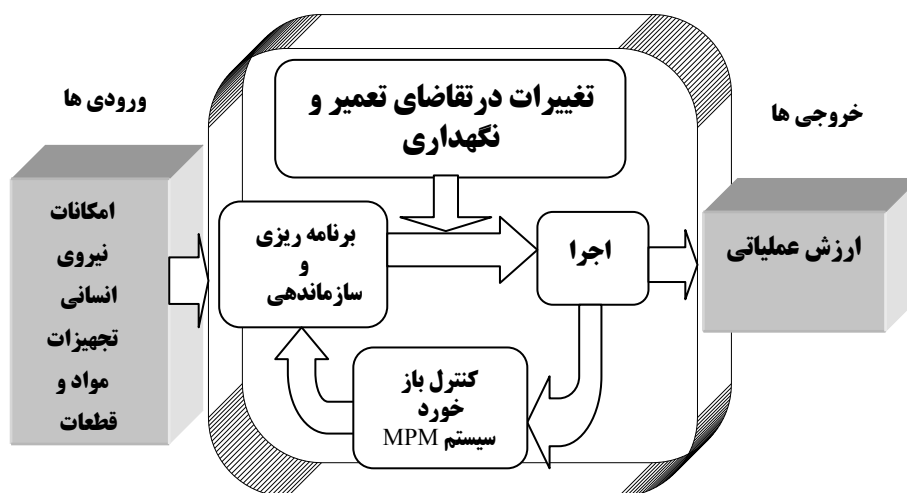
۶- نگهداری و تعمیرات بهره‌ور فراگیر^۲: نت بهره‌ور فراگیر که در موارد زیاد با عنوان نت بهره‌وری که از سوی همگی کارکنان اعمال می‌گردد تعریف می‌شود، بر این اصل استوار است که در بهسازی تجهیزات باید همه افراد سازمان، از اپراتورهای خط تولید تا مدیریت‌های رده بالا درگیر باشند. (حاج شیر محمدی، ۱۳۹۰: ۲)

۷- نگهداری و تعمیرات چابک^۳: در این روش با ایجاد تعامل منطقی زنجیره تأمین چابک و نت از طریق تأمین قطعات، استفاده از خدمات نت خارج از سازمان، نت استاندارد، آموزش و اطلاع‌رسانی در نت می‌تواند هزینه نت را کاهش، بهره‌وری نت را افزایش و نیز باعث انعطاف‌پذیری در پاسخ سریع به تغییر نیازهای مشتریان نگهداری و تعمیرات می‌گردد. (آقائی، ۱۳۸۹: ۱۲۱-۱۱۹)

فرایند نت

سیستم نت از جمله سیستم‌های باز و در حال تبادل همیشگی اطلاعات و مواد با محیط اطراف خود می‌باشد، ارتباط این سیستم با محیط بیرونی از یک طرف و از طرف دیگر ارتباطات داخلی اجزا سیستم باید به‌گونه‌ای تبیین و تعیین شود که مشخص‌کننده دیدگاه‌های طراحی و اجرای سیستم در سازمان مورد نظر با توجه به ویژگی‌ها، توانایی‌ها و قابلیت‌های سازمان باشد در سیستم مزبور با هر قابلیت‌هایی که مورد نظر باشد، یک سری ارتباطات منطقی بین اجزای قابل تعریف و مدلی برای گردش فرایند نت قابل ارائه است که در شکل (۲) نمایش داده می‌شود.

- 1-Lean Maintenance
- 2-TotalProductiveMaintenanc
- 3- Agile Maintenance

شکل (۲): فرایند نت (استن استرون، ۲۰۱۲: ۱)

نوع و روش تحقیق، جامعه آماری

نوع تحقیق کاربردی و روش مورد استفاده توصیفی-پیمایشی است، بدین صورت که در بخش توصیفی در ابتدا به توصیف مؤلفه‌های جمعیت شناختی از قبیل سن، میزان تحصیلات، سابقه خدمت و جایگاه شغلی و سپس به توصیف سایر مؤلفه‌های تحقیق که در قالب سؤال‌های مربوط به آن می‌باشد پرداخته و در بخش پیمایش به دنبال آن هستیم که با استفاده از اتفاق نظر دست اندرکاران و مسؤولان نت وضعیت موجود و مطلوب نت را بررسی و مشکلات و نارسایی‌ها را شناسایی و بیان نماییم. جامعه آماری (N) کارکنان و مدیران آمد و پشتیبانی و نت سازمان یاد شده بوده که به دلیل محدود بودن جامعه آماری تلاش نموده‌ایم از نظر همه افرادی که در این زمینه فعالیت دارند استفاده نماییم و بر همین اساس حجم نمونه آماری (n) برابر جامعه آماری گرفته شده و در نتیجه نمونه آماری تحقیق تعداد ۴۸ نفر به صورت تمام شماری می‌باشد.

روش و ابزار جمع آوری داده‌ها

گردآوری اطلاعات یا داده‌های مورد استفاده در این تحقیق به دو روش کتابخانه‌ای و میدانی می‌باشد، جمع آوری در روش کتابخانه‌ای با استفاده از ابزار مطالعه منابع

بررسی وضعیت موجود و آرایه راهکارهای ارتقای نگهداری و تعمیرات (نت) خودروبی در یک سازمان نظامی

اطلاعاتی و مستندات فنی نت (شامل کتاب‌ها، مقالات، سمینارها، پایان نامه‌های مناسب و مرتبط و اینترنت) و فیش برداری صورت گرفته است. در روش میدانی ابزار جمع آوری داده‌های پرسش‌نامه می‌باشد که با ۳۰ سؤال در قالب ۴ محور انسان افزار، اطلاعات افزار، سخت افزار و سازمان افزار و بر اساس گزینه چهار جوابی طیف لیکرت تنظیم شده است.

تشریح روایی و اعتبار پایایی

روایی پرسش‌نامه از طریق اساتید دانشگاه و متخصص در امور نت و مطالعه پرسش‌نامه‌های مشابه صورت گرفته است، جهت محاسبه ضریب قابلیت اعتماد (پایایی) پس از توزیع و جمع آوری پرسشنامه اولیه، اطلاعات به دست آمده در رایانه وارد و از طریق نرم افزار SPSS میزان آلفای کرونباخ $\alpha = 0.923$ محاسبه شد که نشان دهنده پایایی بسیار خوب پرسش‌نامه می‌باشد.

روش تحلیل و تجزیه و تحلیل داده‌ها

با توجه به برابری حجم جامعه و نمونه آماری به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش آمار توصیفی استفاده شده، در آمار توصیفی یافته‌های تحقیق از قبیل فراوانی، میانگین و انحراف معیار مورد بررسی قرار می‌گیرد.

مشخصات فردی پاسخ‌گویان

۱۷ درصد پاسخ‌گویان کمتر از ۳۰ سال ۳۶ درصد بین ۳۱ تا ۴۰ سال و ۳۹ درصد بین ۴۱ تا ۵۰ سال و ۸ درصد دیگر بالاتر از ۵۰ سال سن دارند، سابقه کار پاسخ‌گویان به ترتیب کمتر از ۵ سال ۱۹ درصد، بین ۵ تا ۱۰ سال ۲۷ درصد، بین ۱۰ تا ۱۵ سال ۳۱ درصد و بالاتر از ۱۵ سال ۲۳ درصد می‌باشد، میزان تحصیلات پاسخ‌گویان دیپلم و پایین‌تر ۳۱ درصد، فوق دیپلم ۳۷ درصد، کارشناسی ۲۶ درصد و کارشناسی ارشد و بالاتر ۶ درصد و جایگاه شغلی پاسخ‌گویان در جایگاه ۱۲ و پایین‌تر ۳۵ درصد، جایگاه ۱۳ و ۱۴ ۳۲ درصد، جایگاه ۱۵ و ۱۶ ۲۵ درصد و جایگاه ۱۷ و بالاتر ۸ درصد بوده است.

یافته‌های آماری

در این بخش پس از ترسیم جدول مربوط به یافته‌های آزمونی (فرضیه‌ها و متغیرها)، نتایج حاصله با استفاده از آمار توصیفی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

شاخص‌های طبقات	آموزش تخصصی نت	آموزش حین خدمت	تجربه و مهارت	تعهد و روحیه کاری	رضایت شغلی	امنیت شغلی	فراوانی	درصد فراوانی
خیلی زیاد	۰	۰	۲	۱	۰	۰	۳	۰.۸۹
زیاد	۵	۵	۸	۹	۵	۵	۴۰	۱۱/۹۰
کم	۲۱	۱۸	۲۳	۱۴	۲۰	۱۸	۱۳۵	۴۰/۱۸
خیلی کم	۲۲	۲۵	۱۵	۲۴	۲۳	۲۵	۱۵۸	۴۷/۰۲
جمع کل	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۳۳۶	۱۰۰

جدول (۲): فراوانی و درصد پاسخ‌های آزمودنی مربوط به فرضیه اول (انسان افزار)

شاخص‌های طبقات	سادگی و روانی دستورالعمل‌ها	مستند سازی فعالیت‌ها	رضایت از رویه‌ها و دستورالعمل‌ها	به روز بودن اصلاحیه‌ها	فراوانی	درصد فراوانی
خیلی زیاد	۲	۲	۳	۲	۱۶	۴/۱۷
زیاد	۱۰	۶	۸	۶	۶۳	۱۶/۴۱
کم	۲۰	۱۶	۲۱	۱۵	۱۳۸	۳۵/۹۴
خیلی کم	۱۶	۲۴	۱۶	۲۵	۱۶۷	۴۳/۴۹
جمع کل	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۳۸۴	۱۰۰

جدول (۳): فراوانی و درصد پاسخ‌های آزمودنی مربوط به فرضیه اول (اطلاعات افزار)

بررسی وضعیت موجود و آرایه راهکارهای ارتقای نگهداری و تعمیرات (نت) خودرویی در یک سازمان نظامی

شاخص های طبقات	وضعیت کمی (مکان و فضا)	ابزار آلات و تجهیزات عمومی	ابراز آلات و تجهیزات تخصصی	سرویس و نگهداری تجهیزات	طبقه بندی و کدینگ ابزار	فراوانی	درصد فراوانی
خیلی زیاد	۰	۲	۲	۱	۱	۹	۲/۶۸
زیاد	۶	۶	۷	۱۰	۱۰	۵۳	۱۵/۷۷
کم	۱۵	۱۷	۱۵	۲۳	۱۸	۱۲۰	۳۵/۷۱
خیلی کم	۲۷	۲۳	۲۴	۱۴	۱۹	۱۵۴	۴۵/۸۳
جمع کل	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۳۳۶	۱۰۰

جدول (۴): فراوانی و درصد پاسخهای آزمودنی مربوط به فرضیه اول (سخت افزار)

شاخص های طبقات	برنامه ریزی	تناسب تعداد پرسنل	تأمین اقلام عمومی	خدمات رفاهی	میزان تشویق و تنبیه	کنترل و نظارت	فراوانی	درصد فراوانی
خیلی زیاد	۱	۲	۳	۰	۰	۱	۱۰	۲/۶۰
زیاد	۴	۴	۵	۵	۷	۸	۴۱	۱۰/۶۸
کم	۱۷	۱۲	۲۴	۱۷	۱۵	۱۴	۱۴۹	۳۸/۸۰
خیلی کم	۲۶	۳۰	۱۶	۲۶	۲۶	۲۵	۱۸۴	۴۷/۹۲
جمع کل	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۳۸۴	۱۰۰

جدول (۵): فراوانی و درصد پاسخهای آزمودنی مربوط به فرضیه اول (سازمان افزار)

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

انحراف معیار	میانگین تجربی	میانگین نظری	فروانی	تعداد سؤال	شاخص‌ها فرضیه (مؤلفه)
۰/۷۴۸	۱/۷۵	۲/۵	۴۸	۳۰	فرضیه اصلی (مجموعه مؤلفه‌ها)

جدول (۶): نتایج آمار توصیفی مربوط به فرضیه اصلی (مجموعه مؤلفه‌ها)

انحراف معیار	میانگین تجربی	میانگین نظری	فروانی	تعداد سؤال	شاخص‌ها فرضیه (مؤلفه)
۰/۶۷۲	۱/۶۷	۲/۵	۴۸	۷	فرضیه فرعی اول (انسان افزار)
۰/۸۰۹	۱/۸۲	۲/۵	۴۸	۸	فرضیه فرعی دوم (اطلاعات افزار)
۰/۷۷۲	۱/۷۶	۲/۵	۴۸	۷	فرضیه فرعی سوم (سخت افزار)
۰/۷۱۵	۱/۶۸	۲/۵	۴۸	۸	فرضیه فرعی چهارم (سازمان افزار)

جدول (۷): نتایج آمار توصیفی مربوط به فرضیه‌های فرعی

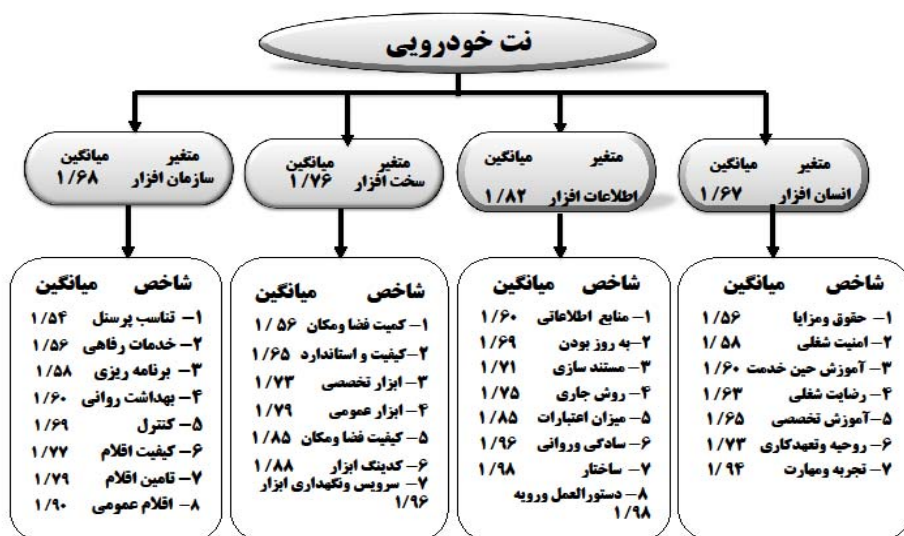
با توجه به جدول (۶)، میانگین فرضیه اصلی (مجموعه مؤلفه‌ها) عدد ۱/۷۵ را نشان می‌دهد که کمتر از حد متوسط میانگین نظری (۲/۵) می‌باشد، این نتیجه نشان می‌دهد که (نت) خودرویی این سازمان در زمینه مجموعه مؤلفه‌های مربوط به متغیرهای چهارگانه با وضعیت مطلوب فاصله دارد.

چنانچه در جدول (۷) ملاحظه می‌شود میانگین فرضیه‌های فرعی (مؤلفه‌های انسان افزار، اطلاعات افزار، سخت افزار و سازمان افزار) در همه موارد در مقایسه با میانگین نظری (۲/۵) پایین‌تر از حد متوسط می‌باشد. این نتیجه بیانگر این نکته است که (نت) خودرویی سازمان مذکور در زمینه مؤلفه‌های مربوط به متغیرهای چهارگانه با وضعیت مطلوب فاصله دارد.

با عنایت به جدول (۷) نتایج حاصله نشان می‌دهد که (نت) خودرویی سازمان مورد مطالعه در زمینه متغیر انسان افزار با شرایط مطلوب بیشترین و در زمینه متغیر اطلاعات افزار کمترین فاصله دارد، در سایر متغیرها نیز فاصله محسوس می‌باشد.

بررسی وضعیت موجود و آرایه راهکارهای ارتقای نگهداری و تعمیرات (نت) خودرویی در یک سازمان نظامی

در ادامه با توجه به نتایج به دست آمده مهم‌ترین مشکلات و نارسایی‌های نت خودرویی سازمان یادشده در هریک از متغیرهای چهارگانه به شرح شکل (۲) مورد بررسی قرار می‌گیرد.

شکل (۲): نتایج آمار توصیفی مربوط به متغیرها و شاخص‌ها در قالب مدل مفهومی تحقیق

با توجه به شکل (۲) در بین مجموعه متغیرها (متغیر اصلی) براساس نتایج حاصله متغیرهای انسان افزار با میانگین ۱/۶۷، متغیر سازمان افزار با میانگین ۱/۶۸، متغیر سخت افزار با میانگین ۱/۷۶ و متغیر اطلاعات افزار با میانگین ۱/۸۲ به ترتیب مهم‌ترین مشکلات و نارسایی‌های اصلی نت خودرویی این سازمان می‌باشد.

مطابق شکل (۲) در بین متغیرهای فرعی شاخص تناسب کارکنان از متغیر سازمان افزار با میانگین ۱/۵۴، شاخص فضا و مکان از متغیر سخت افزار با میانگین ۱/۵۶، شاخص حقوق و مزایا از متغیر انسان افزار با میانگین ۱/۵۶، شاخص خدمات رفاهی از متغیر سازمان افزار با میانگین ۱/۵۸ و شاخص امنیت شغلی از متغیر انسان افزار با میانگین ۱/۵۸ به ترتیب مهم‌ترین مشکلات و نارسایی‌های فرعی نت خودرویی سازمان یاد شده می‌باشد.

نتیجه گیری

الف) بررسی نتایج فرضیه اصلی تحقیق

با بررسی‌های به‌عمل آمده در نتایج سؤال‌های پرسش‌نامه و داده‌های جمع‌آوری شده و نیز با مشاهده جدول (۶) ملاحظه می‌شود که میانگین تجربی کل پرسش‌نامه (۱/۷۵) از میانگین نظری (۲/۵) پایین‌تر است که بیانگر وجود فاصله بین وضعیت موجود و مطلوب نت خودرویی این سازمان می‌باشد، بر این اساس فرضیه اصلی تحقیق مبنی بر وجود اختلاف معنادار بین وضعیت موجود و مطلوب تأیید می‌شود.

ب) بررسی نتایج فرضیه فرعی اول تحقیق

در بررسی‌های صورت گرفته از داده‌های پاسخ‌گویان به متغیر انسان افزار (سؤال‌های ۱ تا ۷) مطابق جدول (۷) مشخص می‌شود که میانگین تجربی این متغیر (۱/۶۷) از میانگین نظری (۲/۵) کمتر است که نشان دهنده وجود فاصله بین وضعیت موجود و مطلوب در زمینه متغیر انسان افزار نت خودرویی سازمان یاد شده می‌باشد بر این اساس فرضیه فرعی اول تحقیق مبنی بر وجود اختلاف معنادار بین وضعیت موجود و مطلوب تأیید می‌شود.

ج) بررسی نتایج فرضیه فرعی دوم تحقیق

بر اساس یافته‌های به‌دست آمده مربوط به متغیر اطلاعات افزار (سؤال‌های ۸ تا ۱۵) بر اساس جدول (۷) مشخص می‌شود که میانگین تجربی این متغیر (۱/۸۲) از میانگین نظری (۲/۵) پایین‌تر است که بیانگر وجود فاصله بین وضعیت موجود و مطلوب در زمینه متغیر اطلاعات افزار نت خودرویی سازمان یاد شده می‌باشد بر این اساس فرضیه فرعی دوم تحقیق مبنی بر وجود اختلاف معنادار بین وضعیت موجود و مطلوب تأیید می‌شود.

د) بررسی نتایج فرضیه فرعی سوم تحقیق

در بررسی‌های صورت گرفته از داده‌های پاسخ‌گویان به متغیر سخت افزار (سؤال‌های ۱۶ تا ۲۲) مطابق جدول (۷) مشخص می‌شود که میانگین تجربی این متغیر (۱/۷۶) از میانگین نظری (۲/۵) کمتر است که نشان دهنده وجود فاصله بین وضعیت موجود و مطلوب در زمینه متغیر فن افزار (نت) خودرویی این سازمان می‌باشد بر این اساس

بررسی وضعیت موجود و آرایه راهکارهای ارتقای نگهداری و تعمیرات (نت) خودرویی در یک سازمان نظامی

فرضیه فرعی سوم تحقیق مبنی بر وجود اختلاف معنادار بین وضعیت موجود و مطلوب تأیید می‌شود.

۵) بررسی نتایج فرضیه فرعی چهارم تحقیق

بر اساس یافته‌های به دست آمده مربوط به متغیر سازمان افزار (سؤالات ۲۳ تا ۳۰) طبق جدول (۷) مشخص می‌شود که میانگین تجربی این متغیر (۱/۶۸) از میانگین نظری (۲/۵) پایین‌تر است که بیانگر وجود فاصله بین وضعیت موجود و مطلوب در زمینه متغیر انسان افزار (نت) خودرویی سازمان مورد مطالعه می‌باشد، بر این اساس فرضیه فرعی چهارم تحقیق مبنی بر وجود اختلاف معنادار بین وضعیت موجود و مطلوب تأیید می‌شود. در یک جمع بندی کلی بر اساس یافته‌های تحقیق می‌توان نتیجه گیری کرد؛ باتوجه به پایین‌تر بودن میانگین تجربی متغیرهای چهارگانه الگوی اسکاپ از میانگین نظری، نت خودرویی این سازمان در مجموعه و هریک از متغیرها با وضعیت مطلوب فاصله داشته و دارای مشکل و نارسایی می‌باشد.

پیشنهادها

فضای حاکم بر سیستم‌ها، از جمله سیستم نگهداری و تعمیرات باید مبتنی بر فرهنگ بهبود و ارتقا باشد، چرا که پویایی سیستم لازمه حفظ بقا و واکنش مناسب در برابر تغییرات محیطی است، بر این اساس با توجه به یافته‌های تحقیق ضروری است تا طبق اولویت‌های تعیین شده نسبت به تعریف و اجرای برنامه‌های بهبود اقدام شود، در ادامه برخی از راهکارهای کاربردی به شرح زیر پیشنهاد می‌شود:

۱- نظام پرداخت حقوق و مزایای موجود مورد بازنگری قرار گرفته و نظام جدید به گونه‌ای طراحی شود که پرداخت حقوق و مزایا متناسب با تخصص و فعالیت کارکنان (نت) صورت گرفته و در آن عادلانه بودن حقوق و مزایای کارکنان نت نسبت به سایر رده‌های سازمان و سازمان‌های مشابه ملموس باشد.

۲- با تمرکز بر شغل و ایجاد ثبات شغلی (جابجایی کمتر در شغل تخصصی)، ایجاد جو عاطفی و احساس آرامش در محیط کار امنیت شغلی و از طریق افزایش حقوق و مزایا (اضافه کاری و تشویقات)، توسعه امکانات خدماتی و رفاهی، ارتقا تحصیلی، مشارکت دادن کارکنان در تصمیم‌گیری‌ها و رعایت عدالت براساس شایستگی میزان رضایت شغلی، روحیه و تعهد کاری در کارکنان نت را بهبود بخشید.

۳- به منظور ارتقا سطح علمی، افزایش مهارت و تخصص کارکنان(نت) با حذف نگاه سنتی و سطحی‌نگری در آموزش و ایجاد نظام مهارت سنجی، نسبت به آموزش در هنگام خدمت، برگزاری کلاس‌های آموزشی و دوره‌های کارورزی و آموزشی کوتاه و بلند مدت، دعوت از استادان و متخصصان(نت) برای بازگویی تجربیات و اندوخته‌ها و تحصیلات دانشگاهی مرتبط با نت اقدام شود.

۴- نسبت به جمع آوری و دسته بندی منابع اطلاعاتی و مستندات فنی نت (شامل کتاب‌ها، بروشورها و کاتالوگ‌های تخصصی و...) و بروز رسانی آن‌ها اقدام و با شناسایی و تحت کنترل قرار دادن تجهیزات و ماشین آلات و اطلاعات آن‌ها از طریق تهیه شناسنامه و تشکیل پرونده و درج سوابق سرویس‌ها و اقدام‌های نگهداری در آن‌ها فعالیت(نت) مستند سازی و به منظور حفظ و تسهیل دسترسی در شرایط مناسب و مطلوب بایگانی و نگهداری شوند.

۵- به منظور ایجاد سهولت و روانی در رویه‌های جاری و تنظیم یک روش جاری نظام‌مند، یک گروه از مهندسان، تعمیرکاران و کارکنان متخصص و مجرب(نت) رویه‌ها و دستورالعمل‌های جاری را بروز رسانی و مورد بررسی و بازنگری قرار داده و برای تطبیق آن بر اساس چرخه گردش کار(نت) اقدام‌های اصلاحی لازم صورت گرفته و از طریق بازنگری علمی و تخصصی در ساختار سازمانی، یک ساختار مناسب برای افزایش تمایل افراد به مسئولیت پذیری تصویب و به منظور تأمین منابع مالی نسبت به افزایش میزان اعتبارات(نت) و تمرکز وجوه مربوط به نگهداری و تعمیرات در واحد نت اقدام شود.

۶- از طریق بازنگری علمی و تخصصی در ساختار سازمانی، یک ساختار مناسب برای افزایش تمایل افراد به مسئولیت پذیری تصویب و به منظور تأمین منابع مالی نسبت به افزایش میزان اعتبارات نت و تمرکز وجوه مربوط به نگهداری و تعمیرات در واحد نت اقدام شود.

۷- با توجه به تعداد خودروهای سبک و سنگین این سازمان نسبت به توسعه کمی و کیفی تعمیرگاه تخصصی نت و ایجاد فضاهای جدید و مناسب، به‌کارگیری ابزار آلات و تجهیزات تخصصی و عمومی استاندارد متناسب با فعالیت‌های نت، آموزش به کارگیری و استفاده صحیح، سرویس و نگهداری مناسب ابزارآلات و تجهیزات براساس

بررسی وضعیت موجود و آرایه راهکارهای ارتقای نگهداری و تعمیرات (نت) خودرویی در یک سازمان نظامی

پیشنهاد و دستورالعمل سازنده اقدام و محیط فیزیکی کارکنان به منظور با نشاط ساختن محیط کار در حد توان و امکانات سازمان مورد توجه قرارگیرد.

۸- به منظور ایجاد تناسب بین کارکنان و فعالیت‌های (نت)، نیروی انسانی متخصص و کارآموده جذب و به‌کارگیری شده و پست‌ها و مشاغل در سازمان برحسب نوع تخصص و تجارب کارکنان تخصیص یافته، کارهای غیر لازم و فعالیت‌های ناهماهنگ و متناقض و دوباره کاری‌ها حذف شود.

۹- برای ایجاد و افزایش انگیزه خدمتی در کارکنان (نت) علاوه برافزایش حقوق و مزایا، خدمات رفاهی و تشویق به هنگام کسب موفقیت در کار به نیازهای غیر مادی آنان نظیر به‌کارگیری تمامی استعدادها (تجارب و تخصص) و ایجاد احساس در کارکنان مبنی براین که شغلی که در سازمان دارند حایز اهمیت بوده و سازمان برای آنان ارزش قایل می‌باشد (زمینه سازی احساس هویت فرد با سازمان)، نیز مورد توجه قرارگیرد.

۱۰- اعمال کنترل مداوم در مراحل انجام کار، برنامه ریزی نسبت به تأمین و نگهداری اقلام تخصصی و عمومی مورد نیاز در انبار، بازنگری در سیستم فعلی تأمین اقلام تخصصی و عمومی، ریشه‌یابی علل بروز خرابی‌ها به کمک انواع روش‌های پایش وضعیت و مشورت با متخصصین، تلاش برای جلوگیری از تکرار و ثبت آن‌ها در پرونده خودروها، اجرای یک برنامه بهبود دائمی، تهیه و راه اندازی نرم افزار نت مطابق با شرایط می‌تواند در بهبود وضعیت خودرویی سازمان یاد شده تأثیر چشم‌گیری داشته باشد.

کتابنامه:

- ۱- آقای، اصغر (۱۳۸۹)، طراحی و تبیین الگوی یکپارچه نگهداری و تعمیرات خودرویی ناجا، (رساله دکتری تخصصی مدیریت سیستم‌ها)، دانشگاه امام حسین (ع)؛ دانشکده علوم انسانی.
- ۲- آقای، اصغر و نصرت‌پناه، سیاوش و جوادیان، رضا (۱۳۸۹)، ارزیابی نظام موجود نگهداری و تعمیرات در واحد خودرویی ناجا، فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی.
- ۳- اجتهادی، رضا (۱۳۸۴)، هفت تجربه موفق در مدیریت نت شرکت مهندسی سپاسد، مجموعه مقالات سومین کنفرانس ملی نگهداری و تعمیرات، بازیابی شده از سایت اینترنتی سیویلیکا.
- ۴- دلبیو ریچارد، اسکات (۱۳۸۰)، سازمان‌ها، سیستم‌های عقلایی و طبیعی باز، چاپ اول، مترجمین حسن میرزایی و فلورا سلطانی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۵- دفتر نظام فنی اجرایی معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رییس جمهور، شرکت مهندسی مشاور مهتاب قدس و همکاران (۱۳۸۸)، مدیریت نگهداری و تعمیرات ماشین آلات عمرانی، تهران: نشریه شماره ۴۴۸.
- ۶- دودانگه، محمود و حمیدی، علی (۱۳۹۱)، مرکز مطالعات و پژوهش‌های لجستیکی، لجستیک و کارکردهای آن، چاپ اول، تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه جامع امام حسین (ع).
- ۷- رحمانی، محسن و مهرانی، جهانگیر (۱۳۸۴)، ارایه یک نمونه موفق پیاده سازی سیستم مکانیزه نت خودرویی در نیروی زمینی سپاه، مجموعه مقالات سومین کنفرانس ملی نگهداری و تعمیرات، بازیابی شده از سایت اینترنتی سیویلیکا (۱۴ مرداد ۱۳۹۱).
- ۸- رستمیان، هوشنگ (۱۳۸۹)، نگهداری و تعمیرات بهره ور، جلد ۱، چاپ دوم، تهران: نوین دانش.
- ۹- صالحی، ستار و فاضلی، مجتبی (۱۳۹۰)، اصول کاربردی نگهداری و تعمیرات تجهیزات صنعتی (چاپ اول)، تهران: آزاد کتاب.
- ۱۰- صیاد نقاب، قربان (۱۳۸۵)، بررسی مشکلات و نارسایی‌های نگهداری و تعمیرات سازمانی هواپیمایی ترابری شرق نیروی هوایی، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه امام حسین (ع)، تهران: دانشکده مدیریت و برنامه‌ریزی.
- ۱۱- عابدینی، رضا (۱۳۸۴)، تجارب اثر بخش در نگهداری و تعمیرات تجهیزات در نیروی انتظامی، مجموعه مقالات سومین کنفرانس ملی نگهداری و تعمیرات،
- ۱۲- کاظمی، بابک (۱۳۸۹)، مدیریت تدارکات و لجستیک سیستم‌های خرید و انبار داری، چاپ دوم، تهران: فرمتش.

بررسی وضعیت موجود و آرایه راهکارهای ارتقای نگهداری و تعمیرات (نت) خودرویی در یک سازمان نظامی

- ۱۳- کیستر، تی موتی و هاوکینز، بروس (۱۳۸۸)، برنامه‌ریزی و سازماندهی نگهداری و تعمیرات (چاپ اول)، ترجمه امیر مسعود سلامی، تهران: انتشارات صناعی شه‌میرزادی.
- ۱۴- گروه نگهداری و تعمیرات صنعت، مرکز مطالعات و پژوهش‌های لجستیک (۱۳۹۰)، راهنمای کاربران سیستم مکانیزه نگهداری و تعمیرات پارسه، بازیابی شده از سایت اینترنتی پارسه، (۱۰ مرداد ۱۳۹۱).
- ۱۵- مرکز انتقال تکنولوژی آسیا و اقیانوسیه (۱۳۶۹)، اطلس تکنولوژی، چارچوب کلی برنامه‌ریزی بر پایه تکنولوژی، تهران: ترجمه سازمان برنامه و بودجه.
- ۱۶- معبودیان، یاسمن و خیزی، مونا (۱۳۸۴)، برنامه‌ریزی و سازماندهی نت ناب. مجموعه مقالات سومین کنفرانس ملی نگهداری و تعمیرات، بازیابی شده از سایت اینترنتی سیویلیکا (۱۴ مهر ۱۳۹۱).
- ۱۷- موبری، جان (۱۳۸۹)، نگهداری و تعمیرات مبتنی بر قابلیت اطمینان، چاپ اول، ترجمه علی زواشکیانی، رضا آزادگان، تهران: آریانا قلم.
- ۱۸- مؤسسه مهندسین نگهداری و تعمیرات ژاپن (JIPM) (۱۳۹۰)، نگهداری و تعمیرات (نت) بهره‌ور فراگیر (TPM)، چاپ اول ناشر، ترجمه علی حاج شیر محمدی، تهران: ارکان دانش.

- 1- Bengtsson, Marcus (2007). ON Condition Based Maintenance And Its Implementation In Industrial Settings. Printed by Arkitektkopia, Vasteras, Sweden.
- 2- Granstrom, Rikard (2005). Maintenance for Improved Punctuality - A Study of Condition Monitoring Technology for the Swedish Railway Sector. JvtC - Lulea Railway Research Centre
- 3- Niu, G. B. & Pecht, M. (2010) Development of an optimized condition-based maintenance system by data fusion and reliability-centered maintenance.
- 4- Stenstrom, Christer (2012). Maintenance Performance Measurement of Railway Infrastructure with Focus on the Swedish Network. Division of Operation, Maintenance and Acoustics Engineering Lulea University of Technology, Sweden May 2012.
- 5- http://www.civilica.com/Paper-NCM03-NCM03_067.html
- 6- <http://www.pscmms.ir/Help/index.htm#page=topic1.htm>
- 7- http://www.civilica.com/Paper-NCM03-NCM03_081.htm
- 8- http://www.civilica.com/Paper-NCM03-NCM03_081.html
- 9- www.elsevier.com/locate/ress. (Retrieved 10 September 2012)

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و ارایه راهبردهای مقابله با آن دکتر محمد باقر ذوالقدر^۱ علی محمد نائینی^۲

تاریخ دریافت: ۹۱/۱۰/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۱/۲۰

چکیده

شواهد پژوهشی متعدد نشانگر این است که دنیای غرب، به ویژه امریکا، در تقابل با جمهوری اسلامی ایران، گزینه «جنگ نرم» را بر گزینه «جنگ سخت» ترجیح می‌دهند. همچنان که در بسیاری از اسناد تولید شده در مراکز فکری امریکایی بر بهره‌گیری از راهبردهای «دکترین مهار»، «نبرد رسانه‌ای» و «سازماندهی نافرمانی مدنی» بیش از سایر راهبردها و تاکتیک‌ها علیه جمهوری اسلامی ایران تأکید شده است. آن‌ها بر این باورند که ساز و کار اصلی از میان راندن تهدید جمهوری اسلامی برای غرب و راه حل اساسی تغییر نظام سیاسی حاکم بر ایران، ایجاد تغییرات تدریجی در باورها، سبک زندگی و کنش‌های فردی و اجتماعی شهروندان ایرانی است. بنابراین، بازیگران و طراحان جنگ نرم، با آگاهی از اثرات ژرف و روز افزون تغییرات فرهنگی بر نهادهای سیاسی، اجتماعی و امنیتی، می‌دانند که در صورت موفقیت در ایجاد تغییرات فرهنگی و اجتماعی در جامعه ایران، نگرش‌ها و مواضع سیاسی شهروندان جامعه را دستخوش تغییر قرار خواهد داد و در نتیجه، شرایط برای ناکارآمد سازی نظام و رویارویی و نافرمانی مدنی فراهم شده و نظام سیاسی دچار چالش می‌شود. مقابله با جنگ نرم دشمن به‌ویژه امریکا، مستلزم درک عمیق ابعاد، ماهیت، اهداف، مؤلفه‌ها و شاخص‌های جنگ نرم است. در این تحقیق که برگرفته از رساله دکتری رشته تهدیدات، گرایش امنیت ملی است، تلاش شده است، با بهره‌گیری از روش علمی، ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه

۱- عضو هیأت علمی دانشگاه جامع امام حسین (ع)؛

۲- عضو هیأت علمی دانشگاه جامع امام حسین (ع).

جمهوری اسلامی تبیین و باز شناخته شود. در نهایت برای مقابله با جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی راهبردهایی با بهره‌گیری از الگوی بومی شده تدوین راهبرد پیشنهاد شده است.

کلید واژه‌ها: قدرت نرم، جنگ نرم و جنگ نرم در بعد فرهنگی

مقدمه

گفتمان سیاسی و امنیتی پس از دوران جنگ سرد، موجب تحول و تغییر در مفهوم قدرت، تهدید و امنیت شده است. در گفتمان‌های قبلی، امنیت با نبود عاملی دیگر که از آن به تهدید یاد می‌شود، تعریف شده است. شاخص بارز آن، تأکید بر بعد نظامی و تهدید خارجی بود. بر این اساس، برای مقابله با تهدید، بر مؤلفه قدرت نظامی تأکید می‌شد و راهبرد آن، افزایش قدرت نظامی برای مقابله و یا ایجاد بازدارندگی در برابر نیروی نظامی دشمن بود. در گفتمان نوین امنیت ملی و پس از جنگ سرد، امنیت، تهدید و قدرت چند وجهی و دارای ابعاد مختلف است. به عبارت دیگر امنیت، تهدید و قدرت پدیده‌ای متأثر از پدیده‌های مختلف مادی و غیرمادی و دارای وجوه نرم‌افزاری و سخت‌افزاری است. بنابراین تهدید، در این رویکرد شامل تهدیدهای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، نظامی و... می‌باشد. قدرت دارای ابعاد مختلف اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، نظامی و... است. در این رویکرد امنیت عمدتاً بر پایه ملاحظات نرم‌افزارانه در محیط ملی و جهانی می‌باشد. به عبارت دیگر در رویکردهای جدید، قدرت نرم به عنوان مهم‌ترین مؤلفه قدرت ملی اهمیت یافته و همچنین بعد نرم‌افزارانه تهدیدهای امنیت ملی مورد توجه جدی صاحب نظران و سیاست‌مداران قرار دارد. این رهیافت از سوی مراکز مطالعاتی، کانون‌های تفکر و مؤسسات وابسته به بنیادهای غرب اشاعه یافته و از سوی مؤسساتی همچون کمیته خطر کنونی^۱، بنیاد اعانه ملی برای دموکراسی^۲، مؤسسه هوور^۳ و بنیاد دفاع از دموکراسی‌ها^۴ ترویج شده است.

انقلاب اسلامی به‌عنوان یک اندیشه و مدل سیاسی نوین در طول حیات خود همواره در معرض تهدیدهای مختلفی بوده است. تجزیه طلبی، شورش، تحریم اقتصادی، حمله

1. Committee on the Present Danger (CPD)
2. National Endowment for Democracy (NED)
3. the Hoover Institute
4. Foundation for Defense of Democracies

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و ارایه راهبردهای مقابله با آن

نظامی، کودتا، ترور شخصیت‌های اصلی نظام، تحریم اقتصادی، انزوای سیاسی و ... محورهایی از تهدیدهایی است که نظام جمهوری اسلامی با آن‌ها روبه‌رو بوده است. اما اکنون جمهوری اسلامی با تهدیدهای پیچیده‌ای روبه‌روست که جنس و ماهیت آن بسیار متفاوت با گذشته است. برخی از صاحب‌نظران غربی مانند؛ کلین (۲۰۰۷)، ساندرس (۲۰۰۷) و جوزف نای (۲۰۰۳) در تحلیلی جامع درباره قدرت نرم امریکا، دولتمردان آن کشور را به سبب بی‌اعتنایی به قدرت نرم آن کشور و عدم بهره‌گیری از آن، مورد انتقاد قرار داده و اذعان داشته است که می‌توان با بهره‌گیری از جذابیت‌های فرهنگ و ارزش‌های امریکایی، به خدمت گرفتن دیپلماسی عمومی و استفاده از تبلیغات و روش‌های نفوذ بهتر از قدرت نظامی می‌توان نگرش‌ها، ترجیحات و رفتار کشورهای خاورمیانه، به‌ویژه ایران را تحت تأثیر قرار داد و مبادرت به ایجاد تغییرات مطلوب در آن نمود. به همین سبب، آنان به حکام امریکایی توصیه کرده‌اند تا «گزینه بهره‌گیری از «قدرت نرم» را جایگزین، گزینه بهره‌گیری از «قدرت سخت» بنمایند و یا حداقل از آن به عنوان تسهیل‌گر و تسریع بخش قدرت سخت بهره گیرند.

افزون بر این، شواهد پژوهشی متعدد دیگری وجود دارد که آشکار می‌سازد غرب، به ویژه امریکا، در تقابل با جمهوری اسلامی از راهبرد جنگ نرم، به ویژه جنگ فرهنگی نیز بهره می‌گیرد. صاحب‌نظران و سیاست‌مداران غربی به ویژه امریکایی معتقد به رویکرد جنگ نرم با جمهوری اسلامی، بر این باورند که هرگونه اقدام خشونت‌آمیز علیه ایران (به ویژه اقدام نظامی)، نفرت ایرانیان را از دولت امریکا ریشه‌دارتر خواهد کرد و امکان روی کار آمدن یک دولت هوادار امریکا را در این کشور با مشکلات زیادی روبه‌رو خواهد کرد. افزون بر این، کاربرد نیروی نظامی علیه ایران، بی‌ثباتی و ناامنی را در خاورمیانه افزایش خواهد داد. این گروه بر این باورند که جامعه ایرانی از استعداد بالا برای حرکت‌های مردمی و غیردولتی برای تغییر نظام سیاسی به روش‌های غیر خشونت‌آمیز برخوردار است. در صورتی که جنگ نرم در براندازی جمهوری اسلامی به موفقیت برسد، پیامدهای ناشی از روش‌های رویکرد تقابل‌گرا (جنگ سخت) را با خود همراه نخواهد داشت.

مقام معظم رهبری حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) از ابتدای دهه هفتاد، در ضرورت و اهمیت تهاجم فرهنگی و جنگ نرم دشمن علیه جمهوری اسلامی تبیین‌های فراوانی داشته‌اند. معظم‌له در اهمیت جنگ نرم، خطر آن را بیشتر از «جنگ نظامی» معرفی می‌کنند. (دفتر نشر آثار مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹)

صاحب‌نظران و محققان، جنگ نرم را متفاوت تعریف کرده‌اند. برخی از تعاریف متناظر بر یک سطح یا یکی از ابعاد، اشکال و شیوه‌های جنگ نرم از جمله عملیات روانی و انقلاب رنگی است. فازبو (۲۰۰۷) جنگ نرم را تلاش برنامه‌ریزی شده برای استفاده از ابزارها و روش‌های تبلیغی، رسانه‌ای، سیاسی و روان شناختی برای تأثیر نهادن بر حکومت‌ها، گروه‌ها و مردم کشورهای خارجی به منظور تغییر نگرش‌ها، ارزش‌ها و رفتارهای آنان معرفی می‌کند. (فازبو، ۲۰۰۷: ۱۹) جوزف نای (۲۰۰۶) جنگ نرم را استفاده یک کشور از قدرت نرم برای دستکاری افکار عمومی کشور آماج و تغییر ترجیحات، نگرش‌ها و رفتارهای سیاسی آنان تعریف می‌کند. (جوزف‌نای، ۲۰۰۶: ۳) کرمی (۱۳۸۷) هرگونه اقدام غیر خشونت آمیز که ارزش‌ها و هنجارهای جامعه هدف را مورد هجوم قرار دهد و سرانجام منجر به تغییر در الگوهای رفتاری موجود و خلق الگوهای جدیدی شود که با الگوهای رفتاری مورد نظر نظام حاکم تعارض دارند، را به عنوان جنگ نرم تعریف می‌کند. (کرمی، ۱۳۸۷: ۳) جنگ نرم را شامل هرگونه اقدام تبلیغاتی، روانی، رسانه‌ای و فرهنگی می‌داند که جامعه یا گروه هدف را نشانه می‌گیرد و بدون درگیری نظامی و گشوده شدن آتش و اعمال خشونت، رقیب را به انفعال و شکست وا می‌دارد، تعریف می‌کند. ایشان بر این باور است که جنگ نرم در پی از پای درآوردن اندیشه و تفکر جامعه هدف است تا حلقه‌های فکری و فرهنگی آن را سست کند و با بمباران خبری و تبلیغاتی در نظام سیاسی - اجتماعی حاکم تزلزل و بی‌ثباتی تزریق کند. (ماه پیشانیان، ۱۳۸۷: ۳۶) رهبر معظم انقلاب حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) جنگ نرم را یک تهاجم فرهنگی، بلکه یک شیخون، غارت و قتل عام فرهنگی، (دیدار با فرماندهان گردان‌های عاشورای نیروی مقاومت بسیج؛ ۲۲ تیر ۱۳۷۱) جنگ اراده‌ها، عزم‌ها، سیاست‌ها و تدبیرها، (پیام رهبری به حجاج بیت الله الحرام، ۲۳ اسفند ۱۳۷۸) جنگ ایجاد تردید در دل‌ها و ذهن‌های مردم، (دیدار با جمع زیادی از بسیجیان کشور ۴ آذر ۱۳۸۸) و تهاجم به مرزهای ایمانی،

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و ارائه راهبردهای مقابله با آن

عقیدتی و فرهنگی تعریف کرده‌اند. (دیدار با خانواده‌های شهدای استان کردستان؛ ۲۲ اردیبهشت ۱۳۸۸)
تعریف عملیاتی مورد نظر از جنگ نرم در این پژوهش عبارت است:

«جنگ نرم عبارت است از: مجموعه اقدام‌های تعمدی و طرح ریزی شده، با بهره‌گیری از قدرت نرم، از طریق دگرگونی هویت فرهنگی (تغییر باورها، اعتقادات، افکار و ارزش‌های پایه‌ای) و ناکارآمدسازی الگوی سیاسی نظام مورد هدف، که موجبات فروپاشی از درون و تغییر نظام سیاسی را فراهم می‌سازد.»
از تعریف یاد شده می‌توان نتیجه‌گیری نمود:

۱) جنگ نرم به‌عنوان یکی از اشکال جنگ، یک اقدام هدفمند، تعمدی و تدبیر شده است؛

۲) این جنگ؛ نرم افزارانه و غیر خشنونت آمیز است؛

۳) منطق درونی و مؤلفه اصلی جنگ نرم، تلاش برای تأثیرگذاری بر «افکار و اندیشه پایه‌ای»، «گرایش و ارزش‌ها» و «الگوهای رفتاری» مورد قبول کشور مورد هدف است؛
۴) هدف نهایی از این تأثیرگذاری، «دگرگونی هویت فرهنگی»، «تخریب مدل سیاسی موجود در ذهن»، «برانگیختن مردم برای رفتار اعتراضی و نافرمانی مدنی» است؛

۵) شیوه و سیاست پیشبرد هدف در جنگ نرم، «تولید جذابیت» برای «اقناع و همراه سازی» است؛

۶) منبع قدرت در جنگ نرم، «قدرت نرم» کشور مهاجم است؛

۷) هدف غایی در جنگ نرم براندازی نظام سیاسی مورد هدف است.

در مورد ابعاد جنگ نرم صاحب‌نظران دیدگاه‌های مختلف و طبقه بندی‌های متفاوتی ارائه کرده‌اند. بسیاری از محققان برای مثال؛ دسی (۲۰۰۷)، لوین (۲۰۰۸) و متقی (۱۳۸۹) جنگ نرم را در سه بعد فرهنگی، اجتماعی و سیاسی تقسیم کرده‌اند. برخی از آن‌ها ابعاد دیگری از جمله بعد اقتصادی را به آن افزوده‌اند. الیاسی و همکاران (۱۳۸۸) و بیشتر صاحب‌نظران بعد فرهنگی را مهم‌ترین بعد جنگ نرم معرفی می‌کنند و بر این باورند که عاملان جنگ نرم در پی آن هستند تا با استفاده از ساز و کارها و روش‌های فرهنگی بر ارزش‌های بنیادی جامعه، نگرش‌های پایه و آداب و رسوم، منش و رفتار اجتماعی، تأثیر

بگذارند و آن را دستخوش تغییر قرار دهند. (نک، الیاسی و همکاران، ۱۳۸۸) تعریف عملیاتی جنگ نرم در بعد فرهنگی در چارچوب تعریفی که از جنگ نرم ارایه شد، عبارت است از: «مجموعه اقدام‌های تعمدی و طرح‌ریزی شده، با بهره‌گیری از قدرت نرم و از طریق شیوه و ابزارهای فرهنگی برای جایگزینی باورها، اعتقادات، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری مورد نظر فرهنگ مهاجم که موجب فروپاشی از درون و تغییر نظام سیاسی را فراهم می‌سازد.»

در اهمیت این پژوهش بسیاری از مسئولان و کارشناسان کشور براین باورند که انقلاب اسلامی ایران در دهه چهارم حیات خویش آماج حجم گسترده از تهدیدهای نرم از سوی غرب، به ویژه ایالات متحده آمریکا، خواهد بود. دنیای غرب در سه دهه چالش و تنش خویش با جمهوری اسلامی دریافته است که نظام اسلامی ایران را تنها با بهره‌گیری از راهبردهای جنگ سخت نمی‌توان تسلیم نمود و با جنگ نرم، که ماهیتی تدریجی، نامحسوس، پیچیده و چند وجهی دارند، می‌توان آن را تضعیف نمود و مجبور به تغییر رفتار و تغییر ماهیت ساخت.

از همین رو ضروری است با تدبیری از پیش اندیشیده شده، روش‌مند و علمی، دامنه و سطح جنگ نرم، مبانی و ابعاد آن باز شناخته شود. پیداست که جمهوری اسلامی ایران، برای مقابله با جنگ نرم دشمن باید از راهبردهای مناسب بهره‌گیرد. به عبارت روشن‌تر، مقابله با جنگ نرم دشمن به ویژه آمریکا، مستلزم درک عمیق ماهیت، اهداف، ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های جنگ نرم است. آشکار است که چنین شناختی جز با بهره‌گیری از روش‌شناسی دقیق علمی حاصل نخواهد شد. با این توصیف هدف از پژوهش حاضر تدوین راهبردهای مقابله با جنگ نرم آمریکا در بعد فرهنگی علیه ایران می‌باشد. برای دستیابی به هدف پژوهش سؤال کلی تحقیق این است که؛ جنگ نرم آمریکا در بعد فرهنگی از لحاظ هدف، ماهیت، شیوه و ابزار از چه ویژگی‌هایی برخوردار است و مناسب‌ترین راهبرد مقابله با آن چه می‌تواند باشد؟

روش‌شناسی

این پژوهش به لحاظ هدف؛ توسعه‌ای و کاربردی می‌باشد. به عبارتی، از این جهت که مفاهیم جدیدی تولید می‌شود، پژوهش توسعه‌ای و به اعتبار ارایه راهبرد، تحقیق کاربردی می‌باشد. از نظر روش‌شناسی این تحقیق در زمره مطالعات توصیفی از نوع

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و ارایه راهبردهای مقابله با آن

پیمایشی است. در مطالعات توصیفی، محقق به توصیف واقعیت‌ها و ویژگی‌های یک پدیده یا یک جامعه معین به صورتی منظم و دقیق همراه با تحلیل نظام دار وضعیت فعلی می‌پردازد و ارتباط بین شاخص‌های مرتبط را مشخص می‌کند. (حافظ‌نیا، ۱۳۸۱: ۵۹)

در این مطالعه محقق به دنبال ارایه توصیف عینی، واقعی و منظم درباره خصوصیات یک موضوع که همان بررسی و تبیین جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه ایران و ارایه راهبردهای مقابله با آن می‌باشد. این تحقیق به واسطه برخورداری از بخش‌های مختلف و متنوع بودن جامعه مورد مطالعه از متدلوژی و روش متفاوت؛ روش اسنادی و مطالعات کتابخانه‌ای، روش تعامل فکری نخبگان و اندیشمندان استفاده شده است.

جامعه آماری این تحقیق با توجه به شیوه‌های گوناگون جمع‌آوری اطلاعات، به دو گروه تقسیم شده است. جامعه آماری برای ارزیابی و تحلیل عوامل محیطی (قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها) مؤثر در جنگ نرم در بعد فرهنگی در این پژوهش عبارتند از تمامی خبرگان و صاحب‌نظران فرهنگی، سیاسی و امنیتی که در زمینه موضوع مورد مطالعه صاحب نظر بوده. کسانی که جنگ نرم و مسایل فرهنگی را می‌شناسند، از نگرش راهبردی برخوردارند و در سطوح راهبردی مسئولیت دارند. این گروه شامل چهار طبقه به تعداد ۳۰۰ نفر نخبگان به شرح زیر برآورد می‌باشد:

۱) استادان و اعضای هیأت علمی دانشگاه و حوزه‌های علمیه دارای اثر علمی در جنگ نرم (مقاله، کتاب و...);

۲) دانشجویان رشته‌های دکتری در رشته‌های مرتبط با موضوع از جمله؛ رشته‌های دکتری جنگ نرم، عملیات روانی، امنیت داخلی و مدیریت دفاعی و بحران؛

۳) مدیران ارشد و راهبردی (آشنا با جنگ نرم) در دستگاه‌ها و مراکز فرهنگی کشور؛

۴) فرماندهان و مدیران ارشد سیاسی و امنیتی صاحب نظر در جنگ نرم.

از آنجا که موضوع مورد بررسی کاملاً تخصصی بود و باید نمونه مورد بررسی به صورت هدفمند انتخاب می‌شد. حجم نمونه برای ارزیابی عوامل محیطی مؤثر در جنگ نرم در بعد فرهنگی به صورت (در حد کفایت و قابل اشباع) از طریق فرمول کوکران به تعداد ۱۰۰ نفر مشخص گردید. به عبارتی ۱۰۰ نفر حجم نمونه به صورت طبقه‌ای (هدفمند) از چهار طبقه مطرح شده، انتخاب گردید. نمونه یاد شده به روش

تصادفی ساده انتخاب و با مراجعه حضوری به هر یک از آن‌ها و توجیه چگونگی تکمیل و پاسخ‌گویی به سؤال‌های پرسش‌نامه، پرسش‌نامه‌های مربوط به این بخش، تکمیل شده‌اند. در این پژوهش از تعداد ۱۱۰ پرسش‌نامه توزیع شده، تعداد ۹۶ پرسش‌نامه بدون نقص و تعداد چهار مورد پرسش‌نامه ناقص جمع‌آوری و دریافت شد.

در این تحقیق برای بررسی ادبیات تحقیق در موضوع اهداف، ابعاد، شاخص‌ها، ابزار و روش‌های جنگ نرم در بعد فرهنگی، همچنین برای ممیزی راهبردهای مقابله با جنگ نرم در بعد فرهنگی با استفاده از روش تعامل فکری اندیشمندان و خبرگان آشنا با موضوع، از تعداد ۲۵ نفر نخبه‌ترین افراد جامعه خبرگان به صورت هدفمند و خبرگی استفاده شده است. علاوه بر بررسی راهبردهای ممکن در میز اندیشه از سوی صاحب‌نظران متخصص، در معرض ممیزی و ارزیابی نخبگانی قرار گرفت که به لحاظ سطح سواد دارای مدرک دکتری و یا دانشجوی دکتری بوده و به لحاظ سابقه آشنایی با جنگ نرم و مسایل فرهنگی از تجربه و سابقه خدمت بیش از بیست سال برخوردار بوده و بیشتر آن‌ها از اثر علمی در عرصه جنگ نرم برخوردار بودند.

نظر به این‌که روش مورد استفاده در این تحقیق پیمایشی است و مهم‌ترین و اصلی‌ترین ابزارهای پیمایش برای جمع‌آوری اطلاعات پرسش‌نامه می‌باشد. در این پژوهش، در چارچوب اهداف و سؤال‌های تحقیق، پرسش‌نامه‌ای تهیه و پس از اطمینان از ملاک‌های روایی و اعتبار آن، مورد استفاده قرار گرفت. گزینه‌های این پرسش‌نامه در قالب مقیاس لیکرت و سؤال‌های چند گزینه‌ای تنظیم شده است. در این تحقیق پس از تعیین شاخص‌ها و با بهره‌گیری از مستندات موجود و اخذ نظر نخبگان و صاحب‌نظران در موضوع نسبت به تعیین گویه‌های مناسب مبتنی بر شاخص‌های تعیین شده اقدام گردید. در این تحقیق برای رسیدن به راهبردهای مقابله با جنگ نرم در بعد فرهنگی، ابتدا عوامل محیطی (تهدیدها، فرصت‌ها، ضعف‌ها و قوت‌ها) فراروی جمهوری اسلامی در بعد فرهنگی جنگ نرم فهرست شده و با استفاده از پرسش‌نامه محقق ساخته پس از تعیین روایی و پایایی آن از نمونه آماری در مورد میزان اهمیت هر یک از عوامل در طیفی (خیلی زیاد، زیاد، تاحدودی، کم و خیلی کم) مورد پرسش قرار خواهد گرفت. سپس میزان برخورداری نظام جمهوری اسلامی از هریک از فرصت‌ها و قوت‌ها و

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و ارایه راهبردهای مقابله با آن

میزان احتراز از هر یک از تهدیدها و ضعف‌های فرارو در وضع موجود و پنج سال آینده از پاسخ‌گویان مورد سؤال قرار خواهد گرفت. در ادامه از طریق پرسش‌نامه دیگر راهبردهای ممکن در معرض ممیزی و ارزیابی جامعه نمونه نخبگان قرار خواهد گرفت تا میزان مقبولیت و اهمیت آن‌ها روشن شود. یافته‌های این تحقیق در دو سطح توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. برای تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده و پاسخ‌گویی به سؤال‌های پژوهش از روش‌های آماری و تکنیک‌های متعددی زیر بهره گرفته شد:

- ۱) جدول توزیع فراوانی برای سازماندهی داده‌ها و توصیف نمره‌های خام؛
- ۲) شاخص‌های آماری توصیفی (میانگین، میانه، نما، واریانس و انحراف معیار) برای تعیین ویژگی‌های آماری نمونه و نمرات آزمودنی‌ها در هر یک از شاخص‌ها؛
- ۳) ضریب آلفای کرونباخ برای بررسی پایایی درونی مقیاس‌های پرسش‌نامه محقق ساخته؛
- ۴) ضریب لاشه برای بررسی روایی مقیاس‌های پرسش‌نامه محقق ساخته؛
- ۵) تکنیک TOWS برای تعیین موقعیت و اولویت‌های راهبردی؛
- ۶) آزمون رتبه‌ای فریدمن برای رتبه بندی راهبردها.

بحث و بررسی

در این بخش ابتدا به طور مختصر به توصیف ویژگی‌های فردی پاسخ‌دهندگان خواهیم پرداخت. مشخصات افراد مورد مطالعه شامل؛ تحصیلات، شغل، میزان تجربه و مسؤولیت مورد توصیف و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. که به طور خلاصه عبارت است از: وضعیت تحصیلی افراد مورد مطالعه حاکی از آن است که بیشترین افراد مورد مطالعه دارای تحصیلات دکتری با ۳۹،۶ درصد به تعداد ۳۸ نفر است. در رده‌های بعدی افراد با تحصیلات فوق لیسانس، دانشجویان دکتری و حوزوی به ترتیب با درصد ۲۲،۹ ، ۱۹،۸ و ۱۲،۵ قرار می‌گیرند. به طور کلی با احتساب تحصیلات حوزوی درصد پاسخ دهندگان دارای تحصیلات بالاتر از لیسانس ۹۴،۸۸ و به تعداد ۹۱ نفر می‌باشند. از سطح تحصیلات جامعه نمونه آماری تحقیق نتیجه گیری می‌شود که جامعه نمونه از اعتبار بسیار خوبی برخوردار بوده است. همچنین نتایج جدول و نمودارهای توصیفی نشان

داد، بیشترین افراد مورد مطالعه (حدود ۶۱ درصد) در طبقه سنی ۵۰ تا ۶۰ سال قرار دارند. (حدود ۲۰ درصد) در گروه سنی ۴۰ تا ۵۰ سال و (حدود ۶ درصد) در گروه سنی کمتر از ۴۰ سال هستند. میانگین سنی برابر ۵۰،۷۴ با انحراف معیار ۵ سال می‌باشد. از میانگین وضعیت سنی جامعه نمونه آماری تحقیق نتیجه گیری می‌شود که جامعه نمونه یا به عبارتی نخبگان در موضوع افرادی با تجربه و برخوردار از سنوات بالای خدمتی می‌باشند و از این جهت جامعه نمونه معتبر است.

میانگین تجربه کاری جامعه نمونه آماری تحقیق برابر ۲۱،۷۲ سال با پراکندگی ۷،۴۳ سال می‌باشد. میزان تجربه کاری و آشنایی نشان می‌شود که جامعه نمونه از اعتبار بسیار خوبی برخوردار بوده است. به عبارتی نخبگان و کارشناسان دارای تجربه فرهنگی و آشنا با موضوع جنگ نرم بوده و دارای سوابق کاری طولانی برخوردار می‌باشند. در نهایت از میانگین وضعیت شغلی جامعه نمونه آماری تحقیق نتیجه گیری می‌شود که بیشترین تعداد افراد مورد مطالعه به ترتیب؛ دارای مشاغل فرهنگی (۵۵،۲) و سیاسی (۲۰،۸) و نظامی (۱۴،۶ درصد) می‌باشد، که قابل توجه جامعه نمونه یا به عبارتی نخبگان در موضوع افرادی با تجربه فرهنگی می‌باشند. برابر یافته‌های توصیفی وضعیت تجربه (تجربه فرهنگی و آشنا با موضوع جنگ نرم) افراد مورد مطالعه از این جهت جامعه نمونه معتبر است.

به منظور شناسایی عوامل محیطی مؤثر بر جنگ نرم در بعد فرهنگی و ارزیابی آن‌ها، ابتدا جلسات هم‌اندیشی و میزاندیشه با حضور جمعی از خبرگان و اندیشمندان تشکیل شد و با جمع بندی نقطه نظرات آنان، پرسش‌نامه محقق ساخته‌ای تنظیم شد. از طریق پرسش‌نامه محقق ساخته به تحلیل عوامل محیطی در دو وضعیت موجود و مطلوب پرداخته شد. بنابراین برای رسیدن به راهبردهای مقابله با جنگ نرم در بعد فرهنگی؛ ابتدا عوامل محیطی (تهدیدها، فرصت‌ها، ضعف‌ها و قوت‌ها) فراروی جمهوری اسلامی در بعد فرهنگی جنگ نرم فهرست شده و پس از تعیین روایی و پایایی ابزار تحقیق از نمونه آماری در مورد میزان اهمیت هر یک از عوامل در طیفی (خیلی زیاد، زیاد، تاحدودی، کم و خیلی کم) مورد پرسش قرار گرفت. سپس میزان برخورداری نظام جمهوری اسلامی از هر یک از فرصت‌ها و قوت‌ها و میزان احتراز از هر یک از تهدیدها و ضعف‌های فرارو در وضع موجود و پنج سال آینده از

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و ارایه راهبردهای مقابله با آن

پاسخ‌گویان مورد سؤال قرار گرفت. جدول‌های شماره ۱ الی ۴ ارزیابی عوامل محیطی را نشان می‌دهد:

جدول شماره (۱): ارزیابی عوامل محیطی: شرح تهدیدها

ردیف	شرح عامل	وزن (میزان اهمیت در زمینه مورد نظر)	توان پاسخ‌گویی یا رفع در شرایط موجود	توان پاسخ‌گویی یا رفع در شرایط مطلوب	حاصل ضرب وزن در شرایط مطلوب	حاصل ضرب وزن در شرایط موجود
۱	ایجاد تردید در باورهای دینی و انقلابی مردم؛	۴،۹۴	۳،۵۹	۴،۳۰	۲۱،۲۴	۱۷،۷۳
۲	تلاش دشمن در هویت‌زدایی فرهنگی و ترویج فرهنگ غربی در جامعه ایران؛	۴،۲۵	۳،۳۴	۴،۴۹	۱۹،۰۸	۱۴،۲۰
۳	مخدوش کردن اعتبار و چهره نظام جمهوری اسلامی؛	۴،۴۰	۴،۰۱	۴،۳۲	۱۹،۰۱	۱۷،۶۴
۴	القاء ناکارآمدی نظام در داخل کشور؛	۴،۵۷	۳،۵۹	۴،۳۳	۱۹،۷۹	۱۶،۴۱
۵	تلاش دشمن در ایجاد یأس و ناامیدی نسبت به آینده، به ویژه در نسل جوان ایران؛	۴،۳۹	۳،۳۵	۴،۰۴	۱۷،۷۴	۱۴،۷۱

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

۱۲،۱۱	۹،۹۳	۳،۶۶	۳،۰۰	۳،۳۱	تلاش برای جهانی سازی فرهنگ و ارزش های لیبرالی و سبک زندگی امریکایی؛	۶
۱۶،۲۳	۱۴،۲۱	۳،۶۳	۳،۱۸	۴،۴۷	توانایی دشمن در تولید و توزیع انبوه فرآورده های مختلف فرهنگی؛	۷
۱۳،۲۲	۱۱،۷۶	۸۰،۳	۳،۳۸	۳،۴۸	حمایت دشمن از گروه و جریان های سیاسی، دینی و مذهبی مخالف و معارض جمهوری اسلامی ایران؛	۸
۱۵،۷۹	۱۵،۵۱	۳،۸۹	۳،۸۲	۴،۰۶	دامن زدن دشمن به نافرمانی های مدنی در جامعه ایران با بهره گیری از حوادث و رویدادهای مختلف؛	۹
۱۸،۰۵	۱۶،۱۶	۴،۰۲	۳،۶۰	۴،۴۹	سیطره و تسلط مدیریت غرب و صهیونیسم بر مراکز خبری و بخش قابل توجهی از رسانه ها در جامعه جهانی؛	۱۰

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و ارایه راهبردهای مقابله با آن

۱۳،۵۱	۱۲،۶۲	۳،۶۶	۳،۴۲	۳،۶۹	شخصیت سازی و مرجع سازی دشمن از بین عناصر معارض و سکولار سیاسی، فرهنگی و هنری؛	۱۱
۱۲،۷۶	۱۱،۹۴	۳،۷۲	۳،۴۸	۳،۴۳	ایجاد و توسعه مراکز مطالعاتی و کانون‌های تفکر غربی با هدف تئوریزه کردن روش‌های مقابله با جهان اسلام و ایران؛	۱۲
۱۲،۹۹	۱۱،۰۵	۳،۸۲	۳،۲۵	۳،۴۰	تلاش دشمن در جذب و ترغیب به مهاجرت نخبگان علمی، فرهنگی و هنری کشور؛	۱۳
۱۷،۲۱	۱۵،۴۶	۴،۰۳	۳،۶۲	۴،۲۷	تلاش دشمن برای کاهش تأثیر رسانه‌های ملی و سنتی بر مردم ایران؛	۱۴
۱۴،۶۵	۱۲،۵۹	۴،۲۷	۳،۶۷	۳،۴۳	تلاش دشمن برای نفوذ در برخی از نخبگان و مراکز فرهنگی، رسانه ای، هنری، آموزشی و تربیتی کشور؛	۱۵

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

۱۳۰۲۱	۱۲۰۲۶	۴۰۰۴	۳۰۷۵	۳۰۲۷	جریان سازی دشمن از طریق گروه های سیاسی، دینی و مذهبی مخالف جمهوری اسلامی ایران؛	۱۶
۱۷۰۶۶	۱۶۰۴۷	۳۰۸۴	۳۰۵۸	۴۰۶۰	تلاش دشمن در تضعیف پایه‌ها و مراجع فرهنگی (روحانیت، بسیج و نهادهای انقلاب) در جامعه ایران؛	۱۷
۲۱۰۰۷	۱۸۰۳۳	۴۰۳۰	۳۰۷۴	۴۰۹۰	تضعیف و ناکارآمد نشان دادن مدیریت مقام معظم رهبری بر امور کشور؛	۱۸
۱۵۰۸۰	۱۴۰۰۷	۴۰۰۱	۳۰۷۳	۳۰۴۹	تضعیف روحیه ایثار و مقاومت و خودباوری در ملت ایران؛	۱۹
۱۶۰۰۸	۱۵۰۸۰	۳۰۹۸	۳۰۹۱	۴۰۰۴	تولید و ترویج مذاهب انحرافی و خلق و ترویج فرقه‌های ضاله و عرفان‌های کاذب در جامعه؛	۲۰

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و ارائه راهبردهای مقابله با آن

۱۸۸۲	۱۶،۰۲	۴،۲۳	۳،۶۰	۴،۴۵	مسأله سازی و بحران آفرینی از طریق جنگ رسانه‌ای برای اثرگذاری برافکار عمومی؛	۲۱
۱۹،۳۱	۱۴،۶۵	۴،۳۵	۳،۳۰	۴،۴۴	ورود و توزیع هدایت شده کالا و محصولات فرهنگی مبتذل در سطح کشور؛	۲۲
۱۷،۴۰	۱۳،۷۹	۴،۰۰	۳،۱۷	۴،۳۵	ترویج تفکر و مبانی اندیشه و فرهنگ غربی در مراکز آموزشی و تربیتی؛	۲۳
۱۷،۲۱	۱۴،۱۹	۴،۰۴	۳،۳۳	۴،۲۶	ایجاد و گسترش شبکه- های اجتماعی و فرهنگی معارض در فضای مجازی و حقیقی؛	۲۴
۱۹،۸۱	۱۶،۵۰	۴،۲۵	۳،۵۴	۴،۶۶	واردات گسترده مواد مخدر سنتی و صنعتی و مشروبات الکلی و دامن زدن به بحران اعتیاد در کشور؛	۲۵

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

۱۹،۲۶	۱۶،۲۱	۴،۲۹	۳،۶۱	۴،۴۹	تلاش دشمن در دامن زدن به اختلافات مذهبی، نژادی و قومی در کشور؛	۲۶
۱۸،۳۶	۱۵،۳۵	۴،۲۷	۳،۵۷	۴،۳۰	تلاش دشمن در دامن زدن به اختلافات مذهبی (شیعه- سنی) و نژادی (فارس-عرب) بین ملت ایران و اغلب همسایگان کشور.	۲۷
۴۵۷،۳۷	۳۹۶،۱۹	۱۰۹،۵۸	۹۵،۱۳	۱۱۲،۲۸	مجموع	
۱۶،۹۳۹	۱۴،۶۷۳	۴،۰۵۸۵	۳،۵۲۳	۴،۱۵۸	میانگین	

نتایج جدول بالا نشان می‌دهد که عامل «ایجاد تردید در باورهای دینی و انقلابی مردم» با میانگین ۴،۹۴، «تضعیف و ناکارآمد نشان دادن مدیریت مقام معظم رهبری بر امور کشور» با میانگین ۴،۹۰ و «واردات گسترده مواد مخدر سنتی و صنعتی و مشروبات الکلی و دامن زدن به بحران اعتیاد در کشور» با میانگین ۴،۶۶ بیشترین میزان اهمیت را دارا می‌باشد. در حالی که تلاش برای جهانی سازی فرهنگ و ارزش‌های لیبرالی و سبک زندگی امریکایی با میانگین ۳،۳۱ و جریان سازی دشمن از طریق گروه‌های سیاسی، دینی و مذهبی مخالف جمهوری اسلامی ایران با میانگین ۳،۲۷ و تلاش دشمن در جذب و ترغیب به مهاجرت نخبگان علمی، فرهنگی و هنری کشور با میانگین ۳،۴۰ دارای کمترین اهمیت هستند.

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و آرایه راهبردهای مقابله با آن

جدول شماره (۲): ارزیابی عوامل محیطی: شرح فرصت‌ها

ردیف	شرح عامل	وزن(میزان اهمیت در زمینه مورد نظر)	توان بهره برداری در شرایط موجود	توان بهره برداری در شرایط مطلوب	حاصل ضرب وزن در شرایط موجود	حاصل ضرب وزن در شرایط مطلوب
۱	ظرفیت بالقوه و بالفعل فرهنگ و تمدن اسلامی در مواجهه با فرهنگ جهانی؛	۴،۳۸	۳،۴۶	۴،۴۳	۱۵،۱۵	۱۹،۴۰
۲	برخورداداری از موقعیت ممتاز ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی در بعد فرهنگی؛	۴،۵۹	۳،۷۶	۴،۶۲	۱۷،۲۶	۲۱،۲۱
۳	وجود اشتراکات فرهنگی جمهوری اسلامی با کشورهای جهان اسلام در مقایسه با کشورهای غربی؛	۴،۰۲	۳،۶۰	۴،۳۲	۱۴،۴۷	۱۷،۳۷
۴	تسهیل در جریان انتقال اطلاعات (افکار و نظرات جمهوری اسلامی) با توجه به جهانی شدن ارتباطات؛	۴،۰۷	۳،۳۷	۴،۳۴	۱۳،۷۲	۱۷،۶۶
۵	گسترش دین‌گرایی و معنویت‌گرایی؛	۴،۰۶	۳،۰۹	۴،۱۷	۱۲،۵۵	۱۶،۹۳

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

۱۹۰۰۲	۱۴۰۷۶	۴۰۱۹	۳۰۲۵	۴۰۵۴	نفرت افکار عمومی منطقه و جهان از نظام سلطه جهانی و افزایش ضدیت با امریکا؛	۶
۱۹۰۰۶	۱۳۰۹۵	۴۰۱۸	۳۰۰۶	۴۰۵۶	ظرفیت فزاینده تولید و توزیع فرآورده های فرهنگی و فعالیت رسانه های برون مرزی؛	۷
۱۸۰۰۶	۰۱۰۱۷	۴۰۴۶	۴۰۲۰	۴۰۰۵	شکست دشمن در طرح های مختلف براندازی (سخت، نیمه سخت و نرم) تاکنون؛	۸
۲۱۰۱۱	۱۹۰۲۰	۴۰۵۳	۴۰۱۲	۴۰۶۶	رویکرد مثبت توده های مردم در سطح جهان اسلام به انقلاب اسلامی و شخصیت برجسته حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری؛	۹
۱۹۰۸۹	۱۷۰۸۴	۴۰۲۶	۳۰۸۲	۴۰۶۷	گسترش فرهنگ انقلاب اسلامی، مقاومت و بیداری اسلامی در سطح منطقه؛	۱۰
۱۹۰۶۲	۱۷۰۳۵	۴۰۴۰	۳۰۸۹	۴۰۴۶	پرچمداری جمهوری اسلامی ایران در بیداری اسلامی و مقابله با نظام سلطه در جهان اسلام؛	۱۱

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و ارایه راهبردهای مقابله با آن

۱۹۰۷۲	۱۷۰۲۱	۴۰۲۴	۳۰۷۰	۴۰۶۵	۱۲	ضعف مبانی فکری - فرهنگی لیبرال دموکراسی در برابر فرهنگ غنی اسلام و انقلاب اسلامی؛
۱۳۰۵۶	۹۰۷۹	۳۰۸۱	۲۰۷۵	۳۰۵۶	۱۳	وجود مراکز، کانون‌ها و تشکل‌های دینی و فرهنگی مردم نهاد و همگرا با نظام جمهوری اسلامی در سطح منطقه و جهان اسلام؛
۱۸۰۷۹	۱۶۰۱۵	۴۰۲۷	۳۰۶۷	۴۰۴۰	۱۴	وجود دولت‌های جدید التأسیس همگرا با جمهوری اسلامی ایران در منطقه (عراق، تونس، مصر و...؛)
۱۹۰۹۶	۱۸۰۹۵	۴۰۳۳	۴۰۱۱	۴۰۶۱	۱۵	محبوبیت حزب الله لبنان و رهبر عربی و شیعی آن در جهان عرب و اسلام؛
۱۸۰۹۷	۱۵۰۵۳	۴۰۳۶	۳۰۵۷	۴۰۳۵	۱۶	ضعف و کاهش اقتدار دولت‌های معارض جمهوری اسلامی ایران در منطقه در اثر بیداری اسلامی (بحرین، عربستان، اردن و...؛)
۱۹۰۲۴	۱۶۰۷۲	۴۰۱۲	۳۰۵۸	۴۰۶۷	۱۷	نگرش مثبت جهان اسلام به الگوی مردم سالار دینی در جمهوری اسلامی ایران

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

۱۷،۲۳	۱۴،۳۸	۳،۹۸	۳،۳۲	۴،۳۳	وجود بحران‌های فکری و فرهنگی در جوامع غربی.	۱۸
۳۳۶،۸	۲۸۱،۹۹	۷۷،۰۱	۶۴،۳۲	۷۸،۶۳	مجموع	
۳۵،۴۵۲	۲۹،۶۸۳	۸،۱۰۶	۶،۷۷۰	۸،۲۷۶	میانگین	

نتایج جدول بالا نشان می‌دهد که عامل «گسترش فرهنگ انقلاب اسلامی، مقاومت و بیداری اسلامی در سطح منطقه» با میانگین ۴،۶۷، «نگرش مثبت جهان اسلام به الگوی مردم سالار دینی در جمهوری اسلامی ایران» با میانگین ۴،۶۷ و «رویکرد مثبت توده‌های مردم در سطح جهان اسلام به انقلاب اسلامی و شخصیت برجسته حضرت امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری» با میانگین ۴،۶۶ بیشترین میزان اهمیت را دارا می‌باشد. در حالی که گسترش دین‌گرایی و معنویت‌گرایی در روند تحولات جهانی با میانگین ۴،۰۶، وجود مراکز، کانون‌ها و تشکل‌های دینی و فرهنگی مردم‌نهاد و همگرا با نظام جمهوری اسلامی در سطح منطقه و جهان اسلام با میانگین ۳،۵۶ و وجود اشتراکات فرهنگی جمهوری اسلامی با کشورهای جهان اسلام در مقایسه با کشورهای غربی با میانگین ۴،۰۲ دارای کمترین اهمیت هستند.

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و ارایه راهبردهای مقابله با آن

جدول شماره (۳): ارزیابی عوامل محیطی: شرح قوت‌ها

ردیف	شرح عامل	وزن (میزان اهمیت در زمینه مورد نظر)	توان بهره برداری در شرایط موجود	توان بهره برداری در شرایط مطلوب	حاصل ضرب وزن در شرایط موجود	حاصل ضرب وزن در شرایط مطلوب
۱	ظرفیت و قابلیت‌های کشور در حفظ انسجام ملی به ویژه در زمان تهدید و بحران؛	۴،۷۸	۳،۹۷	۴،۵۰	۱۸،۹۸	۲۱،۵۱
۲	برخوررداری از ظرفیت و جایگاه روحانیت، ائمه جمعه و جماعات در سراسر کشور؛	۴،۴۳	۳،۷۵	۴،۴۴	۱۶،۶۱	۱۹،۶۷
۳	برخوررداری نظام از جایگاه و نفوذ والای رهبری در عرصه های مختلف فرهنگی، اجتماعی و سیاسی کشور؛	۴،۸۹	۳،۹۱	۴،۶۹	۱۹،۱۲	۲۲،۹۳
۴	وجود فرهنگ دینی و ملی ریشه دار و دشمن ستیز در کشور؛	۶۰،۴	۳،۵۳	۴،۲۳	۱۶،۲۴	۱۹،۴۶
۵	تجارب جمهوری اسلامی در مقابله با طرح‌های براندازی نرم؛	۴،۰۵	۳،۹۳	۴،۲۰	۱۵،۹۲	۱۷،۰۱
۶	باور و اعتماد اکثریت مردم ایران به کارآمدی نظام جمهوری اسلامی؛	۴،۷۴	۳،۵۰	۳،۹۸	۱۶،۵۹	۱۸،۸۷
۷	برخوررداری از شبکه گسترده بسیج در همه اقشار و گستره جغرافیای کشور؛	۴،۷۳	۳،۲۴	۳،۹۸	۱۵،۳۳	۱۸،۸۳
۸	پیشرفت‌های علمی، فناوری و سازندگی	۴،۶۵	۳،۵۲	۴،۲۵	۱۶،۳۷	۱۹،۷۶

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

۲۰،۶۵	۱۸،۲۰	۴،۴۶	۳،۹۳	۴،۶۳	وجود رسانه‌های سنتی و باور پذیر برای مردم ایران(مساجد، هیأت مذهبی و مناسبت‌های مذهبی)؛	۹
۲۰،۲۱	۱۸،۷۸	۴،۲۲	۳،۹۲	۴،۷۹	ظرفیت فرهنگ ایثار، شهادت و بسیج در سطح کشور؛	۱۰
۲۰،۷۲	۱۹،۲۱	۴،۲۸	۳،۹۷	۴،۸۴	وجود اندیشه‌های حضرت امام خمینی(ره) به عنوان میراث گران بهای فکری و فرهنگی؛	۱۱
۲۰،۶۹	۱۸،۶۴	۴،۶۴	۱۸،۴	۴،۴۶	برخورداری کشور از وجود جمعیت کثیری از مردم معتقد و پایبند به اسلام و ارزش های انقلاب اسلامی؛	۱۲
۲۰،۲۹	۱۸،۱۹	۴،۴۵	۳،۹۹	۴،۵۶	تراز مناسب برخورداری مردم ایران از روحیه ملی و حماسی؛	۱۳
۱۹،۱۰	۱۳،۰۱	۴،۳۶	۲،۹۷	۴،۳۸	برخورداری نظام جمهوری اسلامی از اعتماد اکثریت مردم به رسانه ملی(صدا و سیما)؛	۱۴
۱۵،۷۵	۱۰،۹۰	۴،۰۹	۲،۸۳	۳،۸۵	گرایش جوانان کشور به بهره گیری از رسانه های نوین ارتباطی به منظور مقابله با جنگ نرم فرهنگی؛	۱۵
۱۴،۵۸	۱۲،۶۱	۳،۹۳	۳،۴۰	۳،۷۱	همگرایی و همبستگی خرده فرهنگ های کشور با ارزش های فراگیر دینی و انقلابی؛	۱۶
۱۷،۵۳	۱۴،۹۵	۴،۰۲	۳،۴۳	۴،۳۶	وجود ظرفیت فرهنگ دفاع مقدس برای گسترش ارزش های دینی و انقلابی در جامعه.	۱۷

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و آرایه راهبردهای مقابله با آن

۳۲۷،۵۶	۲۷۹،۶۵	۷۲،۷۲	۶۱،۹۷	۷۶،۴۵	مجموع
۳۶،۳۹۵	۳۱،۰۷۲	۸،۰۸	۶،۸۸۵	۸،۴۹۴	میانگین

نتایج جدول بالا نشان می‌دهد که عامل «برخورداری نظام از جایگاه و نفوذ والای رهبری در عرصه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی و سیاسی کشور» با میانگین ۴،۸۹، «وجود اندیشه‌های حضرت امام خمینی (ره) به عنوان میراث گران‌بهای فکری و فرهنگی» با میانگین ۴،۸۴، «ظرفیت فرهنگ ایثار، شهادت و بسیج در سطح کشور» با میانگین ۴،۷۹ و «ظرفیت و قابلیت‌های کشور در حفظ انسجام ملی به ویژه در زمان تهدید و بحران» با میانگین ۴،۷۸ بیشترین میزان اهمیت را دارا می‌باشد. در حالی که تجارب جمهوری اسلامی در مقابله با طرح‌های براندازی نرم با میانگین ۴،۰۵ گرایش جوانان کشور به بهره‌گیری از رسانه‌های نوین ارتباطی به منظور مقابله با جنگ نرم فرهنگی با میانگین ۳،۸۵ و همگرایی و همبستگی خرده فرهنگ‌های کشور با ارزش‌های فراگیر دینی و انقلابی با میانگین ۳،۷۱ دارای کمترین اهمیت هستند.

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

جدول شماره (۴): ارزیابی عوامل محیطی: شرح آسیب‌ها

ردیف	شرح عامل	وزن (میزان اهمیت در زمینه مورد نظر)	توان پرهیز یا رفع در شرایط موجود	توان پرهیز یا رفع در شرایط مطلوب	حاصل ضرب وزن در شرایط مطلوب	حاصل ضرب وزن در شرایط موجود
۱	ضعف در شناخت، رصد، برآورد و پیش بینی جنگ نرم فرهنگی دشمن؛	۴،۶۹	۳،۵۸	۳،۸۲	۱۷،۹۲	۱۶،۷۹
۲	ضعف در پیشگیری و مقابله هوشمندانه با جنگ نرم فرهنگی دشمن؛	۴،۵۵	۳،۳۶	۳،۸۴	۱۷،۴۷	۱۵،۲۹
۳	ضعف در اقدامات پیشدستانه، خلاقانه و آفندی در مقابله با جنگ نرم فرهنگی دشمن؛	۴،۶۷	۳،۵۷	۳،۸۵	۱۷،۹۸	۱۶،۶۷
۴	کمبود فنآوری‌های پیشرفته رسانه‌ای و وجود فاصله با قدرت‌های بزرگ؛	۴،۳۰	۳،۳۲	۳،۸۲	۱۶،۴۳	۱۴،۲۸
۵	ناکارآمدی متولیان مدیریت رسمی فرهنگ جامعه در مقابله با جنگ نرم فرهنگی؛	۴،۷۵	۳،۰۹	۴،۰۲	۱۹،۱۰	۱۴،۶۸
۶	مستعد بودن کشور در تبدیل نارضایتی‌های اجتماعی به آشوب و نافرمانی مدنی؛	۴،۰۱	۳،۰۷	۳،۹۶	۱۵،۸۸	۱۲،۳۱
۷	عدم کنترل و ضعف مدیریت در ورود و توزیع فرآورده‌های فرهنگی مبتذل و بیگانه؛	۴،۱۵	۲،۹۴	۳،۶۹	۱۵،۳۱	۱۲،۲۰

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و ارایه راهبردهای مقابله با آن

۱۴،۷۸	۱۱،۴۸	۳،۸۱	۲،۹۶	۳،۸۸	فقدان رشته‌های دانشگاهی مناسب برای تربیت مدیران و کارشناسان فرهنگی مورد نیاز کشور؛	۸
۱۷،۴۸	۱۴،۹۰	۳،۳۸	۳،۲۴	۴،۶۰	فقدان توانایی در تولید فرآورده‌های فرهنگی برتر در رقابت با دشمن؛	۹
۱۷،۸۶	۱۵،۳۹	۴،۰۵	۳،۴۹	۴،۴۱	ضعف در پاسخ‌گویی روزآمد، به شبهات و مطالبات فکری نسل جوان؛	۱۰
۱۸،۷۳	۱۶،۳۰	۴،۰۱	۳،۴۹	۴،۶۷	کمبود منابع انسانی شایسته و کارآمد در حوزه مدیریت فرهنگی و مقابله با جنگ نرم دشمن؛	۱۱
۱۸،۱۷	۱۶،۲۸	۳،۸۵	۳،۴۵	۴،۷۲	فقدان نقشه راه و استراتژی کارآمد در مدیریت راهبردی و عملیاتی در مقابله با جنگ نرم فرهنگی؛	۱۲
۱۸،۱۵	۱۶،۹۱	۳،۸۲	۳،۵۶	۴،۷۵	ضعف در ساماندهی و مهندسی فرهنگ و مدیریت فرهنگی کشور؛	۱۳
۱۵،۰۴	۱۳،۶۵	۳،۵۸	۳،۲۵	۴،۲۰	وجود نگرش و رویکردهای لیبرالیستی در برخی از مدیران فرهنگی کشور؛	۱۴
۱۴،۷۵	۱۴،۷۹	۳،۶۶	۳،۶۷	۰۳،۴	گرایش برخی از نخبگان فرهنگی و هنری کشور به فرهنگ غرب؛	۱۵

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

۱۸،۳۵	۱۷،۶۲	۳،۹۹	۳،۸۳	۴،۶۰	ضعف در مهندسی و مدیریت رسانه‌های کشور در محیط حقیقی و مجازی؛	۱۶
۱۸،۹۳	۱۸،۳۶	۴،۰۱	۳،۸۹	۴،۷۲	فقدان سامانه و ساز و کارهای مدیریتی کارآمد در سطح راهبردی کشور در مقابله با جنگ نرم فرهنگی؛	۱۷
۱۶،۱۰	۱۵،۱۵	۳،۵۷	۳،۳۶	۴،۵۱	رویکردها و نگرش‌های متعارض در مسئولان عالی کشور در مواجهه با مسایل و مشکلات فرهنگی؛	۱۸
۱۸،۱۱	۱۷،۱۸	۳،۸۷	۳،۶۷	۴،۶۸	ترجیح اولویت‌های دیگر بر مسایل فرهنگی در برنامه ریزی و اقدام مسئولان دستگاه‌های اجرای؛	۱۹
۱۷،۵۳	۱۷،۱۱	۳،۸۱	۳،۷۲	۴،۶۰	ضعف در سازماندهی و شکل‌گیری بسیج مردم در مواجهه با مسایل و مشکلات فرهنگی و اجتماعی.	۲۰
۳۴۴،۰۷	۳۰۷،۳۴	۷۶،۸۳	۶۸،۵۱	۸۹،۴۹	مجموع	
۳۲،۷۶۸	۲۹،۲۹۰	۷،۳۱۷	۶،۵۲۴	۸،۵۲۲	میانگین	

نتایج جدول بالا نشان می‌دهد که عامل «ضعف در سازماندهی و مهندسی فرهنگ و مدیریت فرهنگی کشور» با میانگین ۴،۷۵، «ناکارآمدی متولیان مدیریت رسمی فرهنگ جامعه در مقابله با جنگ نرم فرهنگی» با میانگین ۴،۷۵، «فقدان سامانه و ساز و کارهای مدیریتی کارآمد در سطح راهبردی کشور در مقابله با جنگ نرم فرهنگی» با میانگین ۴،۷۲ و «فقدان نقشه راه و استراتژی کارآمد در مدیریت راهبردی و عملیاتی در مقابله با جنگ نرم فرهنگی» با میانگین ۴،۷۲ بیشترین میزان اهمیت را دارا می‌باشد. در

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و ارایه راهبردهای مقابله با آن

حالی که گرایش برخی از نخبگان فرهنگی و هنری کشور به فرهنگ غرب با میانگین ۴،۰۳، مستعد بودن کشور در تبدیل نارضایتی‌های اجتماعی به آشوب و نافرمانی مدنی با میانگین ۳،۸۵ و فقدان رشته‌های دانشگاهی مناسب برای تربیت مدیران و کارشناسان فرهنگی مورد نیاز کشور با میانگین ۳،۸۸ دارای کمترین اهمیت هستند.

ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام راهبردی در شرایط جنگ نرم (نمودار space) نشان می‌دهد که از نظر نخبگان پاسخ‌گوی وضعیت موجود جنگ نرم در بعد فرهنگی، فعال خفیف (تهاجمی خفیف) است و مطابق پیش‌بینی آن‌ها در پنج سال آینده این موقعیت به حالت فعال شدید (تهاجمی شدید) در خواهد آمد. نمودار space، زمانی که موقعیت فعال و تهاجمی را نشان می‌دهد، بیانگر آن است که کشور در موضوع جنگ نرم در وضعیت مناسبی قرار دارد. یا به عبارت دیگر از فرصت‌ها و قوت‌های بسیار زیادی برخوردار است که می‌تواند با استفاده از آن‌ها نقاط ضعف را برطرف و از تهدیدهای خارجی پرهیز کند. بنابراین، نظام جمهوری اسلامی ایران می‌تواند اقدام‌های گسترده و مؤثری را برای مقابله با جنگ نرم دشمن به عمل آورد.

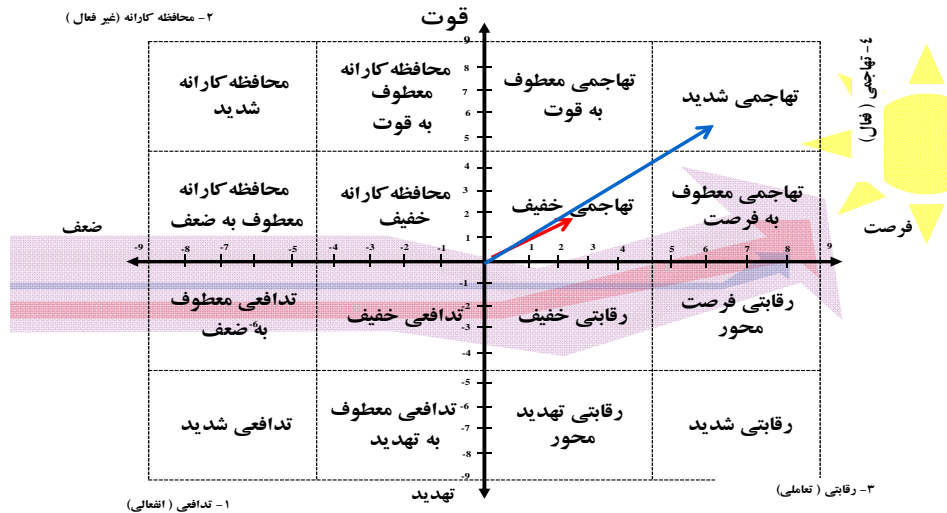
چون موقعیت فعلی در جنگ نرم، معطوف به فرصت‌هاست و وضع مطلوب در حالت فعال شدید (تهاجمی شدید) قرار می‌گیرد. بنابراین این وضعیت گویای آن است که نظام جمهوری اسلامی ایران از شایستگی‌های کلیدی برخوردار است و تا حدود زیادی توانسته بر تهدیدها غلبه کند. بنابراین همچنان از آسیب و نقاط ضعف خود در امان نیست و به همین دلیل نمی‌تواند همه فرصت‌های خود را به خوبی شناسایی کند و از منافع آن بهره‌مند شود. اما در آینده به واسطه قرار گرفتن در وضعیت فعال شدید (تهاجمی شدید) در آستانه ورود به بهترین شرایط قرار می‌گیرد که می‌تواند از توانایی بیشتری استفاده کند و بیش از گذشته بر تهدیدها و ضعف‌ها چیره شود و امکان پیدا کند تا در محیط به شکار فرصت‌ها بپردازد.

علت قرار گرفتن در حالت فعال آن است که تا به حال از تمامی ۱۷ عامل مؤثر درونی (قوت‌ها) که میزان اهمیت آن‌ها برای پیشبرد اهداف در حد زیاد و خیلی زیاد ارزیابی شده، بیش از حد متوسط استفاده شده است. همچنین به تمامی تهدیدها قابل تصور که اهمیت آن‌ها نیز در حد زیاد یا خیلی زیاد می‌باشد، (۲ عامل اهمیت آن‌ها بین

متوسط تا زیاد است.) در حد بیش از متوسط پاسخ داده شده است. به طور کلی، از عوامل مختلف همچون؛ «برخورداری نظام از جایگاه و نفوذ والای رهبری در عرصه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی و سیاسی کشور»، «وجود اندیشه‌های حضرت امام خمینی (ره) به عنوان میراث گران‌بهای فکری و فرهنگی»، «ظرفیت فرهنگ ایشار، شهادت و بسیج در سطح کشور» و «ظرفیت و قابلیت‌های کشور در حفظ انسجام ملی به ویژه در زمان تهدید و بحران» و... به عنوان عوامل محیطی که اهمیتشان در حد خیلی زیاد ارزیابی شده، تا حدود زیادی (بیش از حد متوسط) استفاده شده است. با وجود این هنوز، «ضعف در ساماندهی و مهندسی فرهنگ و مدیریت فرهنگی کشور»، «ناکارآمدی متولیان مدیریت رسمی فرهنگ جامعه در مقابله با جنگ نرم فرهنگی»، «فقدان سامانه و ساز و کارهای مدیریتی کارآمد در سطح راهبردی کشور در مقابله با جنگ نرم فرهنگی» و «فقدان نقشه راه و استراتژی کارآمد در مدیریت راهبردی و عملیاتی در مقابله با جنگ نرم فرهنگی» و... به عنوان نقاط ضعف سیستم که اهمیتشان در حد زیاد ارزیابی شده، جامعه را رنج می‌دهد.

در مرحله تدوین راهبردهای مقابله با جنگ نرم، با استفاده از یافته‌های تحلیل محیطی، تحلیل شکاف و با تأکید بر پاسخ به موضوعات راهبردی و با استفاده از جدول TOWS راهبردهای ممکن در مقابله با جنگ نرم در بعد فرهنگی ابتدا فهرست گردید.

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و ارایه راهبردهای مقابله با آن

نمودار شماره (۱): تعیین موقعیت و اقدام راهبردی (SPACE)

در بررسی اولیه تعداد ۴۵ راهبرد احصا شد که با جلسات نخبگی راهبردهای ضعیف حذف و راهبردهایی که از همپوشانی برخوردار بود، ادغام گردید. در نهایت تعداد ۲۰ راهبرد ممکن به شرح زیر از منظر نخبگان ممیزی و ارزیابی شد. برای تعیین اولویت راهبردی در مقابله با جنگ نرم در بعد فرهنگی تکنیک‌های مختلفی مطرح است که در این تحقیق، از روش نظرخواهی از نخبگان با بهره‌گیری از پرسش‌نامه محقق ساخته که در قالب طیف لیکرت تهیه شده بود، محقق میزان مطلوبیت راهبردهای پیشنهادی خود را ارزیابی نموده است. متناسب با دیدگاه‌های ارایه شده از سوی نخبگان در چارچوب ارزیابی راهبردهای پیشنهادی برای مقابله با جنگ نرم در بعد فرهنگی، ضریب اهمیت هریک از راهبردهای پیشنهادی در شش سطح (فاقد اهمیت، بسیار کم اهمیت، کم اهمیت، نسبتاً مهم، بسیار مهم و فوق‌العاده مهم) مورد ارزیابی قرار گرفت. جمع‌بندی نظرات نخبگان در میزان اهمیت و اولویت راهبردهای کلان در جدول زیر ارایه شده است. یافته‌های ارزیابی راهبردها از منظر جامعه نمونه نشان می‌دهد که تعداد راهبردها با ضریب اهمیت فوق‌العاده مهم ۱۴ راهبرد از ۲۰ راهبرد

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

می‌باشد. ۴ راهبرد از ضریب اهمیت بسیار مهم و ۲ راهبرد به نسبت با اهمیت ارزیابی شده است.

جدول شماره (۵): اولویت راهبردهای پیشنهادی از سوی نخبگان

میانگین	بیشترین	کمترین	تعداد	راهبردهای مقابله با جنگ نرم در بعد فرهنگی؛
۶.۰۰	۶	۶	۲۹	تدوین نقشه جامع مقابله با جنگ نرم فرهنگی از طریق تعیین نقش، وظایف و مسؤولیت‌های دستگاه‌های متولی امور فرهنگی در کشور؛
۶.۰۰	۶	۶	۲۹	مردمی ساختن دفاع نرم از انقلاب اسلامی از طریق تقویت نظارت‌های مردمی و نهادینه سازی و ترویج فرهنگ فریضه امر به معروف و نهی از منکر در جامعه؛
۶.۰۰	۶	۶	۲۹	تعمیق فرهنگ دینی، روحیه و تفکر بسیجی و ارزش‌های ایثارگری و جهادی در نظام‌های آموزشی، فرهنگی و تربیتی کشور از طریق تدوین و اجرای منشور فرهنگی انقلاب اسلامی و اسناد مورد نیاز همانند؛ نقشه مهندسی فرهنگی، نقشه جامع علمی، نقشه تحول در آموزش عالی، آموزش و پرورش، علوم انسانی، ادبیات و هنر؛
۶.۰۰	۶	۶	۲۹	حفظ و تقویت مستمر پیوند الهی مقام معظم رهبری و مردم از طریق تبیین هنرمندانه نقش و مدیریت رهبری در مقابله با فتنه‌ها و تهدیدهای مختلف داخلی و خارجی و ترویج افکار و اندیشه‌های فرهنگی معظم له در جامعه؛
۶.۰۰	۶	۶	۲۹	افزایش خودباوری، عزت نفس و بسط باور شکست ناپذیری ملت ایران از طریق بهره‌گیری از مؤلفه‌های هویت بخش فرهنگ اسلامی- ایرانی دفاع مقدس و تفکر بسیجی به ویژه در محیط‌های آموزشی و تربیتی؛
۵.۹۳	۶	۴	۲۹	ارتقای معرفت دینی و بصیرت سیاسی در جامعه، به ویژه در گروه‌های هدف جنگ نرم از طریق افشای راهبردها و شیوه‌های دشمن و ترویج آموزه‌های قرآنی و معارف اهل بیت (ع)؛

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و ارایه راهبردهای مقابله با آن

۵.۸۳	۶	۵	۲۹	افزایش ظرفیت و توانمندی مدیریت و هدایت مقابله با جنگ نرم از طریق ایجاد سامانه جامع فرماندهی و کنترل در سطوح مختلف برای پیش بینی، پیشگیری و مقابله با جنگ نرم و ارتباط با نیروهای موجود در صحنه؛
۵.۷۹	۶	۴	۲۹	رصد، برآورد، بررسی و تجزیه و تحلیل مستمر و به روز اهداف، راهبردها، شیوه‌ها و روش‌های جنگ نرم فرهنگی دشمن از طریق ایجاد و ساماندهی مراکز رصد و سامانه‌های موجود در دستگاه‌ها و نهادهای متولی مقابله با جنگ نرم؛
۵.۶۹	۶	۵	۲۹	توسعه دانش و آگاهی‌های لازم در مورد جنگ نرم در بین نخبگان، مسئولان، مدیران و کارشناسان نظام فرهنگی از طریق تبیین، تدوین و فرموله کردن تجربیات نظام جمهوری اسلامی و سایر کشورهای آماج جنگ نرم؛
۵.۶۹	۶	۵	۲۹	بهره‌گیری از اقدام‌های پیش‌دستانه در جنگ نرم علیه دشمن از طریق تمرکز بر آسیب‌پذیری‌های دشمن و با تأکید بر توانمندی‌ها و نقاط قوت خودی؛
۵.۶۲	۶	۴	۲۹	قابلیت خلق توانایی‌های جدید، به دست گرفتن ابتکار عمل و پرهیز از انفعال و موضع‌پدافندی صرف در مقابل دشمن، از طریق ایجاد محیط‌های پویا و خلاق و ایجاد امید و خودباوری در نیروهای خودی حاضر در صحنه دفاع از انقلاب اسلامی ایران؛
۵.۵۵	۶	۵	۲۹	تقویت و بسط نگرش دشمن‌ستیزی در مردم جامعه از طریق بهره‌گیری از افتخارات تاریخی ملت ایران به ویژه دوران دفاع مقدس؛
۵.۵۲	۶	۵	۲۹	افزایش ظرفیت و توانمندی منابع انسانی مؤمن و وفادار به انقلاب اسلامی جهت حضور فعال، مؤثر و خلاقانه در عرصه فضای مجازی و رسانه‌های نوین ارتباطی از طریق سازماندهی، انسجام بخشی و حمایت از ظرفیت‌های اجتماعی؛
۵.۵۲	۶	۵	۲۹	رصد و اطلاع‌رسانی مستمر به نخبگان و مسئولان نهادها و دستگاه‌های فرهنگی از شیوه‌ها، روش‌های جنگ نرم دشمن از طریق سامانه فرماندهی و کنترل جنگ نرم؛

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

۵.۴۵	۶	۵	۲۹	ارتقای کمی و کیفی فعالیت‌های فرهنگی و تولیدات رسانه‌ای و هنری از طریق تقویت، ایجاد انسجام، هماهنگی و توانمندسازی فرهنگی نظام جمهوری اسلامی ایران؛
۵.۴۱	۶	۴	۲۹	معرفی الگوهای الهام بخش و مفاخر دینی، ملی و انقلابی کشور به نسل جوان و جلوگیری از مرجع سازی عناصر ناشایسته و معارض از طریق تولیدات آموزشی، فرهنگی، رسانه‌ای، هنری با برجسته نمودن نقش عالمان و مبلغان دینی در امر الگودهی به افراد جامعه به ویژه جوانان؛
۵.۳۱	۶	۴	۲۹	افزایش تأثیرگذاری گفتمان انقلاب اسلامی و دستاوردهای نظام مردم سالار دینی از طریق فضا سازی و جریان سازی مسلط فرهنگی در محیط خارجی؛
۵.۲۸	۶	۴	۲۹	ایجاد انسجام، هماهنگی و هم افزایی در جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی از طریق فعال سازی سامانه‌های مدیریت مقابله با جنگ نرم؛
۴.۹۳	۶	۴	۲۹	جلوگیری از ترویج فساد و ابتذال در سطح جامعه، از طریق کنترل ورود کالا و محصولات فرهنگی، هنری، مواد مخدر و مشروبات الکلی و تقویت نظارت‌های مردمی و اجتماعی؛
۴.۵۹	۵	۴	۲۹	به چالش کشیدن مبانی فکری و فرهنگی لیبرالیسم با استفاده از فرهنگ و ارزش‌های ناب اسلامی؛
			۲۹	تعداد افراد پاسخ دهنده.

نتیجه گیری

در این پژوهش که برگرفته از مهم‌ترین بخش‌ها و نتایج رساله دکتری بود، تلاش شد با استفاده از روش مطالعات راهبردی، راهبردهایی ارائه شود که با کمک آن بتوان برای مقابله با جنگ نرم در بعد فرهنگی، برنامه‌ریزی و اقدام کرد. در ادبیات موضوع آشکار شد که جنگ نرم؛ مجموعه اقدام‌های تعمدی و طرح ریزی شده با بهره گیری از قدرت نرم را شامل می‌شود که از طریق دگرگونی هویت فرهنگی (تغییر باورها، اعتقادات،

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و ارایه راهبردهای مقابله با آن

افکار و ارزش‌های پایه‌ای)، الگوی سیاسی نظام مورد هدف ناکارآمد می‌شود و در نهایت موجبات فروپاشی از درون و تغییر نظام سیاسی فراهم می‌شود. یافته‌های پژوهش آشکار ساخت که موقعیت جمهوری اسلامی ایران از نظر نخبگان پاسخ‌گوی وضعیت موجود جنگ نرم در بعد فرهنگی، فعال خفیف (تهاجمی خفیف) است و مطابق پیش‌بینی آن‌ها در پنج سال آینده این موقعیت به حالت فعال شدید (تهاجمی شدید) در خواهد آمد. نمودار space زمانی که موقعیت فعال و تهاجمی را نشان می‌دهد، بیانگر آن است که کشور در موضوع جنگ نرم در وضعیت به نسبت مناسبی قرار دارد. یا به عبارت دیگر از فرصت‌ها و قوت‌های بسیار زیادی برخوردار است که می‌تواند با استفاده از آن‌ها نقاط ضعف را برطرف و از تهدیدات خارجی پرهیز کند. بنابراین، نظام جمهوری اسلامی ایران می‌تواند اقدام‌های گسترده و مؤثری را برای مقابله با جنگ نرم دشمن به عمل آورد. چون موقعیت فعلی در جنگ نرم، معطوف به فرصت‌هاست و وضع مطلوب در حالت فعال شدید (تهاجمی شدید) قرار می‌گیرد. این وضعیت گویای آن است که نظام جمهوری اسلامی ایران از شایستگی‌های کلیدی برخوردار است و تا حدود زیادی توانسته بر تهدیدها غلبه کند. اما همچنان از آسیب و نقاط ضعف خود در امان نیست و به همین دلیل نمی‌تواند همه فرصت‌های خود را به خوبی شناسایی کند و از منافع آن بهره‌مند شود. اما در آینده به واسطه قرار گرفتن در وضعیت فعال شدید (تهاجمی شدید) در آستانه ورود به بهترین شرایط قرار می‌گیرد که می‌تواند از توانایی بیشتری استفاده کند و بیش از گذشته بر تهدیدها و ضعف‌ها چیره شود و امکان پیدا کند تا در محیط به شکار فرصت‌ها بپردازد.

نتایج حاصل از تحلیل یافته‌های تحقیق نشان داد که در هر چهار دسته عوامل محیطی، نظام جمهوری اسلامی ایران از شایستگی‌های کلیدی و ظرفیت‌های مناسبی به‌عنوان (قوت‌ها و فرصت‌ها) و از عوامل محدودکننده (ضعف‌ها و تهدیدها) برخوردار است. این نکته نیز در خور توجه است که از بین مجموعه عوامل چهارگانه یادشده، برخی از عوامل از اهمیت بیشتر و برخی از عوامل از اهمیت کمتری برخوردارند. به همین سبب ضروری است، نهادهای متولی مقابله با جنگ نرم فرهنگی، تلاش‌ها و تدابیر خویش را معطوف آن عوامل سازند.

کتابنامه:

- ۱- افتخاری، اصغر (۱۳۸۰)، جهانی شدن، چالش‌ها و ناامنی‌ها، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۲- اسملسر، نیل (۱۳۸۰)، تئوری رفتار جمعی، ترجمه رضا دژکام، تهران: نشر دواوین.
- ۳- افتخاری، اصغر (۱۳۸۷)، دو چهره قدرت نرم، مجموعه مقالات همایش قدرت نرم.
- ۴- افتخاری، اصغر (۱۳۸۰)، کالبد شکافی تهدید، تهران: دانشکده و پژوهشکده فرماندهی و ستاد و علوم دفاعی دانشگاه امام حسین (ع).
- ۵- پورسعید، فرزاد (۱۳۸۷)، انقلاب رنگی و جمهوری اسلامی ایران، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۶- پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج (۱۳۸۷). معنا و مفهوم قدرت نرم. تهران: مجموعه مقالات برگزیده همایش بسیج و قدرت نرم.
- ۷- تافلر، الوین (۱۳۶۳)، موج سوم، ترجمه شهیندخت خوارزمی، تهران: نشر نو.
- ۸- تامپلسون، جان (۱۳۸۱)، جهانی شدن و فرهنگ، ترجمه محسن حکیمی، تهران: نشر فرهنگی و اندیشه.
- ۹- تروتسکی، لئون (۱۳۶۰)، تاریخ انقلاب روسیه، جلد اول، نشر فانوسا.
- ۱۰- جرجیس، فوازی (۱۳۸۲)، امریکا و اسلام سیاسی رویارویی فرهنگ‌ها یا تضاد منافع، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۱۱- جمعی از نویسندگان (۱۳۸۳)، جنگ در پناه صلح، بررسی فرایندهای نوین براندازی در ایران، قم: مؤسسه اطلاع‌رسانی و مطالعات فرهنگی.
- ۱۲- سیف‌الله، مراد (۱۳۸۸)، تبارشناسی تهدیدات نرم اقتصادی علیه جمهوری اسلامی ایران، پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج.
- ۱۳- ساموئل، هانتینگتون (۱۳۷۲)، موج سوم دمکراسی، تهران.
- ۱۴- ساندرس، فرانسیس (۱۳۸۲)، جنگ سرد فرهنگی، ترجمه بنیاد فرهنگی غرب شناسی.
- ۱۴- شریفی، احمد حسین (۱۳۸۹)، جنگ نرم، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی حضرت امام خمینی (ره).
- ۱۵- شارپ، جین (۱۳۸۸)، از دیکتاتوری تا دموکراسی، مترجم خبرگزاری فارس، تهران.
- ۱۶- شملکان، محمد (۱۳۸۶)، مکانیسم‌های تهدیدات نرم، سایت عملیات روانی.

بررسی جنگ نرم امریکا در بعد فرهنگی علیه جمهوری اسلامی ایران و ارایه راهبردهای مقابله با آن

- ۱۷- عبدالله، خانی(۱۳۸۵)، رویکردها و طرح‌های امریکایی درباره ایران، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر ایران.
- ۱۸- عبدالله، خانی(۱۳۸۶)، تهدیدات امنیت ملی، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر ایران.
- ۱۹- کتاب سروش(۱۳۸۵)، مجموعه مقالات (۱)، رویارویی فرهنگی ایران و غرب در دوره معاصر، تهران: سروش.
- ۲۰- کشانی، غلامعلی(۱۳۸۶)، نافرمانی مدنی دیوید ثرو، سایت نافرمانی مدنی.
- ۲۱- کبیری، قاسم(۱۳۸۸)، ابعاد عملیات روانی و تهدیدات رسانه‌ای غرب علیه ایران.
- ۲۲- منصوری، جواد(۱۳۸۵)، استعمار فرانکو، نظام سلطه در قرن بیست و یکم، تهران: امیرکبیر.
- ۲۳- ماکپاولی، نیکولا(۱۳۷۵)، شهریار، ترجمه داریوش آشوری، انتشارات امیر کبیر.
- ۲۴- ملکی، حسین(۱۳۸۶)، قدرت نرم، مقاله ارایه شده به همایش عملیات روانی ستاد کل قوا.
- ۲۵- نظم نوین جهانی به روایت ناتو(۱۳۷۸)، فصلنامه ترجمان سیاسی، تهران: دوره ۴، ش ۳۰.
- ۲۶- نای، جوزف(۱۳۸۷)، رهبری و قدرت هوشمند، ترجمه محمد رضا گلشن پژوه.
- ۲۷- نای، جوزف(۱۳۸۷)، قدرت نرم، ترجمه روحانی و ذوالفقاری، تهران: پژوهشکده مطالعات بسیج.
- ۲۸- نائینی، علی محمد(۱۳۸۷)، معنا و مقام قدرت نرم در مطالعات امنیتی، مجموعه مقالات همایش قدرت نرم، جلد اول.
- ۲۹- نائینی، علی محمد(۱۳۸۷)، رویکردها و راهبردهای جنگ نرم، مجموعه مقالات همایش قدرت نرم، جلد اول.
- ۳۰- نائینی، علی محمد(۱۳۸۸)، روش شناسی انقلاب‌های رنگی، مجموعه مقالات فصلنامه عملیات روانی.
- ۳۱- نائینی، علی محمد(۱۳۸۷)، معنا و مقام قدرت نرم در مطالعات امنیتی، مجموعه مقالات فصلنامه عملیات روانی.
- ۳۲- واعظی، حسن(۱۳۸۳)، استراتژی سلطه، تهدیدات و راهبردها، تهران: سروش.
- ۳۳- هانتینگتون و منتقدانش(۱۳۸۴)، نظریه برخورد تمدن‌ها، ترجمه مجتبی امیری، تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.

- 1-Sonders,s . (2007) .cultural cold war .NewYork: McGraw-Hill
- 2-Kinnderman,F.L . (2007) political war .www. social and cultural.affairs.
- 3-Fridman, H. (2003) psychological opertions.
- 4-Melton,K.etal.(2005) . cold war .Boston: Free press .
- 5-Bower, t.L.(2008). Social psychology .London: oxford press
- 6-Smith, s.(1991) an introduction to collective Behavior .New York.McGraw-Hill
- 7-Rovels,t.L. (1975) .civil Disgbedience .Encgclopedia of stan ford .
- 8-Encyclopedio of Stanford.
- 9-Ebert, M.(1996) .civil disobedience and social movements .Boston : larger books.
- 10-Moris,t.L.(2003) .civil oobedience .www. Britisbsocial psychology.
- 11-Covers,A.et al(2004) .abnormality and sicia Norms . Ma. Harvard university press.
- 12-Mgers,D.G.(2005).social psychology. NewYork.macGraw-Hill
- 13-Manimg,L.(2006) .Moral and propaganda . NewYork: MacGraw-Hill
- 14-Nye,j.s.(2006).soft power.columbia universitypress.
- 15-Greenweld ,A.(1989).persuasion.Journal of social and personality,15,310-321
- 16-Vank,L.and Buhner ,s .(1997). Attitude change.Boston:Mill press.
- 17-Pratkanis,F(2004).therole ofpropaganda on attitude change. the Jornal of British social psychology .19,151-103
- 18-Chaiken,sh.and trope,y.(1999).DuAl.process theories in Bocial psychology , London .the Gailford press .
- 19-Aronson,A.(1999) social psychology.NewYork:MacGraw-Hill
- 20-Makie,D.M.and smith,E.R.(2003).Social psychology Bostn:psychology press .
- 21-Vatkis,M. (2005) Golobalization .london:Guilford press.
- 22-Schwartz,s.(2008).softpower in modern world
- 23-Eich ,N.s. et (2008).public opinion.Roston:Harland press
- 24-Britsh Encgclopgdia (2006) .
- 25-Deci,A.L. (2007) .Newconcept of oftpower.London:Guilford press.
- 26-Levin,K.t (2008) . Political and cultural elements of psyops .www.psysociety.
- 27-MicheL,B.F.(2008)u.s.A and IRAN : old www.political AFFaires.
- 28-Sefert,E.(2005). Educational psychology.Boston:McGraw Hill
- 29-Berds and oldendick.s.(2008).public opinion.Newyork :Guild press.
- 30-Zolman, L.M . (2006) . media and public opinion . uK:wiley
- 31-Kelay,A.etal(1989). Conformity,persuasion and media. Uk:wiler
- 32-Wunderle,W.D.(2006).cultural Awareness U.s.Militar press.
- 33-Cociopo,L.atal.(2002).attitude and persuasion.New York; McGraw – Hill
- 34-Taylor SH.E.et .al.(2000)social psychology. prentice Hall.
- 35-Hofsted , M. (2003) cultural diffusion . prentice Hall.
- 36-Frankelin , E.J . (2006) . persuasion. prentice Hall
- 37-Hammer sley,E(2005). social affairs.www.social science.
- 38-Dillon,M. (2007) social Research . prentice Hall.

بررسی نقش ایمان در دفاع مقدس و جنگ آینده از منظر

فرماندهان عالی جنگ

دکترهادی مراد پیری^۱

مصطفی خودسیانی^۲

تاریخ دریافت: ۹۱/۱۰/۱۰

تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۱/۲۵

چکیده

این تحقیق متأثر از چند مسأله: از یک سو متأثر از نقش اساسی و تأثیرگذار ایمان در پیروزی در جنگ در دوران دفاع مقدس و جنگ آینده در بهره‌گیری از فرصت‌ها و ظرفیت‌های مختلف سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، در موفقیت نبرد و... و از سوی متأثر از پیچیدگی شرایط، فراوانی متغیرها، تنوع تهدیدها، وجود چالش‌های (فرامنطقه‌ای، منطقه‌ای و داخلی) در اتخاذ تصمیمات فرماندهان در دو مقطع دوران دفاع مقدس و جنگ آینده است. نوشتار حاضر در نظر دارد با توجه به اهداف متعالی انقلاب اسلامی، دستورالعمل‌ها و توصیه‌های مؤکد مبانی ارزشی مؤثر در موفقیت نبرد، تجارب ارزشمند هدایت نبرد در دوران دفاع مقدس و ویژگی‌های جنگ آینده؛ نقش ایمان را در دوران دفاع مقدس و جنگ آینده تبیین و به رشته تحریر درآورد و الگویی مناسب، به‌منظور هدایت صحنه جنگ در نبردهای احتمالی آینده ارائه نماید. این مقاله که نتیجه یک طرح پژوهشی است؛ از نظر هدف، تحقیقی کاربردی؛ از نظر سطح تحلیل، برخوردار از ماهیتی توصیفی-تحلیلی و از نظر رویکرد و طبقه‌بندی روش متکی به روش کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی می‌باشد. داده‌های مورد نیاز از راه مطالعات کتابخانه‌ای و با استفاده از ابزار فیش و پرسش‌نامه گردآوری شده است. اعتبار ابزار اندازه‌گیری بر اساس آلفای کرونباخ ۰/۹۲۸ بوده که پس از تجزیه و تحلیل آماری نتایج با سطح اطمینان ۹۹ درصد به دست آمد.

کلید واژه‌ها: ایمان، جنگ آینده، دفاع مقدس، مبانی ارزشی.

۱- استادیار دانشگاه جامع امام حسین(ع)؛

۲- کارشناس ارشد مطالعات دفاعی استراتژیک، دانشگاه جامع امام حسین(ع).

مقدمه

یکی از مهم‌ترین رخداد‌های تاریخ معاصر ایران و بزرگ‌ترین جنگ جهان در آخرین سده هزاره دوم میلادی، دوران هشت سال دفاع مقدس است. این واقعه بزرگ به دلیل ویژگی‌های چند وجهی آن، آثار و پیامدهای بسیاری را در عرصه‌های مختلف از خود به جای گذاشت که از میان آن می‌توان به تولید و تبلور نظام ارزشی، کنش و گویش متناظر با تحول انقلابی، منطبق قابل دفاع برای افکار عمومی جهان دو قطبی حاکم بر اواخر هزاره پیشین، مظلومیت گویا و رسا و نافذ یک ملت استقلال طلب و فرهیخته، کارآمدی و توانایی یک جامعه انقلاب کرده در دفاع از دستاوردهای خود، تمرین و آموزش برای مدیران نظام تازه تأسیس شده و دگرگونی و تغییراتی در نظام بین‌المللی به‌ویژه در صفت‌بندی استراتژیک خاورمیانه‌ای و... اشاره کرد. این رشد و کمال که عارفان بزرگی مثل حضرت امام(ره) را به تحیر و آشفته بود، در سایه معنویتی حاصل شد که به واسطه راز و نیاز و تهجد و توکل به خدا و ارتباط روحی با ائمه معصومین(ع) به وجود آمده بود. این معنویت که همان راز و نیاز با خداوند و امید به امدادهای الهی همراه با توکل و تهجد و توسل بود باعث شد؛ انسان‌هایی تربیت شوند که مظهر ایثار و اخلاص و شهادت طلبی باشند و به درجه‌ای از کمال نایل شوند که حضرت امام خمینی(ره) با آن همه کمال و عظمت نسبت به آن‌ها احساس حقارت می‌نمود و یا مقام معظم رهبری(مدظله‌العالی) در نماز به آن‌ها اقتدا می‌کرد. از نظر کارشناسان نظامی ایمان و معنویت عامل مهمی است که می‌تواند همان‌گونه که در دوران دفاع مقدس پیش‌برنده اهداف رزمندگان اسلام در نبرد با دشمن تا دندان مسلح بود، در جنگ‌های آینده نیز با توجه به ناهمگونی دو جبهه حق و کفر، همچنان عامل مهمی در پیروزی مقابل دشمنان نظام اسلامی خواهد بود.

بیان مسأله

موفقیت در جنگ به‌عنوان یک پدیده که عزت و ذلت یک جامعه را محقق می‌سازد متأثر از عوامل متعددی است که از جمله: ایمان، انگیزه، فرماندهی، روحیه عالی، ... می‌باشد. صاحب‌نظران حوزه جنگ و دفاع بر این باورند برای پیروزی در هر نبردی از عوامل متعدد و مختلفی مانند عوامل فیزیکی (یگان‌های رزمی، یگان‌های پشتیبانی رزمی، یگان‌های پشتیبانی خدمات رزمی) عوامل غیرفیزیکی (ایمان، انگیزه، روحیه،

بررسی نقش ایمان در دفاع مقدس و جنگ آینده از منظر فرماندهان عالی جنگ

انضباط، رهبری نظامی، آموزش، تجربه، آداب و سنن و تعصبات ملی و قومی) و عوامل برتری ساز(آب و هوا و جو، زمین، میزان کنترل و هماهنگی، آسیب‌پذیری و قبول خطر، عملیات اطلاعاتی و حفاظت اطلاعات، عملیات پوشش و فریب تاکتیکی، عملیات روانی، عملیات جنگ الکترونیک، عملیات سد و ممانعت، تحرک، گسترش) استفاده خواهد شد. با توجه به نوع تهدیدهای جمهوری اسلامی ایران و مقابله نیروهای مسلح به‌ویژه سپاه پاسداران در جنگ آینده، لازم و ضروری است تا تمامی این عوامل در مجامع دانشگاهی و علمی بررسی و تحقیق شده و یک بار دیگر بازنگری شوند. در همین رابطه فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای(مدظله‌العالی) در موارد متعددی بر ضرورت استفاده و بهره‌گیری صحیح از تجارب گرانقدر و ارزشمند دوران دفاع مقدس تأکید می‌نمایند. با توجه به رهنمودهای معظم له و در راستای کاربردی نمودن تأثیر این عوامل در نبردهای احتمالی آینده دشمن و همچنین ضرورت نیاز علمی دانشگاه به این‌گونه مباحث، و با توجه به وضعیت و شرایط سیاسی، نظامی منطقه و جهان و تهدیدهای بالقوه و بالفعل دشمنان و احتمال درگیر شدن نظام جمهوری اسلامی ایران در یک جنگ ناخواسته و نابرابر، فقدان پرداختن به چنین موضوعی و عدم استفاده از تجربیات گذشته در بررسی راهبردها و شیوه‌های نبرد و عدم توجه به عوامل غیرفیزیکی مؤثر در پیروزی در نبرد، می‌تواند خسارت‌های جبران‌ناپذیری را به نیروهای مسلح کشور تحمیل نموده و دشمن را در استفاده از فن‌آوری پیشرفته و ابزار و تجهیزات جنگی خود موفق و بهره‌مند گرداند. عوامل غیر فیزیکی که اکنون در دانشکده‌های نظامی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران (دافوس سپاه و ارتش) تدریس می‌شود عبارتند از: ایمان، انگیزه، روحیه، انضباط، رهبری نظامی، آموزش، تجربه، آداب و سنن و تعصبات ملی و قومی و حمیت قسمتی که به دلیل گستردگی حجم این عوامل و به منظور دستیابی به نتایج مطلوب و علمی، محقق به دنبال آن است که از مجموع این عوامل صرفاً به بررسی نقش عامل ایمان در دوران دفاع مقدس و کاربرد این عامل در جنگ آینده بپردازد. نظر به مباحثی که درباره این موضوع در مبانی ارزشی، رهنمودها و بیانات حضرت امام خمینی(ره) و فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای(مدظله‌العالی) وجود دارد، بخشی از مطالب ادبیات

تحقیق برای تدوین شاخص‌ها، با مطالعات اکتشافی به روش توصیفی استنتاجی و با ابزار فیش اطلاعات از این منابع گردآوری می‌شود. در اجرای بررسی عوامل یاد شده، محقق پس از انجام مطالعات نظری، با استفاده از تحقیقات میدانی عامل ایمان و اعتقادات را با مجموع ۱۸ شاخص بررسی شده از این عامل، مورد سنجش قرار می‌دهد.

نوع تحقیق

با توجه به شرح بیان مسأله و این‌که توان رزم در این تحقیق توسعه می‌یابد، نوع تحقیق توسعه‌ای و کاربردی است.

روش تحقیق

تحقیقات علمی بر مبنای هدف و ماهیت روش تقسیم‌بندی می‌شوند. (حافظ نیا، ۱۳۸۹: ۵۸) این پژوهش از نوع کاربردی و به روش توصیفی-پیمایشی انجام شده است.

اهمیت و ضرورت تحقیق

در خصوص اهمیت و ضرورت می‌توان به چند سند اشاره کرد:

الف) تأکید حضرت امام(ره) مبنی بر «در هنگام نبرد مجال پرداختن به همه جهات قوت‌ها، ضعف‌ها، طرح‌ها و برنامه‌ها و در حقیقت ترسیم استراتژی دفاع همه جانبه^۱ نبوده است، اما در شرایط عادی باید با سعه صدر به دور از حُب و بُغض‌ها به این مسأله پرداخت.» (مرندی، ۱۳۸۰: ۱۵۰)

ب) فرماندهی معظم کل قوا حضرت آیت‌الله العظمی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در دیدار نوروزی خود با فرماندهان ارشد نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۱۳۹۱/۱/۱۶ با اشاره به لزوم حفظ و تقویت انگیزه‌های دینی و الهی در کنار ارتقای آمادگی‌ها، خطاب به جمع فرماندهان می‌فرمایند:

«نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران دارای تجربه بسیار مهم و ارزشمند هشت سال دفاع مقدس هستند که باید این تجربه گران‌بها همواره مورد بازنگری و استفاده قرار گیرد.» (۱۳۹۱/۱/۱۶)

بررسی نقش ایمان در دفاع مقدس و جنگ آینده از منظر فرماندهان عالی جنگ

ج) نتایج این تحقیق می‌تواند فرماندهان نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و مسؤولان مربوط را در تصمیم‌گیری بهتر و مناسب‌تر در راستای لزوم تقویت و افزایش ایمان، انگیزه و روحیه و دیگر عوامل مؤثر یاری دهد.

سؤالات تحقیق

- ۱- ایمان در دوران دفاع مقدس در راستای تحقق اهداف جنگ از چه نقشی برخوردار بوده است؟
- ۲- ایمان در جنگ آینده با توجه به پیچیدگی صحنه نبرد از چه نقشی برخوردار است؟

روش جمع‌آوری

ابزاری که در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته‌اند عبارتند از:
الف) اسناد، مدارک، کتب، مقالات علمی و پایان‌نامه‌های موجود و مرتبط با موضوع تحقیق؛

ب) توزیع پرسش‌نامه در بین کارشناسان، صاحب‌نظران و فرماندهان نظامی؛

ج) شبکه اطلاع‌رسانی اینترنت به عنوان یک منبع مورد استفاده قرار گرفته است.

چارچوب نظری تحقیق

در این بخش از نوشتار با توجه به موضوع تحقیق سه حوزه دفاع مقدس، جنگ آینده و ایمان و اعتقادات به صورت مختصر تشریح می‌شود تا نقش ایمان در دو حوزه دفاع مقدس و جنگ آینده قابل تبیین و توصیف باشد:

الف) جنگ آینده

جنگ آینده به تمام معنا یک جنگ عمومی خواهد بود که زمان شروع آن را دقیقاً نمی‌توان پیش‌بینی کرد و در مقایسه با جنگ‌های گذشته با سرعت و شدت بیشتر و به طور غافلگیرانه آغاز خواهد شد. جنگ آینده با توسل به تمامی وسایل و امکانات علمی، فنی و استراتژی مدرن اجرا خواهد شد. چنین جنگی با دارا بودن ویژگی‌های جدید، تمام ابعاد یک کشور در حال نبرد را فرا می‌گیرد و دارای ماهیت اشغال و استیلای زود گذر نبوده و هدف اصلی آن امحای بی‌رحمانه بنیادهای فرهنگی، ملی و نظام‌های کشور است. جنگ آینده با توجه به این که بین چه کشورهایی رخ دهد و آن کشورها در کدام مرحله از تحولات تاریخی باشند ماهیتی متفاوت خواهد داشت.

صاحب‌نظران، نام‌های متعدد و متفاوتی برای جنگ آینده برگزیده‌اند از جمله: (جنگ کامل، رایانه‌ای، فناوری، بی‌پایان، فوق‌مدرن، موج سوم، پست مدرن و ...) اما واژه یا نام «نبرد ناهمگون» از جمله اسامی با کاربرد فراوان برای جنگ آینده می‌باشد. به‌طوری‌که در سال‌های اخیر، نبرد ناهمگون، بیش از پیش در کانون توجه قرار گرفته و بسیاری از مباحث جاری در حوزه نظامی، از این مقوله تأثیر گرفته است. اغلب از اصطلاح «ناهمگون» برای توضیح مجموعه عوامل پیدا و پنهان در نبردهای آتی بین دو کشور غیرهم‌تراز استفاده می‌شود. (قبری جهرمی، ۱۳۸۳: ۴۵)

تعاریف و مفاهیمی از جنگ آینده: اولین و قدیمی‌ترین بعد جنگ، سطح زمین بوده است (جنگ زمینی) بعد تاریخی دوم، سطح آب بوده است (جنگ دریایی). در قرن بیستم، ابعاد جدیدی به جنگ اضافه شد:

۱- سطح زیردریاها و اقیانوس‌ها (جنگ زیردریایی)؛

۲- هوای روی سطح زمین (جنگ هوایی)؛

۳- سرزمین متخاصمان (جنگ راهبردی و جنگ بین قاره‌ای) و ...

بعد قدیمی جنگ زمینی در اثر پارادایم حمله برق‌آسا (که نیروهای زرهی با چالاکتی، خطوط نیروی دشمن را شکافته و به عمق آن نفوذ می‌نمایند) دچار تغییری بنیادین در الگوی اساسی خود شده است. این امر، شایستگی محوری نیروهای برتر گذشته را در دفاع ایستا از مواضع خود دچار مشکل و شکست نمود. در بعد جدیدی از جنگ (جنگ راهبردی بین قاره‌ای) دور ایستا بودن جنگ‌های آینده ظاهر شد. موشک‌های بالستیک بین قاره‌ای حاوی کلاهک‌های هسته‌ای، با تخریب قاطع و غیر قابل توقف شهرها و اهداف بزرگ دیگر در سرزمین دوردست دشمن، شایستگی محوری جدیدی را خلق نمود. (اندیشگاه شریف، ۱۳۸۸: ۷۹)

نظریه‌های تکاملی در باب جنگ آینده^۱: به‌طور کلی نظریه‌های تکاملی یا فرگشتی در خصوص جنگ آینده دارای یک وجه مشترک هستند و آن این‌که تغییر شکل جنگ را طی یک فرایند تکوینی و براساس نقاط عطف مهم در تاریخ و تمدن بشری مورد بررسی قرار می‌دهند. اما همان‌طور که در پی خواهد آمد، هر یک از این نظریه‌ها دارای مبنای خاصی برای مرحله‌بندی سیر تکامل جنگ هستند که همین امر توصیف آن‌ها را

بررسی نقش ایمان در دفاع مقدس و جنگ آینده از منظر فرماندهان عالی جنگ

از جنگ آینده تا حدی از یکدیگر متمایز می‌سازد. اساساً در ادبیات نظامی امروز سه نظریه تکاملی اصلی در خصوص جنگ آینده مطرح است که عبارتند از: جنگ نسل چهارم^۱، جنگ موج سوم^۲، و جنگ دوره چهارم^۳. (Fitzgerald, 1994, p7)

ب) دفاع مقدس

تفاوت میان جنگ و دفاع تفاوت در معنا و مفهوم واقعی آن است نه در شکل ظاهری و عملی آن، چرا که از لحاظ اقدام و عمل یکی هستند. بنابراین دفاع و جنگ به لحاظ شکلی و ظاهری هر دو جنگ هستند؛ اما به لحاظ ماهیتی جنگ برای تحمیل اراده و دفاع برای جلوگیری از تحمیل اراده صورت می‌گیرد. به عبارت دیگر دفاع و جنگ در اقدام و عمل یکی هستند؛ اما به لحاظ ماهیت و هدفی که دنبال می‌کنند تفاوت دارند. در جنگ تحمیل اراده به کشور هدف انجام می‌گیرد در حالی که در دفاع از تحمیل اراده طرف متخاصم ممانعت صورت می‌گیرد.

در متون دینی ما واژه‌ای به‌عنوان جنگ یافت نمی‌شود؛ اما واژه جهاد فی سبیل... بسیار یاد شده است. نخستین آیه‌ای که درباره مشروع و مجاز بودن جنگ در قرآن کریم آمده است در بردارنده این حقیقت است که مسلمانان از آن اذن قتال یافتند که مورد ستم و تجاوز قرار گرفته‌اند. (سوره حج، آیه ۳۹) بنابراین از این آیه و دیگر آیات از این دست می‌توان دریافت که مؤمنان در برابر تجاوزگران و جنگ با آنان فراخوانده شده‌اند و آنچه در اسلام مقدس و ارزشمند تلقی می‌شود «دفاع» است و آنچه نامقدس و نکوهیده شده «تجاوز» است. (باقری، بی تا: ۴)

اما دفاع مشروع در عصر ما و در حماسه بزرگ دفاع مقدس، رزمندگان خدا باوری شرکت داشتند که با انگیزه دفاع از مکتب، انقلاب و سرزمین خویش و با اعتقاد راسخ به برحق بودن راهشان، هجوم و تجاوز دشمن را پاسخی محکم و درخور دادند. آنان به راه و هدفشان ایمان داشتند و بر این باور بودند که در این رویارویی چون مورد هجوم و تجاوز قرار گرفته‌اند مورد ستم بوده؛ بنابراین در جبهه حق‌اند و ستمگر و متجاوز در جبهه باطل؛ حضرت امام خمینی (ره) اسوه و پیشوای رزمندگان بارها بر این

1 -Forth – Generation Warfare

2 -Third – Wave War

3 -Fourth – Epoch War

نکته تأکید می‌ورزیدند که: «جنگ ما جنگ دفاعی است و این دشمن است که به ما تهاجم کرده است؛ ما با کسی سرجنگ نداریم؛ اما نمی‌توانیم در مقابل تجاوز دشمن یعنی ساکت بنشینیم و تن به ستم بدهیم. (صحیفه نور، ج ۱۵: ۱۰۱)

هشت سال دفاع مقدس مرهون زحمات و جان‌فشانی ملت بزرگ ایران به رهبری پرچمدار معنویت و عدالت و آزادی‌خواهی دوران، حضرت امام خمینی (ره) است. دوران دفاع مقدس بدون تردید از مهم‌ترین رخدادهای تاریخ معاصر ایران و بزرگ‌ترین و طولانی‌ترین جنگ جهان در آخرین سده هزاره دوم میلادی است. درباره جنگ هشت ساله عراق علیه ایران^۱ تا کنون صدها گزارش، تحلیل و تألیف داخلی و خارجی به رشته تحریر درآمده است، اما به دلیل گستردگی دامنه این رخداد و لایه‌های متنوع و ابعاد آن، همچنان نیازمند واکاوی ابعاد نامکشوف بسیاری از رخدادهای آن هستیم. این موضوع به جنگ ایران و عراق منحصر نمی‌شود و تاکنون درباره جنگ‌های جهانی اول و دوم، هزاران تألیف، تولیدات هنری و سینمایی انبوه، راه‌اندازی موزه‌های متعدد و تأسیس دیپارتمان‌ها و مؤسسات مطالعاتی انجام پذیرفته است؛ اما همچنان ابعاد بسیاری از این دو جنگ بزرگ جهانی ناپیداست و نیازمند تبیین و تفسیرهای دقیق‌تر و متکی بر واقعیت‌های ضروری است. (هیرو، ۱۳۹۰: ۱۰)

ج) ایمان و اعتقادات

گرایش و اعتقاد قلبی انسان نسبت به هر عقیده را ایمان گویند که شامل ایمان مذهبی و ایمان به هدف می‌باشد. ایمان مذهبی، یعنی اعتقاد افراد به مکتب و ولایت فقیه که کمیت و کیفیت آن در بالابردن توان رزمی و پیروزی در جنگ نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. ایمان به هدف، موجب ایجاد انگیزه و اشتیاق افراد به انجام وظیفه و افزایش توانایی

۱- تجاوز سراسری ارتش رژیم عراق از زمین، هوا و دریا به خاک مقدس جمهوری اسلامی در ۳۱ شهریور سال ۱۳۵۹ حادثه مهمی است که بررسی ابعاد آن برای نسل حاضر و آینده تاریخ بسی حایز اهمیت است. اگر چه در علل تجاوز لزوماً باید به ریشه تاریخی اختلافات ایران و دولت عثمانی نظر داشت، اما تجاوز رژیم عراق در مقطعی که تازه انقلاب اسلامی در ایران به پیروزی رسید و هنوز ثبات لازم برای حل و فصل عادی امور داخلی خود نداشت و ارتش آن نیز سامان نیافته بود و نیروهای مردمی و انقلابی هم با حوادث داخلی درگیر بودند و حتی مرزبانی از حدود و ثغور مرزی با مشکل انجام می‌شد، و ده‌ها دلیل دیگر این تأمل را برمی‌انگیزد که رژیم عراق با این تجاوز گسترده چه اهدافی را دنبال می‌کرد؟ (لاریجانی، ۱۳۸۷: ۱۰)

بررسی نقش ایمان در دفاع مقدس و جنگ آینده از منظر فرماندهان عالی جنگ

می‌گردد. (همان) ایمان به وجوب جهاد و جایگاه و مقام مجاهدان در پیشگاه خداوند متعال، موجب تلاش رزمندگان تا حد شهادت شده و توان رزمی آنان را تا اندازه زیادی بالا می‌برد. به طوری که قرآن کریم یک نفر از این مردان خدایی را برابر ده نفر از کفار قلمداد می‌کند. (آیه ۶۵ سوره مبارکه انفال) و یا خطاب به مسلمانان می‌فرماید: «... شما فاتح و پیروزمندترین مردم و بلند مرتبه‌ترین ملل دنیا هستید، اگر در ایمان ثابت و استوار باشید. (آیه ۱۳۹، سوره مبارکه آل عمران)

مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) می‌فرمایند: «... ایمان به خدا، توکل به خدا، حسن ظن به خدا، این است که دل را آماده می‌کند برای ورود به میدان‌های دشوار؛ این است که گام‌ها را استوار می‌کند برای پیمودن جاده‌های سخت؛ این است که مشکلات را در چشم‌ها کوچک می‌کند.» (سخنرانی در دانشکده علوم دریایی نوشهر - ۱۳۸۸/۷/۱۴)

شاخص‌های متصور در این تحقیق برای عامل ایمان و اعتقادات:

در این بخش از تحقیق سعی شده است تا از طریق آموزه‌های دینی و مبانی ارزشی کلام حضرت امام (ره) و رهنمودهای حکیمانه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و همچنین بر اساس نظر کارشناسان نظامی و فرماندهان عالی جنگ برای عامل ایمان و اعتقادات شاخص‌هایی برای سنجش بررسی شود که پس از مطالعه میدانی و مصاحبه با افراد یاد شده، در نهایت محقق به شاخص‌های زیر رسیده است که اهم آن عبارت است از:

شاخص‌های تحقیق

در این پژوهش برای جمع‌آوری نظرات جامعه پیرامون نقش ایمان در دفاع مقدس و جنگ آینده شاخص‌های زیر تدوین شد:

۱- تقوا و پرهیزکاری

فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در تبیین و تعریف تقوا می‌فرمایند: «تقوا یعنی دائماً انسان مراقب خود باشد و نگذارد خطا کند و از راه صحیح و صراط مستقیم زاویه پیدا کند. این مواظب بودن، گاهی در عمل شخصی است و وظیفه یکایک ماست که به عمل شخصی خود نگاه کنیم؛ گاهی هم در نگاه سازمانی

است، که این مربوط به تأکیدی است که من می‌کنم؛ به سازمان‌تان به طور دایم نگاه کنید و به فکر اصلاح سازمان باشید و نقص‌های آن را که قطعاً وجود دارد ببینید.» (بیانات در دیدار با فرماندهان نظامی، ۱۳۸۳/۱/۱۶)

۲- ولایت‌مداری

ولایت‌مداری بدین معناست که همه برنامه‌ها، سیستم و مجریان و مردم جامعه اسلامی تحت اشراف و دستورات یا سیره معصومان (علیه‌السلام) باشند و سیاست‌گذاری‌ها با هدف‌گذاری آنان هماهنگ شود و تمام فعالیت‌های خود را با اساس دین یعنی پیامبر و معصومین (علیهم‌السلام) پیوند زنند. (شیداییان، ۱۳۸۷: ۳۹)

ولایت‌پذیری و وابستگی فکری و عملی به ولی امر، به معنای نادیده گرفتن انتخاب و اختیار انسان نیست و مؤمن ولایت محور، با شوق و رغبت می‌کوشد اندیشه و عمل خود را با ولی امر هماهنگ و همسو کند و ولایت را کلید رهایی از همه قید و بندها و دستیابی به هدایت اسلامی قرار می‌دهد. (حاجی‌صادقی، ۱۳۸۹: ۹۲)

۳- تکلیف‌گرایی

یکی دیگر از شاخص‌های مهم و مؤثر در دوران دفاع مقدس و جنگ آینده، تکلیف‌گرایی است. تکلیف‌گرایی از منظر امام راحل از عواملی چون احساس مسئولیت انسان در برابر وجود خدا، نفس، جامعه و طبیعت نشأت می‌گیرد. زیرا، تکلیف‌ادای مسئولیت و پذیرش آن است و مسئولیت دو بعد عقلی و شرعی دارد که بر هم منطبق‌اند، چرا که دین تدوین عقل طبیعی انسان است و به عبارت دیگر، عقل مدون است و از نظر فقهی «کلما حکم به الشرع حکم به العقل...»؛ بنابراین، تکلیف‌گرایی در عین شرعی بودن عقلی است و در عین عقلی بودن شرعی است. همچنین، تکلیف‌گرایی با توجه به دو بعدی بودن انسان، هر دو بعد او را در بر می‌گیرد. بدین معنا که نمی‌توان گفت تکلیف‌گرایی با پیروزی ظاهری انسان‌ها در نبرد یا با تلاش برای رسیدن به مقاصد این جهانی، که مطلوب و شایسته‌اند، در تضاد است؛ زیرا، حفظ جسم و جان و تعالی بخشیدن و شکوفایی هر دو بعد مادی و معنوی مسئولیت و تکلیف را در انسان پدید می‌آورد؛ بنابراین، انگیزه‌های مادی به شرط پست نبودن و تبدیل نشدن به ستم، در نگاه امام خمینی (ره) ارزشمندند و انسان نسبت به آن‌ها مکلف است، همان‌گونه که مثلاً وظیفه دارد که از وطن، مرزها، جامعه، کشور و اموال خود حفاظت

بررسی نقش ایمان در دفاع مقدس و جنگ آینده از منظر فرماندهان عالی جنگ

و حراست کند. بدین ترتیب، تصور این‌که تکلیف‌گرایی مورد نظر امام خمینی (ره)، صرفاً در مورد ادای تکلیف و تحقق مسؤولیت در راستای ارزش‌های معنوی است، کاملاً غلط می‌باشد. نکته دیگر ارتباط مقوله مصلحت و محاسبات و تدابیر عقلانی با تکلیف‌گرایی است که هر چند خود به پژوهش مستقلی نیاز دارد، اما باید در این ارتباط یادآور شد که تکلیف‌گرایی و مصلحت‌گرایی، نه تنها با یکدیگر تعارضی ندارند، بلکه براساس مقتضیات و امکانات با هم هستند و دو روی یک سکه محسوب می‌شوند، چرا که مصلحت و تشخیص آن، خود نوعی تکلیف‌گرایی است و هنگامی که مصلحت تشخیص داده شد، انسان در برابر آن مکلف و مسؤول است. (فصلنامه نگین، شماره ۴: امام و تکلیف‌گرایی در جنگ)

۴- صبر و پایداری در صحنه نبرد

فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) می‌فرماید «دلی که از ایمان برخوردار است و منشأ تقوا در اندیشه و عمل است، با تبلیغات دشمنان گمراه نمی‌شود. تبلیغات دشمن غالباً بر روی این متمرکز شده است که بتواند روح ایستادگی و مقاومت را در ملت بزرگ ایران تضعیف کند. آن‌ها خیلی خوب فهمیده‌اند وقتی یک ملت تصمیم می‌گیرد در مقابل زیاده‌خواهی استکبار بایستد، هیچ نیرویی در مقابل او کارآیی ندارد؛ این را فهمیده‌اند و درست هم فهمیده‌اند. سعی شان این است که روح ایستادگی و مقاومت را در ملت ایران از بین ببرند.» (بیانات در لشکر ۲۵ کربلا، ۱۳۸۲/۶/۲۹)

۵- توکل بر خدا

یکی از مظاهر اصلی ایمان توکل بر خدا در همه احوال و به خصوص در شرایط سخت و دشوار است و از جمله خصلت‌های رزمندگان اسلام در دوران دفاع مقدس توکل بر خدا در همه حالات بود و عاملی بود برای جلب نصرت و امدادهای الهی که منجر به پیروزی رزمندگان اسلام در مقابل با رژیم بعثی می‌شد. فرماندهی معظم کل قوا در این خصوص می‌فرماید: «... وقتی نیروهای مسلح ما در عملیات بیت‌المقدس با تدبیر، روشن بینی، اراده برخاسته از ایمان، توکل به خدا، استفاده از همه امکانات - یعنی نگذاشتن جزیی از امکانات هدر برود - و با تکیه به نیروی خود و اعتماد به خدای

متعال حرکتشان را شروع کردند، هیچ کس در دنیا باور نمی کرد این‌ها بتوانند خرمشهر را آزاد کنند؛ اما توانستند.» (دیدار با اقشار مختلف مردم، ۱۳۸۱/۳/۱)

۶- ایمان به هدف

از منظر فرماندهی معظم کل قوا از امتیازات نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران این است که: «... در عرصه خدمت، جان خود را در کف می‌گیرند و به میدان می‌آیند. جوانان و فرماندهان و رزمندگان نیروهای مسلح، در عرصه خدمت، خود را با شوق آماده فداکاری می‌کنند و وارد می‌شوند؛ این خاصیت ایمان اسلامی آن‌هاست...» (بیانات در مراسم مشترک نیروهای مسلح کرمانشاه، ۱۳۹۰/۰۷/۲۱)

۷- بصیرت و عمل انقلابی

یکی از الزامات اساسی و مهم در جنگ‌های آینده داشتن بصیرت است. همان‌گونه که فرماندهی معظم کل قوا می‌فرمایند: «... امروز آن جنگ نیست؛ یک جنگ ظریف‌تری هست و البته خطرناک‌تری. آگاهی از اعماق این جنگ یک توانایی بیشتر و هوشمندی بیشتری را می‌طلبد. اگر ما دیدیم امروز کسانی وارد این میدان هستند و تلاش می‌کنند و مبارزه می‌کنند و با بصیرت در وسط میدان می‌ایستند، پس جا دارد که بگوییم این از لحاظ انگیزه، از لحاظ عمل، کمتر از او نیست. اگر بهتر عمل کند، بهتر هم هست. در آینده هم همین جور می‌تواند باشد؛ همت را این باید قرار داد...» (بیانات در دیدار فرماندهان سپاه پاسداران، ۱۳۹۰/۰۴/۱۳)

۸- باور به پیروزی در جنگ

یکی از ویژگی‌های برجسته رزمندگان اسلام در دوران دفاع مقدس باور به پیروزی در جنگ بود که این خود نشأت گرفته از ایمان و اخلاص عمل رزمندگان بود. در نبردهای آینده نیز باید با توکل بر خدا به نصرت‌های الهی امیدوار بود.

۹- اعتقاد به ضعف دشمن

حضرت امام خمینی (ره) در ضعیف بودن دشمن بعثی و به هیچ حساب کردن او این جمله تاریخی را فرمودند: «... صدام به حسب آن مثلی که گفته شده است که یک دیوانه سنگ را در چاه می‌اندازد و پنجاه عاقل یا بیشتر نمی‌توانند بیرون بیاورند، این یک دیوانه‌ای بود که یک اقدامی کرد و یک سنگی را در چاه انداخت و موجب زحمت ملت خودش، ملت ما و سایر ملت‌ها گردید، که حالا دست به دامن دولت‌ها شده است

بررسی نقش ایمان در دفاع مقدس و جنگ آینده از منظر فرماندهان عالی جنگ

تا آن‌ها بیایند و وساطت کنند و میانجی‌گری کنند، او را نجات بدهند...» (صحیفه امام، ج ۱۶):

(۸۸)

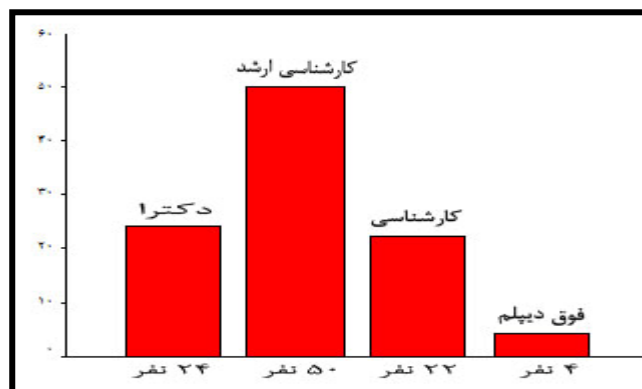
نتایج پژوهش

الف) اطلاعات شخصی: ابتدا اطلاعات شخصی پاسخ‌گویان از فراوانی تحصیلات، درجه و میزان سابقه جبهه مورد مطالعه قرار می‌گیرد تا نمای روشن‌تری از وضعیت افراد نمونه ارائه شود. سپس ضمن انجام تجزیه و تحلیل داده‌ها، فریضه‌های مورد نظر محقق بررسی وضعیت آن‌ها تأیید یا رد می‌شود.

۱- از نظر تحصیلی: ۲۴ درصد از پاسخ‌گویان مدرک تحصیلی دکترا، ۵۰ درصد از افراد مدرک کارشناسی ارشد، ۲۲ درصد از افراد دارای مدرک کارشناسی، ۴ درصد مدرک فوق دیپلم داشتند.

جدول (۱): فراوانی تحصیلات جامعه

تحصیلات	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
دکترا	۲۴	۲۴	۲۴
کارشناسی ارشد	۵۰	۵۰	۷۴
کارشناسی	۲۲	۲۲	۹۶
فوق دیپلم	۴	۴	۱۰۰
جمع کل	۱۰۰	۱۰۰	-----

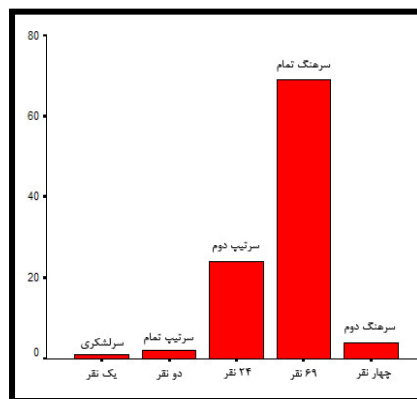

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

۲- از نظر درجه: ۱ درصد از پاسخ‌گویان درجه سرلشکری، ۲ درصد درجه سرتیپی، ۲۴ درصد سرتیپ دوم، ۶۹ درصد درجه سرهنگی، ۴ درصد سرهنگ دوم داشتند.

جدول (۲): فراوانی درجه جامعه

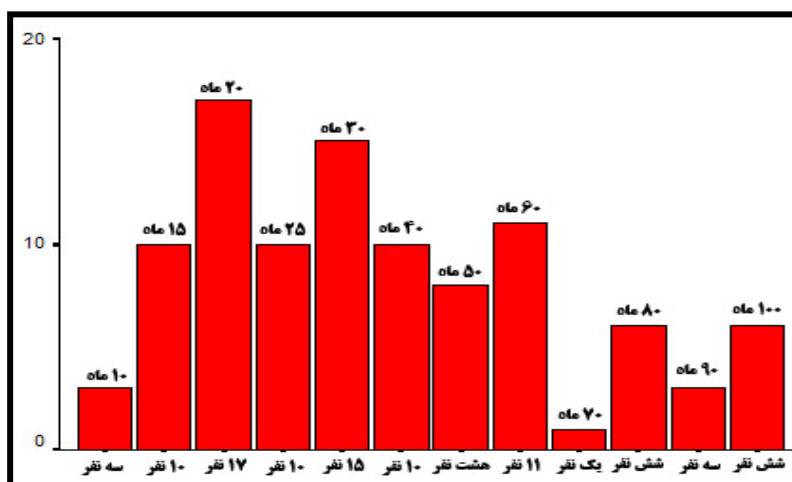
فراوانی	درصد	فراوانی	درجه
۱	۱	۱	سرلشکر
۳	۲	۲	سرتیپ
۲۷	۲۴	۲۴	سرتیپ ۲
۹۶	۶۹	۶۹	سرهنگ
۱۰۰	۴	۴	سرهنگ ۲
-----	۱۰۰	۱۰۰	جمع کل

۳- از نظر میزان حضور در جبهه‌های نبرد

حقوق علی‌ها باطل در دوران دفاع مقدس:

فراوانی پاسخ‌گویان طبق جدول زیر بوده است:

بررسی نقش ایمان در دفاع مقدس و جنگ آینده از منظر فرماندهان عالی جنگ

سابقه جبهه	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
۱۰ ماه	۳ (نفر)	۳	۳
۱۵ ماه	۱۰	۱۰	۱۳
۲۰ ماه	۱۷	۱۷	۳۰
۲۵ ماه	۱۰	۱۰	۴۰
۳۰ ماه	۱۵	۱۵	۵۵
۴۰ ماه	۱۰	۱۰	۶۵
۵۰ ماه	۸	۸	۷۳
۶۰ ماه	۱۱	۱۱	۸۴
۷۰ ماه	۱	۱	۸۵
۸۰ ماه	۶	۶	۹۱
۹۰ ماه	۳	۳	۹۴
۱۰۰ ماه	۶	۶	۱۰۰
جمع کل	۱۰۰	۱۰۰	----

جدول (۳): فراوانی سابقه در حضور جبهه جامعه

نمودار بالا نشان می‌دهد که بیش از ۵۰ درصد پاسخ‌گویان، سابقه حضورشان در جبهه‌های نبرد حق علیه باطل بیش از ۳۰ ماه است که این بیان‌کننده میزان درک بالای آن‌ها از موضوع تحقیق بوده و پاسخ‌گویی مناسب و دقیق آن‌ها به متغیرهای پرسش‌نامه را به اثبات می‌رساند.

ب) تحلیل داده‌ها: جامعه آماری این پژوهش، جمعی از فرماندهان دوران دفاع مقدس می‌باشند، که پس از سنجش نظرات حجم نمونه به تعداد ۱۰۰ نفر بر مبنای مدل شاخص‌های توصیفی نقش ایمان و اعتقادات در دوران دفاع مقدس و جنگ آینده به شرح زیر مشخص شد.

۱- شاخص‌های آمار توصیفی: (شاخص‌های تمایل مرکزی و پراکندگی)

الف) تأثیر ایمان و اعتقادات در دوران دفاع مقدس: در قالب نه متغیر (شاخص) مورد ارزیابی قرار گرفت که نظرات پاسخ‌گویان بر اساس پنج سطح دسته‌بندی در طیف لیکرت و همچنین میانگین و انحراف معیار استاندارد و وضعیت حداکثری و حداقلی بودن گویه‌ها به شرح جدول زیر می‌باشد:

جدول (۴): میانگین و انحراف معیار ایمان و اعتقادات در دفاع مقدس

ردیف	متغیر	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار	حجم نمونه
۱	تقوا و پرهیزکاری	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۷	۰/۴۸۲۰	۱۰۰ نفر
۲	ولایت‌مداری	۴	۵ (خیلی زیاد)	۴/۸	۰/۳۹۴۳	۱۰۰ نفر
۳	تکلیف‌گرایی	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۶	۰/۵۶۸۵	۱۰۰ نفر
۴	صبر و پایداری در صحنه نبرد	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۴	۰/۶۴۲۸	۱۰۰ نفر
۵	توکل بر خدا	۴	۵ (خیلی زیاد)	۴/۸	۰/۳۸۶۱	۱۰۰ نفر
۶	ایمان به هدف	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۶	۰/۵۹۴۹	۱۰۰ نفر
۷	بصیرت و عمل انقلابی	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۴	۰/۶۶۶۷	۱۰۰ نفر
۸	باور به پیروزی در جنگ	۱	۵ (خیلی زیاد)	۴/۱	۰/۹۰۳۲	۱۰۰ نفر
۹	اعتقاد به ضعف دشمن	۱	۵ (خیلی زیاد)	۳/۴	۱/۰۹۹۳۴	۱۰۰ نفر

طبق اطلاعات به دست آمده از جدول بالا، شاخص‌ها را می‌توانیم به دو سطح دسته‌بندی کنیم. سطح اول آن متغیرهایی که میانگین به دست آمده آن‌ها بالای چهار است. سطح دوم، متغیرهایی هستند که میانگین آن‌ها از عدد چهار پایین‌تر است. همان‌طور که مشاهده می‌شود میانگین تمام گویه‌ها به جز گویه شماره شش (۶) این پرسش‌نامه، گزینه بالای ۴ (زیاد) می‌باشد.

بررسی نقش ایمان در دفاع مقدس و جنگ آینده از منظر فرماندهان عالی جنگ

ب) تأثیر عامل ایمان و اعتقادات در جنگ آینده: در قالب هشت متغیر (شاخص) مورد ارزیابی قرار گرفت که نظرات پاسخ‌گویان بر اساس پنج سطح دسته‌بندی در طیف لیکرت و همچنین میانگین و انحراف معیار استاندارد و وضعیت حداکثری و حداقلی بودن گویه‌ها به شرح جدول زیر می‌باشد:

جدول (۵): میانگین و انحراف معیار ایمان و اعتقادات در جنگ آینده

ردیف	متغیر	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار	حجم نمونه
۱	تقوا و پرهیزکاری	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۷	۰/۴۶۸۳	۱۰۰ نفر
۲	ولایت‌مداری	۴	۵ (خیلی زیاد)	۴/۸	۰/۳۴۸۷	۱۰۰ نفر
۳	تکلیف‌گرایی	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۷	۰/۴۶۸۳	۱۰۰ نفر
۴	صبر و پایداری در صحنه	۲	۵ (خیلی زیاد)	۴/۶	۰/۶۱۷۸	۱۰۰ نفر
۵	توکل بر خدا	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۸	۰/۴۱۱۵	۱۰۰ نفر
۶	ایمان به هدف	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۶	۰/۵۵۱۵	۱۰۰ نفر
۷	بصیرت و عمل انقلابی	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۶	۰/۶۲۸۰	۱۰۰ نفر
۸	باور به پیروزی در جنگ	۲	۵ (خیلی زیاد)	۴/۰۸	۰/۹۶۰۶	۱۰۰ نفر
۹	اعتقاد به ضعف دشمن	۱	۵ (خیلی زیاد)	۳/۴	۱/۲۸۷۱	۱۰۰ نفر

طبق اطلاعات به دست آمده از جدول بالا، شاخص‌ها را می‌توانیم به دو سطح دسته‌بندی کنیم. سطح اول آن متغیرهایی که میانگین به دست آمده آن‌ها بالای چهار است. سطح دوم، متغیرهایی هستند که میانگین آن‌ها از عدد چهار پایین‌تر است. همان‌طور که مشاهده می‌شود میانگین تمام متغیرها گزینه بالای ۴ (زیاد) می‌باشد. شاخص‌های آمار توصیفی:

در این بخش از تحلیل داده‌ها، کل شاخص‌های آمار توصیفی عوامل اصلی (میانگین نظر پاسخ‌گویان به نقش ایمان و اعتقادات در دفاع مقدس و جنگ آینده) را جداگانه

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

بررسی می‌کنیم. خیلی زیاد: ۵، زیاد: ۴، متوسط: ۳، کم: ۲، خیلی کم: (بررسی بر اساس نمره ۱ تا ۵)

جدول (۶): مقایسه میزان تأثیر عامل ایمان و اعتقادات در دفاع مقدس و جنگ آینده

عوامل	فراوانی	حداقل پاسخ	حداکثر پاسخ	میانگین	انحراف معیار
میزان تأثیر عامل ایمان و اعتقادات (دفاع مقدس)	۱۰۰ نفر	۳/۳۳	۵	۴/۴۴۸۹	۰/۳۹۴۲
میزان تأثیر عامل ایمان و اعتقادات (جنگ آینده)	۱۰۰ نفر	۳	۵	۴/۵۰۸۹	۰/۴۲۹۷

نکته‌ای که در جدول بالا قابل مشاهده است این که از منظر پاسخ‌گویان، عامل ایمان و اعتقادات هم در دوران دفاع مقدس نقش به‌سزایی داشته و هم در جنگ آینده از اهمیت بسیار برخوردار و تأثیر به‌سزایی خواهد داشت.

بررسی رابطه (همبستگی) دو متغیر:

آزمون مقایسه زوجی: آزمون مقایسه زوجی دو متغیر کمی مربوط به یک جامعه را مقایسه می‌کند. از آنجا که ما در این تحقیق یک جامعه آماری داریم با دو متغیر کمی (یعنی عوامل مؤثر در دوران دفاع مقدس و عوامل مؤثر در جنگ آینده) بنابراین از این آزمون استفاده می‌کنیم. نتیجه این آزمون شامل سه خروجی می‌باشد.
(۱) خروجی اول آزمون: آمار توصیفی دو متغیر را نشان می‌دهد.

جدول (۷) شاخص‌های آماری

عوامل	میانگین	تعداد	انحراف معیار
دفاع مقدس	۴۰/۰۴۰۰	۱۰۰	۳/۵۴۷۴
جنگ آینده	۴۰/۵۸۰۰	۱۰۰	۳/۸۶۶۹

بررسی نقش ایمان در دفاع مقدس و جنگ آینده از منظر فرماندهان عالی جنگ

برای بررسی رابطه (همبستگی) دو متغیر می توان فرضیه های آماری را به صورت زیر تعریف کرد: همبستگی معنی داری بین دو متغیر وجود ندارد: H_0
 همبستگی معنی داری بین دو متغیر وجود دارد: H_1
 (۲) خروجی دوم: برای بررسی فرضیه های آماری بالا می باشد که به ترتیب تعداد داده ها، ضریب همبستگی و سطح معنی داری را برای ضریب همبستگی ارایه می کند.
 جدول (۸): مربوط به رابطه بین درجه نظامی و نظر پاسخ گویان

عوامل	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
عامل ایمان دفاع مقدس و جنگ آینده	۱۰۰	۰/۶۱۴	۰/۰۰۰

با توجه به تحلیل های به دست آمده که در جدول بالا نمایش داده شده است، با توجه به مقدار سطح معنی داری (sig) که (۰/۰۰۰) می باشد، H_0 رد می شود. در نتیجه بین دو متغیر بالا یعنی عامل ایمان و اعتقادات مؤثر در دوران دفاع مقدس و عامل مؤثر در جنگ آینده همبستگی معنی داری وجود دارد.
 (۳) خروجی سوم: نتایج آزمون T را نمایش می دهد.

جدول (۹): نتایج آزمون T

Paired differences		t	df	Sig.(2-tailed)	ایمان در دفاع مقدس و جنگ آینده
Mean	Std.Deviation				
۰/۵۴۰۰	۳/۲۷۰۴	۱/۶۵۱	۹۹	۰/۱۰۲	
-		-			

در جدول بالا مشاهده می کنیم که سطح معنی داری (۰/۰۰۰) می باشد. sig آزمون کوچک تر از ۰/۰۵ است بنابراین ($H_0: \mu_d = 0$) رد و ($H_1: \mu_d \neq 0$) پذیرفته می شود. به عبارت دیگر تفاوت قابل ملاحظه ای (معنی داری) بین عامل ایمان و اعتقادات در دفاع مقدس و جنگ آینده وجود دارد. (به نفع جنگ آینده)

آزمون میانگین یک جامعه: (تست T)

این آزمون برای متغیرهای کمی به کار می رود و در مواردی برای تشخیص تأثیر یا عدم تأثیر یک متغیر (ها) در وضعیت مورد بررسی استفاده می شود. مثلاً برای بررسی

تأثیر یا عدم تأثیر هر یک از متغیرهای این تحقیق روی پدیده‌ای معین، از این آزمون استفاده می‌شود، به طوری که اگر میانگین هر متغیر از حد معینی (در این تحقیق از متوسط) بیشتر بود، آن متغیر در پدیده مورد نظر مؤثر تلقی می‌شود. نتیجه این آزمون شامل دو خروجی می‌باشد.

الف) خروجی اول: آمار توصیفی مربوط به آزمون فرض را ارائه می‌کند و اعداد محاسبه شده به ترتیب تعداد داده‌ها، میانگین و انحراف معیار را نشان می‌دهد. همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌کنیم عامل ایمان و اعتقادات نمره تأثیرگذارش چه در دوران دفاع مقدس و چه در جنگ آینده از حد متوسط (۳) بیشتر است. این بدین معنا است که از نظر جامعه آماری، عامل ایمان و اعتقادات در دوران دفاع مقدس داشته و در جنگ آینده نیز مؤثرند.

جدول (۱۰)

متوسط عامل ایمان و اعتقادات	تعداد داده‌ها	میانگین	انحراف معیار
در دفاع مقدس	۱۰۰	۴/۴۴۸۹	.۳۹۴۲
در جنگ آینده	۱۰۰	۴/۵۰۸۹	.۴۲۹۷

ب) خروجی دوم بر مبنای $\text{Test Value}=3$ ، مربوط به آمار استنباطی است و نتایج آزمون را ارائه می‌کند. بر اساس نتایج این آزمون، هرچه سطح معنی‌داری از ۰.۰۵ (پنج درصد) کمتر باشد فرضیه تحقیق تأیید می‌شود.

جدول (۱۱)

متغیرها	مقدار آماره T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین
متوسط عامل ایمان در دفاع مقدس	۳۶/۷۵۹	۹۹	.۰۰۰	۱/۴۴۸۹
متوسط عامل ایمان در جنگ آینده	۳۵/۱۱۸	۹۹	.۰۰۰	۱/۵۰۸۹

بر اساس نتایج به دست آمده که در جدول بالا نمایش داده شده است، با توجه به این که سطح معنی‌داری از ۰.۰۵ (پنج درصد) کمتر است، بین عوامل تفاوت معنی‌داری وجود

بررسی نقش ایمان در دفاع مقدس و جنگ آینده از منظر فرماندهان عالی جنگ

دارد و از آنجاکه تأثیر این فاکتورها از متوسط بیشتر است، فرضیه تحقیق مبنی بر تأثیر عامل بالا در دفاع مقدس و جنگ آینده تأیید می‌شود.

نتیجه‌گیری

نتیجه‌گیری بخش مهم هر پژوهش علمی است؛ کار تحقیقی باید همیشه با اجتهاد و اظهار نظر توأم باشد و محقق در پایان کار براساس مطالعات انجام شده به طور قاطع نظر خود را درباره موضوع اعلام دارد تا به گسترش دامنه معرفتی علم و یافته‌های موجود کمک نماید. در غیر این صورت، تحقیق از ارزش علمی بالایی برخوردار نبوده و اعتبار علمی زیادی نخواهد داشت. این فرآیند، از طریق تازه آفرینی تحقیقات علمی باعث غنی شدن و تقویت ادبیات یک حوزه علمی می‌شود و در یک حرکت جمعی هماهنگ قلمرو معرفتی انسان را توسعه می‌دهد. (حافظ‌نیا، ۱۳۸۱: ۲۲۱)

با توجه به شاخص‌های عامل ایمان و اعتقادات بررسی شده از مبانی ارزشی (آیات و روایات) و نظر جامعه پیرامون شاخص‌ها که با رتبه بالا مورد تأکید قرار گرفت با طیف کاملی از گزینه‌ها^۱ یک دفاع لایه‌بندی شده^۲ تحت عنوان پنج ظرفیت به شرح زیر در حوزه دفاع همه جانبه برای نظام اسلامی در دفاع مقدس ایجاد کرده و در جنگ آینده ایجاد می‌نماید:

۱) ظرفیت‌سازی برای مقابله با تهدیدهای سخت

شاخص‌هایی چون توکل بر خدا، صبر و پایداری در صحنه نبرد و باور به پیروزی در جنگ، بهترین ظرفیت برای مقابله با تهدیدهای سخت دشمن را ایجاد کرده است. بر همین اساس حضرت امام خمینی (ره) در بخشی از پیام‌شان به ملت در خصوص دفاع مقدس می‌فرمایند: «... ما در جنگ به مردم جهان و به‌ویژه مردم منطقه نشان دادیم که علیه تمامی قدرت‌ها و ابرقدرت‌ها سالیان سال می‌توان مبارزه کرد...» (صحیفه نور، ج ۲۱: ۲۸۳-۲۸۴) فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در این رابطه می‌فرمایند: «... مسؤولان جمهوری اسلامی با همان روحیه شهادت طلبی که با آن روحیه وارد میدان انقلاب شدند، با همان روحیه‌ای که با آن روحیه وارد میدان جنگ شدند، با روحیه آمادگی برای کشته شدن در راه خدا تا آخرین قطره خون در راه

1-Full Range Of Options.

2-Layered Integrity.

آرمان‌های انقلاب اسلامی با قاطعیت و قدرت ایستادند.» (بیانات در جمع فرماندهان سپاه: ۱۳۳۷/۹/۳)

۲) ظرفیت‌سازی برای مقابله با تهدیدهای نیمه سخت

شاخص‌هایی چون تقوا و پرهیزگاری، ایمان به هدف، بهترین ظرفیت برای مقابله با تهدیدهای سخت دشمن را ایجاد کرده است. فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در این خصوص می‌فرمایند: «... برکات جنگ برای ما غیر قابل تصور بوده است... یکی از این برکات این بود که چون ما به سلاح احتیاج داشتیم و دیگران به ما نمی‌دادند مجبور شدیم روی استعدادها و موجودی خودمان حساب کنیم و همین کار را هم کردیم و نتیجه هم گرفتیم. بنابراین ما جرأت اقدام و خلاقیت و ابتکار را هم پیدا کرده‌ایم و این از برکات جنگ بود...» (امام خامنه‌ای: ۱۳۸۴/۷/۱)

۳- ظرفیت‌سازی برای مقابله با تهدیدهای نرم

شاخص‌های ولایت‌مداری، تقوا و پرهیزگاری و شاخص بصیرت و عمل انقلابی، شاخص‌هایی هستند که بهترین ظرفیت برای مقابله با تهدیدهای نرم دشمن را ایجاد کرده‌اند. براساس همین ظرفیت بود که حضرت امام (ره) در آن پیام الهی فرمودند: «ما در جنگ پرده از چهره تزویر جهانخواران کنار زدیم... ما در جنگ دوستان و دشمنانمان را شناخته‌ایم...» (صحیفه نور، ج ۲۱: ۲۸۳-۲۸۴) این ظرفیت‌سازی چنان عمیق و گسترده بود که موفق گردید نظام جمهوری اسلامی را در تقابل با دشمن بعثی و استکبار جهانی سربلند و سعادت‌مند بیرون آورد. فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) می‌فرمایند: «در طول هشت سال یا بیشتر، در این جبهه‌های نبرد، چشمه‌های معرفت و بصیرت و نورانیت در دل‌های این جوانان باز شد؛ چیزها دیدند، چیزها فهمیدند، مقاماتی را طی کردند و عروج کردند...»

۴- ظرفیت‌سازی برای عمق‌بخشی داخلی

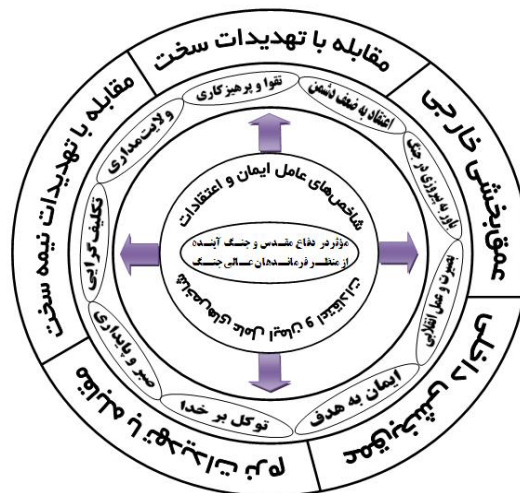
شاخص تکلیف‌گرایی بهترین ظرفیت برای عمق‌بخشی داخلی را ایجاد کرده است. فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در این خصوص می‌فرمایند: «...عناصر جنگ، بچه‌های جنگ و جوانان دوره جنگ که شماها هستید یواش یواش پیر می‌شوید... سپاه یک سازمان جوان است... راه جوان‌ها را باز کنید بیایند توی مناصب حساس، در فرماندهی‌ها، در مراکز مهم... این‌ها آن دوره‌های عملی

بررسی نقش ایمان در دفاع مقدس و جنگ آینده از منظر فرماندهان عالی جنگ

شما را نگذرانده‌اند، آن دوره‌ها قابل تکرار نیست... باید شما فکر کنید برای این‌ها، این فکر لازم دارد. یک راهبرد بلند مدت، میان مدت و دقیق...» (امام خامنه‌ای: ۱۳۸۴/۴/۲۱)

۵- ظرفیت‌سازی برای عمق بخشی خارجی

شاخص اعتقاد به ضعف دشمن، بهترین ظرفیت برای عمق بخشی خارجی را ایجاد کرده است. نظر به این ظرفیت فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در رابطه با ضعف امریکا می‌فرماید: «در قضایای داخلی هم - که امریکایی‌ها سعی می‌کنند این را پنهان کنند- امریکا دچار ضعف است. نمی‌خواهند اقرار کنند که دچار ضعفند... اروپا هم دچار ضعف است. غیر از مسایل اقتصادی و مالی و پولی - که این‌ها ضعف‌های عجیبی است و مردم را خشمگین کرده است- از لحاظ سیاسی هم اروپا امروز دچار ضعف است...»

شکل (۳): مدل مفهومی شاخص‌های تأثیرگذار در دفاع مقدس و جنگ آینده

پیشنهادها

مطلب مهم در هر پژوهش علمی این است که کار تحقیقی باید همیشه با اجتهاد و اظهار نظر توأم باشد و محقق در پایان کار بر اساس مطالعات انجام شده به طور قاطع نظر خود را درباره موضوع اعلام دارد تا به گسترش دامنه معرفتی علم و یافته‌های

موجود کمک نماید. در غیر این صورت، تحقیق از ارزش علمی بالایی برخوردار نبوده و اعتبار علمی زیادی نخواهد داشت. این فرایند تازه‌آفرینی از طریق تحقیقات علمی است که باعث غنی شدن و تقویت ادبیات یک حوزه علمی شده، در یک حرکت جمعی هماهنگی و قلمرو معرفتی انسان را توسعه می‌دهد. در راستای نهادینه شدن این راهبرد در سطوح مختلف دفاعی امنیتی پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- ۱- معاونت پژوهش مراکز آموزشی با تشکیل کارگروهی پیرامون موضوع بالا نسبت به تدوین منبع درس تحت همین عنوان در مقاطع مختلف آموزشی مرکز اقدام کنند.
- ۲- کارگروهی متشکل از صاحب‌نظران و کارشناسان حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌های نظامی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران نسبت به بررسی سایر عوامل و شاخص‌ها و تکمیل این مهم اقدام تا علاوه بر بومی‌سازی توان رزم؛ استقلال در این حوزه محقق شود. در همین رابطه فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) می‌فرمایند: «نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران دارای تجربه بسیار مهم و ارزشمند هشت سال دفاع مقدس هستند که باید این تجربه گرانبها همواره مورد بازنگری و استفاده قرار گیرد.» (۱۳۹۱/۱/۱۶)
- ۳- حمایت از پروژه‌های تحقیقاتی با موضوعات دفاع مقدس و عوامل مؤثر در پیروزی رزمندگان اسلام در نبردهای آینده.
- ۴- با تکمیل و تبدیل این نوشتار به دستورالعمل و ابلاغ آن به یگان‌های مانوری و به‌کارگیری آن از سوی مدیران و فرماندهان زمینه تبدیل شدن آن به فرهنگ سازمانی نیروهای مسلح مهیا شود.

بررسی نقش ایمان در دفاع مقدس و جنگ آینده از منظر فرماندهان عالی جنگ

کتابنامه:

- ۱- الهامی نیا، علی اصغر (۱۳۸۳)، نقش ایمان مذهبی در آمادگی دفاعی، فصلنامه مربیان، شماره ۱۳ و ۱۴، پژوهشکده تحقیقات اسلامی.
- ۲- الهامی نیا، علی اصغر (۱۳۸۷)، سپاه و ولایتمداری، فصلنامه حصون، شماره ۱۶، پژوهشکده تحقیقات اسلامی.
- ۳- الهی قمشه‌ای، محمدمهدی (۱۳۷۶)، ترجمه قرآن کریم، قم: انتشارات لقا.
- ۴- اندیشگاه شریف (۱۳۸۸)، پارادایم‌های حاکم بر جنگ‌های آینده، تهران: مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی.
- ۵- باقری، مصطفی (بی تا)، تأثیرات فرهنگی دفاع مقدس، تهران: پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس. (WWW.DSRC.IR).
- ۶- پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری (www.leader.ir)
- ۷- جمعی از نویسندگان (۱۳۷۳)، جنگ تحمیلی، تهران: انتشارات دافوس سپاه.
- ۸- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۱)، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران.
- ۹- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۹)، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران.
- ۱۰- حدیث ولایت (نرم‌افزار- ویرایش دوم)، مجموعه بیانات و پیام‌ها و رهنمودهای فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، حفظ و نشر آثار حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی).
- ۱۱- دشتی، محمد (۱۳۸۳)، نهج البلاغه، قم: نشر لقمان.
- ۱۲- سلیمانی خواه، نعمت‌الله (۱۳۸۸)، پیروزی در جنگ، تهران: مرکز اسناد دفاع مقدس (مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه).
- ۱۳- شیداییان، حسین (۱۳۸۷)، ولایت‌مداری از دیدگاه امام و رهبری، نشریه حصون (۱۵)، پژوهشکده تحقیقات اسلامی.
- ۱۴- صحیفه نور بیانات، پیام‌ها و رهنمودهای بنیانگذار کبیر انقلاب اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره)، مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام خمینی (ره).
- ۱۵- فصلنامه نگین، شماره ۴، امام و تکلیف‌گرایی، مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس.
- ۱۶- قنبری جهرمی، محمدرحیم (۱۳۸۳)، جزوه مبانی جنگ نامتقارن، تهران: انتشارات دافوس سپاه.

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

۱۷- لاریجانی، ارم (۱۳۸۷)، آشنایی با تاریخ دفاع مقدس، تهران: پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس. (WWW.DSRC.IR)

۱۸- مرندی، مهدی (۱۳۸۰)، بسیج در اندیشه امام خمینی (ره)، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).

۱۹- هیرو، دیلیپ (۱۳۹۰)، طولانی‌ترین جنگ (رویارویی نظامی ایران و عراق)، ترجمه علیرضا فرشچی و همکاران، تهران: نشر مرز و بوم، مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس.

1-Mary C. Fitzgerald (1994), "The Russian Military's Strategy for Sixth Generation Warfare", Andrew F. Krepinevich(1994), "Cavalry to Computer: The Pattern of Military Revolution", the National Interest.

2- International military and defense encyclopedia (august 1983)

بررسی و تبیین شاخص‌های سنجش روحیه دفاعی یگان‌های

رزمی نیروی زمینی سپاه در جنگ ناهمگون

(مطالعه موردی لشکر ۲۷ محمد رسول الله)

سعید علی مدد^۱

عباس حیدری^۲

تاریخ دریافت: ۹۱/۱۰/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۱/۳۰

چکیده

در حال حاضر به سبب وجود دغدغه‌های فرماندهان و مسئولان نظامی مبنی بر ارتقا و افزایش روحیه دفاعی نیروهای نظامی برای مقابله با تهدید کشورهای بیگانه، توجه به این موضوع مهم امری اجتناب ناپذیر می‌باشد، اما این تحقیق از آن رو نگارش شد تا شاخص‌هایی را برای سنجش روحیه دفاعی یگان‌های رزمی لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص) در جنگ ناهمگون شناسایی و تبیین نماید. پس از آن که اطلاعات جمع آوری شده تجزیه و تحلیل شد و با استناد به یافته‌های تحقیق مشخص شد که شاخص‌های رضایت‌مندی، رهبری و ولایت‌مداری، کارگرومی، تعلق سازمانی، فرهنگ علوی و عاشورایی و مهارت‌های مقابله‌ای به ترتیب با ضرایب همبستگی ۷۲ درصد، ۷۱ درصد، ۶۹ درصد، ۶۲ درصد، ۶۱ درصد، ۵۹ درصد جایگاه اول تا ششم را در بین شاخص‌ها دارا می‌باشند، که شاخص‌های رضایت‌مندی (سازمانی) و رهبری و ولایت‌مداری ابعاد گسترده‌تر و فراگیرتری را نسبت به چهار عوامل دیگر دارا می‌باشند و باید در برنامه‌ریزی‌ها مد نظر قرار گیرد.

کلید واژه‌ها:

روحیه دفاعی، فرهنگ علوی، ولایت‌مداری، جنگ ناهمگون، لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص)

۱- عضو هیأت علمی دانشگاه جامع امام حسین (ع)؛

۲- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت علوم دفاعی دانشکده و پژوهشکده دفاعی (دافوس).

مقدمه

وظایف و مأموریت‌های خطیری که سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در عرصه‌های گوناگونی از جمله دفاع از مرزهای میهن اسلامی، برقراری امنیت و آرامش در جامعه، بی‌تردید به عنوان یکی از مهم‌ترین بازوان نظام جمهوری اسلامی محسوب شده و لازمه آن، برخورداری کارکنان آن از روحیه بالا، خواهد بود.

بدون شک بخش قابل توجهی از دستاوردهای امنیت و استقلال ملت ایران در سایه رشادت، پایمردی و از خودگذشتگی پاسداران و رزمندگان اسلام و در کنار رهبری و مردم در طول سالیان گذشته به ویژه در دوران دفاع مقدس است که این جان فشانی‌ها باید برای پاسداری از مرز و بوم و ایجاد امنیت و آرامش استمرار یابد.

وجود نشاط و سرزندگی از ضروریات افراد یگان است، چرا که نشاط روحی حتی بیشتر از تجهیزات، آموزش و... برای ایجاد انگیزه و در نهایت تولید یک انضباط مستحکم و فنا ناپذیر به منظور جان فشانی در راه اهداف و آرمان‌ها مؤثر واقع می‌شود، بنابراین نخستین گام در راه ایجاد استحکام یگان، شناخت ابعاد روانی کارکنان است. کارکنان نیز زمانی به طور کامل و با اشتیاق مأموریت محوله را انجام می‌دهند که بدانند فرماندهان آن‌ها را می‌شناسند و درک می‌کنند و به تمام زوایای روحی و نیازهای معنوی و مادی شان آگاهی دارند و به برآوردن نیازها و تعالی آن‌ها اهتمام می‌ورزند.

(خرسندی نیا، ۱۳۸۶: ۲-۳)

با توجه به تهدیدهای سیاسی و نظامی علیه کشور جمهوری اسلامی ایران و دخالت کشورهای غربی و فرامنطقه‌ای به ویژه ایالات متحده امریکا، ضروری است با نگرش به این که بین روحیه دفاعی و افزایش کارایی یگان‌های نظامی در جنگ ناهمگون نسبت مستقیم وجود دارد، شاخص‌هایی برای سنجش روحیه دفاعی این یگان‌ها تبیین نمود.

بیان مسأله

روحیه، یکی از عوامل عمده برانگیزاننده در میان کارکنان است، دستیابی به روحیه خوب از روی ترغیب میسر نبوده و قابل خرید هم نیست؛ ایجاد چنین حالتی در افراد بیشتر به رفتار خوب مسئولان بستگی دارد. بنابراین روحیه برای اندازه گیری میزان

بررسی و تبیین شاخص‌های سنجش روحیه دفاعی یگان‌های رزمی نیروی زمینی سپاه در جنگ ناهمگون

کارایی سازمان، وسیله مؤثرتری به شمار می‌رود. از طرفی پوییش اثر بخشی سازمان‌ها در پویایی‌ها، پیچیدگی‌های فزاینده محیط، مستلزم اتکا به اطلاعات و دانش کاربردی است، آن گونه که اطمینان لازم برای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری فراهم آورده و در این راستا مطالعه و تحقیق در سازمان به عنوان ابزاری کاربردی مد نظر قرار می‌گیرد. (همان، ۱۳۸۶: ۴)

لازم به یادآوری است که یگان‌های رزمی همواره تقابل مستقیم با دشمن دارند، بیش از سایر یگان‌ها نیازمند آمادگی روحی و جسمی برای نیل به هدف و موفقیت در مأموریت‌های محوله است، به همین سبب این تحقیق در پی یافتن و آرایه شاخص‌هایی است که موجب ارتقای روحیه دفاعی و در نتیجه افزایش عملکرد این نیروها می‌شود؛ از آنجا که بهره‌گیری مطلوب از کارکنان در راستای مأموریت‌های محوله مستلزم شناخت روحیه آنان و اعمال صحیح فرماندهی بر نیروی انسانی است و در مقابل عدم اجرای مدیریت مطلوب کاهش کارایی و راندمان را به دنبال داشته است و بین افزایش کارایی و بالا بودن روحیه ارتباط مستقیم وجود دارد. چه بسا عملیات‌های زیادی در دوران دفاع مقدس انجام شد که به دلیل روحیه بالای رزمندگان اسلام موفقیت در عملیات حاصل می‌شد و در حال حاضر نیز به سبب وجود دغدغه‌های فرماندهان و مسؤولان نظامی مبنی بر ارتقا و افزایش روحیه نیروهای نظامی برای مقابله با تهدید کشورهای بیگانه، توجه به این موضوع مهم امری اجتناب ناپذیر می‌باشد. پس با توجه به آنچه که در بالا به آن اشاره شد، در این پژوهش که به بررسی و تبیین شاخص‌هایی برای سنجش روحیه دفاعی یگان‌های رزمی در جنگ ناهمگون با مطالعه موردی لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص) می‌پردازیم. توجه به روحیه دفاعی کارکنان لشکر ۲۷ محمد (ص) با شناسایی صحیح و دقیق عوامل و مؤلفه‌ها و شاخص‌های مؤثر در این خصوص، به اندازه‌ای مهم است که سهل‌انگاری نسبت به آن زیان‌های جبران ناپذیری را برای سپاه و جامعه به همراه دارد. زیرا تنزل کارکنان از نظر روحی و روانی آنان را به انفعال، انزوا و بی‌انگیزگی در مأموریت‌ها سوق می‌دهد. (همان، ۱۳۸۶: ۵)

ضرورت و اهمیت تحقیق

روحیه دفاعی از جمله مهم‌ترین مؤلفه‌های قدرت و توان رزمی در برابر دشمنان در شرایط گوناگون تهدید، جنگ و پس از آن بوده، ضمن این که روحیه دفاعی یکی از عناصر تعیین کننده موفقیت در هر تلاش بازدارنده یا دفاع در برابر تهدیدهای خارجی و داخلی است. هیچ حکومتی بدون تکیه بر این عنصر مهم، در برابر تجاوز، توانایی دفاع از خود و نیز توانایی مقابله مؤثر در برابر نیروهای بیگانه را نخواهد داشت. در شرایط حاضر که فناوری، در همه عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، نظامی و اجتماعی گسترش پیدا کرده است، باز هم در تحلیل نهایی، این پدیده مهم انسانی را نمی‌توان انکار کرد. هیچ گاه نمی‌توان انسان را از صحنه‌های فعال اجتماعی حذف کرد و تردیدی نیست که به کارگیری فناوری نیز در نهایت، به کارایی انسان‌ها بر می‌گردد و همین جا می‌توان نقش مؤثر روحیه دفاعی را در میزان کارآمدی فناوری یادآور شد.

(فصلنامه دفاعی، ۱۳۸۸: ۴۲)

لازم به یادآوری است که با بررسی و تبیین شاخص‌ها فرماندهان یگان‌های رزمی قادر خواهند بود تا همواره در تقابل مستقیمی که با دشمن دارند آمادگی روحی و روانی بهتری در جهت نیل به هدف، موفقیت و افزایش عملکرد در مأموریت‌های محوله داشته باشند که این آمادگی روحی و روانی موجب ارتقای روحیه دفاعی یگان می‌شود. (محقق، ۱۳۹۰)

توجه به این نکته ضروری است که توانایی قدرت‌های حال حاضر جهان مثل امریکا از لحاظ امکانات و تجهیزات، فناوری‌ها به گونه‌ای است که قابل قیاس با کشور ما نبوده و در مقابل کشور ما باید تلاش خود را در جهت تقویت عوامل غیر فیزیکی و برتری ساز (روحیه، رهبری ...) معطوف نماید، تا خلأ ضعف در عوامل فیزیکی را جبران نماید، که عدم توجه به این موضوع یگان‌های رزمی ما را در این خصوص با مشکل مواجه می‌سازد. در ادامه اهمیت و ضرورت انتخاب موضوع این نکته قابل توجه است که شناخت جنگ‌های آینده (ناهمگون) لازم است، چرا که برای اتخاذ چنین شیوه‌ای باید روش جنگ دشمن را تحلیل و متناسب با آن راه‌کارهای مناسب را طرح‌ریزی نمود. در حقیقت، ناهمگونی یعنی تفکر، سازمان‌دهی و اقدامی متفاوت در مقایسه با دشمنان، به روشی که مزیت‌ها و توانمندی‌های خود را به حداکثر

بررسی و تبیین شاخص‌های سنجش روحیه دفاعی یگان‌های رزمی نیروی زمینی سپاه در جنگ ناهمگون

رسانده و از نقاط ضعف دشمن بهره‌برداری و آزادی عمل بیشتری را کسب و در نهایت ابتکار عمل را به دست آورد. اتخاذ شیوه رزم در برابر نیروی ناهمگون در تفکر، طرح‌ریزی و اجرا که برگرفته از توان بالای دشمن و ناهمگون بودن نیروها از تمام جنبه‌های مورد بررسی قرار می‌گیرد، باعث می‌شود که ابتکار عمل از دشمن سلب و مؤلفه‌های قدرت او ناکارآمد شده و با پذیرش ضریب بالایی از آسیب‌پذیری، شکست وی حتمی شود. (<http://www.wiki.pedia.org>)

اهداف تحقیق

اهداف اصلی تحقیق

یافتن شاخص‌های سنجش روحیه دفاعی یگان‌های رزمی نیروی زمینی سپاه در لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص) در جنگ ناهمگون و سنجش روحیه دفاعی با استفاده از شاخص‌ها.

اهداف فرعی تحقیق

۱. کاهش دغدغه‌های فرماندهان در به کارگیری کارکنان لشکر در جنگ ناهمگون؛
۲. بالا بردن توان غیر فیزیکی و برتری ساز یگان‌ها.

متغیرهای تحقیق

متغیرهای مستقل: شاخص‌های سنجش. (فرهنگ علوی و عاشورایی، رهبری و ولایت مداری، تعلق سازمانی، رضایت مندی، مهارت‌های مقابله‌ای، کارگروهی)؛

متغیرهای وابسته: روحیه دفاعی یگان‌های رزم.

سوابق تحقیق

در بررسی که از پایان نامه‌ها و منابع موجود در دانشگاه‌ها و سایر مراکز آموزشی به عمل آمد، مشخص شد که تحقیق‌های نسبتاً زیادی در خصوص روحیه و عوامل مؤثر بر آن صورت گرفته، اما در مورد روحیه دفاعی هیچ گونه پایان نامه‌ای نگارش نشده، اما مقالات محدودی در موضع یادشده در مجلات مختلف به چاپ رسیده است.

فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اصلی

به نظر می‌رسد که فرهنگ عاشورایی و علوی، رهبری و ولایت مداری، تعلق سازمانی، رضایت‌مندی سازمانی، مهارت‌های مقابله‌ای و کارگروهی از شاخص‌های اصلی روحیه پایوران یگان‌های رزم نیروی زمینی سپاه در جنگ ناهمگون هستند.

فرضیه‌های فرعی

- ۱- بین فرهنگ علوی، عاشورایی و روحیه دفاعی، نیروهای یگان‌های رزم در جنگ ناهمگون ارتباط معناداری وجود دارد.
- ۲- بین رهبری، ولایت مداری و روحیه دفاعی، نیروهای یگان‌های رزم در جنگ ناهمگون ارتباط معناداری وجود دارد.
- ۳- بین تعلق سازمانی و روحیه دفاعی، نیروهای یگان‌های رزم در جنگ ناهمگون ارتباط معناداری وجود دارد.
- ۴- بین رضایت‌مندی و روحیه دفاعی، نیروهای یگان‌های رزم در جنگ ناهمگون ارتباط معناداری وجود دارد.
- ۵- بین مهارت‌های مقابله‌ای و روحیه دفاعی، نیروهای یگان‌های رزم در جنگ ناهمگون ارتباط معناداری وجود دارد.
- ۶- بین کارگروهی و روحیه دفاعی، نیروهای یگان‌های رزم در جنگ ناهمگون ارتباط معناداری وجود دارد.

نوع و روش تحقیق

این تحقیق به دلیل این که قابل استفاده و کاربرد در یگان‌های رزم نیروی زمینی سپاه بوده، پس از نوع کاربردی محسوب می‌شود. روش انجام تحقیق توصیفی-تحلیلی-پیمایشی است که ابتدا از طریق منابع کتابخانه‌ای انجام پذیرفت و سپس اطلاعات حاصل از پرسش‌نامه‌ها با کمک نرم‌افزار «اس. پی. اس. اس» با استفاده از آزمون ضریب همبستگی «اسپیرمن و پیرسون» برای شناسایی میزان موفقیت و شاخص‌های مهم آن‌ها تحلیل شد و به بررسی فرضیه‌های تحقیق مبنی بر وجود یا عدم وجود تفاوت معنی‌دار آماری بین متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق و شاخص‌های مهم آن‌ها و در نهایت اولویت بندی آن‌ها پرداخته می‌شود.

ادبیات تحقیق

روحیه از دیدگاه اسلام

دیدگاه اسلام نسبت به روحیه (روحیه از نظر اندیشمندان مسلمان، آیات و روایات)

روحیه بالا و راه‌های تقویت رزمندگان بر جهاد همواره مورد توجه فرماندهان و اندیشمندان مسلمان بوده است و در کنار میراث گران‌بهای نظامی اسلامی کتب فراوانی در این زمینه تألیف شده است. بررسی‌های دانشمندان اسلامی درباره روان‌شناسی تجربی با الهام از مبانی و اصول دین مبین اسلام از زمانی آغاز شده است که هنوز علمی به عنوان روان‌شناسی در فرهنگ‌ها و تمدن‌های دیگر ناشناخته بود. تاریخ گواهی می‌دهد مسلمانان بودند که قرن‌ها پیش از دانشمندان غربی با استمداد از غنای تمدن دینی خود به ویژه قرآن، روان‌شناسی به معنای امروزی را طرح و به بررسی ابعاد وجودی و درونی انسان‌ها پرداخته به طوری که قرن پنجم هجری شاهد شکوفایی «روان‌شناسی اسلامی» بوده و محققان و اندیشمندان اسلامی مطالعه منظم و چارچوب‌بندی شده روان‌انسان را سرلوحه همت خود قرار داده بودند. در همین عصر بود که «روان‌شناسی اسلامی» به عنوان یک علم از سوی غزالی پایه‌گذاری شد.

در نامه ۵۳ حضرت علی(ع) خطاب به مالک اشتر در سال ۳۸ هجری در خصوص سیمای نظامیان چنین می‌فرماید: «برای فرماندهی سپاه کسی را برگزین، که خیر خواهی او برای خدا و پیامبر(ص) و امام تو بیشتر و دامن او پاک‌تر، شکیبایی او برتر باشد، از کسانی که دیر به خشم آید، و عذرپذیرتر باشد، و بر ناتوان رحمت آورد و با قدرت‌مندان، با قدرت برخورد کند. درشتی او را به تجاوز نکشانند و ناتوانی او را از حرکت باز ندارد. سپس در نظامیان با خانواده‌های ریشه دار، دارای شخصیت حساب شده، خاندانی پارسا، دارای سوابقی نیکو و درخشان، که دلاور و سلحشور و بخشنده و بلند نظرند، روابط نزدیک برقرار کن، آنان همه بزرگواری را در خود جمع کرده و نیکی‌ها را در خود گرد آورده‌اند.»

روحیه نظامی

کیفیت انگیزه، اعتقادات، تفکرها و رضایت مندی فرد نظامی در اجرای وظایف و مأموریت‌های محوله. بیانگر حالت ذهنی یک نظامی است که به رفتار فردی او و ارتباط

آن با موضوع‌های دیگر مانند همکارانش، فرماندهان و به طور کلی زندگی نظامی بستگی دارد. (یوسفی، ۱۳۷۸: ۱۰)

خصوصیت روحیه اشخاصی که آمادگی خدمت و اشتغال در تشکیلات نظامی را داشته و کارهای نظامی را به عنوان شغل قرار می‌دهند. روحیه در درجه اول یک ویژگی فردی است و در درجه دوم یک ویژگی گروهی است، چون به تک تک اعضای گروه مربوط می‌شود. بنابراین، روحیه موضوعی کاملاً روان شناختی است و عناصر و مؤلفه‌های آن عمدتاً درون روانی و اجتماعی هستند. روحیه در سطح فردی به شرایط بهزیستی بدنی، هیجانی و شناختی فرد اشاره دارد که او را قادر می‌سازد تا با امیدواری و به طور مؤثر به کار و تلاش بپردازد. زیرا وی آگاه است که در اهداف اساسی گروهی که بدان تعلق دارد سهم است و این امر موجب می‌شود، وظایف خود را با انرژی، اشتیاق و خویشتن‌داری انجام دهد. (نوروزی، ۱۳۸۵: ۳۷۹)

تأثیر روحیه در جنگ ناهمگون

جنگ ناهمگون، چند عنصر اساسی دارد که از بین آن‌ها دو عنصر روحیه و اراده بیش از بقیه مستعد بهره‌گیری از عملیات روانی است و کلیدی‌ترین عناصر جنگ ناهمگون تلقی می‌شود. به همین سبب امروزه بسیاری از صاحب‌نظران بر این باورند که نقش روحیه در جنگ ناهمگون از سایر عوامل برجسته‌تر است؛ زیرا با این عامل می‌توان بر اراده دشمن به منظور منصرف کردن او از شروع جنگ یا متقاعد ساختن او به این که استمرار جنگ، پیامدی جز شکست و رسوایی نصیب وی نمی‌سازد، تأثیر گذاشت، اصلی‌ترین آماج‌های روانی در جنگ ناهمگون، افکار عمومی و فرماندهان و نیروی نظامی دشمن هستند. با بهره‌گیری به موقع از فنون و روش‌های متعدد عملیات روانی می‌توان از یک سو افکار عمومی کشور را علیه حاکمان آن برانگیخت و از سوی دیگر، موجی از وحشت، ناامنی و سردرگمی در نیروها و فرماندهان دشمن ایجاد کرد و آنان را مغلوب اراده خود ساخت. رویکردهای ناهمگون می‌تواند با به کارگیری ماهرانه عامل روانی، تأثیر قدرتمندی داشته باشد. این رویکردها، که مستقیماً اراده دشمن را هدف قرار می‌دهد، می‌تواند کمبود تجهیزات یا دیگر کاستی‌ها را جبران کند. هرچند ممکن است روش این رویکردها تاکتیکی باشد؛ اما تأثیر روان شناختی آن را باید در سطح استراتژیکی جستجو کرد. تعریف جنگ ناهمگون، ویژگی‌های آن، بررسی

عامل روحیه در دفاع ناهمگون و ذکر نقاط قوت امریکا در عراق و سرانجام تعامل دفاع ناهمگون با الگوی نبرد علوی و عاشورایی و تحلیل عوامل این ارتباط از مباحث است. در وضعیت کنونی که تهدیدهای دشمن علیه کشور تغییر روش داده و شدت گرفته است، ارایه الگویی برای دکتترین دفاع ناهمگون فرهنگی و عملیات روانی و ویژگی‌های آن، موضوعی است که کارشناسان سیاسی - نظامی را به بحث و بررسی فرا می‌خواند. (دلدار شیخی، فضل‌ی، ۱۳۸۷: ۹)

فرهنگ علوی و عاشورایی

فرهنگ عامل اصلی جهت‌گیری‌های سیاسی، اقتصادی، نظامی، هنری، علمی و اخلاقی ملت‌هاست. فرهنگ هر ملت، مجموعه‌ای از اندیشه‌ها، آرمان‌ها، ارزش‌ها، عادات، اخلاق و رفتار برخاسته از جهان بینی و انسان‌شناسی آن ملت است. فرهنگ با آگاهی و آزادی انسان ارتباط تنگاتنگ دارد و اصولاً مقوله فرهنگ در زندگی موجود است که «علم» و «اراده» دارند، پدید می‌آید و انسان شاخص‌ترین موجود بهره‌مند از این دو نعمت بزرگ الهی است. برخی، علم و اراده و دستاوردهای این دو گوهر آسمانی را هرچه باشد و در هر مسیری به کار رود، در مقوله فرهنگ جای می‌دهند و به آن ارجح می‌نهند و مقدس‌تر از «دانش و آزادی» چیزی در جهان هستی نمی‌شناسند. اما از دیدگاه ما، علم و آزادی دو ابزار پرجاذبه و توانمند است که برای ارزیابی آن باید دید به کجا می‌رود و در خدمت چه کسانی قرار دارد. علم و آزادی اگر در خدمت اهداف بلند آفرینش و نظام هستی قرار گیرد، دو گوهر مقدس و آسمانی است. و اگر مقصد اصلی آفرینش بشریت را به فراموشی بسپارد، تیغ دادن در کف زنگی مست است که نه دارنده را سود دهد و نه دیگران را. علم و آزادی در خدمت ایمان و حرکت معنوی انسان، بزرگ‌ترین سرمایه است؛ اما بدون ایمان و جهت‌گیری الهی، بزرگ‌ترین خطر برای جوامع انسانی است.

ولایت (رهبری) و ولایت مداری

ولایت، بیت‌الغزل عرفان نظری در محفل انس اهل معرفت و اوج قله تکامل انسان در قرب الهی و فصل ممیز حقیقت انسانی است، شعاع درخشان ولایت رواق موضوعات مختلفی را نورافشان می‌نماید؛ از نظر هستی

شناسی و نظام آفرینش در بحث انسان کامل، فضای عرفان نظری را عطفافشان می‌کند و جلوه آن در مسأله امامت و خلافت در حوزه باورهای دینی زینت بخش بارگاه کلام است و نازل‌ترین مرتبه ولایت در استقرار و تثبیت حکومت دینی، سیاست و حاکمیت را از ظلمت تیرگی جدایی از آموزه‌های دینی رهانیده است. بنابراین ولایت زلال کوثر جوشانی است که از عالم غیب و نشئه ملکوت سرچشمه گرفته و تا سرزمین‌های استقرار نهاد حکومت دینی جاری است. قرآن کریم می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، ندای دعوت خدا و رسولش را اجابت کنید، زیرا شما را زنده می‌کند.» (انفال، آیه ۲۴)

در اندیشه و آثار عمیق و لطیف عرفانی سیاسی امام خمینی و مباحث و بیانات مقام معظم رهبری گستره وسیع مفهومی ولایت از قله عرفان تا دامنه سیاست مشاهده می‌شود. در اندیشه و آثار امام و رهبری مفهوم ولایت آمیزه‌ای از معنی لغوی و آموزه‌های دینی است. امام در متون عرفانی ولایت را به معنی قرب، محبوبیت، تصرف، ربوبیت، و نیابت آورده و در بیانات خود با استفاده از حدیث «مَا تُودَى بِشَيْءٍ بِمِثْلِ مَا تُودَى بِالْوَلَايَةِ» و حدیث غدیر خم، ولایت را به حکومت کردن معنا می‌کند. مقام معظم رهبری، اتصال، پیوند، محبت و حاکمیت را معنی ولایت می‌نامد و با اشاره به رویداد مهم و تاریخ ساز غدیر استحکام پیوند روحی و معنوی مسلمانان با حاکمان شایسته و صالح را تحقق معنی و مفهوم ولایت از جنبه سیاسی و حکومتی می‌داند. (www.hawzah.net)

تعلق و تعهد سازمانی

تجربه دنیای پیشرفته صنعتی نشان می‌دهد که عامل عمده صحنه رقابت جهانی که باعث حرکت و سرعت بخشیدن به افزایش توان تولیدی و اقتصادی سازمان‌ها و در نهایت جامعه می‌شود، منابع انسانی است. زمانی که انسان‌ها در اثر ناهنجاری‌های سازمان در فشار و نگرانی قرار می‌گیرند، قرارداد روانی موجود بین خود و سازمان را از هم گسیخته دیده و برای ایجاد قدرت به طور مستقیم یا غیر مستقیم روحیه سایر کارکنان را نیز تضعیف می‌نمایند و به طور محسوس تعارض بین رؤسا و مرئوسین را از قوه به فعل در می‌آورند. عدم رضایت و عدم احساس تعلق و وفاداری کارکنان به سازمان، تأخیر، غیبت (روانی و فیزیکی) و ترک سازمان را به همراه دارد که علاوه بر

بررسی و تبیین شاخص‌های سنجش روحیه دفاعی یگان‌های رزمی نیروی زمینی سپاه در جنگ ناهمگون

هزینه‌های متعدد، در روحیه سایر کارکنان نیز تأثیر می‌گذارد. یکی از ویژگی‌ها و مشکلات سازمان‌ها در کشور ما، بعضاً عدم احساس تعلق و وفاداری (تعهد سازمانی) مدیران و کارکنان به سازمان متبوع خود می‌باشد. چرا برخی افراد وظایف خود را با بی‌دقتی انجام می‌دهند و تمایلی برای انجام کار ندارند؟

چرا تأخیر و غیبت برخی کارکنان بیشتر از دیگران است؟ مطالعات نشان می‌دهند، بین عدم تعلق سازمانی و مشکلات سازمانی چون ترک خدمت، غیبت، تأخیر، عدم مشارکت و درگیری فعال نیروی کار و سطح پایین عملکرد و بازدهی نیروی انسانی رابطه معنادار و معکوس وجود دارد.

(www.aftabir.com/articles/view/appliedsciences)

رضایت سازمانی

رضایت‌مندی یعنی خرسندی مستمر، رها بودن از غم و اندوه و احساس شادمانی به سبب عضویت در یگان و شرکت در مأموریت‌های آن (الیاسی، ۱۳۸۲: ۱۳). بشر، طی چند سال گذشته، گام به دنیایی جدید نهاده که بی‌شک یکی از مهم‌ترین دستاوردهای آن، تحول و دگرگونی اساسی در ارتباطات و فن‌آوری‌های آن است. در روند پرشتاب رشد فن‌آوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی، لاجرم چهره زندگی دگرگون شده است. دنیای کنونی، بی‌شک دنیای سازمان‌هاست و متولیان این سازمان‌ها، انسان‌ها هستند. به بیانی دیگر، فلسفه وجودی سازمان، متکی به حیاتی انسان است. از آنجا که منابع انسانی نیمی از اوقات مفید خود را در محیط سازمانی و با شغل خود سپری می‌کنند، رضایت سازمانی یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین جنبه‌های زندگی کارکنان به شمار می‌آید. سرشت بیرون از محیط شغلی، بر احساسات آنان در محیط کار تأثیر می‌گذارد و چون شغل، بخشی عمده از زندگی است، پس رضایت از شغل بر رضایت کلی انسان از زندگی تأثیر دارد. ارتباط انسانی در سازمان تأثیری غیرقابل انکار بر اثر بخشی و رضایت افراد از شغل خود دارد و در ایجاد هماهنگی‌های لازم، بسیار مؤثر است. فرد با دریافت حقوق و مزایای کافی و متناسب خواهد توانست احتیاج‌های اساسی و ضروری خود و خانواده خویش را تأمین سازد و در ضمن انگیزه مؤثری برای

توسعه مهارت، معلومات و تصدی وی برای مشاغل پرمسئولیت خواهد بود. (شفیعی، ۱۳۷۹: ۱۰۹)

مهارت‌های مقابله‌ای

با گسترش فناوری و شرایط گذار از جامعه سنتی به جامعه صنعتی به حجم دشواری‌ها و رنج‌های انسان‌ها افزوده شده است و عوارضی چون اضطراب، افسردگی، خودکشی، فرار از تحصیل، احساس پوچی و... را بیشتر از گذشته شاهد هستیم. به موازات این دشواری‌ها روان‌شناسان و پژوهشگران راه‌های ارزشمندی را پیش چشم انسان‌های خواستار سلامت گشوده‌اند که تأمین کننده بهداشت روانی آن‌ها باشد. از دیدگاه لازاروس و فولکمن مقابله عبارت است از: «تلاش‌های فکری، هیجانی و رفتاری فرد که هنگام روبه رو شدن با فشارهای روانی به منظور غلبه کردن، تحمل کردن و یا به حداقل رساندن عوارض استرس به کار گرفته می‌شود.» (دافعی، ۱۳۷۶: ۷۹)

مقابله، نیازمند بسیج و آماده‌سازی نیروها و انرژی فرد است که با آموزش و تلاش به دست می‌آید، بنابراین با کارهایی که به طور اتوماتیک انجام می‌شود تفاوت اساسی دارد.

انواع مقابله: به طور کلی در برخورد با وضعیت‌های استرس‌زا دو نوع مقابله از طرف افراد به کار گرفته می‌شود:

۱- مقابله‌های کارآمد؛

۲- مقابله‌های ناکارآمد.

آنچه با عنوان مهارت‌های مقابله‌ای مطرح می‌شود همان روش‌های برخورد با مسایل است که از طرف فرد به طور آگاهانه طراحی و به اجرا درمی‌آید و نتیجه آن حل مسأله یا افزایش ظرفیت روان‌شناختی فرد برای از سرگذراندن موفقیت‌آمیز شرایط بحرانی و دور ماندن از آسیب‌های ناشی از بحران‌های روحی پیش آمده است. مقابله‌های ناکارآمد نیز تلاش‌هایی هستند که گرچه برای مقابله با شرایط دشوار به کار گرفته می‌شوند؛ اما نوعاً به بدتر شدن اوضاع و پیچیده‌تر شدن وضعیت منجر می‌شوند، پس نمی‌توان از این دسته مقابله‌ها به مهارت تعبیر کرد، مثلاً فردی که برای کاستن از استرس به مواد مخدر روی می‌آورد. گرچه نوعی مقابله با استرس و هیجان منفی در کوتاه مدت به

بررسی و تبیین شاخص‌های سنجش روحیه دفاعی یگان‌های رزمی نیروی زمینی سپاه در جنگ ناهمگون

وقوع می‌پیوندد؛ اما باید هزینه این لذت‌های کوتاه مدت را به صورت تحمل اعتیاد و عوارض شوم آن پردازد. (ریو، ۱۹۹۷ ترجمه سید محمدی، ۱۳۷۶: ۲۹)

کارگروهی

کارگروهی عبارت است از: مجموعه تلاش‌های آگاهانه، منسجم و هماهنگ فردی که برای دستیابی به هدف یا اهدافی مشترک صورت می‌گیرد و هم‌افزایی در محصول (نتیجه) را در پی دارد.

ضرورت کارگروهی و شواهد دینی آن

ضرورت کارجمعی را می‌توان از جوانب گوناگون مورد مطالعه و بررسی قرار داد؛ زیرا انجام برخی کارها به صورت فردی امکان‌پذیر نیست و لازم است تا به صورت گروهی صورت بگیرد، مثل بلند کردن یک وزنه سنگین که به نیروی افراد زیادی نیاز دارد. گاهی نیز هر چند امکان انجام کار به صورت فردی وجود دارد، اما مستلزم تحمل هزینه فراوان و فشار زیاد است، که از لحاظ کیفیت اجرا نیز قابل مقایسه با صورت جمعی آن نیست. گروهی انجام ندادن کار، به معنی عدم استفاده از امکاناتی است که در اختیار داریم، کسانی که قابلیت قرارگرفتن در کنار ما و در یک گروه را دارند، با توانایی‌های مختلف خود، هر یک سرمایه بالقوه‌ای هستند که بی‌توجهی به آن‌ها عقلایی نیست. هم‌چنین ما در عصر جهش‌های فناوری، در یک شرایط رقابتی سنگین در همه عرصه‌های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی قرار داریم. معمولاً کارکنان هر سازمان علاقه دارند که با گروهی که کار می‌کنند وابسته بوده و دل بستگی به محیط کار و اعضای هر سازمان داشته باشند. هر مدیر شایسته، لازم است شرایطی فراهم آورد تا همه کارکنان با همدیگر پیوستگی و ارتباط حسنه بیشتری حاصل نمایند. (صافی، ۱۳۶۸: ۹۰)

در برخی آیات و روایات، مضامینی وجود دارد، که حاکی از اهمیت کارگروهی است. به عنوان مثال در آیه: «تعاونوا علی البرّ و التقوی» (مائده-آیه ۳)، به تعاون و همکاری در تمامی کارهای خیر امر شده است. البته سیره انبیا و بزرگان دین در انجام مأموریت الهی خویش نیز قابل بررسی است حال سؤال این است که آیا مواردی داشته‌ایم که ایشان به صورت گروهی به این امر پرداخته باشند؟

بی‌تردید خدای متعال رسالت ابلاغ پیام را بر دوش شخص انبیا قرار داده و اگر برخی از پیامبران الهی این رسالت را به صورت گروهی و یا با کمک گرفتن از افراد دیگر پیش می‌بردند، به دلیل مزیت‌هایی بوده که در آن وجود داشته است.

برخی شواهد قرآنی، در تأیید کار گروهی عبارتند از:

«اذ ارسلنا الیهم اثنین فکذبوهما فعزنا بثالث فقالوا انا الیکم مرسلون» (یس - آیه ۸۳)

خدای متعال برای هدایت مردم انطاکیه ابتدا دو رسول می‌فرستد و بعد از تکذیب آنان توسط مردم، پیامبر سومی را ارسال می‌دارد.

از ظاهر این آیه به دست می‌آید، که حضور جمعی آن‌ها از سوی خداوند در بین مردم امری لازم دانسته شده، هر چند در عمل، نتیجه‌ای نبخشیده است. البته به دلیل این که قرآن کریم در این زمینه جزئیات بیشتری را مطرح نمی‌کند، نمی‌توان از نحوه هماهنگی و کار این رسولان با هم آگاه شد و یا تحلیلی ارائه کرد. البته ممکن است عدم ذکر جزئیات به این دلیل باشد که اصل انذار و تبشیر این رسولان در نظر خداوند مهم بوده و نحوه اجرای این مأموریت (فردی یا گروهی بودن آن) قابل ذکر نیست. به هر حال، می‌توان گفت که کار گروهی نه چندان پیچیده‌ای از سوی ایشان صورت گرفته است.

«فلولا نفر من کل فرقه منهم طائفة لیتفقوها فی الدین و لینذروا قومهم اذا رجعوا الیهم لعلهم یحذرون» (توبه - آیه ۱۲۲)

از برخی الفاظ این آیه می‌توان تأکید به کار جمعی را استخراج کرد. مانند لفظ طایفه که حداقل بر سه نفر اطلاق می‌شود و به همین دلیل است که فعل «تفقه»، «انذار» و «رجوع»، به صورت جمع آمده است. (www.hazah.net/fa/magrat.htm)

روش و ابزار جمع آوری اطلاعات

روش جمع آوری اطلاعات، به این صورت انجام گرفت که ابتدا حجم جامعه نمونه (آماری) مشخص شد و سپس حجم نمونه و یا همان آزمودنی‌ها شناسایی شده و پس از مراجعه به هر یک از آن‌ها، اهداف تحقیق را برای آن‌ها تشریح و نظر مساعد آنان را جلب شد؛ پس از قرار دادن پرسش نامه در اختیار افراد از آنان خواسته شد تا در حضور محقق مبادرت به تکمیل آن نموده و سپس پرسش نامه‌ها جمع آوری و کد گذاری شد.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات

- ۱ - مدارک کتابخانه‌ای، مقالات، پایان‌نامه‌ها و...؛
- ۲ - اسناد و مدارک و دستورالعمل‌های ابلاغی از ستاد مشترک سپاه و نیروی زمینی سپاه؛
- ۳ - تهیه و توزیع پرسش‌نامه؛
- ۴ - مصاحبه با نخبگان و صاحب نظران؛
- ۵ - شبکه اطلاع‌رسانی اینترنت به عنوان یک منبع مورد استفاده قرار گرفته است.

روش تحلیل و تجزیه و تحلیل آماری

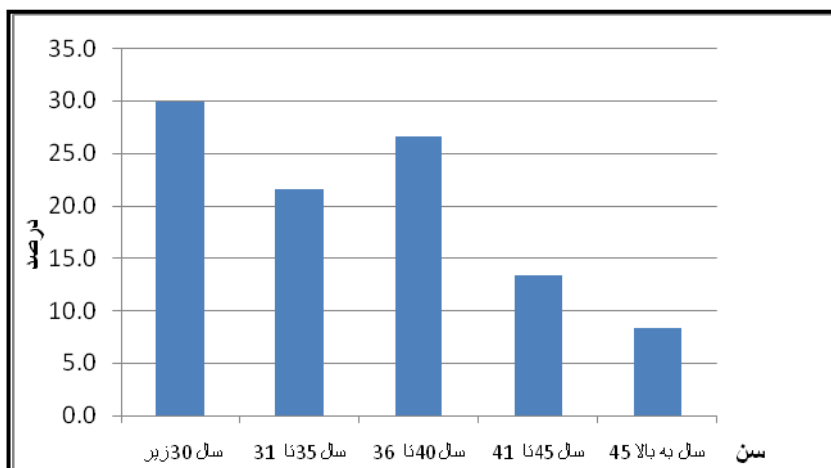
فرضیه‌های تحقیق با استفاده از اطلاعات حاصل از پرسش‌نامه‌ها با کمک نرم‌افزار «اس. پی. اس. اس» با استفاده از آزمون ضریب همبستگی «اسپیرمن و پیرسون» برای شناسایی میزان موفقیت و شاخص‌های مهم آن‌ها تحلیل می‌شود و به بررسی فرضیه‌های تحقیق مبنی بر وجود یا عدم وجود تفاوت معنی‌دار آماری بین متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق و شاخص‌های مهم آن‌ها و در نهایت اولویت بندی آن‌ها پرداخته می‌شود. یافته‌های پژوهش در دو بخش توصیفی و تحلیلی تشریح می‌شود. در بخش توصیفی ابتدا مشخصات جمعیت شناختی پاسخ‌دهندگان مورد بررسی قرار می‌گیرد و سپس در بخش بعدی نتایج حاصل از مؤلفه‌های پرسش‌نامه توصیف می‌گردد و آنگاه در بخش تحلیلی به بررسی سؤال‌های پژوهش پرداخته می‌شود. سپس با اولویت بندی نیازهای به دست آمده، به پرسش‌های تحقیق پاسخ داده می‌شود. در نهایت یافته‌های جانبی حاصل از پژوهش آورده شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

تحلیل توصیفی پاسخ دهندگان

جدول شماره (۱): توزیع آزمودنی‌ها برحسب سن آنان

سن	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
زیر ۳۰ سال	۷۲	۳۰	۳۰
۳۱ تا ۳۵ سال	۵۲	۲۱/۷	۵۱/۷
۳۶ تا ۴۰ سال	۶۴	۲۶/۷	۷۸/۳
۴۱ تا ۴۵ سال	۳۲	۱۳/۳	۹۱/۷
۴۵ سال به بالا	۲۰	۸/۳	۱۰۰
جمع	۲۴۰	۱۰۰	

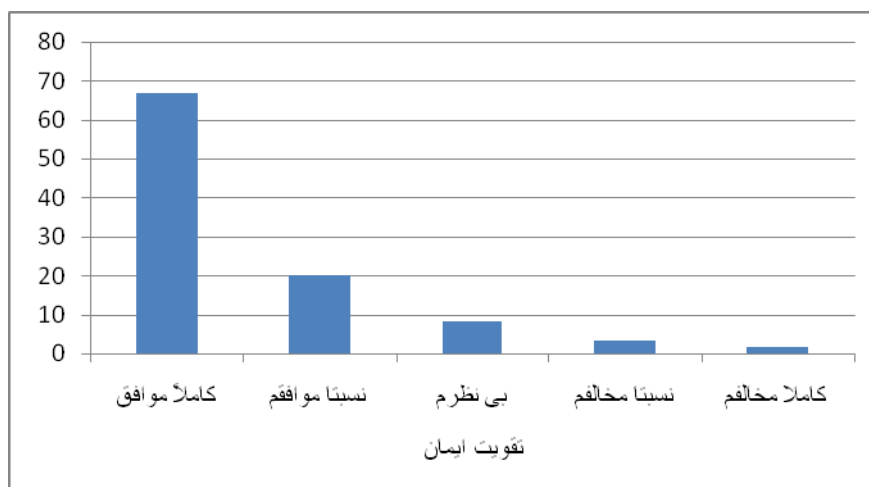
براساس اطلاعات مندرج در جدول بالا، از کل پاسخ‌گویان، بیش‌ترین تعداد یعنی ۳۰ درصد زیر ۳۰ سال سن داشته‌اند و کم‌ترین تعداد، معادل ۸/۳ درصد ۴۵ سال به بالا، ۲۱/۷ درصد ۳۱ تا ۳۵ سال، ۲۶/۷ درصد ۳۶ تا ۴۰ سال و ۱۳/۳ درصد ۴۱ تا ۴۵ سال به بالا بوده‌اند. در کل براساس درصد تجمعی محاسبه شده اکثریت کمتر از ۳۵ سال سن داشته‌اند، یعنی جوان و میان سال بوده‌اند.

بررسی و تبیین شاخص‌های سنجش روحیه دفاعی یگان‌های رزمی نیروی زمینی سپاه در جنگ ناهمگون

تحلیل توصیفی سؤال‌های پرسش‌نامه تحقیق

جدول شماره (۲): توزیع آزمودنی‌ها برحسب تقویت ایمان

تقویت ایمان	فراوانی	درصد	درصد تجمیعی
کاملاً موافق	۱۶۰	۶۶/۷	۶۶/۷
نسبتاً موافقم	۴۸	۲۰	۸۶/۷
بی نظرم	۲۰	۸/۳	۹۵
نسبتاً مخالفم	۸	۳/۳	۹۸/۳
کاملاً مخالفم	۴	۱/۷	۱۰۰
جمع	۲۴۰	۱۰۰	

همان‌طور که از اطلاعات جدول بالا بر می‌آید، از کل پاسخ‌گویان، بیش‌ترین تعداد، یعنی ۶۶/۷ درصد کاملاً موافق بوده‌اند و کم‌ترین تعداد، یعنی ۱/۷ درصد کاملاً مخالف بوده‌اند، هم‌چنین ۲۰ درصد نسبتاً موافق ارزیابی کرده‌اند، ۸/۳ درصد نظری نداشته‌اند و

۳/۳ درصد نسبتاً مخالف بوده‌اند. در کل اکثریت پاسخ‌گویان تقویت ایمان را باعث اعتقاد و شناخت بیشتر به رهبری و ولایت مداری می‌دانند.

آزمون فرضیه‌ها

رابطه فرهنگ علوی، عاشورایی و روحیه دفاعی

جدول شماره: (۳)

سطح معنادار	ضریب هم بستگی	فراوانی
۰/۰۵	۰/۶۱	۲۴۰

داده‌های جدول شماره سه نشان می‌دهد که بین فرهنگ علوی، عاشورایی و روحیه دفاعی، کارکنان رابطه معناداری وجود دارد.

بنابراین براساس یافته‌های تحقیق فرضیه اول تأیید می‌شود و می‌توان نتیجه گرفت که بین فرهنگ علوی، عاشورایی و روحیه دفاعی، رابطه وجود دارد. یعنی هرچه، فرهنگ علوی، عاشورایی بهتر در بین کارکنان پیاده شود روحیه دفاعی آن‌ها افزایش می‌یابد و هرچه به این مهم کم توجهی شود روحیه دفاعی تنزل می‌یابد.

رابطه رهبری و ولایت‌مداری با روحیه دفاعی

جدول شماره: (۴)

سطح معنی دار	ضریب هم بستگی	فراوانی
۵ درصد	۷۱ درصد	۲۴۰

نتیجه تحقیق و آزمون به عمل آمده از جدول شماره چهار نشان می‌دهد که بین رهبری و ولایت‌مداری و روحیه دفاعی، کارکنان رابطه معنی داری وجود دارد.

بنابراین فرضیه دوم تحقیق نیز تأیید می‌شود. بدین معنی که هرچه ولایت‌مداری در بین کارکنان ارتقا یابد، روحیه دفاعی کارکنان افزایش می‌یابد و هرچه ولایت‌مداری ضعیف‌تر باشد روحیه دفاعی کاهش می‌یابد.

بررسی و تبیین شاخص‌های سنجش روحیه دفاعی یگان‌های رزمی نیروی زمینی سپاه در جنگ ناهمگون

رابطه بین تعلق سازمانی و روحیه دفاعی

جدول شماره: (۵)

تعداد	ضریب هم بستگی	سطح معنی دار
۲۴۰	۶۲ درصد	۵ درصد

نتیجه تحقیق و آزمون به عمل آمده از آزمودنی‌های جدول شماره پنج حاکی از آن است که بین تعلق سازمانی و روحیه دفاعی کارکنان لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص) رابطه معنی داری وجود دارد. بنابراین نتایج حاصله از این تحقیق نشان می‌دهد که بین تعلق سازمانی و روحیه دفاعی لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص) ارتباط معنی داری وجود دارد. بنابراین فرضیه سوم تحقیق نیز ثابت می‌شود.

رابطه بین رضایت سازمانی و روحیه دفاعی

جدول شماره: (۶)

تعداد	ضریب هم بستگی	سطح معنی دار
۲۴۰	۷۲ درصد	۵ درصد

نتیجه تحقیق و آزمون به عمل آمده از آزمودنی‌های جدول شماره شش حاکی از آن است که بین رضایت سازمانی و روحیه دفاعی، کارکنان لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص) رابطه معنی داری وجود دارد. عوامل سازمانی، عوامل محیطی، ماهیت کار، عوامل فردی از عوامل مؤثر در رضایت سازمانی می‌باشند که لحاظ نمودن این عوامل باعث افزایش کارایی و ارتقای روحیه دفاعی کارکنان می‌گردد. بنابراین نتایج حاصله از این تحقیق نشان می‌دهد بین رضایت سازمانی و روحیه دفاعی کارکنان لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص) ارتباط معنی داری وجود دارد. بنابراین فرضیه سوم تحقیق نیز ثابت می‌شود.

رابطه بین مهارت‌های مقابله‌ای و روحیه دفاعی

جدول شماره: (۷)

تعداد	ضریب هم بستگی	سطح معنی دار
۲۴۰	۵۹ درصد	۵ درصد

نتیجه تحقیق و آزمون به عمل آمده از آزمودنی‌های جدول شماره هفت نشان می‌دهد که بین دو متغیر بالا رابطه معنی داری وجود دارد. داده‌های مندرج در جدول حاکی از آن است که بین دو مؤلفه مهارت‌های مقابله‌ای و روحیه دفاعی، کارکنان لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص) در سطح $P < 0/05$ رابطه معناداری وجود دارد. بنابراین زمانی که کارکنان از این شاخص برخوردار باشند، در انجام مأموریت محوله موفق‌تر و از روحیه دفاعی بالاتری برخوردار خواهند بود. بنابراین فرضیه چهارم نیز اثبات می‌شود.

رابطه بین کارگروھی و روحیه دفاعی

جدول شماره: (۸)

تعداد	ضریب هم بستگی	سطح معنی دار
۲۴۰	۶۹ درصد	۵ درصد

نتیجه تحقیق و آزمون به عمل آمده از آزمودنی‌های جدول شماره هشت نشانگر این است که بین کارگروھی و روحیه دفاعی کارکنان لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص) رابطه معنی داری وجود دارد. با توجه به داده‌های جدول که بیانگر ارتباط معنادار بین کارگروھی و روحیه دفاعی، با احتساب خطای ۵ درصد است. پس فرضیه پنجم نیز ثابت می‌شود.

نتیجه گیری و پیشنهادها

نتیجه و پیشنهادهای این پژوهش بر اساس یافته‌های آن و در خصوص فرضیاتی که تأیید شده‌اند، به شرح زیر تنظیم و ارائه می‌شود:

جامعه کارکنان لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص) عمدتاً متشکل از افرادی جوان، با تحصیلات دانشگاهی و سابقه عضویت چندین ساله را دارا می‌باشند. همچنین جامعه

بررسی و تبیین شاخص‌های سنجش روحیه دفاعی یگان‌های رزمی نیروی زمینی سپاه در جنگ ناهمگون

نمونه نشان می‌دهد که کارکنان لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص) از لحاظ تحصیلات و سابقه خدمتی از پختگی و بالندگی بسیار مناسبی برخوردارند.

جدول شماره: (۹) میزان رابطه شاخص‌ها با روحیه دفاعی

رتبه	ضریب هم بستگی با روحیه	شاخص‌ها
اول	۰/۷۲	رضایت مندی
دوم	۰/۷۱	رهبری، ولایت مداری
سوم	۰/۶۹	کارگروهی
چهارم	۰/۶۲	تعلق سازمانی
پنجم	۰/۶۱	فرهنگ علوی، عاشورایی
ششم	۰/۵۹	مهارت‌های مقابله‌ای

با استناد به جدول شماره نه رضایت‌مندی، رهبری و ولایت‌مداری، کارگروهی، تعلق سازمانی، فرهنگ علوی و عاشورایی و مهارت‌های مقابله‌ای به ترتیب با ضرایب همبستگی ۷۲درصد، ۷۱درصد، ۶۹درصد، ۶۲درصد، ۶۱درصد، ۵۹درصد، جایگاه اول تا ششم را در بین شاخص‌ها دارا می‌باشند، که شاخص‌های رضایت‌مندی (سازمانی) و رهبری و ولایت‌مداری ابعاد گسترده‌تر و فراگیرتری را نسبت به چهار عوامل دیگر دارا می‌باشند و باید در برنامه ریزی‌ها مد نظر قرار گیرد. همچنین بررسی عوامل معنوی، مادی، سازمانی و اجتماعی در ارتقای روحیه دفاعی کارکنان لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص) نشان می‌دهد که به رغم اهمیتی که تمامی عوامل یاد شده دارند، اما به لحاظ نقشی که هر کدام از آن‌ها در ارتقای روحیه دفاعی کارکنان می‌توانند داشته باشند و یا عهده دار باشند از اولویت یکسانی در نظر پاسخ‌گویان برخوردار نیستند.

به طور کلی موارد زیر پیشنهاد می‌شود تا به واسطه اجرا و تقویت شاخص‌های تبیین شده بتوان به صورت چشمگیر روحیه دفاعی کارکنان را ارتقا داد:

۱- تلاش فرماندهان برای ارتقای رضایت مندی شغلی کارکنان با تخصیص بودجه‌های متناسب برای ارائه خدمات بهتر روحی رفاهی، حقوق و مزایا، تورهای زیارتی و سیاحتی و اردوهای تفریحی و ...؛

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

- ۲- برگزاری مستمر کلاس‌های آموزشی، توسعه بصیرتی، ارتقای فرهنگ علوی، سیره نبوی و ولایت محوری برای کارکنان؛
- ۳- توجه ویژه به این که افراد در بدو استخدام شاخص‌های تبیین شده را دارا باشند تا در هنگام خدمت باعث حفظ و ارتقای روحیه دفاعی شود.
- ۴- تلاش مستمر فرماندهان و مسئولان برای افزایش مهارت‌های فردی و عمومی مورد نیاز کارکنان، آموزش‌های لازم را در سطح کمی و کیفی برای ارتقا مهارت‌های مقابله‌ای؛
- ۵- تلاش برای تلفیق شاخص‌ها با یکدیگر برای هم پوشانی بهتر در راستای اجرای مأموریت‌ها و ارتقای روحیه دفاعی کارکنان؛

بررسی و تبیین شاخص‌های سنجش روحیه دفاعی یگان‌های رزمی نیروی زمینی سپاه در جنگ ناهمگون

کتابنامه:

- ۱- الیاسی، محمد حسین (۱۳۸۲)، فرآیند تخریب روحیه ارتش عراق توسط امریکا، فصلنامه سیاست دفاعی، سال یازدهم، بهار، شماره ۴۲.
- ۲- امام خمینی، روح الله (۱۳۵۸)، صحیفه نور، جلد ۷، تهران: انتشارات وزارت ارشاد.
- ۳- جان مارشال ریو (۱۳۷۶)، انگیزش و هیجان، ترجمه یحیی سید محمدی، انتشارات نشر ویرایش.
- ۴- جدی، سید مجید، بررسی الگوی بهینه مدیریت بحران شهری با تأکید بر حادثه کوی دانشگاه تهران: پروژه تحقیقاتی، دانشکده و پژوهشکده علوم دفاعی و امنیت ملی، دانشگاه امام حسین (ع).
- ۵- خرسندی نیا، علی (۱۳۸۶)، بررسی و سنجش عوامل مؤثر بر روحیه کارکنان پلیس ضد اغتشاش، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه امام حسین (ع).
- ۶- دافعی، مریم (۱۳۷۶)، بررسی رابطه روش‌های مقابله‌ای با ویژگی‌های فردی و سلامت روانی زوج‌های نابارور یزد، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم پزشکی دانشگاه تربیت مدرس.
- ۷- دلدار شیخی، جواد و فضل‌ی، مهدی (۱۳۸۷)، فصلنامه عملیات روانی، شماره ۲۰.
- ۷- روزنامه کیهان، مورخ ۷۹/۹/۸.
- ۹- شفیعی، محمد و دیگران (۱۳۷۹)، بررسی عوامل مؤثر بر خوشایندسازی محیط خدمت سربازان، تهران: سازمان قضایی نیروهای مسلح.
- ۱۰- صافی، احمد (۱۳۶۸)، مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، تهران: انتشارات دفتر آموزش ضمن خدمت آموزش و پرورش.
- ۱۱- عقیدتی سیاسی ارتش (۱۳۷۰)، ارتش در نگاه رهبر، تهران: انتشارات ارتش.
- ۱۲- فصلنامه مطالعات دفاعی و امنیتی شماره ۶۳، تهران: دانشکده و پژوهشکده دفاعی سپاه.
- ۱۳- نوروزی، محمدتقی (۱۳۸۵)، فرهنگ دفاعی - امنیتی، مدیریت پژوهش، مدیریت راهبردی، تهران: دانشگاه امام حسین (ع)، انتشارات سنا.
- ۱۴- یوسفی، محمد رضا (۱۳۷۸)، بررسی عوامل مؤثر بر روحیه نظامی دانشجویان دانشگاه امام حسین (ع)، پایان نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی دکتر لطفعلی عابدی، تهران: دافوس، دانشگاه امام حسین (ع).

1- [www.aftabir.com/articles/view/appliedsciences\(2011\)](http://www.aftabir.com/articles/view/appliedsciences(2011))

2- [www.hawzah.net/fa/MagArt.html\(2012\)](http://www.hawzah.net/fa/MagArt.html(2012))

3- (<http://www.wiki pedia.org>) (2011)

بررسی میزان اثربخشی طرح‌های بسیج سازندگی در غنی

سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی در استان سمنان

ابراهیم نجفی^۱

محمد حسین قزوینی^۲

تاریخ دریافت: ۹۱/۱۰/۱۲

تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۱/۳۰

چکیده

مروری بر نتایج عملکرد رده‌های مختلف بسیج سازندگی نشان می‌دهد، فعالیت‌ها و اقدام‌های انجام شده در عین حالی که توانسته است موجبات غنای پوشش اوقات فراغت جوانان را در ابعاد فردی و گروهی فراهم نماید، به میزان قابل توجهی در خدمت رسانی، اشتغال زایی، بازسازی، بهسازی، عمران و آبادانی مناطق محروم کشور به‌ویژه در عرصه‌های آموزش و پرورش، کشاورزی و منابع طبیعی، محیط زیست، فعالیت‌های فنی و حرفه‌ای مؤثر واقع شده است. هدف این پژوهش بررسی میزان اثربخشی طرح‌های سازمان بسیج سازندگی در غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی استان سمنان می‌باشد. این پژوهش پیمایشی و از نوع توصیفی است و برای گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه استفاده شده است. روش‌های آماری به کار رفته برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های آماری پژوهش حاضر، ابتدا اطلاعات حاصل از پرسشنامه‌ها استخراج و در جدول اطلاعات کلی یا جدول مادر تنظیم شد، سپس تمام اطلاعات با استفاده از رایانه و از طریق نرم افزار SPSS مورد پردازش قرار گرفت و سپس با استفاده از آمارهای توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در تجزیه و تحلیل توصیفی اطلاعات، ابتدا ویژگی‌های جمعیت شناختی جوانان بسیجی (اعم از جنسیت، میزان تحصیلات، رشته تحصیلی و سابقه خدمت در بسیج) با استفاده از جداول توزیع فراوانی و درصدی تحلیل شد و سپس وضعیت کلی طرح‌های بسیج سازندگی و به

۱- استادیار دانشگاه جامع امام حسین(ع)؛

۲- دانش آموخته کارشناسی ارشد مدیریت امور دفاعی دانشکده و پژوهشکده دفاعی (دافوس).

عبارتی شاخص‌های آماری مربوط به هر یک از سؤال‌های پرسش‌نامه و مؤلفه‌های آن محاسبه و تبیین شد.

کلید واژه‌ها: اوقات فراغت، اثربخشی، طرح‌های بسیج، غنی‌سازی، جوانان استان سمنان

مقدمه

مرور بر ادبیات اسلامی و بسیج نشان می‌دهد رهنمودها و تأکیدات مقام معظم رهبری در دیدار با فرماندهان سپاه و بسیج برای بهره‌گیری از نیروی هیجان، نشاط و شادابی نسل جوان در امور سازندگی، خدمات‌رسانی و محرومیت‌زدایی، رسالت غیرقابل انکار هدایت و مدیریت مشارکت نسل جوان در نهادینه‌سازی و باروری و فراگیری هرچه بیشتر بسیج در تمامی عرصه‌ها و میدان‌های پیش روی انقلاب و نظام اسلامی را به ارمغان خواهد آورد. یکی از این میدان‌های مؤثر و وسیع برای نشان دادن کارآمدی نظام اسلامی میدان سازندگی با تأکید به مشارکت‌های داوطلبانه نسل جوان است، چرا که نسل جوان به عنوان یکی از پویاترین گروه‌های اجتماعی در عین حال که دارای توان و انرژی بالایی برای مشارکت در ساختن جامعه است، دارای تمایلات، احساسات و عواطفی است که نیازمند هدایت و مدیریت صحیح می‌باشد تا در آن فضا شاهد شکوفایی استعدادها، خلاقیت‌ها، رشد و بالندگی شخصیت آن بود. (عبدالملکی، ۱۳۸۷: ۳۶) کشور ایران با ترکیب حدود ۶۵ درصد جمعیت جوانان، جزو یکی از جوان‌ترین کشورهای جهان محسوب می‌شود و استان سمنان با داشتن ۲۱۱۸۵۳ نفر جوان از ترکیب کل جمعیت ۵۸۹۷۴۲ نفر سهم به‌سزایی از آن را به خود اختصاص داده است. این موضوع خود به خود ضرورت سیاست-گذاری و برنامه‌ریزی در مورد جوانان و حضور مؤثر آنان در جامعه را یادآوری می‌کند. (سالنامه آماری استان سمنان، ۱۳۸۸) سپاه قائم آل محمد استان سمنان به منظور فعال نمودن رده‌های مقاومت بسیج در استان سمنان تعداد ۲۰۳۳۶۶ نفر را جذب بسیج سپاه استان نموده است که از این تعداد ۱۸۹۶۰ نفر از جوانان با عضویت عادی و فعال در بسیج دانش‌آموزی و دانشجویی و بسیج طلاب استان عضو می‌باشند. (سپاه قائم آل محمد (ص)، ۱۳۹۰: ۲۸) مانند بسیاری دیگر از مفاهیم و مقولات اجتماعی چگونگی گذران اوقات فراغت و شیوه‌های پوشش آن مرهون تجربه بشری است و انباشتگی ایجاد شده در این حوزه دارای آموزه‌هایی برای کل بشریت و

بررسی میزان اثربخشی طرح‌های بسیج سازندگی در غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی در استان سمنان

جوامع مختلف است. (عبدالملکی، ۱۳۸۷: ۵۶) گرچه میزان و نوع اوقات فراغت و همچنین فرآیندهای پاسخ‌گویی به آن تابعی از شرایط اجتماعی، سبک‌های زندگی فردی و جمعی، ارزش‌های اجتماعی و انگیزه‌های اجتماعی بوده و از جامعه‌ای به جامعه دیگر متفاوت است؛ اما به‌طور قطع تشابه و تفاوت‌هایی که ممکن است میان برنامه‌های اوقات فراغت جوانان در جامعه ایران و استان‌های دیگر وجود داشته باشد، می‌تواند ریشه در نیاز مشترک جوانان داشته باشد که عاملی برای نزدیکی و فهم مشترک یک موضوع باشد، یا برعکس محدودیت‌های ناشی از فرهنگ‌ها و ارزش‌های متفاوت حاکم بر جوامع گوناگون و همچنین استان‌ها و شهرستان‌ها راهی برای تثبیت موقعیت‌ها و برنامه‌های متناسب برای نسل جوان استانی باشد که دارای اهداف و آرمان‌های خاص منطقه خود است. بدون شک رصد کردن تجربه‌ها، اندوخته‌ها و یافته‌ها در استان‌های مختلف در حوزه اوقات فراغت جوانان و غنی سازی فعالیت‌ها و اقدام‌ها در این عرصه مستلزم دقت‌ها، دغدغه‌ها و گزینش متناسب است که ملاحظات اساسی را پیش روی هر فرد قرار می‌دهد و محقق نیز در این گزارش به آن پایبند بوده است. پرواضح است که برنامه‌ها، فعالیت‌ها و اقدام‌هایی که نشان از اشتراک ارزشی و نیاز مشترک جوانان می‌باشد با ملاحظات خاصی می‌تواند وارد مدل نهایی و تبدیل به یک رفتار فراغتی برای بهره برداران شود و برعکس تفاوت‌هایی که ناشی از محدودیت‌ها یا تفاوت فرهنگی و نظام ارزشی بر آن مسلط است، نمی‌تواند به راحتی جایی در مدل رفتار فراغتی ما پیدا کند و اصولاً نمی‌تواند به عنوان هدف غنی سازی اوقات فراغتی برای جوانان بسیجی قرار گیرد. در جدول (۱) مدل مفهومی این مفاهیم آورده شده است. (پریستون: ۱۹۹۸)

جدول (۱): مدل مفهومی

بیان مسأله

با پیچیده‌تر شدن زندگی اجتماعی و افزایش آهنگ تغییرات اجتماعی نحوه پاسخ‌گویی به نیازهای زمان فراغت شهروندان و پوشش مطلوب آن به‌ویژه برای اقشار جوان، به عنوان یک مسأله اساسی پیش روی رهبران، مدیران و اندیشمندان اجتماعی

قرار گرفته است، و حتی این مسأله تا سطح یک موضوع جهانی ارتقا یافته است به طوری که در بند (۵) پیش نویس اعلامیه حقوق و مسؤولیت‌های جوانان سازمان ملل متحد در این رابطه چنین یادآوری شده است «دسترسی داشتن به استراحت و اوقات فراغت و سرگرمی که این اوقات می‌تواند اهدافی مشابه اهداف آموزش داشته باشد، جامعه و مقام‌های عمومی باید شرایط مادی لازم را در اختیار جوانان قرار دهند تا آن‌ها قادر باشند از این حق برای استفاده سازنده از اوقات فراغتشان بهره‌گیری کنند و به منظور گذراندن مفید اوقات فراغت، جوانان باید متناسب با ابزارها و توانایی‌هایشان در کارهای فعال و خلاق مشارکت کنند». (رامیز، ۱۳۷۸: ۷۶) بنابراین اوقات فراغت علی‌رغم این که در گذشته یک مسأله غیر رسمی و تا حدودی فردی محسوب می‌شد، اما امروزه بسیاری از اندیشمندان اجتماعی بر این باورند که اوقات فراغت پدیده‌ای جمعی، پیچیده و چند بعدی است. از آن جهت که می‌توان از این بستر برای انتقال ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی به نسل‌های بعدی استفاده کرد، یک «فرصت فرهنگی» محسوب می‌شود. به طوری که در فرآیند مدیریت و پوشش آن می‌توان ضمن واکنش سازی جوانان در مقابل انحرافات، آسیب‌ها و توطئه‌های فرهنگی، مشارکت فعال و مؤثر آنان را برای تحقق آرمان‌ها و اهداف اجتماعی در آینده بلند مدت به صورت ذهنی و عملی جلب نمود. بنابراین اوقات فراغت در دوران جدید به عنوان یک فرصت فرهنگی می‌تواند تبدیل به فضای مؤثر برای مشارکت و تعامل هرچه بیشتر نسل جوان با جامعه باشد. (عبدالملکی، ۱۳۹۰: ۲۳) بر همین اساس و در راستای تحقق منویات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) که اولین بار در جمع فرماندهان و مسؤولان سپاه در مورخه ۱۳۷۹/۲/۱۷ اندیشه به‌کارگیری جوانان در عرصه سازندگی و آبادانی و رفع محرومیت‌ها و توسعه نیافتگی فرهنگی و اقتصادی مناطق محروم کشور را مطرح فرمودند، و نقطه کانونی آن را پوشش مطلوب و کامل اوقات فراغت جوانان و بهره‌گیری از نیروی فعال و نشاط نسل جوان در این مسیر قرار دادند، سازمان بسیج سازندگی نیروی مقاومت سپاه با برنامه‌ریزی‌های متنوع و گسترده اقدام به آموزش، سازماندهی و به‌کارگیری خیل عظیم جوانان داوطلب در این حوزه نمود. به طوری که مقام معظم رهبری در رهنمودهایشان در خصوص بسیج سازندگی می‌فرمایند: «طرح (بسیج سازندگی) به منظور استفاده از نیرو و نشاط جوانان برای سازندگی کشور در اوقات فراغت به درخواست اینجانب

فراهم شده است. (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۴، دارایی، ۱۳۸۴: ۳۴۰) این در حالی است که براساس نتایج تحقیق قبادی (۱۳۸۶) و همچنین جلیلی (۱۳۸۴) بیشتر مردم و بسیجیان خواستار پوشش مطلوب و مؤثر اوقات فراغت جوانان از جانب بسیج هستند. (عبدالملکی، ۱۳۸۷: ۳) مروری بر نتایج عملکرد رده‌های مختلف بسیج سازندگی نشان می‌دهد، فعالیت‌ها و اقدام‌های انجام شده در عین حالی که توانسته است موجبات غنای پوشش اوقات فراغت جوانان را در ابعاد فردی و گروهی فراهم نماید، به میزان قابل توجهی در خدمت رسانی، اشتغال‌زایی، بازسازی، بهسازی، عمران و آبادانی مناطق محروم کشور؛ به ویژه در عرصه‌های آموزش و پرورش، کشاورزی و منابع طبیعی، محیط زیست، فعالیت‌های فنی و حرفه‌ای مؤثر واقع شده است. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در جمع فرماندهان بسیج در تاریخ ۱۳۸۴/۶/۲ در این رابطه می‌فرمایند: «بسیج سازندگی برکات داشته است. مگر ما نمی‌خواهیم امکانات کشور را به ابعاد زوایای این کشور که محروم‌اند درست کانال-کشی کنیم؟ این یکی از بهترین و امین‌ترین کانال‌هاست، این را در ردیف کارهای دیگر نمی‌شود قرار داد، این کار خیلی مهم است، من بر مسأله بسیج سازندگی تأکید می‌کنم.» (سازمان بسیج سازندگی، ۱۳۸۹) علی‌رغم موفقیت‌های به‌دست آمده از حیث تنوع و اثربخشی برنامه‌ها و گستردگی حوزه فعالیت‌های اجرا شده، مسؤولان ارشد و مدیران بخش‌های مختلف بسیج سازندگی استان سمنان بر این باورند که در راستای عمق بخشی و کارآمد کردن شیوه‌های غنی‌سازی اوقات فراغت در عرصه سازندگی، بتوان از تجربه‌ها و اندوخته‌های سایر استان‌ها به ویژه استان‌هایی که از نظر اقلیمی و اقتصادی و فرهنگی با استان سمنان مشابه می‌باشند و سابقه به‌کارگیری نیروهای مردمی و جوانان داوطلب را در امور بازسازی و عرصه سازندگی دارند، استفاده نمود. به عبارت دیگر با بررسی سوابق و اقدام‌های سایر استان‌ها در این زمینه و بومی سازی تجربیات آنان می‌توان به الگوهای فراتر از تجربیات و عملکرد کنونی سازمان بسیج سازندگی در استان سمنان در این میدان دست یافت. به طوری که بتوان با گشودن افق‌های نوین در ابعاد نظری و عملی به غنی‌سازی و پوشش مطلوب و مناسب اوقات فراغت جوانان در استان نایل آمد. همان طور که ذکر شد براساس منویات مقام معظم رهبری و عزم مدیران و اعضای بسیج استان سالیان متمادی است که برنامه‌های غنی‌سازی اوقات فراغت جوانان در دایره مأموریت‌ها و برنامه‌های بسیج سازندگی جایگاه برجسته‌ای یافته است و بسیج

عملاً با سازماندهی و به کارگیری نسل جوان استان به‌ویژه دانش آموزان و دانشجویان بسیجی عملکرد خاصی، از خود به‌جای گذاشته است، به گونه‌ای که برخی معتقدند نوآوری‌ها و ابتکارات بسیج در این حوزه تحسین بسیاری از مسئولان و مردم را به همراه داشته است، در عین حال گروهی نیز براین باورند که این نوع عملکرد و به‌کارگیری جوانان در ایام فراغت دارای تجربه و سابقه‌ای موفق نبوده است. پس به صورت رسمی و غیر رسمی به مقاومت در مقابل این عمل می‌پردازند. به‌طور قطع بسیاری از ابهام‌ها و مقاومت‌های طرح شده در این حوزه می‌تواند ناشی از آن باشد که در حال حاضر شناخت و اطلاعات مستند کامل و جامعی از تجربه‌ها، برنامه‌ها، اقدام‌ها و فعالیت‌های سایر کشورها و در داخل کشور در این حوزه وجود ندارد. بنابراین با علم به این‌که اوقات فراغت و چگونگی گذران آن پدیده‌ای چند بعدی و پیچیده است و ممکن است از جامعه‌ای تا جامعه‌ای و از استانی تا استان دیگر تفاوت‌های آشکاری با هم داشته باشد و برنامه‌ها و فعالیت‌ها در این حوزه ممکن است به شرایط اقلیمی، اجتماعی و اقتصادی خاص تعلق داشته باشد. مسأله محوری این پژوهش بررسی و شناخت سوابق، تجربیات، برنامه‌ها و فعالیت‌های بسیج سازندگی استان سمنان در پوشش اوقات فراغت جوانان است، تا بتوان میزان اثر بخشی این فعالیت‌ها را اندازه‌گیری نمود.

اهداف تحقیق

هدف اصلی

هدف اصلی مقاله، بررسی میزان اثر بخشی فعالیت‌های بسیج سازندگی استان سمنان در غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی است.

اهداف فرعی

- ۱- تعیین میزان اثر بخشی طرح‌های بسیج سازندگی در عرصه خدمات منابع طبیعی، کشاورزی و آبخیزداری در غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی؛
- ۲- تعیین میزان اثر بخشی طرح‌های بسیج سازندگی در عرصه عمران و آبادانی روستایی، مرمت و بهسازی و زیباسازی مدارس در غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی؛

- ۳- تعیین میزان اثر بخشی طرح‌های بسیج سازندگی در عرصه خدمات درمانی و آموزش بهداشت در غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی؛
- ۴- تعیین میزان اثر بخشی طرح‌های بسیج سازندگی در عرصه آموزش فنی و حرفه‌ای، مهارتی و خدمات علمی و اشتغال‌زایی جوانان در غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی؛
- ۵- تعیین میزان اثربخشی طرح‌های بسیج سازندگی در عرصه فعالیت‌های فرهنگی و مشارکت جمعی و مردمی جوانان در غنی‌سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی؛
- ۶- تعیین میزان اثربخشی طرح‌های بسیج سازندگی در عرصه خدمات رسانی محرومیت زدایی در غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی.

فرضیه‌های تحقیق

- ۱- سابقه حضور در اردوهای سازندگی بر میزان مشارکت بسیجیان در برنامه‌های بسیج سازندگی تأثیر دارد؛
- ۲- بین تعداد دفعات حضور در اردوهای سازندگی و غنی سازی اوقات فراغت رابطه وجود دارد؛
- ۳- بین میزان مشارکت در برنامه‌های سازندگی در امور عمرانی و آبادانی و غنی سازی اوقات فراغت جوانان رابطه وجود دارد؛
- ۴- میزان تأثیر مشارکت در برنامه‌های بسیج سازندگی در امور مرمت، بهسازی و زیبا سازی مدارس؛
- ۵- بین میزان مشارکت در برنامه‌های بسیج سازندگی در امور کشاورزی و منابع طبیعی و غنی سازی اوقات فراغت بسیجیان رابطه وجود دارد؛
- ۶- بین میزان مشارکت در برنامه‌های بسیج سازندگی در امور فرهنگی و غنی سازی اوقات فراغت رابطه وجود دارد؛
- ۷- بین میزان مشارکت در برنامه‌های سازندگی در امور آموزش فنی و حرفه‌ای و غنی سازی اوقات فراغت جوانان رابطه وجود دارد؛
- ۸- بین میزان مشارکت در برنامه‌های بسیج سازندگی در امور خدمات بهداشتی و حرفه‌ای و غنی سازی اوقات فراغت رابطه وجود ندارد؛

- ۹- بین میزان مشارکت در برنامه‌های بسیج سازندگی در امور خدمات اجتماعی، حمایتی از نیازمندان و غنی سازی اوقات فراغت جوانان رابطه وجود دارد؛
- ۱۰- بین میزان مشارکت در برنامه‌های بسیج سازندگی براساس شهرستان پاسخ‌گویان و غنی سازی اوقات فراغت رابطه وجود دارد.

تعاریف و اصطلاحات

بسیج: واژه بسیج در فرهنگ آریان پور میبلیژیشن تعبیر شده که به معنی اسباب، ساز و کار و سازمان جنگی به کار می‌رود و از لحاظ فرهنگی، بسیج یعنی مشارکت داوطلبانه مردم در عرصه‌های مختلف مذهبی، سیاسی و اجتماعی. در جامعه ایران بعد از انقلاب اسلامی، جایگاه و کارکرد بسیج را غالباً در امور دفاعی و نظامی تلقی می‌کنند. حال آن که مفهوم بالا یعنی حضور مردمی (اقشار مردم) در فعالیت‌های اجتماعی گوناگون، هر زمان که نیاز باشد و ارگان‌های دولتی به تنهایی از عهده آن امور برنایند. علاوه بر این بر اساس فرمایشات حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری تعریف زیر را برای بسیج ارایه نموده است که نگارنده در این تحقیق برگزیده است «بسیج تشکلی مردمی، فراگیر و همه جانبه برای حضور و فعالیت در عرصه‌ها و میدان‌های مورد نیاز کشور و انقلاب می‌باشد که با جذب، آموزش، سازماندهی و به‌کارگیری آحاد مردم از آمادگی لازم برای پاسخ‌گویی به نیازهای پیش روی نظام اسلامی برخوردار است». براساس این تعریف عمده‌ترین عرصه‌ها و کارکردهای مورد نیاز نقش‌آفرینی بسیج عبارتند از: کارکردهای دفاعی و امنیتی، علمی و فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و سازندگی که در نهایت باید به کارآمدی نظام اسلامی در تحقق اهداف و همچنین رفع تهدیدها بیانجامد. (عبدالملکی، ۱۳۹۰: ۳۶)

بسیج سازندگی: سازمان بسیج سازندگی یکی از رده‌های صفی و تخصصی تشکیلات سازمان بسیج مستضعفین محسوب می‌شود که در نتیجه رهنمودهای مقام معظم رهبری در جهت انجام رسالت‌ها و مأموریت‌های سازندگی، عمران و آبادانی کشور با هدف محرومیت زدایی و کمک به توسعه مناطق محروم کشور در سال ۱۳۷۹ تشکیل شده است. بنابراین، بسیج سازندگی شامل مجموعه اقدام‌هایی است که با به‌کارگیری نیروهای مردمی و همکاری و هماهنگی سایر دستگاه‌های دولتی در عرصه‌های مختلف اعم از عمرانی، آموزشی، فرهنگی و خدماتی در جهت رفع

- محرومیت و هدایت و توزیع مناسب و عادلانه امکانات در مناطق مختلف کشور، به‌ویژه روستاها و مناطق محروم انجام می‌شود؛
- عمده‌ترین مأموریت‌ها و فعالیت‌ها در حوزه بسیج سازندگی عبارتند از:
- ۱- غنی‌سازی اوقات فراغت جوانان با به‌کارگیری جوانان در عرصه‌های سازندگی؛
 - ۲- خدمت‌رسانی و مردم‌یاری و محرومیت‌زدایی در روستاها و مناطق محروم کشور؛
 - ۳- شناسایی زمینه‌های اشتغال و فعالیت در اشتغال‌زایی برای جوانان در مناطق مختلف؛
 - ۴- منابع طبیعی، کشاورزی و آبخیزداری؛
 - ۵- بهسازی، مرمت و زیباسازی مدارس؛
 - ۶- بهداشت و درمان و مراقبت‌های بهداشتی؛
 - ۷- فعالیت‌های زیست‌محیطی و حفظ و پاکسازی محیط زیست؛
 - ۸- آموزش علمی و خدمات مشاوره علمی و تقویتی برای دانش‌آموزان؛
 - ۹- آموزش فنی و حرفه‌ای و ارتقای مهارت‌های زندگی و کارآفرینی؛
 - ۱۰- فعالیت‌های عمرانی و توسعه مناطق محروم و دور افتاده؛
 - ۱۱- سایر عرصه‌ها و فعالیت‌های متناسب با نیازهای جوانان.

علاوه بر این، مطابق قانون جدید مصوب مجلس شورای اسلامی و بر اساس ماده یک این قانون، سازمان بسیج سازندگی و رده‌های تابعه آن می‌توانند مجری طرح‌های عمومی و دولتی محسوب شوند و مجاز به تبادل توافق‌نامه و انعقاد قرارداد با دستگاه‌های اجرایی می‌باشند و دستگاه‌های اجرایی مجازند در پروژه‌های واگذاری نسبت به تفویض اختیار لازم به بسیج سازندگی اقدام و در جهت محرومیت‌زدایی، عمران و آبادانی روستاها و مناطق محروم، غنی‌سازی اوقات فراغت جوانان در عرصه‌های کار و تلاش و بهره‌برداری از توانایی آن‌ها، توسعه سازندگی معنوی و مادی کشور به ویژه در طرح‌های عام‌المنفعه، افزایش توان فنی و تجربی جوانان داوطلب و بسیجیان، ایجاد فضای مناسب برای تمرین فعالیت‌های گروهی و کمک به رفع مشکل اشتغال جوانان اعم از دایم و موقت اقدام نمایند. براساس ماده ۲ این قانون، تمامی وزارتخانه‌ها، مؤسسات و سازمان‌های دولتی و عمومی شرکت‌ها و مؤسسات، شمول قانون بر آن‌ها مستلزم ذکر یا تصریح نام است، مجاز هستند متناسب با میزان آمادگی بسیج سازندگی بخشی از فعالیت‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های تملک‌دارایی زود بازده کم

بررسی میزان اثربخشی طرح‌های بسیج سازندگی در غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی در استان سمنان

هزینه و عام‌المنفعه، امدادی، فرهنگی و مردم یاری خود را با استفاده از نیروی داوطلب بسیجی و متخصصان سازمان یافته از سوی سازمان بسیج سازندگی اجرا نمایند. در کشورهای مختلف تعاریف متفاوتی از جوان و جوانی در نزد برنامه ریزان امور جوانان وجود دارد. به طوری که جوانان را در گروه‌های سنی تقریباً متفاوت قرار می‌دهند. مؤلفه‌های زیر بیانگر تفاوت‌ها در تعریف و تعیین محدوده سنی دوره جوانی می‌باشد.

(عبدالملکی، ۱۳۸۷: ۸۹)

۱- ایران ← گروه سنی ۱۴ تا ۲۹ سال؛

۲- اتریش ← گروه سنی ۱۵ تا ۲۵ سال؛

۳- مالزی ← گروه سنی زیر ۴۰ سال؛

۴- تایلند ← گروه سنی زیر ۳۵ سال؛

۵- یونسکو ← گروه سنی ۱۵ تا ۴۰ سال؛

۶- واحد جوانان سازمان ملل ← گروه سنی ۱۵ تا ۲۴ سال؛

۷- دبیرخانه سازمان ملل متحد ← گروه سنی ۱۵ تا ۲۴ سال؛

در عین حال باید پذیرفت که جوانی فقط از طریق تعیین محدوده سنی و تقویم سنی معنی پیدا نمی‌کند، بلکه جوانی یک مفهوم اجتماعی و اقتصادی است که مراحل چون کار تمام وقت، اشتغال، ازدواج و بچه دار شدن چگونگی ورود به دوره بزرگسالی را در برمی‌گیرد و در نهایت آن‌که خود یک سبک و مرحله از زندگی است. سازمان ملی جوانان دوره جوانی را چنین تعریف می‌کند:

«دختران و پسران ایرانی به‌طور متوسط در سنین ۱۱ تا ۱۳ سالگی به بلوغ جنسی می‌رسند و به طور میانگین در سنین ۲۶ تا ۲۸ سالگی بیشتر آن‌ها متأهل می‌شوند و شاغل می‌شوند. سازمان ملی جوانان این فاصله سنی را که حدود ۱۵ سال می‌باشد دوره جوانی می‌نامند. در این پژوهش جوانی محدوده سنی ۱۵ تا ۳۵ سال را در برمی‌گیرد.

(سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۱)

غنی سازی: غنی به معنی هرچیز پرمحتوی و سرشار، پربار و تکمیل شده است، و غنی سازی، عبارت از مجموعه تدابیر و مدل‌هایی است که به بهبود، رشد، تکمیل و ارتقا یک پدیده اجتماعی یا یک گروه انسانی منتهی خواهد شد. «غنی سازی اوقات فراغت جوانان» به معنای «ارتقای مطلوبیت و ارزشمندی است که فرد در آن احساس

آرامش، آسایش و شادابی می‌کند به گونه‌ای که با کسب مهارت‌های اجتماعی، یادگیری هنجارها، ارزش‌ها و تأمین امیال باطنی نوعی پاداش اجتماعی دریافت می‌کند و در ارزیابی خود از آن پدیده احساس سودمندی بیشتر می‌کند. غنی‌سازی در حوزه فعالیت سازندگی با مشارکت فعال جوانان در اقدام‌های سودمند اجتماعی که به هم‌نوعان خود ارایه می‌کنند به دست می‌آید، به طوری که جوانان از طریق فعالیت‌های اجتماعی و گروهی نتیجه فعالیت و خدمات خود را می‌بینند و به نوعی به آسایش روحی و روانی نایل می‌آیند و در عین حال سهم خود را در تحقق اهداف و آرمان‌های اجتماعی تبلور یافته می‌دانند. (عبدالملکی، ۱۳۹۰: ۴۴) مجموعه فعالیت‌هایی که بتواند در زمان آزاد با اختیار، اراده و به صورت داوطلبانه از طرف فرد صورت بگیرد و دارای آثار مثبت فردی و اجتماعی باشد، غنی‌سازی گذران اوقات فراغت محسوب می‌شود. به طوری که نشاط و آرامش روحی، تأمین نیازهای (مادی و معنوی) فرد و جامعه را به دنبال داشته باشد. مانند فعالیت در عمران و آبادانی، توسعه بهداشت، حفظ محیط زیست، ارتقای مهارت، خانه سازی، مدرسه سازی، زیباسازی و فعالیت فرهنگی و غیره.

جوانان بسیجی: منظور از جوانان بسیجی در این تحقیق اعضا عادی و فعال بسیج دانشجویی، طلاب و اعضا فعال بسیج دانش آموزی در استان سمنان می‌باشد.

متغیرهای پژوهش

متغیر مستقل: طرح‌های بسیج سازندگی در استان سمنان (شامل طرح‌های محرومیت زدایی، اشتغال‌زایی، کارآفرینی، محیط زیست و منابع طبیعی، آموزش فنی و حرفه-ای، عمران و آبادانی، فرهنگی و...)

متغیر وابسته: غنی‌سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی تحت پوشش سپاه استان سمنان

ابزار گردآوری داده‌ها و اطلاعات

در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده شده است. پرسش‌نامه ساخته شده در بین بسیجیان عضو رده‌های مقاومت بسیج در شهرستان‌های استان سمنان به اجرا درآمد و در مجموع تعداد ۴۰۰ پرسش‌نامه توزیع، تکمیل و عودت داده شد. همان‌طور که ذکر شد پرسش‌نامه یاد شده، میان جوانان بسیجی رده‌های مقاومت شرکت کننده در طرح‌های بسیج سازندگی نواحی تحت پوشش سپاه قائم استان سمنان توزیع شد. این پرسش‌نامه به سه قسمت تقسیم شده است. بخش‌های اول

و دوم شامل اطلاعات پاسخ دهندگان و بخش سوم حاوی پرسش‌هایی مربوط به سوالات اصلی پژوهش می‌باشد که به ۶ گروه سؤال اصلی تقسیم بندی شده‌اند و هر گروه به جنبه‌های خاصی از طرح‌های بسیج سازندگی در زمینه غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی استان سمنان پرداخته است. برای پاسخ‌گویی به هر سؤال برای پاسخ دهنده گزینه‌هایی در نظر گرفته شده است. بدین ترتیب پرسش‌نامه از نوع پرسش‌نامه های بسته می باشد.

روش و نوع تحقیق

این پژوهش پیمایشی و از نوع توصیفی است. در روش پیمایشی پژوهشگر می‌کوشد تا آنچه را هست بدون هیچ‌گونه دخالت یا استنتاج ذهنی گزارش دهد و نتایج عینی از موقعیت بگیرد. وجه تمایز و مزیت اصلی پژوهشی که به روش پیمایشی انجام پذیرد در این است که این روش پژوهش، اگر به شیوه‌ای صحیح اجرا شود، امکان تعمیم نتایج یک گروه کوچک را به یک گروه بزرگ‌تر فراهم می‌سازد. (پاول، ۱۳۷۹: ۶۸)

در پژوهش حاضر هدف، کشف واقعیت از طریق توصیف عینی، واقعی و منظم خصوصیات یک موقعیت مشخص است. به عبارت دیگر تجزیه شرایط موجود، توصیف منظم و تدوین موقعیت ویژه، هدف این پژوهش است. هدف، کشف روابط همبستگی‌ها یا احتمالات آزمون فرضیه‌ها و پیش بینی رویدادها نیست؛ بلکه توجه در جهت توصیف وقایع بر اساس اطلاعاتی که صرفاً توصیفی است، می‌باشد. بنابراین پیمایش بهترین روش برای ارزیابی کیفیت و اثربخشی طرح‌های بسیج سازندگی در غنی‌سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی است که در این مورد پژوهشی استان سمنان هدف مطالعه بوده است؛ زیرا پیمایش:

- ۱- براساس اطلاعات واقعی اثربخشی طرح‌های بسیج سازندگی در زمینه غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی استان سمنان فراهم می‌آورد؛
- ۲- مسایل و وقایع جاری انواع طرح‌های بسیج سازندگی در غنی سازی اوقات فراغت جوانان را شناسایی می‌کند؛
- ۳- مفهوم غنی سازی طرح‌های بسیج سازندگی را روشن می‌سازد؛
- ۴- نقاط قوت، ضعف، موانع و اثربخشی طرح های بسیج سازندگی را نشان می‌دهد؛
- ۵- راه حل های ممکن را ارایه می کند.

روش نمونه گیری

در این تحقیق بعد از برآورد حجم نمونه از جمعیت کل، از روش نمونه گیری طبقه‌ای متناسب برای انتخاب واحدهای نمونه استفاده شده است. با توجه به این که جوانان در سه قشر بسیج دانش‌آموزی، دانشجویی، طلاب عضویت و فعالیت دارند. پس ابتدا نسبت جمعیت هر قشر در کل جامعه آماری بسیجیان این سه قشر (جوانان بسیجی) به دست آمد و سپس حجم نمونه ۴۰۰ نفری به نسبت سهم آنان در جمعیت کل تقسیم شده بنابراین از روش طبقه‌ای متناسب با سهم هر گروه در جامعه آماری برای انتخاب واحدهای نمونه استفاده شد. یعنی جامعه آماری به سه طبقه مجزا نسبت به هر طبقه محاسبه شد که در نهایت در جدول توزیع نمونه‌ها آمده است. تعداد ۴۰۰ نفر بر تفکیک سه قشر و به نسبت سهمی که در کل جامعه آماری دارند تقسیم شد.

روش تعیین حجم نمونه آماری

همان‌طور که اشاره شد جامعه آماری این پژوهش تمام جوانان بسیجی استان سمنان در سه قشر دانش‌آموزی، دانشجویی، طلاب می‌باشد که بالغ بر ۱۶۹۶۰ می‌باشد از آنجا که امکان سرشماری و پوشش تمام جمعیت غیر ممکن بود، بنابراین با استفاده از فرمول نمونه گیری حجم نمونه انجام گرفت.

حجم نمونه $n =$

$t^2 = (1/96)^2$

$N = 16960$

$d^2 = (0/05)^2$ خطای فاصله

$P = 0/5$

$P = 1 - 0/5$

$$n = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot (1 - p)}{Nd^2 + t^2 \cdot p(1 - p)}$$

$$n = \frac{200000 * 1/96^2 * 0/25^2}{200000 * 0/05^2 + (0/96)} = 384 \text{ نفر}$$

جامعه آماری و حجم نمونه

جامعه پژوهش حاضر را تمام جوانان بسیجی عضو بسیج دانش‌آموزی، دانشجویی، طلاب شهرستان‌های استان سمنان که تحت پوشش سپاه حضرت قایم آل محمد (ص) استان سمنان می‌باشد را تشکیل می‌دهند. لازم به یادآوری است که جامعه پژوهش

شامل ۱۶۹۶۰ نفر می‌باشد که از این تعداد ۴۰۰ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شده است.

اعتبار و روایی ابزار اندازه گیری

در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده شده است. پرسش‌نامه ساخته شده در بین بسیجیان عضو رده‌های مقاومت بسیج در شهرستان‌های استان سمنان به اجرا درآمد و در مجموع تعداد ۴۰۰ پرسش‌نامه توزیع، تکمیل و عودت داده شد.

همان‌طور که ذکر شد پرسش‌نامه یاد شده، میان جوانان بسیجی رده‌های مقاومت شرکت کننده در طرح‌های بسیج سازندگی نواحی تحت پوشش سپاه قایم استان سمنان توزیع شد. این پرسش‌نامه به سه قسمت تقسیم شده است. بخش‌های اول و دوم حاوی اطلاعات پاسخ دهندگان و بخش سوم حاوی پرسش‌هایی مربوط به سؤال‌های اصلی پژوهش می‌باشد که به ۶ گروه سؤال اصلی تقسیم بندی شده‌اند و هر گروه به جنبه‌های خاصی از طرح‌های بسیج سازندگی در زمینه غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی استان سمنان پرداخته است. برای پاسخ‌گویی به هر سؤال برای پاسخ دهنده گزینه‌هایی در نظر گرفته شده است. بدین ترتیب پرسش‌نامه از نوع پرسش‌نامه‌های بسته می‌باشد. به منظور سنجش میزان روایی پرسش‌نامه این پژوهش، از روایی محتوایی استفاده شد. روایی محتوایی پرسش‌نامه به ساختار و نوع سؤال‌های مندرج در آن مرتبط است که غالباً به وسیله افراد متخصص و صاحب نظر در حوزه مورد مطالعه تعیین می‌شود. بدین منظور، پرسش‌نامه به کار رفته در این پژوهش در اختیار ۵ نفر از اساتید حوزه علوم اجتماعی و مدیریت و همچنین ۳ نفر از کارشناسان بسیج قرار گرفت تا محتوای پرسش‌های مندرج در آن را مورد بررسی قرار دهند. در نهایت، پیشنهادها و اصلاحات ارایه شده، در تنظیم پرسش‌نامه منظور شد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها یا مدل تحلیلی تحقیق

روش‌های آماری به کار رفته برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های آماری پژوهش حاضر، ابتدا اطلاعات حاصل از پرسش‌نامه‌ها استخراج و در جدول اطلاعات کلی تنظیم شده است، سپس تمام اطلاعات با استفاده از کامپیوتر و از طریق نرم افزار SPSS مورد پردازش قرار گرفت و سپس با استفاده از

آمارهای توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در تجزیه و تحلیل توصیفی اطلاعات، ابتدا ویژگی‌های جمعیت شناختی جوانان بسیجی (اعم از جنسیت، میزان تحصیلات، رشته تحصیلی و سابقه خدمت در بسیج) با استفاده از جداول توزیع فراوانی و درصدی تحلیل شد و سپس وضعیت کلی طرح‌های بسیج سازندگی و به عبارتی شاخص‌های آماری مربوط به هر یک از سؤالات پرسش‌نامه و مؤلفه‌های آن محاسبه و تبیین شد. در بخش استنباطی و تبیین اطلاعات از آزمون‌های آماری کاسکوئر (Chi-Square) و یومن ویتنی (Mann-Whitney U) و آندرن کروسکال والیس (Kruskal Wallis Test) استفاده شده است. لازم به ذکر است که پرسش‌نامه به روش لیکرت و پنج گزینه‌ای طراحی شده و به عبارتی امکان نمره گذاری گزینه‌ها وجود دارد.

نتیجه گیری بر اساس پاسخ به سؤال‌های تحقیق

جمع بندی

در این پژوهش سعی شده است با توجه به هدف اصلی مقاله که بررسی میزان اثر بخشی طرح‌های بسیج سازندگی در غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی استان سمنان می‌باشد، با توجه به جداول شماره ۱-۶ به درصد توزیع پاسخ‌گویان به پرسش‌ها بر حسب جنسیت، سن، میزان تحصیلات، رشته تحصیلی، نوع عضویت فرد در بسیج توجهی ویژه‌ای صورت پذیرد که نتایج زیر حاصل شد. توزیع سنی افراد بر حسب جنسیت و سن و مدرک تحصیلی در زیر آورده شده است. ۴۹ درصد پاسخ‌گویان زن و ۵۰/۳ درصد مرد و ۰/۸ درصد جواب ندادند.

جدول (۲): توزیع پاسخ‌گویان بر حسب جنسیت

جنس	فراوانی	درصد	درصد معتبر
مرد	۲۰۱	۵۰/۳	۵۰/۶
زن	۱۹۶	۴۹	۴۹/۴
کل	۳۹۷	۹۹/۳	۱۰۰
جواب ندادند	۳	۰/۸	
کل	۴۰۰	۱۰۰	

بررسی میزان اثربخشی طرح‌های بسیج سازندگی در غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی در استان سمنان

جدول (۳): توزیع پاسخ‌گویان بر حسب سن

سن	فراوانی	درصد معتبر	درصد تجمعی
۱۵ تا ۲۰ سال	۱۳۱	۳۲/۸	۳۲/۹
۲۰ تا ۲۵ سال	۱۵۱	۳۷/۸	۳۷/۹
۲۵ تا ۳۰ سال	۸۶	۲۱/۵	۲۱/۶
۳۰ تا ۳۵ سال	۲۳	۵/۸	۵/۸
سایر	۷	۱/۸	۱/۸
کل	۳۹۸	۹۹/۵	۱۰۰
جواب ندادند	۲	۰/۵	
کل	۴۰۰	۱۰۰	

جدول (۴): توزیع پاسخ‌گویان بر حسب تحصیلات

تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
زیر دیپلم	۹۶	۲۴	۲۴/۱	۲۴/۱
دیپلم	۴۳	۱۰/۸	۱۰/۸	۳۴/۹
کاردانی	۷۰	۱۷/۵	۱۷/۶	۵۲/۵
کارشناسی	۱۶۲	۴۰/۵	۴۰/۷	۹۳/۲
کارشناسی ارشد	۲۲	۵/۵	۵/۵	۹۸/۷
دکتری	۵	۱/۳	۱/۳	۱۰۰
کل	۳۹۸	۹۹/۵	۱۰۰	
جواب ندادند	۲	۰/۵		
کل	۴۰۰	۱۰۰		

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

جدول (۵): توزیع پاسخ‌گویان بر حسب رشته تحصیلی

درصد معتبر	درصد	فراوانی	رشته تحصیلی
۶۰/۸	۵۵/۸	۲۲۳	غیر فنی
۳۹/۲	۳۶	۱۴۴	فنی
۱۰۰	۹۱/۸	۳۶۷	کل
	۸/۳	۳۳	جواب ندادند
	۱۰۰	۴۰۰	کل

با توجه به جدول ۶، ۲۸/۳ درصد پاسخ‌گویان دارای عضویت بسیج دانش‌آموزی و ۴۸/۸ درصد پاسخ‌گویان دارای عضویت بسیج دانشجویی و ۲۱/۸ درصد دارای عضویت بسیج طلاب و ۱/۳ درصد جواب ندادند. پاسخ‌گویان دارای عضویت بسیج دانشجویی بیشترین فراوانی را داشته‌اند.

جدول (۶): توزیع پاسخ‌گویان بر حسب نوع عضویت در بسیج

درصد معتبر	درصد	فراوانی	نوع اقشار بسیج
۴۹/۴	۴۸/۸	۱۹۵	بسیج دانشجویی
۲۸/۶	۲۸/۳	۱۱۳	بسیج دانش‌آموزی
۲۲	۲۱/۸	۸۷	بسیج طلاب
۱۰۰	۹۸/۸	۳۹۵	کل
	۱/۳	۵	جواب ندادند
	۱۰۰	۴۰۰	کل

در بررسی صورت پذیرفته در اولین گام ملاحظه شد افراد حاضر در طرح‌های مذکور تاکنون چند بار در برنامه‌های بسیج سازندگی حضور داشته‌اند و اگر برای بار اول باشد اثرگذاری طرح را در فرد دنبال کرد. همان‌طور که در جدول شماره ۷ مشاهده می‌شود، ۳۲ درصد پاسخ‌گویان ۱ دوره در برنامه‌های بسیج سازندگی شرکت داشته‌اند و

بررسی میزان اثربخشی طرح‌های بسیج سازندگی در غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی در استان سمنان

۱۳/۸ درصد پاسخ‌گویان ۲ دوره در برنامه‌های بسیج سازندگی شرکت داشته‌اند و ۱۲/۸ درصد پاسخ‌گویان ۳ دوره در برنامه‌های بسیج سازندگی شرکت داشته‌اند و ۵/۵ درصد پاسخ‌گویان ۴ دوره در برنامه‌های بسیج سازندگی شرکت داشته‌اند و ۳/۳ درصد پاسخ‌گویان ۵ دوره در برنامه‌های بسیج سازندگی شرکت داشته‌اند و ۱/۵ درصد پاسخ‌گویان ۶ دوره در برنامه‌های بسیج سازندگی شرکت داشته‌اند و ۰/۹ درصد پاسخ‌گویان ۸ تا ۱۲ دوره در برنامه‌های بسیج سازندگی شرکت داشته‌اند و ۳۰/۵ درصد جواب ندادند و پاسخ‌گویی که ۱ دوره در برنامه‌های بسیج سازندگی شرکت داشته‌اند بیشترین فراوانی را داشته‌اند. افرادی که در برنامه‌ها به کرات حضور پیدا کرده‌اند کمترین درصد را دارند و در یک نگاه آسیب شناسی نیاز به برنامه‌ریزی و تجدید نظر در این زمینه آشکار است.

جدول(۷): توزیع پاسخ‌گویان بر حسب تعداد حضور در برنامه های بسیج سازندگی

تعداد حضور در برنامه	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
۱ بار	۱۲۸	۳۲	۴۶	۴۶
۲ بار	۵۵	۱۳/۸	۱۹/۸	۶۵/۸
۳ بار	۵۱	۱۲/۸	۱۸/۳	۸۴/۲
۴ بار	۲۲	۵/۵	۷/۹	۹۲/۱
۵ بار	۱۳	۳/۳	۴/۷	۹۶/۸
۶ بار	۶	۱/۵	۲/۲	۹۸/۹
۷ بار	۱	۰/۳	۰/۴	۹۹/۳
۸ بار	۱	۰/۳	۰/۴	۹۹/۶
۹ بار	۱	۰/۳	۰/۴	۱۰۰
کل	۲۷۸	۶۹/۵	۱۰۰	
جواب ندادند	۱۲۲	۳۰/۵		
کل	۴۰۰	۱۰۰		

در این پژوهش مهم‌ترین نکته‌ای که در نظر گرفته شده است میزان اثر گذاری طرح‌ها در افزایش مهارت و توانایی فردی افراد می‌باشد که با توجه به این‌که این فرصت‌ها برای بسیجیان فراهم شده است، باید به عنوان یکی از فرصت‌های دست نیافتنی به دنبال تجزیه و تحلیل جدی موضوع با رویکرد آسیب شناسی این طرح‌ها بود. براساس اطلاعات استخراج شده، ۱/۸ درصد پاسخ‌گویان اثر مشارکتی خیلی کمی در مورد افزایش مهارت و توانایی فردی در برنامه‌های بسیج سازندگی اعلام داشته‌اند و ۴/۵ درصد پاسخ‌گویان اثر مشارکتی کمی در مورد افزایش مهارت و توانایی فردی در برنامه‌های بسیج سازندگی اعلام داشته‌اند؛ ۲۵/۳ درصد پاسخ‌گویان اثر مشارکتی متوسطی در خصوص افزایش مهارت و توانایی فردی در برنامه‌های بسیج سازندگی اعلام داشته‌اند و ۴۳ درصد پاسخ‌گویان اثر مشارکتی زیادی در خصوص افزایش مهارت و توانایی فردی در برنامه‌های بسیج سازندگی اعلام داشته‌اند و ۲۳/۳ درصد پاسخ‌گویان اثر مشارکتی خیلی زیادی در خصوص افزایش مهارت و توانایی فردی و یادگیری چیزهای جدید در برنامه‌های بسیج سازندگی اعلام داشته‌اند و ۲/۳ درصد جواب ندادند و پاسخ‌گوییانی که اثر مشارکتی زیادی در خصوص افزایش مهارت و توانایی فردی و یادگیری چیزهای جدید در برنامه‌های بسیج سازندگی اعلام داشته‌اند بیشترین فراوانی را داشته‌اند. با توجه به تعداد حضور افراد و میزان افزایش مهارت و توانایی فردی در حضور در اردوهای بسیج سازندگی به بررسی میزان اثر بخشی اردوها براساس پارامتر-های از قبل تعیین شده پرداخته شده است.

بررسی میزان اثربخشی طرح‌های بسیج سازندگی در غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی در استان سمنان

جدول (۸): توزیع پاسخ‌گویان برحسب میزان اثر بخشی در خصوص افزایش مهارت و توانایی

میزان افزایش مهارت و توانایی فردی و یادگیری	فراوانی	درصد	درصد معتبر
خیلی کم	۷	۱/۸	۱/۸
کم	۱۸	۴/۵	۴/۶
تا حدی	۱۰۱	۲۵/۳	۲۵/۸
زیاد	۱۷۲	۴۳	۴۴
خیلی زیاد	۹۳	۲۳/۳	۲۳/۸
کل	۳۹۱	۹۷/۸	۱۰۰
جواب ندادند	۹	۲/۳	
کل	۴۰۰	۱۰۰	

میزان مشارکت افراد در عرصه‌های کشاورزی، خدمات بهداشتی، مرمت، عمران، آموزش فنی و خدمات حمایتی در جدول ۹ آورده شده است. در مقایسه بین پارامترهای مختلف می‌توان نتیجه گرفت که طرح‌های بسیج سازندگی در عرصه کشاورزی، منابع طبیعی و آبخیز داری در بالاترین حد اثر بخشی و در عرصه فرهنگی در پایین‌ترین حد اثر بخشی می‌باشد.

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال یازدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱

جدول (۹): میزان مشارکت در عرصه‌های مختلف سازندگی

عنوان عرصه	تعداد	میانگین	انحراف معیار
کشاورزی، منابع طبیعی و آبخیزداری	۳۲۶	۲/۲۲	۰/۷۸۱
خدمات بهداشتی و حرفه‌ای	۳۲۴	۲/۱۰	۰/۷۸۰
مرمت، بهسازی و زیبا سازی مدارس	۳۲۷	۲/۰۲	۰/۷۲۲
عمرانی و آبادانی	۳۳۶	۱/۹۸	۰/۷۷۸
آموزش فنی، حرفه‌ای، مهارتی	۳۳۱	۱/۹۷	۰/۷۱۹
خدمات حمایتی از نیازمندان	۳۴۱	۱/۸۷	۰/۷۱۰
فرهنگی	۳۷۴	۱/۶۴	۰/۶۶۸
تعداد کل	۳۰۰		

با توجه به نتایج به‌دست آمده و تجزیه و تحلیل پرسش‌نامه‌ها در جدول شماره ۱۰ ملاحظه می‌شود که طرح‌های بسیج سازندگی در عرصه معنویت و احساس نزدیکی به خدا و خالق هستی در بالاترین حد اثربخشی می‌باشد و کمترین اثر را در کسب تجربیات شغلی داشته است.

جدول (۱۰): نگاه کلی میزان اثربخشی اردوهای سازندگی در سپاه استان سمنان

عنوان عرصه	تعداد	میانگین	انحراف
معنویت و احساس نزدیکی به خدا و خالق هستی	۳۸۹	۴/۱۹	۰/۹۴
تقویت ارتباط با دیگران	۳۹۱	۴/۰۵	۰/۸۳۵
تقویت عزت نفس و خودباوری	۳۸۵	۴	۰/۸۷۴
کمک به هم‌نوعان و مددجویی از نیازمندان	۳۸۹	۳/۹۷	۰/۹۱
احساس شادی و کامیابی	۳۹۵	۳/۹۳	۱/۰۰۱

بررسی میزان اثربخشی طرح‌های بسیج سازندگی در غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی در استان سمنان

۰/۹۱	۳/۹۱	۳۹۰	احساس آرامش و آسایش خاطر
۰/۹۱۴	۳/۹۱	۳۸۹	احساس دلبستگی و همنوایی با دیگران و جامعه
۰/۹۰۳	۳/۸۳	۳۹۱	افزایش مهارت و توانایی فردی و یادگیری
۰/۹۰۷	۳/۸۱	۳۸۷	آگاهی و یادگیری ارزش‌های اجتماعی
۰/۹۳۳	۳/۸	۳۸۷	تجدید قوای جسمی و روحی ناشی از فعالیت‌های نوخلقی
۰/۹۸۲	۳/۷۶	۹۳۹	ترویج فرهنگ کار و تلاش
۱/۰۷۳	۳/۶۸	۳۸۷	تمایل به اشتغال و کارآفرینی و فرار از بیکاری
۱/۰۲۶	۳/۶۶	۳۹۲	کسب تجربیات شغلی
		۳۵۲	تعداد کل

پیشنهادها

با توجه به نتایج حاصل از این تحقیق می‌توان پیشنهادهای زیر را ارایه نمود:

۱- با توجه به این‌که بیشترین فراوانی پاسخ‌گویان در گروه سنی ۲۰-۲۵ سال قرار دارند و بسیج سازندگی نیاز به افراد با تجربه جهت اثر بخشی انواع طرح‌های سازندگی و همچنین غنی سازی اوقات فراغت دارد، پیشنهاد می‌شود دوره‌های آموزش فنی مربوط به طرح‌های بسیج سازندگی در برنامه‌ها گنجانده شود تا اثر بخشی طرح‌ها بهبود یابد.

۲- با توجه به این‌که بیشترین فراوانی پاسخ‌گویان مرتبط با رشته تحصیلی غیر فنی می‌باشد و بیشتر امور مربوط به فعالیت در بسیج سازندگی نیاز به تخصص دارند و با توجه به این‌که اکثر پاسخ‌گویان این پژوهش از بسیج دانشجویی بودند پیشنهاد می‌شود واحدهای بسیج دانشگاه‌ها نسبت به جذب دانشجویان با تخصص فنی همت بیشتری داشته باشند تا در نتیجه اثربخشی بیشتری صورت پذیرد.

۳- با توجه به آزمون تحقیق در خصوص میزان تأثیر حضور یا عدم حضور در اردوهای سازندگی در مشارکت در برنامه‌های بسیج سازندگی و نتیجه به‌دست آمده مبنی بر تأثیر مثبت حضور در برنامه‌های بسیج سازندگی بر غنی سازی اوقات فراغت شرکت کنندگان پیشنهاد می‌شود نسبت به تدوین برنامه مناسب برای برگزاری طرح‌های بسیج سازندگی به طور منظم و متناسب با تخصص شرکت کنندگان در طرح‌ها در نظر گرفته شود.

۴- با توجه به نتایج به‌دست آمده از آزمون تحقیق در مورد میزان تأثیر مشارکت در برنامه‌های بسیج سازندگی در امور فرهنگی و همچنین در امور خدمات اجتماعی حمایتی از نیازمندان، نشان از تأثیر مثبت در مشارکت بسیجیان داشته، پیشنهاد می‌شود به منظور بهبود عملکرد طرح‌های بسیج سازندگی با مدیریت مناسب، این تأثیر به دیگر طرح‌ها انتقال داده شود.

۵- با توجه به نتایج بررسی‌ها و اثبات فرضیه مبنی بر این‌که تعداد دفعات شرکت در برنامه‌های سازندگی موجب غنی‌سازی بیشتر اوقات فراغت می‌شود و از آن‌جا که برابر تحقیق به‌عمل آمده بیشترین تعداد شرکت کننده در برنامه‌های سازندگی کسانی هستند که یک نوبت در برنامه‌ها شرکت نموده‌اند به صورتی برنامه ریزی شود که جوانان و نوجوانان در مراحل متعدد در عرصه‌های سازندگی شرکت نمایند.

۶- نتایج تحقیق نشان داد که میزان مشارکت در برنامه‌های بسیج سازندگی در امور عمرانی و آبادانی تأثیری بر غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی نداشته است. ممکن است یکی از دلایل این نتیجه‌گیری، عدم بهره‌گیری از نیروهای دارای مهارت فنی باشد. پیشنهاد می‌شود در خصوص دلایل این نتیجه، بررسی عمیق‌تری صورت پذیرد.

۷- با توجه به نتایج پژوهش مبنی بر مشارکت فعال جوانان به عنوان گذران اوقات فراغت در عرصه‌های مختلف سازندگی و پرداختن به مسایل فرهنگی با مشارکت بسیار زیاد و اثربخشی آن سپاه استان سمنان ضمن تقویت روحیات پرداختی به مسایل فرهنگی شایسته است تجربیات خود را به دیگر استان‌ها انتقال دهند.

۸- با توجه به نتایج پژوهش در مورد حضور بهتر جوانان بسیجی شهرستان شاهرود در عرصه‌های سازندگی، مسؤولان بسیج سازندگی به صورتی برنامه‌ریزی نمایند تا ضمن

بررسی میزان اثربخشی طرح‌های بسیج سازندگی در غنی سازی اوقات فراغت جوانان بسیجی در استان سمنان

ریشه‌یابی موضوع دیگر شهرستان‌های استان هم بتوانند جوانان بیشتری را برای اعزام به عرصه‌ها جذب نمایند.

۹- علی‌رغم آن‌که استان سمنان از جهاتی قطب کشاورزی نیز تلقی می‌شود؛ اما یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که میزان مشارکت بسیجیان در عرصه کشاورزی، منابع طبیعی و آبخیزداری از وضعیت مناسبی برخوردار نیست، متولیان بسیج سازندگی در استان تمهیدات لازم برای حداکثر سازی مشارکت در این عرصه را دنبال نمایند.

کتابنامه:

- ۱- انجل، دیوید و ویلیام (۱۹۹۵)، قانون بین‌المللی حقوق جوانان، تهران: ترجمه علی اکبر مزینانی و جعفر سطوتی، ۱۳۸۰، نسل سوم.
- ۲- بیانات مقام معظم رهبری در جمع جهادگران بسیج سازندگی (۱۳۸۹) سازمان بسیج سازندگی.
- ۳- پریستون (۱۹۹۸)، شورای تحقیقاتی، تحقیقی پیرامون جوانان از مهارت‌های لازم برای تبدیل شدن به داوطلبان و کمک کنندگان مؤثر برخوردارند، بررسی تطبیقی کار آفرینی در جهان، معاونت تحقیقات، سازمان ملی جوانان.
- ۴- دارایی، محمد و ترنم، نور (۱۳۸۴)، (گزیده بیانات حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری)، تهران: اندیشه کامیاب.
- ۵- رامین، استیفن (۱۳۷۸)، تئوری سازمان‌ها، ترجمه سید مهدی الوانی، تهران: صفار.
- ۶- روزنامه کیهان (۱۳۸۶)، شماره ۱۹۰۰۳.
- ۷- سازمان ملی جوانان، گزارش ملی اوقات فراغت در ایران، ۸۳-۸۱.
- ۸- سمنانی، ابوالفضل (۱۳۸۹)، سال‌نامه آماری استان سمنان (۱۳۸۸)، دفتر آمار و اطلاعات.
- ۹- سپاه قائم آل محمد (عج) استان سمنان، معاونت طرح و برنامه، آمار و اطلاعات ۱۳۹۰.
- ۱۰- عبدالملکی، هادی (۱۳۹۰)، سیمای جهانی سازندگی و اوقات فراغت جوانان، آتی نگر.

1- <http://www.Javanan.ir>